

آذربایجان فولکلور و ندان

ائل بیلگی ژوییز

فولکلور نیمونه لری ، مقاله لر و سایر

علی ظفرخواه

آذربایجان فولکلوروندان

ائل بیلیگی ٿرو ٿیمیز

فولکلور نیمونه لری ، مقاله لر و ساییر

علی ظفرخواه

ظفرخواه، علی، ۱۳۴۱ -
 ائل بیلیگی شروتیمیز : فولکلور نیمونه‌لری،
 مقاله‌لر و سایر / علی ظفرخواه - تبریز : علی
 ظفرخواه، ۱۳۸۲ .

ص. : مصور . ۲۷۰

فهرستنويسي براساس اطلاعات فيپا .
 بالاي عنوان : آذربايجان فولکوروندان .
 تركي - فارسي .
 واژه‌نامه .

۱. فرهنگ عامه -- ايران -- آذربايجان .
 ۲. آذربايجان -- آداب و رسوم و زندگي اجتماعي .
 الف. عنوان .

۳۹۸ / ۰۹۵۵۳

الف. ظ / ۲۹۰

۵۸۲-۲۰۷۰۰

كتابخانه ملی ایران

تبريز - خیابان محققی (امین) ، پاساز کریمی تلفن : ۵۵۶۷۹۲۵
 خ امام خمینی ، نرسیده به سه راه تربیت ، انتشارات ياران ، کتابفروشی نوبيل
 تلفن : ۵۵۵۱۴۶۲ تلفاكس : ۵۵۵۷۲۹۶

- نام کتاب : ائل بیلیگی شروتیمیز
- گردآورنده : علی ظفرخواه
- حروفچینی : سازمان چاپ هادی
- چاپ اول : ۱۳۸۲
- تیراژ : ۱۰۰۰ جلد
- ناشر : انتشارات ياران
- لیتوگرافی : واژه
- چاپ : چهر
- قطع : وزیری
- قیمت : ۲۰۰۰ ریال

حق چاپ محفوظ است

شابک : ۹۶۴-۶۰۰-۹-۲۰-۴
 ISBN : 964-6009-20-4

ايچينده كيلر

عنوان

صفحة

۱-۵	اون سۈز
۶-۲۱	فولكلوريك حىتكايلەر
۲۲	فولكلوردا مىتل چىكمك
۲۳-۳۰	لطيفەلر
۳۱-۳۲	اوشاقلار عالىمى
۳۳-۳۸	ايل حياتىندان
۳۹-۵۶	دبىردىن
۵۷	ئىچە ئىل باياتىسى
۵۹-۶۱	بعضى كىندرىن آدى نىن كۆكى
۶۲-۶۴	قديم دىيرمانلار
۶۵-۶۶	قديم بوزخانالار
۶۷-۶۹	قديم قىھەلر
۶۹-۷۰	قديم تبريز ماشىنلارى
۷۰-۷۲	داشقالارين قىرغىزىنى
۷۳-۸۴	اوجاقلار
۸۵-۸۷	داشلار و ايناملار
۸۸-۹۲	بعضى اوپۇنلار
۹۳-۱۰۸	ناغىل لار
۱۰۹-۱۱۱	كند ياغمورو، جامىش
۱۱۱-۱۱۹	اكىن اكمە و دئىيمىلر

عنوان

صفحه

بعضی اوتالارین آدی.....	۱۲۰-۱۲۱
بعضی آلقیشلار، یامانلار و قارقیشلار.....	۱۲۲-۱۲۴
آتالار سوْزو.....	۱۲۵-۱۳۰
دئییم لر و سؤیلم لر.....	۱۳۱-۱۶۶
پئرلى سوْزى.....	۱۶۷-۱۸۹
چىشىتلى مقالەلر و حئكايەلر.....	۱۹۰-۲۳۳
دروازەھاى قدىم خوى و جاي آنها در گىسترهى كونۇنى شهر.....	۲۳۴-۲۳۷
خوى بازارى نىن قدىم آدلارى و قدىم پىشەلر.....	۲۳۸-۲۴۲
خوى شهرى نىن گۈزىل طبىعتى، بعضى بولاقلار، چايلار و چايلاقلار.....	۲۴۳-۲۷۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اون سوْز

ائل بیر اوستاد دیلچى عالیم و قابیل صنعتچى کیمی، یوکسک ذوق و ذکاسی يلا اله بدیع گۆزل سوْز اینجى لری يارادیر کى آدامین عاغلى حئیران قالىر. گۈرۈرسن فيكىرىنى، احساسىنى يا بیر منظرەنى اوستالىقلا بیر ساده جومله ده گۆزل جه بیان ائدیر و مطلبى قشنگ يئتىرير. نئچە صحىفە ده اىضاح ائدیله جك بیر مطلب خالقىن دىلىنده يالنىز بیر جومله ده تبلور تاپىر.

فولكلور ايجيماعى حياتدان دوغولور و هر ميللتين ذوق، احساس و شيعورونون (شعرور) گۈزگۈسودور. فولكلور ائلين حييات تارىخى دير و اونون اوْزىل لىيگىنى داشىيير.

دونيانين چوخ ميللتلىرى نين بىلگىن لری، دؤولتلرى نين ياردىملار يىندان ايستيفاده ائدهرك، علمى و فنى صورتى ده اوْزىل فولكلور لارينى توپلامىشلار. آمما بىزىم طالعيمىز باشقادىر. يالنىز بعضى آنادىل، مدنىت و ائل وورغۇنلارى، بو بؤويوك حيياتى و گركلى ايشىن اۇنمى نى درك ائدهرك، سونسوز عشق و علاقە ايله ئۆمۈر صرف ائدىب فولكلور توپلايىر، كىتابىن چاپ خرجىنى تأمين ائدир، نىسىگىل تىكەسى دىيە ائل لرينه تقديم ائدىرلر. هله ائله شهرلىيمىز واردىر کى بير كىتابدا اولسون بىلە اورانىن فولكلوروندان چاپ اولونما مىشدىر، چاپ اولونموش كىتابلاردا، فولكلوروموزون بعضى ساھە لرينى احتوا ائتمىكده دير، اوْزودە تفتۇنى صورتى ده.

فولكلورون علمى صورتده تويلانماق ايشى نين عظمتى نى نظره آلارساق، گۈرولموش ايشلر چوخ كېچىك دير، عين حالدا حياتى او قىم داشىيير لار، واختى فۇوتا وئرمىشىك. ماشىنى حيات، فارس دىلى و فارس مدنىتى نين باسقىنى قارشى سىندا فولكلوروموزون بىر حىصەسىنى ايتىرمىشىك. قالان حىصە سىنى جانىمىز كىمى قورو مالى و واختى كىچمەدەن يازىيا گتىرمەلى بىك. فولكلوروموزو ايتىررسك، دئمك كىچمېشىمىزدىن علاقە و رابطەمىزى كسىرىيک. و نئچە مىن ايل لىكىلدە كۆكمۇز اولان كىملى گىمىزە يۈز (قوھوما غربىيە لىك حىسى اولان آدام) اولوروق.

اگر مقالەلر بۈلۈمۈ اولماسا ايدى، الينىزدە كى بو كىتابا، اوئجه چاپا وئردىگىم «فولكلور خزانەسى» كىتايى نىن ايكىنجى جىلدى آدى اوينون اولاردى.

مقالاتلر بۈلۈمونە گلدىكىدە، منيم اينقىلابدان بويانا تقدىم ائتدىگىم مكتوب يا مقالەلرим، م. زامان ايمضاسى يا اوئر آديملا بعضى قىزئى لرده چاپ اولۇنۇشلار. اونلارين بعضى لرىنى باشقا مطلب لرىمەلە كىتابىن بۈلۈموندە قىيىدە المىشام.

وارلىق، ارك، احرار، اميد زنجان، پىام ارومەيە (نويد آذربايچانىن اوّلكى آدى) نويد آذربايچان، اورىن خوى ھفتە نامە خوى بۈرۈمىلى و چوخ سئويملى قىزئى لرىن ھامى سىندان منيم مطلب لرىمە چاپ ائتدىر دىكلىرىنە گۈرە تشكۈر ائدىرم.

اون سؤزون ايکينجي بولومو

بورادا ايسترديم فولكلور توپلاماقدا، فارسالارين تجربه لرينه قيساجا ايشاره م اولسون. مرحوم سيد ابوالقاسم انجوي شيرازى نين آدى يلا چوخلاري تانىشىدிலار. ۱۳۴۰ - جى ايلىندن باشلايقارق ايگىرمى ايله ياخين، هر هفتە سەشنې گۈنلەرى «خالق كولتورو» پروگرامى، ایران راديوسوندان يايىنلاناردى. مىنلرجه تعلیم گۈرمۇش كۆنلۈلۈك كولتور سئونلار، اوز دوغما يوردلارى نين فولكلورونو، علمى طرزىدە توپلايىپ راديويا گۈئىدرىدىلر. باشدا انجوي شيرازى اولماقلە، «خالق كولتور اوجاغى» (مرکز فرهنگ مردم) تدقىقاتچىلارى طرفيندن بو دىرىلى سىدلەرنىڭ ئىنچەلەنىب، سەمانلانيب، موضوع و محلى طبقەبىندى اساسىندا خېلىپ اولۇنوب ساخلاناردىلار. البتە راديونون ماراقلى «خالق كولتورو» پروگرامى بو گۈئىدرىلمىش سىدلەر اساسىندا حاضىر لاتاردى. بو سىدلەرين تعدادى گىتدىكىچە آرتاراق سايى دان چىخمىشىدىر. بو سىدلەرين اساسىندا فولكلورون چئشىتلى زمين لرىندە نەم - نىچە كىتاب چاپ اولۇندۇ. بو فعالىت لرىن يانىنجا، جماعتىن گۈئىدرىيگى هدىيە و تۆحفە لردى بىر «خالق كولتور و موزەسى» اوْلۇشىدۇ.

قدىم آرواد - كىشى پالتارلارى، زىنتلر، ال ايشلەرى، خالق اينچەصنعت نمونەلرى، يئرلى صنعتكارلارين قايىردىقلارى شئى لر، ائله جەدە ايش و سىلەلرى، تئشى، جەھەر ياكىچىك فرش دىگاهى، بالاخلىچە و... كىمى شئى لردى جماعت گۈئىرىپ موزە دە توپلاندى. كولتور و ورغونلارى، حتى آتا - بابالاريندان قالمىش عزيز يادگارلارى دا بو موزە يە تقدىم ائتدىلر. تدقىقاتچى لارين موراجىعە و اىستىفادە سى اوچون، محض فولكلور، عمومى مۇھىممەلار و فارس ادبىياتى ساھە سىنده بىر مرکز كىتابخانا لازىم ايدى. فارسجا و يابانچى دىل لرجە

کیتابلاردان اولوشان بیر کیتابخانا تأسیس اولوندو.
کیتابخانانین تأسیسی ايله پارالل (مووازی) اولاراق، ایرانین هر يئرinden يئرلى فولکلوريك موسيقى نمونه لريندن بير مجموعه توپلاندى. ائله جهه ده دونيانين باشقا ميللت لر و اولكە لرى نين فولکلوريك موسيقى نمونه لريندن، بير فولکلوريك موسيقى مجموعه سى بو مجموعه يه آرتىيرىلدى. بو آرسيو هله ده قورونوب ساخلانماقدادىر.

علاقه سى اولان جماعتين هديه ائتدىكلرى قديم فرمانلار (صفويه و قاجاريه دووره سى)
قباله لر، سندلردن بير مجموعه توپلاندى. بو ايشلرین هاميسى دۇولتىن ياردىمىي و حىمايە سى چترى آلتنىدا گۈرونوموشدور.

تاسوفلر اولسون كى خالق كولتورو مرکزى (مرکز فرهنگ مردم) نين چاپ اولونموش
کیتابلاريندان هئچ بيرى اليمه كىچىمىدى. يالىز «گذرى و نظرى در فرهنگ مردم، سيد
ابوالقاسم شيرازى» كیتابىنى بو ياخىنلاردا الده ائده بىلدىم. اون سۆزون اىكىنجى بؤلۈمۈنده
كى سطىپلرى ده بو كیتابىن اساسىندا يازمىشام.

يقيين خالق كولتورو مرکزى طرفينىن توپلانميس زنگىن خزانه (كنجىنهى اسناد
فولکلوريك) ده، آذربايجانىمизين دا فولکلور نمونه لرى واردىر. او كیتابىن يازدигىندا گۈرە،
آذربايغان و همدان لا ايلگى لى «جشنها و آداب و معتقدات زمستان» عونوانىندا بير كیتاب
چاپ اولونموش و اصلى سندلرین دوسيه سى (پرونده) ساخلانلىر.

فولکلور طبىعى اولاراق گرک دوغما دىلىنده يازىلىسىن. باشقا ديله چئويرىلرسە، عطرىنى،
لطفىتىنى ائله جه ده يئرلى سۆزلى و دىئىملىرى دئمك سۆز اينجى لرينى ايتىرمىش اولور.
«فرهنگ مردم، انجوى شيرازى» كیتابى نين ۲۸ - جى صحيفه سىنەن نىچە سطريينى عينا
بورادا قىيد ائدىرим:

با گىسترش دامنهى فعالىت‌ها، تعداد پژوهشگران مرکز نيز در سال ۱۳۵۶ فزونى يافت.
پژوهشگران جديد كه پس از دو امتحان ورودى - كتبى و شفاهى - انتخاب شدند، بعد از
گذراندن يك دورهى آموزشى فشرده به مدت نه ماه - كه تدریس هر رشته از رشته‌های آن به
وسيله‌ى جمعى از استادان ممتاز دانشگاه و محققان برجسته صورت مى‌گرفت - در مرکز به

کار پرداختند.

بو کیتابدا فولكلور توپلاماغین يول لارى و علمى طرحى، ھم ده توپلانمىش «گنجينەي اسناد فولكلوريك» يىن فهرستى وئرىلىمىشدىر.

گۈرە سن فولكلورومۇزو علمى شكىلده توپلاماق و يوخارىدا قىيىدە آليغىيم قوروملار بىز آذربايجانلى لارا دا قىىسمت اولا جاقدىرمى؟ چوبانلارىمىز پاك طبىعتى و صاف اوركلىنىدىن قوپان تمىز دويغولارىنى بۆلۈل لرىنده چالاردىلار، هانى او توتىكلىردىن چالىنان گۈزىل هاوا لارىمىز؟ ھامىسى ايتىب - باتىب، قووال لاردا دىل لەن بعضا خالق ماھنى لارى، هاوا لارىمىز و رقص لرىمىز اوندولوب، البتە بونلارىن بىر بۇلۇمو شومالى آذربايجاندا توپلانمىش و قورونماقدادىر.

گۈن اوگون اولسون بوندان آرتىق واخت كىچمهدن گىئىش و زنگىن فولكلورومۇزو علمى صورتىدە توپلايىب و مەدىتىيمىزىن بو دىرە سىغمايان خزانەسىنى زاوال دان قورو يوب ساخلاياق.

فولكلوروموز حتماً و حتماً گىرگ اۆز ئىمېزىلە، دوغمالىق قاينىسى يلا توپلانسىن، اۆزونە وظيفە بورجو بىلن، سونسوز عشق و علاقە اوزرە، جانلا و باشلا يورولماдан چالىشان كۈنۈل لولرىمىز و تدقىقاتچى لارىمىز بوجىرىلى و موقدس حياتى اىشى لايىقىنجه باشا يئتىرە بىللەر، بورادا بەزاد بەزادى و امكداشلارا فولكلور ساحە سىننە باشلا دىقلارى گۈزىل ايشلىرىنە گۈرە ايشىنىز ايرەلى دئىه بول - بول باشلارىلار دىلە يېرم.

فولکلوریک حئکایەلر پەھلوان دىبىرمانچى

شىرىن كندى نىن يانىندا اوسب خان (يوسوف) دىبىرمانى وارايدى. دىبىرمانچى، گوجلو بىر پەھلوان ايدى. شۇھرتى خوى - و آشىب بوتون آذربايچانا يايىلىمىشىدیر. آرازىن اوتاينىدا بىر آدىليم ائرمنى پەھلوان خورجونون چىكىنинه آشىرىرى جنوبى آذربايچانا گلن تاجىرلەر قوشولور گلىب خويا يېتىشىر. سوروشور، گىئدىر گئچەنин چاغى اوسب خان دىبىرمانىنى يېتىشىر. دئىير: منى بو گئچە قوناق ائدرىسن مى؟ دىبىرمانچى كىشى، قوناغى سئوگى و سايغى يلا قارشىلايىر. فتىر بىشىرىرلەر. ائرمنى پەھلوان اونلوقدان بىر آز اون گؤئتوروب اىكى بارماقىندا سورتۇر و دئىير: ائلە بىر دىبىرمان اونو ياخشى اوپوتمور اىرى چىخاردىر. گىت دىبىرمانىن سوپۇن سۇو. من بو داشلارى دىشە يىم. دىبىرمانچى گىئدىر. ائرمنى پەھلوان دىبىرمانچى نىن چارىقلارين گؤئتورور، دامىن آغىر يوغۇن حامبالينى قۇوزا ياراق، چارىقلارى سېتۈن لا حامبالين آراسىينا قويور. (دىركلرىن بىر باشى قىيم حامبال دىرگى نىن اوستوندە اولا، سېتۈن دا آلتدان حامبالا داياقت اولا). دىبىرمانچى قايدىر چارىقلارين گىئىسىن. گۈرۈر چارىقلار يوخدور، اويان بو يانا گۆز گۈدىرىر گۈرۈر چارىقلار سېتۈنون كىللەسى حامبالين آلتىندا دادىر.

دىبىرمانچى ايشى آنلايىر. الىن آتىر دىبىرمان داشىنى ايشلەدىكى حالدا قۇوزا يىر و دئىير: دىبىرمانىن سوپۇن سووماق اىستەمز، گل آل دىشە! ائرمنى پەھلوانى دىبىرمانچى نىن گوجونە مات قالىر و اوْزۇنۇ مغلوب گۈرۈر.

هئچ، كئچ!

اسکى زامانلاردا بير كنده بير وارلى آدام وارايدى. بونون دا بير يوخسول چوبان قارداشى وارايدى. بيرگون دؤولتلى قارداش اوئور، بوتون وار - دؤولتى يوخسول قارداشينا چاتىر. يوخسول چوبان بير بئله مال - دؤولتى گۈرنەدە اوزوندن چىخىر. داها قاباقكى آدام دئىيلدى. اوزوندە بير قودرت دويور و اوزونو بير شئى بىلەرىدى. گىدىب چىخاردى داغىن باشىنا، يولدان كىچىنى سىسلەيردى: اوهۇ... ئى!

جواب وئردى: هۇ... ئى! چوبان دئىيردى: هئچ، كئچ! بيرگون كندىن آغ ساققالى دئىى: گىندك گۈرك بۇ، نىيە بئله ائىلە بىر؟ بونا نە اولوب؟ يوخسا باشىنا هاوا گلىپ. نئچە نفر ايلە گلىپلر. چوبان بونلارى گۈرنەدە اوذاقدان سىسلەنير: اوهۇ... ئى! آغ ساققال جواب وئرير هۇ... ئى! چوبان دئىير: هئچ، كئچ! گلىپلر چوبانين يانىنا.

كندىن آغ ساققالى سوروشور: بونە اوپۇندور چىخاردىرسان؟ يعنى نە اولسون، اوزونو گولونجە قويوبسان! چوبان دئىير: ايستە بىرم بىلەم كى، ھامى منىم فرمانىمدادىر ياخ!

بد نظر

تېرىز دئورە سىننە «ايىچەدرە» آدىندا بير كند وار. بۇ كندىن اھلىيندن بىرى دئىيردى: منىم يوز اون ياشىندا بير آتام وار. دئىير: قديم زامان دئوردىگۈن دال با دال كنده ياغمور ياغدى. داغىن باشىندا بير بؤيوك قايا وارايدى. ياغمور بوقايانىن آلتىن شوملالاتىدى و قايا دىغىرلانىب گلىپ يولو توتدو. جماعت يىغىشار، نئچە كندير و سئجىم گتىريپ بير اوچلارينى داشا و بير اوچلارينى دا مال - حئيوانا باغلائىپ سورلار.

ايپلر دوام گتىرمه يىب قىريلاڭ و داش يئرىنندن ترپىنمز. ھەر نە ائىلە بىرلر چارە اولماز، كند اھلىيندن بىرى دئىير: فيلان كندىدە بير بد نظر وار، گىندىن اونو گتىرىن. بير گوجلو شام ائشىشىگى وارايدى، اونو مىنر و گىدىب بد نظرى گتىرلر. بد نظر داشا باخىب دئىير: پەح، نە بؤيوك داشدىر! داش آرادان پارچالانىب اىكى بؤلۈنر. بير پارچاسى اويانا، بير پارچاسى بوييانا دوشىر. داشىن تىكەلرین چكىب يولو آچارلار.

اوزلو قوناق

بىر ائوه قوناق گلىر، دئى بىرگون، اىكى گون، اون گون قالىر گئتمك بىلمىر. بىر گئجه ائوه بىيەسى چىخىر حىيەطىدە بىر گوللە آتىر گلىر او تورور. قوناق سوروشور: او، نه گوللە سى ايدى؟ ائوه بىيەسى دئىير: كىچن آى من گوللە آتمىشام قونشۇنۇن قوناغى اۋلوب. ايندى او گوللە آتىر دئىير: سىنин قوناغىنى اۋلدۇرە جىم. سىن آرخايىن اول، سنه بىر شئى اولا رسا، من بو كندى داغىدارام. قوناق دئىير: من اۋلدۇم، سىن كندى داغىتىدين، منه نه خىبرى اولا جاق! منه يول گوستەر، ئەلە گئجه نىن قارانلىغىندا چىخىم گىئدىم. ائوه بىيەسى ها، يايپىشىر، قال سنه بىر شئى اولماز، قوناق دئىير: يوخ گرگ گىدم. ائوه بىيەسى يولو گؤسترىر، اوزلو قوناق، گئجه ايلە چىخىب گىئدىر.

زىرناچى نىن ترگىتىمگى

زىرناچى دئىى: اىستە يىرم زىرنا چالماڭى ترگىدەم. دئىيلەر: ها، دەھنىن باشى اوچۇن، سىنинكى ترگىتىمك دئىيل، قوجالىبىسان، دېشلىرىن تۈكۈلوب چالاتمىرسان، اودور (أونا گۈرە)

پىيس اخلاق ارباب

بىر پىيس اخلاق ارباب وارايدى، اويانا كىچىردى نۆكىرى دانلاياردى، بويانا كىچىردى نۆكىرى دانلاياردى. بىرگون اربابا قوناق گلىر. يىنە نۆكىرى دانلاق آلتىنا سالىر. ارباب آفتاتا با گۇئىتۈرمەلى اولور. نۆكىرىنە آجىق لا دئىير: آفتاتا بانى دولدور قوى آياق يولونا. الينە دوندو يوم نۆكىر، سماوارىن داغ سوپۇن آچىر دولدورور آفتاتا با. ارباب آفتاتا با گۇئىتۈرنىدە... و... يانىر. گلىب نۆكىرى سالىر كوتىگىن آلتىنا. ارباب وورور، نۆكىر گولور. قوناقلار دئىيلەر، كىشى نىيە وورورسان اونو. ارباب دئىير: سىز بىلمىرسىنiz بىلە! هله پىيس - پىيس ده گولور. نۆكىر دئىير: من بىلىرم اربابىن ھاراسى يانىر.

مئهترین آنلاغى

قدىم زامانلار، بى لر قوناقلىغا گئىدندە، مئهترلرین دە يانلارينجا آپارا دىيلار مئهتر آتا باخار، بى يىن قوللوغۇن تو تار و گۆز اولاردى. بير گون بير قوناقلىقىدا شام يئىيلىنىن سونرا بير مئهتر گۈرۈر كى آغا سى نىن ساققالىندا ايكى دنه دوغى يايپىشىپ قالىب. او زون آغا سىنا تو توب دئىير: آغالار آغا سى بى لرىن بىي، بير سوْز دئىسم اولدورمه منى. صلوات داغىندا بير جوت حرامى، بىش قارداشى گۈئىر اولدورسون اونى. بى متوجه اولور، الين ساققالىندا چكىب دوغولرى سالىر. باشقى بير بى آفتابا گۈئىرنىدە مئهترىنە دئىير: گۈرۈن او مئهتر نىئجە ادبىلە آغا سىنا سوْز قاندىرىدى! مئهتر دىئى: من اوندان دا ياخشى بىلرم. بى ساققالىندا ايكى دنه دوغى قويور گلىب مجليسىدە او تورور. مئهتر بىلە گۈرۈدوكدە دئىير: آغا موسترا حدا كى سوْز!

گۈرۈن او لمىز سىن!

موختار شاه آدىندا بير دىلىنچى وارايدى. خىابان دوكانلارى نىن سىرا سىندا، بالاجا كولوق كىمى بير دام وارايدى، اورادا قالاردى. دؤشونە نم - نه قىدر ميدال تاخاردى، بىلە سىنە موختار شاه دئىردىلر بىرگۇن كئفسيز لە يير يورغان - دوشىگە دوشور، حالى بىرك قارىشىر. آغ بيرچىك قمر خالانى باشى نىن او ستو نە گتىرىرلر. قمر خالا موختار شاهدان سوروشور: بالا دئى گۈرۈم كىمدىن آلا جاغىن وار، كىمە وئرە جىگىن؟

موختار شاه دئىير: اون ايكى قىران فيلانكس دن آلا جاغىم وار. قمر خالا دئىير: يوخ او لمىز سىن! موختار شاه دئىير: يىندى قىران فيلان آدامىن و آلتى قىران دا فيلان آدامىن منه بورجو وار. قمر خالا دئىير: گۈرۈن او لمىز سىن! موختار شاه ايدامە وئرير: سككىز قىران فيلانكسە بورجوم وار. قمر خالا دؤورە دە كىلە دئىير: سو سې سارسا خالادى! موختار شاهىن او زونە سو چىلە يېرلر. بىش قىران دا فيلان آداما وئرە جىگىم وار. قمر خالا دئىير: سو سې سارسا خالادى. البتە موختار شاه قىرخ - اللى ايدىر اولوب گئىب. قمر خالا يو يوجوايدى و اصلى كوردايدى.

گئچه

اوج نفر گليرديلر. قار - بورانا دوشور، يول لارين آزир، گئچهنى چوئلده قالماغا مجبور اوولورلار. بونلارين بيرى نين يئلانى * وارايىدى، بيرى نين كئچهسى، بيرى ده مولالايدى عباسى وارايىدى. يئلانى اولانى اول آخشامدان سويوق قوروتدو. موللا گۈرددو آزقالىر سويوق بىلە سينى ايشدن سالسىن. دئدى: عبا - عبا مرحبا، كئچه - كئچه يئل كئچه، يئلان آخشامدان اولان. كئچهسى اولان مولانىن بو حيلە سينه آلدانىب دئدى: موللا گل عبايلا كئچهنى دېيشك. موللادا بىتلنچى زادى الله دان ايستە يېردى، دئدى: نه دېيىرم، دېيشك. دېيشدىلر. موللا كئچهنى بوروندو، او بيرىسى ده عبانى. عبانى بورونن او باشدانا چىخىمادى. كئچه مولالانى اولومدن قورتاردى.

كئچل

بىر كئچل شاهين قىزىن ايستە يېردى. سوروشدولار: نئجه اولدۇ؟ دئدى: نئجه اولاجاق، يىشىن يارىسى قورتولوب. آتام، آنام و من راضى يېق؛ قالىر شاه، ملکە و شاهين قىزى. اونلاردا راضى او لارسالار، ايش بىتر.

گنج و قوجا

من بو حئكايىنهنى ائله بو جور ائشىتىمىشىم، بوجور ده يازيرام. بىرگون شاه عابباسىن اوغلۇ، الله وئرىدى خان وزىردىن سوروشدو: ددهمىن واختىندا خوش كىچىردى سنه، يا منىم واختىمدا؟ وزىر جواب وئرىدى: هەنچ بىرىننە. شاه سوروشدو: نىبىھ؟ الله وئرىدى خان وزىر جواب وئرىدى: آتان قوجايدى، من گنج ايدىم. ايندى سن گنجىن، من قوجا يام. بىر - بىر يمىزىنلىكى تو تumor.

حضرت سولئيمان و قارىشقا

حضرت سولئيمان آت ايلە گليردى. آت آياقلادى بىر قارىشقا نىن قىچى سىندى. قارىشقا دئدى: دونيا خاراب اولدۇ. حضرت سولئيمان دئدى: سىنن قىچىن سىندى دونيا خاراب اولدۇ!

قارىشقا دئدى: منىم دونيام خاراب اولدو. داها يئرىينىمە يە جگم، اللەھىن امرى يەلە قارىشقا نىن
قىچى ساغالدى.

اوستاد عاشيق لا، شاگىرد عاشيق

بىر عاشيقىن شاگىردى، اوستادى نىن يانىندا ساز و سۆز صنعتىنى اوپىرە نىر، سازى
گۇئتىرۇب دوشور ائل - اوبانى گزمىگە. توپلاردا شىلىك لىدە، دېئىر، چالىر، چاغىر بىر، آيرى -
اسكىيگىنى دە قالدىرىپ بۇ صنعتە مكمل يىيە لنىر. نىچە اىلدەن سونرا، دوننکى شاگىردى، بۇ
گۈنكۈ عاشيق؛ بىر مكتوبلا اوستادىنا مئيدان اوخويوب بئلە يازىر: سئويملى اوستادىم، نىچە
ايىدىرى گۈزىپ يورولموشام. ايستە بىرم گلىپ اۇز يوردو مدا اكىنچى لىگە مشغۇل اولام. منه بىر
جوت اوکوز آلارسان نە قره اولا، نە سارى، نە قىزىل، نە بوز، نە آغ و نە... بوتون بويالارى
سايىلايىر كى اوکوز لرىن رنگى بونلارىن هەنج بىرىسى اولماسىن.
مكتوب اوستادا چاتدىقدا، گۇئتىرۇب جوانىندا بئلە يازىر: سن دئىن اوکوز لرى آلدىم، سن دە، نە
شنبە گل، نە يىكىشنبە گل،... و نە جومعە گل (ھفتە نىن يىئدى گۈنونو سايىلايىر كى بونلاردا
گلمە) هانسى گون گلىپ سن، گل.

خىر تىلدا تدى

قديم زامان ساوا شهرى نىن كىنلارى نىن بىرىنده، جماعتين يوخسول واختى، نىچە نفر
بىر سورمالى شىرىنىنى هەرھىسى آغىزينا سالىپ سورار، او بىرىسىنە وئردى. آغىزلا ردا دولانىپ
شىرىنى ارىيپ قورتولانا ياخىن بىر نفر-چئىنە بىردى. اگر او آدامىن آدى مىڭلا حسن
اولارسا يىدى دېئىدىلر: حسن خىرتىلدا تدى.

شازادا باغى نىن يىيە سى

رحمتلى «آلا مىرزا بدوللا» شازادا باغى نىن يىيە سى ايدى. دېئىلن لە گۈزە چوخ نىرقىز
آدام ايمىش. بىر كىنلى منه صوھبەت ائدىرىدى: بىز خويا گلمك اوچون، يول اوستە دورمۇش
ماشىن گۈزلە بىردىك. ماشىن گلدى بىزى مىندىرىدى. بىر آز بويانلىق، آلاميرزا بدوللانى

گۇردوک ماشينا ال قۇۋزادى. شوفىر ساخلامادى. سوروشدوق بىزىم كىمى كىنلىلىرى مىندىردىن، بىس نىيە آلا مىرزا بىللانى گۇتۇرمدىن؟ شوفىر باشىن تىپدىب دىنى: سىز بىش قىران وئرە جىكسىنiz، شەردە يىنە جك يېرى نىزدە بللى دير. أمما او كىشى ماشىنى ائوی نىن قاباغىنا كىمى آپاراجاق، اوزووده چىخاردىب اىكى قىران پول وئرە جك.

ائىلچى يە جواب

بىر قىزا اىلچى گلدى. آتا - آنانين كۆتۈل لرى يوخ ايدى اونلارا قىز وئرسىنلر دىدىيلر: قوى قىزىن اوزوندىن سوروشاق. آتاسى شوروشدو: قىزىم گىندىرissen، يوخسا يوخ؟ (يعنى يوخ دا!!)

گوناھىن جزاسى

بىر تانرى قولو (الله بىنده سى) موللادان سوروشور: اگر بىر آدام ايندى بىر گوناه ايش گؤرە، الله جزاسىن هاواخ وئرر؟ موللا دىنى مثلاً يىددى سككىز ايل سونرا او آدام موللانىن عمامە سىنى قاپىپ قاچار و دىئر: هلە هانى يىددى - سككىز ايل، اوندا آللە كريمىدىر. بىر آز گىندىر، يىخىلىر قىچى سىنir. موللايا دىئير: به سن دىئيردىن، گوناھىن جزاسىن، آللە يىددى - سككىز ايلدن سونرا وئرر! موللا دىنى: بو سىنин قاباقكى گوناھلارى نىن جزاسىدىر، ايندىكى گوناھى نىن جزاسىنى سونرا چكە جىسىن.

نه لر چىكمىش سن قايىش!

بىر كىن موللاسى جوت ايلە يېر سوروردو، جوتون قايىشى قىرىلىر. موللا عمامە سىن آچىر، قايىشىن يېرىينە باغلايىر. اىكى آددىم گئتمە مىشدىر كى عمامە دوام گتىرمەدن اوزوولور. موللا دىئير: نه لر چىكمىش سن قايىش.

قاضى پەھلوان

قديم زامان قاضى محله سينده ائرمى لرده ياشاياردىلار. هر گون بو قاضى محله سى نين مئيدانينى سولا يار، سوپورر، بؤيوك توى چالار و پەھلوانلار گولشىرىدىلر. بير ائرمى پەھلواني هر گون تورك موسىلمان پەھلوانلارى نين بىرينى يىخىرىدى. بىرگون يئنه ائرمى پەھلواني مئيدان توتور، حريف ايسته بير و قاباغىناچىخان اولمور. قاضى محله سى نين قاضى سينه خبر آپارىرلار. قاضى گلىر سويونور، باشى نين سارىغىنى آچىب بئلىنە دولا بير مئيدانا گىرىر. مئيدانى دولاتير، ائرمى پەھلوانى ايله قاباق قانشار دورور آشىرما توتورلار. گاه بو اونا، گاه او بونا زور گلىر، نهایت قاضى ائرمى پەھلوانينى يىخىر و كۈرگىن يئرە گتىرىر. پەھلوانلارينى يىخىلەميش گۈرن ائرمى لر بونا دۈزۈمەدن تورك موسىلمانلارا ھىجوم ائدىرلر. آرا قارىشىر برك ساواشىرلار. ايکى طرفدن نىچە نفر آدام اۇلور.

بو حىكايەنى روایت ائدن شىرىن كىندلى رەھمان آقا دئىيردى: «من بونو، بير ال يازما كىتابدان او خوموشام، بو كىتاب بير مولانىن اليىنده ايدى. هر ئىليلە دىم او كىتابى بىلەسىنەن آلا بىلەدىم».

بودا سنین بورجون

قیش ایدی. کندین جماعتی مچیدده ایدیلر. بیر کندلی مولالایا ایکی چاناق بوغدا بوبیون آلیر، موللا بونون آتا - آناسینا دعوا ائیله بیر. خرمن واختی چاتاندا، موللا کندلی دن او ایکی چاناق بوغدانی ایسته بیر. کندلی دئییر: یاخشی، قوى ارباب سوووپروق وئرسین (خرمنی سووپرماق ایجازه‌سی).

خرمنی سووپراندان سونرا، بیرگون کند اهلی بیغیشمیشدیلار مچیدنین قاباغينا. موللا اوجادان او کندلی يه دئدی: ایکی چاناق بوغدا بوبیون آلیسان، به نیبه وئرمیرسن؟ کندلی بیر کتیل (چارپایا) گتیریر آلتینا قویوب او تورور، دئییر: جماعت، من دعوا ائده جگم سیزده آمین دئیین! دئییرلر: یاخشی. کندلی دئییر: الله موللانین آناسینا رحمت ائیله! جماعت: ایلاهامی (ایلاھی آمین). الله موللانین آناسینا رحمت ائیله! - ایلاهامی. الله موللانین اولوب گندلنرینه رحمت ائیله! - ایلاهامی. سونرا کندلی او زون تو تور مولالایا دئییر: بودا سنین بورجون. منیم آتا - آناما دعوا ائیله مه میشدنی می؟

موللا نصرالدین غم - غوضه‌نى آتیر

بیر گون موللا بیر تليس دوغى گتیریب قويدو ائوه و آروادینا دئدی: آرواد، او زوموز بیشیره جیك. او زوموز بیيە جیك، هئچ نه بین غوضه‌سین ده، ائیله میه جیك. سۆز موللانین آغیزىندان چیخمامیشدیر کى، بیر آدام ائوین با جاسىندان دئدی: موللا ائشىگىمیز بیر قودوق دوغوب، نه قولاغى وار، نه قویروغۇ. موللا دیزلىرىنْ قوجلايىب او توردو. آروادى دئدی: کىشى يئنه نه اولدو ياسا با تدىن، بې با ياق نه دئيرىدىن؟! موللا دئدی: آرواد نئيله يىيم، بو قودوغون نه قولاغى وار، نه قویروغۇ، پالچىغا با تاندا، هاراسىندان يايپىشىب چىخار داجاclar؟

گؤى يالانى

يالانچى بير آدام هر نئيله يىردى، يالان دانىشماقى ترکىدە بىلمزايدى. دئمك يالان دانىشماق اوز اليندە دئىيلدى. بوندان آرتىق آبيرى گئتمە سین دئىه، بير ديل لى - باشلى،

سۇزبىلەن عاغىللى آدام تاپىر، اوナ آيدا بىر مبلغ حىقوق كسىر، بىر دست پالتار گىئىندىرىر،
ھەريانا گىئىر سالىپ يانىنجا آپارىر تا دانىشدىغى يالاتلارى ائله يورسون، تعبير و تفسير
ائىلەسىن كى نظرە دوز گلسىن لر. بىر مودت كىچىر و او آدام اوستالىقلا يالانچىنىن
يالاتلارىنى دوز يئرلەر يورور. بىر گون بىر مجلىسىدە يالانچى سۆز گلىشى دئىير: بىر اىل
قىشدا هاوا ائله سوپوچىك دالاتىن اوستوندن بو دامدان او داما آتلاناندا،
گۈيىدە قوروچىك قالدى. او آدام دئىى: به اولار، گۈيىدە دالاتىن اوستوندن مفتىل چكمىش
ايمىشلەر، پېشىك مفتىلە ايليشىپ، گىچەنى اورادا دونوب. محلىس قور تولور ائوه گلىرلەر. يالان
йوران آدام پالتارىنى سوپونوب يئرە قويار و دئىير: من سەننەلە يئر يالانى دانىشمىش اىدىم،
گۈئى يالانى يوخ! منه خودا فيظ.

رېيس

آذربايچاندان تەرانا گىئىن ماشىن يولۇنۇن قىراغىنداكى غذاخورى لرىن بىرى نىن
قاپاگىندا، او توبوس ساخلايىر، سوروجو دئىير: شام! موسافىرلەر ئىنirلەر. طبىعى دىير كى بئش -
آللى ساعات يول گلمىش موسافىرلەرین آفتابا گۇئىرۇمگە احتىاجى او لا جاقدىر. توالىت لرىن
سېپاراسى نىن قاباگىندا بىر آدام كتىل اوستوندە او تورموش و گىندىلەر اونون قاباگىنداكى بالاجا
قابىن اىچىنە بئش يا اون تومن پول آتىرىدىلار. تزە يئتىشىن بىر موسافىر آفتابالارين يان -
يانا دوزولموش صەفيىنەن بىرىنى گۇئىرۇر. كتىل اوستوندە او توران آدام دئىير: اونو يوخ، او
بىرىسىن! مسافىر او بىرىسىنى گۇئىرۇر. او زون راحاتلایىپ قايداندا، او آدامدان سوروشور:
آفتابالارين نە فرقى وار منه دئىين او بىرىسىن گۇئىرۇر. او آدام دئىى: ايستە بىرم بىلەلر كى
بورادادا من دستور وئىرىم، بورانىندا رېيسى منم. حۆرمەتلى او خوجوچىا عرض اىدىم، من او زۇم
دە ۱۳۷۰ - دن اوئىجە تەرانا گىئىنە همان يئرده، سۆز و گىئىن آدامىن دستورو، منه آجىق
گىلىسيه دە آنجاق اىجرا اىدىب او دئىن آفتابانى گۇئىرۇدوم.

قامانداغی خالا

بیر آرواد ائوده ن شهره چالخاییردی. بو آرواد کنچل اولدوغونا بیله سینه قامانداغی (برک کنچل) دئیردیلر. بو آروادین قونشوسو بالاجا قیزینا دئیر: گئت کنچل قامانداغی خالایا دئ، آنام دئیر: بیر تاس آیران وئرسین، آش بیشیرمیشم. قیز گلیر دئیر: آنام دئیر کنچل قامانداغی خالایا دئ، بیر تاس آیران وئرسین، آش بیشیرمیشم. آرواد جواب وئریر: آنانین ددهسی نین گورونا... او شیرین دیل آناندادی، بیر آزدا، کره ساللام ایچینه.

چرچی

چرچی کندین بولاغینا گندن یولدا یوکون آچیر، هره گلیر بیر شئی آلیردی کدخودانین آروادی دا، بیر آز آیین - اویون (شئی - شوی) آلیر پول وئرمەدن چیخیب گئدیر. چرچی اوز - اوزونه دئیر: آدامدی دا، یادیندان چیخیب یا گؤره سن نه تهر اولوب، گتیرر وئرر. آخشامادک خبر اولمۇر. آخشام آرواد سینگ (سەنگ) چىگىنیندە سويا گندنده، چرچی آروادى گۈرۈر چاغىرير. آرواد گلیب آجىقلى چرچى نین اوستونه چىم خىرېب دئیر: نه دئیرىسن؟ چرچى دئیر: باجى بە آلدېغىن شئى لرین پولۇن وئر آخى! آرواد دئیر: بىرده مندن پول اىستەيرىسن، قىشقىرىپ دىيە جىم، چرچى منه ال آندى. چرچى گولدو. آرواد سوروشدو: نىيە گولورىسن؟ چرچى دئدى: من بير آز كۈتك يىئىرم، بير آزدا پولوم گىدر، لاپ بئله اولدۇرسۇنلار، آمما سىنىن آدین قالار، چرچى س... آرواد.

يازىق او آرادا كى

بیر چوبان بىچىن چىلىرى لاغا قويوب دئيرى: بىچىن بىچمك نمنه دىر، من اولا رسام، بير ساعاتدا زمينى بىچىب باغ تۈكىرم. بير گون بىچىن چىلر قرارلاشىر، نئچە آرتىق اوراق گتىرىپ و چوبانا دئيرىلر: بئله كى دؤشونه دۈيورىسن، بو گون سن ده بىچ گورك نه جور بىچىرسن! چوبان اوزه دوشور، اوراغى گوتورور، اونلارين ايكيسى نين آراسىيندا، بير كىزى * قاتىپ قاباغينا بىچمگە مشغول اولور. بير آز بىچىر برك يورولولور. عارى گلير دئىيە يورولموشام، اوراغى

داشا ووروب سينديريير. باشقا بير اوراق وئيريلر اليئه. بئله ليكله نئچه اوراق سينديريير باشقاسين وئيريلر.

باشينيزى آغريتمايمىم آخشاما دك چوبانى ايشيقدان سالىرلار. او گوندن، چوبان هارادا بىچين چيلرى گۈزىنە دئىردى: اويانداكى يوخ، بويانداكى يوخ، يازيق آراداكى.

سینمانىن بالکونو و ائشىشگىن قويروغۇ

تقرىباً ۱۳۳۵ ايل لريندە مىھەن سينماسى تزه قايپيريلاندا، يولداشىملا تاماشا يا گئتمىشدىك. بالكونون (لوژون اوستو) قاباغى نىن اوپاش بو باشىنا، دئكور اوچون، تاختادان و فييردن بؤيوك يارىم - دايىرە شكىلىنە بير شئى قوندار مىشىدىلار. نجارىن الى دىدىيىكجه بى دئكور تربشىردى. يولداشىما دئدىم: اورايا باخ، دئكورو سفته دوزلدىپلر، تربشىر. بىزدىن بير آز اويانا نئچە نفر دورموشدولار. سن دئمە سينمانىن معمارىدا بونلارىن اىچىنده اولسون و منىم سۆزلىرىمى ائشىتىسىن. سانكى آجىغىنالىمېشىدىر. دئدى: ائشىشگىن ده قويروغۇ تربشىر، آمما بىرك اولا.

بو سينما شعبان مچىدى يله اوز - اوزه اولدوغونا، اوزامان دين آداملارى قويىمادىلار سينمانىن قاپىسى خىابانا آچىلسىن. سينما نىن يىيەسى مجبور اولدو اوزون، مدرسه دالانى نىن دىيىندەن قاپى آچسىن. بو سينما اينقىلابدان نئچە ايل سونرا باغانلاندى.

الىينده (اله ينده) دۇيارسان

بىر كىشى آپارىر دىيرماندا اون اوپىدە. دىيرمانچى اثرمنى ايدى. دنى نىن شاھادىن گۇئتورور، كىشى نىن بوغدا سىنى دولچايا تۈكۈر و دئىير: مogaيات اول اون باسماسىن، من گىدىم بىر آز غذا يئىيم گلىيم. دىيرمانچى اويانا، كىشى دىيرمانچىيما وئرىدىگى شاھاددان دا چوخ، اونون بوغدا سىندان اوغورلا يىب دولچايا تۈكۈر.

دىيرمانچى غذاسىنى يئىيب قايىدىر، بو سفر كىشى دئىير: ايندى سن مogaيات اول، من گىدىم اود ياندىرىم چاى قويوم ايچىم. كىشى گىدىر. دىيرمانچى گۇئورور دنچى بونون بوغدا سىندان نم - نه قدر اوغورلا يىب. گلىر كىشى نىن دنى نىن اوستونه آفتاتا گۇئتورور. قارىشىر دنه، اون اولور، دولدورور چووالا. دنچى چاين اىچىب قايىدىر. سەلەمىن چاتىر (ايکى تايى باش - باشا تىكىر اتششىگىن بىتلەنە آشىرىرلار). يولا دوشدوکدە دىيرمانچىيما دئىير: سنه بىر سىرىخ چكدىم كى! دىيرمانچى دئىير: الىينده دۇيارسان.

قوردالاما شورو چىخار!

قديم جماعتىن سارى ياغ يئىين واختى، «شۇوان كىندى» ندە حاجى كريم آدىندا بىر آدام وارايدى. شهرىن بؤيوك باشلارى نىن بىرىنى گۇئورور و دئىير: بىزىم كىننە بىر يېر وار، بو يېرىن قبالەسىنى منىم آدىما كىچىردىسن، سنه بىر چىللەك ياغ گتىرەرم. بؤيوك باش آغا يىشى دوزلدىر، يئرى حاجى كريمىن آدىنا كىچىردىب قبالەنى وئرىر. حاجى كريم بىر چىللەك شور دولدورور، اوستونه بىر آز ياغ تۈكۈر آپارىب آغانىن قاپى سىندان وئرىب قايىدىر. آغا بارماغىن ياغا باتىرىب چىخاردىر گۆزسۈن نه جور ياغدىر! بارماق ياغىن آلتىندان شورو قازىب چىخاردىر اوزە. گۇئور باشىنا بؤرك كىچىب. حاجى كريمە آدام گۈندىر، او قبالەدە ايشكال وار، گتىرسىن او ايشكالى- قالدىرىم. حاجى كريم او آداما دئىير، گىنىب آغا يائىدا دئىرسن: قوردالاما شورو چىخار!

دول آر واڈ

بیئر دول آرواد آپاریر دیئرماندا اون اویوده. دیئرمانچی دئییر:

سوگلیب نۇۋا دولماز	أت بو دنى باشدان اولماز
خانىم سەنە نوبت اولماز	ھامى يا نوبت اولسا
	دېيرمانچى راضى اولاندان سۇنرا دېيىر:
سوگلیب نۇۋا دولار	لاب بو دنى باشدان اولار
خانىم سەنە نوبت اولار	ھېنج كىمە نوبت اولماسا

ایلانین جوختی

گونئی آذربایجاندا، بیر آدام بیر ایلان اولدورور. او گوندن بو ایلانین جوختی، وورنوجوردی کی بو آدامی چالسین. گوردی او لمایاچاق، ایلانین الیندن قور تولا جاغی يو خدور. گندیر قوزئی آذربایجانا، اورادا بیچین چیلیگه مشغول او لور. او زامان دوه ایله آرازدان کئچرمیشلر. بیر سوره سونرا، باشقابیر آدام دوه نی آرازدان کئچیردنده، گۇرۇر بیر ایلان گلدی دوه نین اوستونە چىخدى. نه چئىشيداييميش سە، ایلانا دىمېر. او تايدا ایلان دوه دەن ئىنير.

دوهچی دئییر: بئله دئیيل، سن اولمه يه سن، بوندا بير ايش وار. دو سور ايلانين دالينجا گندىر. گئت ها گئت، ايلان گندىر دوهچى گندىر، ايلان بير زمى يه يئتىشىر. بىچىن بىچىردىلر. بىچىن چىلىرىن چايدان - چۈلمگى يانىندا، ايلان بير باغىن (بىچىلىپ باغانلىميش بوغدا باغى) اىچىنە گىرىر. دوهچى بىچىن چىلىرىن يانىنا گندىر، حال - قضىيەنى دئىير. بىچىن چىلىرىن بىرى همان بو ايلانين جوفتون اولدورن آدام ايدى. گلىرلر، ايلان گىرن باغى او دلا سې ياندىرىر لار. ايلان دا باغىن اىچىنده يانىر.

گوردون سنپلے اپدی!

بیر آزاد چوڑک یا پیردی، تو یوقلار یین گیشیب خمیری و چوئکلری دیم دیکله یید دیلر. آزاد قولونا حرکت و ترتیب دئدی: کیشی! تو یوقلار بیر - بیرینه، او دئدی: سینینله دیر، بو دئدی:

سینلە دىر. آرواد نىچە دفعە تويوقلارى كىشەلدى. تويوقلار يئنە بىر - بىرىنە آتىب، يىنە بىغىشىدىيلار. آرواد ھيرىسلەرك يانىنداكى آغاچى گۇئوروب آتار و ڈير تويوقلارين بىرىنىن قىچى سىنار. قالان تويوقلار اونون باشىنا بىغىشىب دىدىلىر: گۈردون سىنلە ايدى!

سن نه دئىير سن، من نه دئىيرم!

اڭرکك ائششك، دىشى ائشىگە يالوارىردى. دىشى دئدى: قودوغوموزو، كيم ساخلاياجاق؟ اڭرکك دۇشونە دۇيوب دئدى: من.

دېشى راضىلىق ۋېرىر. اڭرکك ائششك، دىشى ائشىگە آتلانىر و ائنير. دېشى دئىير:

هن، ترتىپىن دى گۈرۈم بالامىزى نه جور ساخلاياجاقسان! اڭرکك ائششك باشىن تۇولا يىب دئىير: سن نه دئىير سن، من نه دئىيرم!

سارا خالا

بىر سارا خالا وارايدى، ايفادە لى بىر آرواد. نه سلام وئردى، نه سلام الاردى. دۇوران دۇنور، ائله اولور بۇ سارا خالا خىاباندا اوتورار، يېرە دىستمال سالاز و دىلەنردى. يولدان كىچىنلر بىر عابىاسى، اون شاهى، دىستمالا پول آتاردىيلار. بىر نفر سوروشدو:

سارا خالا بە نىيە بىلە؟ آرواد جواب وئرىدى: سارا خالا اول قىرييلداتدى سونرا زىرىيلداتدى.

پوفو قالير

بىر آدام، شىشە قاييران ايش يېرىنده بىر مودت اىشلەيندن سونرا، گىندىب اوْزونه ايش يېرى آچىب، شىشە قاييرماق فيكرينە دوشور. اوستاسى دئىير: يالنىز پوفو قالير؛ بىر آزدا قال اىشلە، اووندا اوپىرن سونرا گىنت! او آدام دئىير: يوخ اوپىرنىمىشىم. گىندىر اوْزونه ايش يېرى آچىب. اوپىرندىكلىرى اىلە شىشەنин خميرىن توتور، آمما ھر نئيلەيير، شىشە عملە گلمىر. قاييدىر اوستاسى نىن يانينا. اوستاسى دئىير: بە سەنە دئمەدىم، قال موكمىل اوپىرن سونرا گىنت! گرگ بىر اىل دە قالىب اىشلە يە سن. او آدام بىر اىل دە قالىب اىشلەيندن سونرا، اوستا دئىير: ايندى گل موكمىل اوپىرن! اوستا خميرى پىلەيير و دئىير: ايندى اولدو شىشە. سەنە دئمە مىشدىم، بىر پوفو قالير!

سئلين شىكايتى

1379 - جو اىل، دسته درەنин سئلى گلىپ «پىرە»نىن بعضى باغلار و اكىنلىرىنە زيان وۇرمۇشدور. اكىنچى لر، سو اىشلارى ايدارە سىينە گىندىر و اىستەيىرلر دۆولت بونلارين خسارىن جوبران ائيلەسىن.

ايدارەدە كى مسؤول دئىير: سىزدىن اوچىجە سئل گلەمىشدىر شىكايتە، دئىيردى: منىم يولومو كسىبلەر، او مسؤول سۆزۈ قىشىنگ يېتىردى چون اكىنچى لر سئلين چايلاغىندا، اوزلىرىنە باغ سالىب و اكىن اكەمىشدىلر.

فولکلوردا مثلى چىكمىك

مثلى لر اكثراً قىيىسا حئكايىه، بعضاً ناغىل صورتىيندە اولار. موقايىسىه يولولىلا موعىن بىر فردى يا بىر توبىلۇمو آيىتىماق، اوپارماق (اخطار وئرمك) و سەھوھ اوغرادىغىنى باشا سالماق نىتىي ايلە مثلى چىكلەر. حئكايىھنى دئىيب قورتاراندان سونرا دئىيرلە: ايندى من دە، يا ايندى سن دە، يا... سونوندا نتىيجە آلىب بىيان ائدرلە. بعضاً دە بىر واقعە اولوب بىتنى دن سونرا، اونا اوخشار بىر حئكايىھ دئىيرلە. مثلى چىكىنده معمولاً بىر كلمەلرلە باشلايىارلار: «دئىيرلە» يىا «دئىير» يىا «آخى»

مثالاً: دئىيرلە بىر شەھەر دە... دئىير بىرگۈن... آخى بىر آدام...

آشاغىدا كى مطلبە توجە بويورون:

بىر دالاندا، نانجىب و خېيت بىر آدام، بىر آدامىن بىر جىرىقچى^{*} آروادى و ساواشجىل، بئى تربىيە و پىس اوشاقلارى وارايدى. داها قونشۇلار بۇ عايلەنinin اليىندىن زارا گىلمىشدىلر. بىرگۈن بىر آدام حىيەتى ساتىر و دالاندان چىخىر. ئۆينى چىكىنده، دالان اھلىنە دئىير: بىر دالاندا قاچىن و پىس قونشۇلارىن اليىندىن قورتولۇن! دالان آدامى نىن بىرى، گولومسىيەرك بىر مثلى چىكىن، دئىى: آخى بىر دلى حامامدان قاچىردى، سوروشىدۇلار: نىيە قاچىرسان؟ جواب وئردى: حامامدا دلى وار. ايندى بودا دئىير: قاچىن دالاندا پىس قونشۇ وار^(۱)

۱- سۆز اوزانماسىن دىيە، كىچىك مثل سىتىچىدىم.

لطيھەلر

آفتابادا سو اىچن

بىرى آفتابادا سو اىچىرىدى، بىر آدام دىدى: آفتابادا سو اىچمە ذهنىن كورتالار! جواب وئىرىدى: ذهنىن يانمنه؟ دىدى: اىچ، سنه هئىچ زاد اولماز!

ياندېيم!

ايکى آروادلى بىركىشى، آروادلارينى سيناماق اوچون بىرگون اوزونو تولكو اولمونه ووردو. آروادلار كىشىنى اولموش سانىب دىدىلر: قوهوم - قونشو يىغىشىپ آرا قارىشار، بىر شئى يئىه بىلمرىك. اوئجه غذامىزى يئىك. هاستا بىشىرىپ يىدىكىدن سونرا، آروادلارين بىرى كىشىنىن او يانىندا، او بىرىسى بو يانىندا، او توروب واى - شۇون سالدىلار. بىرى دئىيردى: اوى ياندېيم! او بىرىسى دئىيردى: سۇندوم! كىشى باشىن قوزا يىپ دىدى: سىزى هاستا ياندېيرير يانىم اولمگىم؟

ائولنملى گنج

ائولنملى بىر گنج آتاسينا دىدى: آتا، محمدىن ده اوغلو ائولندى!

اوغول ائولنديرن

بير بول لو خرج قويوب اوغول ائولنديرن بير آتاي، تانيشلارдан بيرى دئيىر: الله او بيرىسى اوغول لارينادا قىسمت ائيلهسىن!

اوغول ائولنديرن آتا، كى خرجله دىكى پول لارين آجىسى جانىندان چىخمامىشدىر، اوزون ائشىتمىزلىگە ووروب دئى: الله كىمە رحمت ائيلهسىن؟

كۈچدن آزان قارى

كۈچرى ائل لري يايلاق - قىشلاق ائندىدە، او بالارين دوهله چاتار و كۈچرلر. بير گون بير قارى كۈچدن دالى قالىب آزىز. بير چوبانا راست گلىرى. ائو - ائشىك اوزو گۇرمەين، همىشە داغدا - داشدا ياشايان گنج چوبان قارىنى سۈيندىرىرى. سۇنرا چوبان قارىيىا دئيىر: سنه ظولوم اوپور دا كۈچدن آزىبىسان. قارى دئيىر: الله بو ظولومو گۇئىورمە سىن. كۈچدن آزان قارىيىا بودا چوخدور.

تكبۈرلى بير آدام

تكبۈرلى بير آدام، آياق يولونا (موستراح) دوشموشدور. آياق اوستە دوروب ال لريين وۇرۇر بىئىلەنە. ائشىكىدىن بير آدام ايپ ساللايىر و دئيىر: بو ايپى باغلا بىئىلەنە، چكىيم چىخاردىم. موتكىبىر جواب وئىرير: ال لرىم بىئىلەمە دىر نە جور باغلايم.

ايىكى كراواتلى آدام

كىچن رېزىم زامانى بعضى لرى كىراوات تاخاردىلار. بير آدام وارايدى، بونا دلى دئمك

اولمازدى، آنجاق عاغيلدان بير آز كاسيب ايدي. بو آدام ايکى كيراوات تاخاردى. بيرينى قاباغينا، بيرينى دالينا. عيلتىن سوروشاندا، دئيردى: ايسته ييرم. بىلمە يەلر، دالى گندىرىم يَا قاباغا!

عاغيلدان كاسيب

يوخاريدا سۆزو گىندن، عاغيلدان كاسيب، بير گون گندىرىم مچىدە، گىرير سلام وئرير، هنچ كس سلامىن الامير. قاپيدان ائشىگە قايىدار، يئنى دن اىچرى گىريپ ائششك كىمى آنقىرماغا باشلايار، هامى گوللار، دئير: هن، دىلى نىزى قاندىنىز!

الله تىليلك چيراغى

خوى شهرىنه اول الكتريك گلنده، لامپا، الله تىليلك (Alltilik) چيراغى دئيردىلر. «الكتريسيته» يە ايسە، «ايلىرىيسكى» (Idlirski) دئيردىلر. بيركىندىلى گلىب بير گئجه خوى دا قالىر. ايلك اولاراق موسافىرخانادا برق لامپىنى گۈزور. گئدىپ كىنده دئىير: اوى ماسىن (أويين يىخىلماسىن) خوى دا بير لامپا يانىر، باشىندان آجانلارين زولاغى كىمى، اوزون بير شئى نيفى يە سىواشىب گندىرىر. بىلمىرم بولامپانىن نۇوودون (نفتىنى) هارادان تۈكۈرلر. ها پىلە يېرسىن ده سۇئنمۇر^(۱).

1- بونوقىنيداتىمكى لازىم گۈزورە، اوى ماسىن، آجانلارين زولاغى، نيفى، نۇوود كىمى يوخاريدا قنىد اولان سۆزلەر شهرىن اوزوندە دە ايشلەنردى.

دوه سهنه

منيم ياشيم آز دئيل جناب عزراييل ين آناسى نين تويوندا كوچه ده آشيق اوينا يارديم.
او شاقليقدا بيزيم بالاخانيميزدا، تزه اولنميش بير ار- آرواد او تورار ديلار، آرواد ايلاماشالله ائله
يئكە، اتلى و اوzon ايدى كى بالاخانانين كيچيك قاپى سيندان اگيليب كىچنده، باشى
ديزلىرينه دىرىدى. بىلە سينه دوه سهنه دئير ديلر.

او شاق، اوين هر يئرينه باش چكى. بير گون پىللە كانلاردان چىخىب او طاغىن قاپى سين
آچدىم. نه گۈرسىم ياخشى دير؟ آللە تقصىرىمدىن كېچ. گۈر دوم كىشى دوشوب دوه سهنه نين
اوستونە، هاراي تېدىم قىشقىرىدىم: گلين، دوه سهنهنى ارى بوغدو، يئددى اتولى قونشو اوبيان،
يئددى اتولى قونشو اوبيان، آرواد - او شاق تۆكۈلدۈر بىزىم حىطە. او گوندىن آرواد لار منى
آلار ديلار قوجاقلارينا، يوز آلتىن (ايکى شاهى) پول وئر ديلر و دئير ديلر: دئى گۈرۈم، دوه سهنه .
نى ارى نىتجە بوغوردو؟ هله بير گون، ددهم ده آنامى بوغاندا گۈر دوم، ايکى شاهى دا، اونو
دئمىگىمە پول وئر ديلر.

بو سۇزو، قەھوھ خانادا بىر مىرت جىل آدامىن آغىزىندان اشىتىمىشىم.

او شاغىن عاغىلى

اوج - دؤرد باجى - قارداشى اولان بير بالاجا اوغلان او شاغى دئى: ددهم اولە جك، حيط
قلا جاق منه.

«دارى» يافارسجا نە دئير؟

خويون كىدلرى نين بىرىندە، جماعت يىغىشىر و دئير: فارسجا بىلمىرىك، قالماشىق

دۇولت مامۇرلارى نىن ئىنده.

مصلحت لشىر، كىندىن بول يېغىر و بىر كىندلىنى فارسجا اوپىرنىك اوچون تەھراناڭ گۆندرىرلەر. بۇ آدام گىندىر تەھراندا قالىر، يالنىز اىكى سۆز اوپىرىشىر: بوغدايا فارسجا گىندم و آرپايا، جو دئىر. بول لارى قورتولۇر قايىدىر كىنده. كىندلىلەر يېغىشىر، سوروشورلار: فارسجا اوپىرنىدىن مى؟ دئىرىشىر: بەه. سوروشورلار: ياخشى دئى گۈرك بوغدايا فارسجا نە دئىر؟ جواب وئرىر: گىندم. آرپايا نە دئىر؟ جو. سوروشورلار: دارى يا نە دئىر؟ جواب وئرىر: فارسلار دارى يى، آد قوياندا، من قويىدوم گلدىم.

آروادلارين صۇحبتى

خط ماشىنى ساخلايىر، ائنن ائنير، مىنن مىنير. ماشىن اىستە بىر يول لاتا. آروادلارين اىچىندىن بىر سىس قۇوزانىر: آقا شوفىر ساخلا ائنن وار! ائلە بىر شوفىرە يامان دئىبى سەن. آروادىن اوستونە آجىقلانىر: سەحردن ساخلامىشدىم ائنردىن دا! اوزۇن سرىيىب. كىشى لرىن اىچىندىن بىرى دئىرىش: آخى گرک صۇحبت قورتولا! موسافىرلرىن دوداغى قاچىر. من دىدىم: دوغور دئىيردا، صۇحبت قورتولما مىش ائنسىن يېرە! نىچە دئمىشىم؟

مزاح

بالاجا قىز آناسى نىن يانىندا او تورموش، دايىسى بىلە سىنى دىيندىرير، هەردىن دە اىجشىرىدى. آناسى دايى دان سوروشدو: بۇ قىز كىمە او خشايىر؟ دايى دئىدى. سىنە سۇنرا كىمە او خشايىجاق، تىق (طبق) سىنە او زونىن. بۇ سۆزدىن آنانىن سئۇينجى اورگىنندىن او زونە جالانىر، سئۇگى يىلە بالاسىنبا باخىب دئىرىش:

ائلە دە باشىمىزدا قالدى، ارە آلان او لمىا جاق. بالاجا قىزىن آتاسى دا او تورموشدور. معنالى بىر لەن ايلە دئىدى: بىر منىم كىمەنى تاپانمايا جاقسىزىز اىلىشىرىر سىنە ؟ آرواد جواب وئرىدى: ها، باشىنдан دا آرتىقىدى، گۈرنە بىلە.

چا خیر

خویون ایداره‌لریندن بیرى، ایران دؤولتى طرفينىن، ناخچيواندا عاشوراً گونو احسان وئيرىدى. يىثىب قورتالاندان سونرا دىدىيلر: ياخشى احساندیر، آمما حئىيف چا خيرى يو خدور.

آغىر ايش

آغىر ايشلردن بيرى ده «هَجْ چى» نين اىشى دىر. بير آدام او دون يارا، بيرى ده او تورا او نون عوضىندىن هەج دىيە.

بۇزۇ

بىر قانجىق ايت كورسىكده ايدى. نىچە بويونو يوغۇن كۈپك دۇورە سىن آلېب بىر - بىرلىرى يله بوغوشوردولار. بىر قوجا كۈپك ده قوشولموشدور بونلارا! دىدىيلر: بە سن نىيە؟ بۇ گنج كۈپك لە سنى بوغارلار. جواب وئردى: اولسون، قوى دئسىن لر، بۇزۇدا يار يولۇندا اۇلدو.

متفرقە

جيييم

سنين جييىن، منيم جييىم؛ منيم جييىم، منيم جييىم، نه فرقىمىزوار!

نىٰ

نىٰ، نىٰ بالاسى. نىٰ قره نىٰ بالاسى. آروادىن قئين آناسى الل دوشسە نئىزىرسن؟

بىر دعوا

يئتىر آلل يئتىر! بىرماشىن يوکو بوش چووال. چووالىن بىرى نىچە تومن دير؟ گۈر
بىرماشىن يوکو چووالىن پولو نىچە او لاردا!

ددەم دئىر: چىرىپىشىن، آمما ساواشمايىن.

لقطة الصباح مسمار البدن.

آدام گىرك اوقدەر يئمە يە بىرتىلاڭوەن

قالا قاپى سىندا قىچىن قارپىز قابىغينا قويدو، زويدو يىخىلدى، هنچ كىم بىر سۆز دئىنەدى.

ايىزقيرانا، ويزقieran، ديزقieran

سئرچه لرین شاد سىسى

سئرچه لرین شاد سىسى، حتماً سىزى ده ماراقلاندىرىپر، قىرخ - اللى ايل بوندان اۇتىجە، بورونندا دانىشان آداملارى كىمى، سئرچەلر سانكى بورونلاريندا جو كوكولدەير دىلر. أمما ايندى سىسلرىينى، بولبول، قنارى يى سئيرە كىمى گۆزل سىسىلى قوشلارين سىسينه او خشاتماق اىستە يېرلر. ائله بىر آزادا اولا رسا، باشارىقلى اولوبلاز. دىققەت ائدرىسىنىز، سئرچە لرین سىسى؛ گۆزل، شاد، شفاف و متنوع اولوبدور.

سئرچە لرین پاركى

اگر سئرچەلر بىرگون تمدۇنە يىيەلنېب اۇزىلرینە شهر سالدىرار سالار، هر محلەنин يانىندا پارك عوضىينە اشىينىمكلىرى اوچۇن بىر كول لوک قاييرارلار. دۇولتلى لرى نىن ائولرىنده شخصى كول لوكلرى اولار. البتە پىشىك لرده بو كول لوكلرىن موشتريسى اولار.

دام لا آدامىن فرقى

آدامىن اىچىنinde «دام» وار. دامىن دا اىچىنinde آدام اولار.

آمما فرقلىرى نمنەدیر؟ آدام يىخىلاندا دورا بىيلر، دام يىخىلاندا، دورا بىيلمز.

اوشاقلار عالمى

اجسان آجىق يىن، توخسان تويوق يىن.

آنان انوده؟ گ.. و يېرده؟ ئاخىش تىكىر؟

چاققالا، آنان وئرىم بافقالا.

چىروانى، موچىروانى، قىلى سوغانى (بو معناسىز جوملەنى قدىم اوشاقلار دئىردىلر)

خالان وار؟ خالان اوسته پالان وار؟ مندە يالان وار؟

گون چىخدى، كوردلەر بوغما چىخدى.

من ساياني قوردا يىسىن! بير اوشاق ظرافات اوچون يولداشلارى نين نىچە سىنى بير -

بىر سيارار، سونرا بو سۆزۈ دئىر.

سولى - سولى قىتلان چىك. چىلىك دسته اوينايىاندا، چىلىك سو آرخينا دوشىرىدى.

چىلىگى سودان چىخارداندا بو سۆزۈ دئىردىلر.

بىر اوشاق دئىنده، نمە نە؟ يولداشى دئىر: ايىنه يىنن تېنه، ارىن يۇخدى گە منه - ايگەنە

ايىلە تېھ نە، ارىن يۇخدور گل منه.

اوشاق يولداشى نين قولاغىندان ياپىشىپ دئىر: بو نە دى؟ جواب وئرر: قولاخ. دئىر:

بۇنى بىر بوراخ. يولداشى نين قولاغىنى بورار.

مثالاً: احمد آدیندا بىر اوشاق، يولداشىنا دئىر: توپونو وئرمنەدا، نە اوЛАR! يولداشى جواب

وئرر: نە اوЛАRين بىر اوغلى اوЛАR، آدینى قوياللار احمد.

بىر اوشاق، يولداشىنى قولخوتىماق اوچون، ياواشجا ياندان گلر، لاپدان آتلانار و دئىردى:

بیر اوشاغى باشقماشقا اوشاق دؤینىدە، گىئىپ آناسىن گتىرر، آناسى گلىب چىغىر - باغىر سالار، يامان - يوغۇز دئير و هده - قورخۇڭلر.

بؤيووك تويون سسىنه، اوشاقلار دئيردىلر: دامبا دىمبىلى زىر ھازىر اوشاقلار ماشىن سىگنانلىنىن سسىنه، دودود (düdüd) دئيرلر، سىگنانلىن سسىنى يانسيا لاياندا، تا صائىتىنى اوزالداراق دئيرلر: دۆد. ائله جمەدە قوجاق اوشاغى نىن دىلىنچە ماشىنا دودود دئيرلر.

اوشاقلار دوزلاقدان يالاما (دوزون بولول حالتى) تاپاردىلار. گولبە سرى دىشە چكىندە، يالاما سورتىرىدىلر. ھەرن دە يالامانى ائلە اوچور سادە يالا ياردىلار، يالاما دوزون معمولى حالتىندىن دادلى اولار.

اوشاقلار كۆچەدە اوينايىب سوسوزار، گلىب آرخىن قىراغىندا قارىنى اوستە دوشىر، باشىنى ساللايىب كىتىف سودان اىچر و اويناماقلارينا قايىداردىلار.

قديم زامان اوشاقلار، بىرگۈن قالان حامامىن شىشە سىن توتاردىلار كى من حاماما گىتىمە يە جىم. چون حامامدا آيقاللارى قارىيار و راحاتسىز اولاردىلار. آياغى قارىيان اوشاق حامامدا آياغىن يئرە قويابىلمىزدى:

بوش يئرە آغلابىان اوشاغىن آغلاماغىنى يانسيا لايار و دئيرلر: او و و اوشاق جىنلە نر. بىر يئنى يئتمەنин بوى چىن لرى (ايکى بوش بؤيورون حيدودو) آغرىيىارسا، بؤيووكلىر دئيرلر: بوى آتىپ بؤييووه جىكسن.

بىر بؤيووك آدام، دادلى - دوزلى اىستەمەلى قوجاق اوشاغىنا اىستىك اوزرە اىجەشىب يالاندان اوستونە ھېرسىلەنر. اوشاق دوداغىن بوزوب آغلابىار. بؤيووك، اوشاغى دؤشونە باسىب دئير: يۇ، يۇ، يۇ، يعنى يوخ سىنلە دەيىيلەم.

دەيل آچماق مىزىنەدە اولان قوجاق اوشاغىنى يئرده او تووردار و دئيرلر: قولاغىن ھانى؟ اوشاق الين آپارىب قولاغىن گوئىسترر. دئيرلر: بورونون ھانى؟ اوشاق بورونون گوئىسترر. دئيرلر: گۆزون ھانى؟ اوشاق گۆزلىرىن يومار و آچار.

اىل حياتىندان

بىر آرالىق ساتىجى سىنinin سۆزى : گلىن آلين آزالسىن ، منيم كئفيم سازالسىن .

كىچىل يا باشى داز آدامىن بۇركو دوشىنده، جماعت دىئىرلر: گون چىخىدى .

بىر آدام سوروشار نه اولوب؟ مزاح اوچون جواب وئررلر: نه اولاچاق، او... دەھنин چىراڭى
كىچىپ.

قدىم ياغىش ياغماياندا، بعضى يېزىلدە ائششىگىن باشىنا سو توڭىرىدىلر. يا الده اولن بىر
اوْلۇنون (بىر يا نىچە نفر ووروب اوْلۇرمۇش) باش داشىنى چىخاردىب سويا قويارميشلار.
حىيوانلارى سوواراندا، دوداقلارى يووارلاق ائدىب فيشقا چالارلار.

قىشىن سويوغۇندا، اوشاقلارين الىنىن دالى شىشىنده، دىئىردىلر: ايسىتى - سويووق ائيلە
يىبب. بؤۈوكلىرىن بارماقلارى و الى شىشىنده، درمان اوچون، «مازى» نى دۇير خىناايلە قاتار،
اله خىنا ياخاردىيلار. يا، تولانبارىن توستوسونه توتابىدىيلار. آياغىندا آلتى باشماغىن اىچىيندە
ترلەيىب يارا اولاندا، مازى قارىشىق خىنا ياخاردىيلار.

دىئىردىلر: سوپورگەنى اوستومە وورما، شىز آتارلار (سوپورنە، حىيطىن كىشىف يېزلىرىنە
دىيدىگىنە گۈزە، سوپورگە تمىز اولماز)

قدىم آروادلار، نىھەرنىن يانىنا گئچە قوشۇ اوْلوسو باغلاياردىيلار كى نىھەر بىر كىتلى اولسون
و چوخ كىرە سالسىن.

گئچە قوشۇنون باشىنى قىزىل لاكسىرىدىلر. آنجاق بىلمىرم آروادلار اونونه ائدەجىك ايدىلىر.
دىئىردىلر: اگر سو قويوسونا، بىر سىرچە دوشوب اوْلۇرسە، گىك قىرخ سطىل قويودان سو
چكىب ائشىگە توڭەسەن، قويونون سويو تمىزلىنە. چونكى سىرچەنىن ائرکكى، دىشى سىنى ھەر
نوبەدە قىرخ دفعە پىسىلايىار.

بىر آدام يولو كسىب جماعتين گل - گئدىنە مانع توئىدرىسە، دىئىرلر: كىندهدە يول كسىرىدىنىزى؟

بىر آدام دانىشاندا، بىر سۆز يادىندان چىخارسا، اونو يادىنا سالىنجا (بىر كلمە سورە سىنچە)

دئىر: شىنى دى يا دئىر: زاددى نمنەدى!

خوى دا، پارچى قووونو، زئيوه قاربيزى، بىندداوار گولبەسىرى آدى يلان ايدى.
مود اولدو، شهر آروادلارى، سونرا لارات رنگى جوراب، شىشەاي جوراب و دىك دابان
باشماق گئيردىلر.

بىر آداما كېف - احوال ائدر دئىرلر: نه وار، نه يوخ؟ جواب وئرر: آللە وار شريكى يوخ، جانينا
ساغلىق.

بىر آدام بىرينه دئىر: كئفين ياخشى دى؟ ظرافاتلا جواب وئرر: سينىكى نه چىخماز.
بىرينه دئىرلر: نئيلە ييرىسن، نئيلە ميرىسن، كئفين نئىجە دىر؟ جواب وئرر: وارام، عۇمرۇنە
دوعا ائيلە بىرم. يا مزاح اوچون دئىر: عۇمرۇنە دیوار قويورام.

بىر آداما مزاح لا دئىرلر: نئىجە سن، اوزۇن ياتىپ دورا بىلىرىسن مى؟ جواب وئرر: ھله كى
تربەشىرم.

بىر آدامىن دوستو، بىلە سىينە دئىر: يوخسان، گۈروننمۇرسن! دئىر: نىيە، وارام يا ظرافات
اوچون جواب وئرر: منى عملى صالح آدام گۈزە بىلر.

بىر آدام چوخدان گۈرمە دىكى يولداشىنى گۈرنە دئىر: اوزۇنۇ گۈركى!

بىر آدام بىرينه دئىر: فيلان آدام سنه سلام يئتىرىر. جواب وئرر: سلام گتىرەن ساغ اولسۇن.

بىر آدام بىرينه دئىرسە: ائشىشك! جواب وئرر: ائشىشكىن سىسى گلىرى! يَا دئىر: ائشىشك
آدىندى!

بىر آدام يولداشىنى چاغىراندا جواب وئررسە: جان: دۇتوب دئىر: جانينا ساغلىق.

حۇرمتلى بىر آدام، بىر آتا يا آنادان سوروشار: اوشاقلارىن كئفى نئىجە دىر؟ جواب وئرر:
الىنيزى اوپورلر.

حۇرمتلى بىر آدام بىريندىن سوروشار: بو سىين اوغلۇن دور؟ جواب وئرر: نۇكىرىن دىر. قىز
اولا رسە، دئىر: كىنىزىن دىر.

بىر آنا، اوشاغى نىن زحمتى و دجل لىيگىندىن زارا گلېپ دئىر: آتانا لەنت اوشاق حىرىتى
چىكىن.

بىر آداما ظرافات اوچون دئىرلر: كئفى نىن گون دين يېرلەر ياخشى دىر، گۈلگە يېرلەر؟

بیر آدامین کئفین سوروشا، دئيرلر: نئيله ييرسن، نه قايريرسان، کئفین نئچه دير؟ دئير:
ساغ اول کئفین ياخشى اولسون. يا دئير: سن سوروشالى ياخشى يام. يا دئير: زمانه قويور آدامدا
کئف قالا! مثلاً بير آز سويوق ديمهسى اولارسا، دئير: کئفيم يوخدور. آزجا مريض اولارسا،
دئير: اوچورم. دونيادان مايس اولان آدامى دينديرمە ميش دئير: اولموشم گۇئتونىم يوخدور.
بير آدام ايکى نفرىن آراalarى نين ساز اولدوغونو بيان ائتمك اوچون، باش و اورتا
بارماقلارينى بير - بيرينه يايىشدىرىپ اوزادار (قالان اوج بارماقىنى ياتىدار) و دئير: بئله ديلر
باخ! يعني بير - بيرينه چوخ ياخين ديلار.

هردن ائله اولار، معامله بىتدىكده، ساتان ايله آلان ال و ئىرىپ گۈروشور و دئيرلر: آللە خئير
و ترسىن. بعضاً اوچونجو آدام معاملەنى بارىشدىرىماق اوچون، اونلارين ايکىسى نين آراسى بير
قيمت دئىيب ساغ ال لرىنى زورلا گتىرىپ گۈروشدورمك ايسته ير. گۈررسن بىرى دئير:
دئىيب، دئىيب آللە خئير و ترسىن. يا دئير: دئىيب دى دا!

بير آدام بيرينى آلدادىب باشينا بؤرك قويماق ايسترسه، جوابىندا دئير، ائششك اوزون سن!
يعنى ائله بىلىرسن من قانميرام!

بعضى باخىجى لار ايشى يئكلتمىش ديلر، گوبك ده يازاردىلار.
بنىزى (أوزونون رنگى) قىرمىزى اولان آداما، «آلا» دئيرلر. مثلاً شازدا باغى نين يىيەسى
نин آدى، مشهور آلا ميرزا بدولله ايدى.

باشى نين توكلرى آغ اولان آداما كى بنىزى ده قىرمىزى اولار، «آغجا» دئيرلر. آغجانىن
قاشلارى و كىپرىيكلرى ده آغ، گۆزلرى قىپيق و ضعيف اولار.

بير اوغلانىن دىلى نين آلتىندا بير كىچىك آرتىق ات وارايدى. دئيردىلر: بونون دىلى نين
قاداغى وار، دانىشانمير، قىئىچى نين ده محورىنده، ايکى تىيەسى نين آراسىندا، كىچىك بير
فيليز اولاردى، اونادا، قىيچى نين قاداغى دئيردىلر.

ھر يئرده اىشلەدىم گتىرىپ بورادا يئدىم. بو دويغولو جوملەنى دئىيەنىن منظورو بودور كى،
آغىر گونلرимدە بوتون چتىن لىكلەر دۆزدوم، بورانى (مثلاً بو دوكانى) الدن و ئرمگە راضى
اولمادىم. بورا منه عزيزدىر.

قدیم «تک گؤن» باشماق گئیردیلر. بو باشماغین آلتى، بوتون قالین گؤندن، اوستو ايسه قارا رنگىنده گؤن اولاردى. دابانى ياستى اولاردى. سونرا لار ايندىكى باشماقلارا بىن泽ەين دابانى دىك اولان - باشماق چىخدى، آدىنا «قۇنداڭارا» دئيردیلر. سونرا لار «پۇتون» دئىدیلر. چارىق، گووه، قالوش و چىكمەدە گئيردیلر.

شمس تبريزىن يانىندا كىيلارдан بىرى دئىيردى: من قويو قازىردىم، يئرین آلتىنداڭ چارسى چىخدى. بىر نفر دئىيردى: بورادا بىر قويو آچىلدى، يئرین آلتىنداڭ چارسى چىخدى.

دوكانچى بىر جىنس يىن باره سىيندە دئىر: كىيلودا، منه يوز تومن قالىر، اونون اوتوز تومنى «ترزى باشىنا» گئىدىر. توكانچى لار موشتىرى يە بىر شەئى ساتاندا، بىر آز آغىر چىكلەر دئىرلە: ترزى نىن باشى گىرك بىر آز اىيلە.

«پئە» نىن آلتىندا بىر كروانسارا وارايدى، قدیم ماشىن اولمايان زامان، اووازى كىندرىدىن خويا گلەمك اىستەينلەر، گلىپ گىچەنلى بىر كروانسارادا قالار، سحرىسى خويا گلەدىلر. مال - خىوانلارىنى كروانسارادا ساتا بىلەمەينلەر گىتىرىپ خويدا ساتاردىلار.

سئىل گىنلە اينساندان اوئىجە خىوانلار بىلەلر. مثلاً جامىشلار پىيە دە آنقىرارلار.

دئىرلە: بىر آدام زينا ائزرسە، گىرك اوقدر قوسلى ئىليلە يە، باشىنا سو توکە، آياغى نىن آلتىنداكى كېيىچ يو يولوب گئىدە. يەنى قوسلو چىخماز.

بىر آدامىن بىغى يە ساققالىندا آغ توک اولارسا، اونو چىكمىز. دئىرلە: اونو چىرسىن، آغ توک چوخالار.

قدیم آداملار دئىرلە: بو آى (بايرام آىي، ايلين آخر آىي) موندار ات اوشوير. موندار ات، آداما ايشارەدىر.

بىر گزەين ساتىجى وارايدى، اوزو قاييردىغى شەئىلرى اينىدە دولاندىرار و دئىردى: تلهدى، تۈولامادى^{*}، شىيخ - شىيخ دى، ماشادى.

يئتىگىن قارپىزى تائيماق اوچون، ايكى ال اىلە ياپىشىپ بىر قولاغىن قاباغىندا سىخاردىلار. يئتىگىن قارپىزى سىخاندا، خىشىلدايار. كال اولارسا، سىسى چىخماز. يَا

قارپىزى تىققىلدا داردىلار: سىسى بەم و درىيندن گلرسە، او قارپىز يىتتىگىن دىرى. بعضاً دە قارپىزىن قابىغىندان بىر آز قاشىيىب، آغيزىن قاباق دىشلىنىدە چىئىنه يىب تامسىناردىلاز. شىرىن اولارسا، قارپىز يىتتىگىن دىرى. بىرده يىتتىگىن قارپىزى بىر ال ايلە قارمالاياندا، بارماقلار زوپىر.

ايتنىن آدىنى، آلاباش، بوزو، و قرۇش قوياردىلار.

قوپىون، قوزو، كىچى، چىپىش، بىر سۆزلە داوار سوروسونو، سورمك، اوچون دئىرلر: كىس! دئىرلر: بىر آدامىن (ائركك جىنس) دؤشوندە توک اولمازا، آشاغىلارى و قىچىندادا توک اولماز.

بعضى كندىلرده، بوغدانى⁴ يايда سوتە ياتىردار، قورودار و قىشدا قۇۋۇرار دىلار، بونا سوتلو قۇۋۇرقا دئىردىلر. سوتە ياتىرتمايانا، «سايا» قۇۋۇرقا دئىردىلر. (Saya qovurqa)

اللى - آلتىمىش ايل اوچجه، آواجىق طرفىنيدە گلىن گىچەسى بىر قىز دىب سىز چىخىر. گلىن يىن ساچى نىن بىرىنى كسر ددهسى ائوينه قايتارالار. قىزىن آداملارى بو حقارتە دۇزىنە يىب اوغلانىن لاب ياخىن آداملارى نىن بىرىنى گولله لىبب اولدوررلر.

قىديم آداملار دئىرلر: بىر آغ داش وارايدى بىز گۈرددوك، اوستوندە يازىلىمىش دىرى: يومورتانين قىرخىنى بىر شاهى يا (ايگىرمى شاهى بىر قىراندى) آلدىق كولفت ساخلادىق (گۈر نىچە باھالىق ايمىش). واى بىزدىن سونرا گلن لرىن حالينا.

خوى دا گۈيرچىنى-موقدس سايارلار. اوْزىل لىكلە قانادى يازىلى اولان گۈيرچىنى. حتى اوشاقلاردا گۈيرچىنە داش آتمازلار. اوشاقلقىق زامانى اشىيدىدىم دئىردىلر: گۈيرچىن ايمام حوسئىن كۈمگىنە گىئىب، آياقلارى ايمامىن قانىنا باتىب قىرمىزى اولوب. خوى دا اشىتىدىگىمە گۈرە مراجادا - دا آلاسيغىرچىنى موقدس سايارلار. دئىرلر: سىغىرچىن ايمام حوسئىن كۈمگىنە گىئىب و دؤشوايمامىن قانىنا بويانىب قىرمىزى اولوب.

آغ يىئل جنوب طرفىنندىن اسر، ايسدى اولار، يئرى قورودار، غير طبىعى اولاراق اكين لرى تئز يىتىشدىرىر.

شور گۈل كندى نىن اكينچى سى بوغدانى اكىر، قىرخ بئش گۈندىن سونرا گۈررسە بوغدانىن

یاشیل لیغى زمینى اۇرتوب، دئىر: بو اىل بىر آرواد - دا الاجاغام. يوخ، گۈررسە اكىن سئىركىدىر،
دئىر: بو اىل يېرىن چۈرگى اولمايا جاق.

ياخشى آدام اۇلنده، حىئيف سەلنib دئىرلر: آللە رحمت ائىلە سىن حىئيف اولدۇ، ياخشى
آدام ايدى.

بىر پىس آدام اۇلنده، يەضى لرى دئىرلر: آللە لعنت ائىلە سىن ائلە اۋلمە لى ايدى.
قديم خوى دا چوخ ساققىزى چىئىنە يەرىدىلر. ساققىزى سالىب آغىزدا لاقدالاق چىئىنە يەر،
شاقيقىلدار و دويمە چىخارداردىلار. داغ ساققىزى آغ ساققىزىدان باها اولاردى.
اۋزگە سۆزونە باخىب يېرىندىن اولان آداما دئىرلر: بلکە سەن دئىرلر اۋزونۇ دامدان آت، ائلە
أتا جاقسان!؟

بىر آدام بىر سۆز و دئىمك اىستىر، اوندان اوتجە عىن سۆز و اونونلا قونوشان آداملارين بىرى
دئىرسە، بو آدام اونا دئىر: سەن مندىن چوخ ياشا ياجاقسان.

بولوارين آيرى ايمتىدادى

اينقىلابدان سونرا خوى شهرى نىن ايلكىن بلدىيە رىيسى بىر مجلىسىدە (ايىكى مورد)
دئىيردى: شەھىد بەشتى بولوارى نىن جنوبى ايمتىدادى (تبرىز خىابانىنى يارىب گئىچىدىن
سونرا كى بولۇمو) بونا گۈرە او بولوارين ايمتىدادىندان ايرى دوشدو كى اىستەدىم «...» نىن
(شاھچى لارдан) مولكى مئىداندا طرحة دوشسون و اونون ئىندىن چىخسىن.
بو خىابانى چىكىنده، غربى طرفىنده، حقىر و دىرسىز بىنالار و بوش يېرلىوارايىدى. گرگ ھمىن
بو غربى طرفى بىيخىلاردى كى شەھىد بەشتى بولوارى نىن دوز ايمتىدادىندادا اولسون. آمما
اونون عوضىنە خىابانىن شرق طرفىنده كى مىڭ پاركىن يېرلىرىندىن خىابانا قاتدىلار.

دېلدن

بىچىن و بىچىن چىلر

خوى كندلرىنده آرپا - بوغدا بىچىنده، لاب اوئىدە گىئىن بىچىن چىيە «هوناز»، اونون آردىنجا گىئىن «كۆشك ور» (ورى يېغىشىدىران)، اونون دا، دالىنجا گىئىن «سناور» (ورىن سينە سين آپاران)، لاب آخىردا گىئىن اولوققۇ بىچىن چىيە «جۇجار» دئيرلر كى توکولۇن لرى يىغار، بىچىرەدە. وئشلە كندى طرفىنده، اوچ آد دئيرلر: هوناز، شاهور، جوجا.

بىچىن چىلر بىچىب قوتولانا ياخىن، دايىھوى بىر تالا يئرى بىچمەدەن ساخلايارلار و دئيرلر: بورادا دونوز وار. بورايا «دونوزلوق» دئيرلر. بىچىن چىلر سانكى بؤيوك بىر خطرلە قارشىلاشىبىلار، اوراقلارى قووزا يىب خىالى دونوزو ھەدەلەيرك، دونوزلۇغۇن دۇورە سينە دولانارلار. بىچىن چىلرین بىرى، دونوز بۇنو اولدوروب دئىيە، يئرە يىخىلار. بىچىن يىيەسى گىرك بونلارا بىر مىقدار پول وئرە تا اولن بىچىن چى دىرىيلە و دونوزلۇغۇ بىچەلر. بىچىب قوتولاندان سونرا، ياعلى دئيرلر. اوزاقدان، ياخىندان بو سىسى اشىيدىنلر دئيرلر: قوتاردىلار.

بىچىن قوتولان گون، خويون «قوروق» كندىننە بىچىن چىلر اوچون ناھارا ياشاما «تىكانلىق» بىشىرلەركى البتە پىلۇو اوilar و اوستونە بئچە ياخوروز كسىب قويارلار. بو پىلۇوا «تىكانلىق» دئيرلر. يعنى بىچىن چىلر پىلۇوو يىسىنلر و ال لرىنە باغان تىكانلارىن آجيىسى گىتسىن. بىچىن چىلرە عايىد صحيفە دە ايکى حئكايە قىئيد اولۇنماشىدۇر.

باششاشاغا گىئىتمك

بوغدا يىيەسى بوغىدانى بىچىب يېغىشىدىراندان سونرا، كندىن يوخسول عايلەلرى

باششاگا گئندردیلر. یعنی گندیب یئرده تؤکولوب قالان باششاقلارى (سونبول لرى) ییغىب اوْزلىينه آپاراردىيالار.

(Sovuruq) سوووروق

كند اربابى ايذىن (ايچازه) وئرمە يىنجە كندلى خرمن سووورانماز دى. گرك جوجهدن تويوقدان كسيب موباشيره قوناقلىق وئرهايدى تا سووورق وئرسىن. اربابين كنده نئچە نفر الى دىنكلىسى اولاردى. كندلى مىھ اربابين سۆزوندن چىخا بىلدى! تؤکولردىلر باشينا - دؤيمك وار، دؤيمك وار - اوقدەر ووراردىيالار اوْلوسو قالاردى يئرده. هردن ده يازيق كندلى دينكلارين آلتىندا اولىرىدى، قانى دا آرادا گئندردى.

كندى و بوغدا قويوسو

كند ائوى دامى نىن بىر دىنچ يئرى دىوارين دىيىننە، ات توپراڭى پالچىنى يلا تندىر كىمى ھۇر، ئىشىگىن آغ توپراقلار سوواياردىيالار. بونون آدىنا كندى (kəndi) دئير و اوندا بوغدا يېغىب ساخلاياردىيالار. كندى نىن آلتىندا بىر باجا و اونون بالاجا تاختا قاپىسى اولاردى. احتياج اولاندا تاختانى قووزا يېب بوجادان بوغدا چىخارداردىيالار. كندى نىن اوستوندە ده يىكە تاختا قاپاڭى اولاردى. بعضى كندى لرىن ايکى گۆزو اولاردى. بىر گۆزونە بوغدا، او بىريسى گۆزونە اون يېغاردىيالار.

بعضًا تاخيلى (آرپايا بوغدا) يئرده قويويا يېغىب ساخلاياردىيالار. قويونون تركى و بادينا سامان وئر، تاخيلى اورتايىا تۈكۈر و اوستون باسدىراردىيالار. بوغانى قويودان چىخارداراندا، قويونون دىبى يابادىنداكى سامانلارا يايپىشىب قالان بوغدايا، قويودىبى دئىردىلر كى اوْزى داد وئرر و يئمەلى اولمازدى.

آسمالىق

ايکى آغاچى هاچا 8 شكىلىنده باش - باشا چاتار و باشينا دواملى بىر آغاچدان مىخ

کیمی سالیب برکیدلر، بونو، پیهده قیچلاری دیوارдан آرالى اولاراق، باشینى دیوارا سویکەيرلر. زوراؤا طرفیندە بونا آسمالىخ دئىرلر. تك آدام پئەين سبدىنى قالدىريپ آغاج مىخدان آسلايار، كورگىن وئرىپ سبدى دالينا آلار و پىه دن چىخاردار.

يارما (yarma)

امير بى و چۈۋوشقولى كندلارى طرفىنده بعضى زمى لرين سويونو بىغيشىدىريپ چىكمك اوچون زمى نىن بويونجا نىچە مووازى يارما قازاردىلار. هر يارمانىن اثنى تقرىباً يارىم مئتىر و اوجالىغى بىر يا بىر مئتىرييارىم او لاردى. هر ايکى يارمانىن آراسى قالمىشىدى زمى يە، ٣٠ دان ٨٠ مئتىر كىمى موتقىيىر او لاردى. بونلارين ھامىسى نىن آخرىينى، بىر - بىرىنه وصل ائده جىك «آنا يارما» ياسالاردىلار. ايندى ده يارما قازىرلار.

بعضى كندلارده يارمانى زمى نىن آتىندا قازىرلار تا باشداكى قوشادان سويو كىزە قويوب زمى نى سوواراندا، سو زمى نىن آتىندا آخىب باشقىا اكين لره زىيان وورماسىن.

ناو

بىر چاي آخار. بىر آرخىن سويونو، بوجايىن بىرتايىندان او بىرىسى تايىنا آختىماق اوچون، چايىن اوستونه «ناو» قويارلار. قدىم، بىر يوغۇن آغاج گۇۋەد سى نىن دىيرمان نۇوى كىمىي ايچىن بوشالدىپ او زالداردىلار. يا تىنike ورقلىرىنى يان - يانا چاتىپ بؤيوك بىر ورق اولدوقدا، آراسىن اىيىپ يارىم اوستوانە شكلىنە سالار، بونون ايکى مووازى قىراغىنى ھەرسىن بىر او زون دىرگە مىخالا ياردىلار.

باراماچىلىق (ايپك قوردوبئجرمك)

قديم زامان آروادلار ايپك قوردونون تو خومونو پارچا يابوكوب قويونلاريندا ساخلايار، آروادىن جانى نىن ايستى سىيندن تو خومىلار بؤيوپيوب قورد او لاردى. آروادلار بو قوردلارا مجمۇعى ايچىنده ياشىل توت يارپاڭى قوياردىلار. قوردلار يارپاڭى يئىيپ بؤيوپر و قوزا

توكھويار و اوچىلرى قوزانىن اىچىنده قالاردىلار.
ايپك قوردولار قاناد چىخاردىپ قوزانى دلىپ چىخمادان اوئجه، قوزالارى قاينار سويا باسار و
قوردلارى اوئلدوردىلار. ايپك، همین بوقوزالاردان اعمال اولونار.

گچ اويوتمك

گئنىش بير دامىن آراسىندا بير قالىن - قىئىيم سون (سيتون) اولاىرى. بير آت، دايىم بوقۇنون دؤوره سىنه فيرلانار و يئكە آغىر بير تكرى فيرلاداردى. بوقۇن بىشىرىلىميش گچ داشلارين ازىز نەهايت اون كىمى كچ اويوودرى. آت گىچلىنمە سىن دئىيە، گۈزلىنى باغلاياردىلار.

حىيدىرى

قديم زامان بعضى عايلەلر، اوغلان اوشاغى نىن بىرىباشى قورتارمامىش بير قولاغينا حىيدىرى (قىزىل سيرغا) تاخاردىلار. اوج - دۇرد ياشىنا كىمى قولاغىندا قالاردى. بوزامان حىيدىرىنى چىخاردار، بير آز باشى نىن توکوايلە بىرگە، مشهدە گىندىلر ئىن بىرىسى ايلە گۈندرر و ايمام رىضانىن ضريحىنە آتاردىلار.

بعضى لر، اوغلان اوشاقلارى نىن ايلكىن باشىنى قىخدىراندا، باشى نىن توکو آغىرلىغىنجا، كاغىذ پول و بير آزدا باشى نىن توکوندن ايمام رىضانىن ضريحىنە گۈندرردىلر. كىنده - ده شەھرەد - ده بودبىلر وارايدى.

كوجە قاپىسى

بعضى لرى ائوى نىن كوجەقاپى سىنى دىيىشىپ يېنى قاپى سالدىقدا، قاپى نىن قاباغىندا قوربان كىسرلىر. دئىرلر: قوربان كىسمىسىن، سونرا بير بلا و موصىبته اوغرايىپ زىيانىن چىرىسىن.

خطر سوووشما

گۇرۇسن بعضاً بىر آدامىن اوزۇ يا عايىلەسى، حتى مىڭلەپ كىندلى نىن جامىشى ندان بىر خطر سوووشما. گتىرىپ قورىان كسر و اتىنى قاپى - قونشۇيا پايلايار. بعضى لرى ده قورىانى آپارىپ ابل فض او جاغىندا كىسلرلە.

سو دورۇتماق

بعضى انۇلدە بىر اوزون چارپايا قايتىدىرىاردىيالار. بو چارپايانىن اوست تاختاسىندا، دايىھەسى ايکى گئن دلىك قوياردىيالار. ايکى يېڭى «خوم» ون يارىسىندا آشاغى نارىن قوم دولدورار، گۇتلەرن دلىكلىرىن كىچىرىدىب، چارپايانىن اوستوندە يئرلىشىرىرىدىلەر. قوملار سوپۇن لىلىنى ساخلايار و خومون گۇتوندە كى كىچىك دلىگە تاخىلىميش بىر چۈپدن دورۇ سو، دامجى - دامجى يېڭىرە قويولموش قابىن اىچىنە دولاردى. البتە بىلنجى سو دورۇتماق چوخ واخت اىستە بىردى.

چىكمىك

آرالىق ساتىجى لارى نىن ترهزى لرى چوخ ساده اولاردى: ترهزى نىن تايالارى اولاچاڭ، ايکى فىليز قاب (دمىر، روف يا تىنېكە)، بىر صاف يونولموش آغاچ. نىچە اىپ. هر قابى، اوچ دواملى اوزىل اىپ لە آغاچىن بىر باشىنا باغلايار، و آغاچىن دوز اور تاسىندا كى دلىكىن بىر اىپ كىچىرىدىلەر. ساتىجى بو اىپدىن يا پىشىب چىك و ترهزى نىن گۇتون يېردىن اوزىرىدى. ترهزى دە بىر شىئى چىكمىك اىفادەسى دە ائلە بورادان قايناقلانمىشىدىر. دوكانلاردا كى ترهزى لرىن جىنسى ياخشى و ھمىشە آسلاناقلى اولاردى.

قاوال

چوخ انۇلدە قاوال اولاردى. ائده كىشى اولماياندا، قىزلار، گلىن لر و گنج قادىنلار، خالق ماھنى لارى چالىپ او خوياردىيالار. قاوالى اۋىن صاندىق خانا كىمى بىر دالدا او طاغىندا

ساختایار دیلار.

اوستا ووران یئردن

دمیرچى لرین ایکى شاگىردى او لاردى، دمیرچى، قىزار مىش دمیرى سول اليىنده كى انپىر له كوره دن گۇتۇر، سيندانىن اوستونه قويار، ساغ اليىنده كى چكىش لە تاپدا يىب اىستەدىگى شكلە سالاردى.

دميرچى نىن هر ضربەسى نىن آردىنجا، دمیرچى شاگىردى لرین هەرەسى ال لریندە كى ساپى، اوزون آغا جдан اولان آغىر چكىش لە دال با دال بىر ضربە اوستا ووران يىرە چالار دىلار. اوستا و اىکى شاگىردىن بىر - بىرى نىن آردىنجا چكىش ضربەلىرى نىن سىسى، دو - دو - قە كىمىم ئىشىدىلەردى. اوشاق لار دىئىردىلر: دو - دو - قە، اوستا ووران يىردن.

گول - قند

بعضى اۇ خانىملارى، قىزىل گول ايلە قندى او وۇب قاتار، بونا گول - قند دىئىرلر. گول - قندى شىشه بانكايىا دولدورار، ساختايىب پايزىدا و قىشدا يئيرلر.

شاخ - شاخ

قديملر توتلار يىتىشىنده، ائولار دىلار كى توت آغا جلارى نىن اوستوندە «شاخ - شاخ» قورار دىلار. شاخ - شاخ، اىکى تاختا و بىر سالالانميش اىپ ايلە قورو لاردى. سىغىرچىنلار (آل سىغىرچىن، قره سىغىرچىن، بوزبالا) دستە ايلە گلىپ توتا قوناندا، اىپى آشاغىدەن نىچە دفعە چكىب شاققا - شاق سالار و قوشلارى اوچوردار دىلار. البتە اوشاق لاردا، اوخ داشى يلا، گوندە نىچە سىغىرچىن ووروب باشىن اوزى و اتىنى ائودە بىشىرىب يئيردىلر. ساتاردىلاردا.

گۈل دان

قديم زامان كۆچە قاپىلارين دالينا بىر آغا جدان قايرىلەمىش قىفيلى چالار دىلار. تقرىباً

بىش كىلولوق نباتى ياغ قوتوسوندان بىر آز كىچىك اولاردى. بونا گولادان دئىيردىلر، گولادانين اىچىنдин بىر آغاج دىل كىچر و ايکى باشى آزاد اولاردى، بو اوزون دىلىن بىريانى دىلىك - دىلىك اولاردى. قاپىنى اتشىكىن باغلابىاندا، بو دىلىن بىر باشى قاپىنىن او بىريسى تايىنا چالىنىمىش آغاچىن دلىكىنдин كىچىرىدى. قاپى بىر تايلى اولارسايدى، يانداكى دىواردا قويولموش دلىگە كىچىرىدى.

قاپىنى باغلاماق يا آچماق اوچون گرک بىر تاختا كىلىدى اتشىكىن قاپىنىن دلىكىنдин سوخوب بىش - آلتى دفعه فيرلاداردىن. بعضى كۆھنه قاپىلارين گولادانلارى ائله ايدى كى اىشارە بارماقى دلىكىن سوخوب نئچە دفعه اوزون دىلىن دلىكىلرىنە كىچىرىدىب سول طرفە سورمكە آچىلاردى.

چوبانلار

چوبانين تكليغي نين يولداشى بير «بولول» ئى (توتک) اولادى. چوبان بولوله ايدىن كئينك توخويار و اونا ايپ سالاردى (بىر هؤرولموش ايپىن هر اوجونو كؤينگىن بير باشىندا بركىدردى). باشىنى و بير قولونو ايدىن كىچىردى، بولولو كورگىنده ساخلاياردى.

چوبانلارين چاريق - پئتاواسى اولار و اوزون قونج لو ايپ جوراب گئيرىدiler. چاريغى جورابين اوستوندن گئير و پئتاوانى جورابين اوزون قونجونون بويونجا قىچلارينا سارىيادىلار. چوبان سورونون يانىنجا بير ائشىشك آپارار، گرگىنده اولان شئى لرى ائشىشكىن بئلىنده كى «تىر» يا خورجانا قوياردى. چوبانا نه لازيم اولاجاق؟ چۈرك دسترخانى، چاي قويماق اوچون بالاجا قره گويوم، قند، چاي، فينجان. بعضى چوبانلار ائشىشك آپارمادان دسترخانى كوركلىرينه چالاردىيلار (اوچلارين گتىريپ دوشلىرىنده دويونله يردىلر). چوبانين ياوانلىغى، پىنير، بىشمىش يومورتا اولادى. هردىن قويونو ساغار، چۈرك دوغرايىار، اودون اوستونده بىشىردى. بوغذايا قۇتماج دئير و چوخ دا دادلى اولار.

چوبانين قوردو ووراجاق يا ساواشماق اوچون اوچون بير دىهنگى اولادى. چوبان ايتىن چوخ سئوردى. هردىن ايكى چوبانين ايتلىرى بوغوشار، چوبانلارين بيرى گلىب او بىرىسى ايتى ووراۋ، چوبانلار ساواشار، ايكى چوبانين آداملارى كىندىن تۈكۈل بئويك بير دعوا دوشىدى. چوبان اوزونه ساپاند توخوياردى. ساپاندلا داش آناندا، شاققىلىتى سى نەم - هارا گىندردى. چوبان ايدىن يا تيقىتىكىن بئۈرك و الجك توخوياردى.

داوارى يايىن اول آىي گىرنده يا آراندان يايلاغا گىندىنده قىرخارلار. داوار قورددان بىرى قورخار، هئچ واخت قورد داوارىن فيكرينىن چىخماز. اوندا قورد داوارىن فيكرينىن چىخاركى قىچ - قولون باغلايىب قيرخاسان. يعنى داوار قيرخىلماقدان دا بىرى قورخار.

بىر چوبان دئيردى: قورد آج اولاندا جىن يئير. قورد اىي بىلمز، داوار قوردون اىيىن بىلر، قورد اوذاقدان گۈرنىدە كومالاشار بير يئرە. داوار قورد گۈرنىدە، بورونوندان فيشقىراق كىمى بىر سس چىخاردار، قاباق قىچلارين يئرە تاپداياار. قورد سوروویه تېنده داوارلارين ھەرسى بىر يانا قاچار. قورد داوارىن بويونوندان توتار، داوار قورخوسوندان جان ھۇولو قاچار. قورد اونون

یانینجا قاچار هردن ده قویروغویلا داواری دالدان وورار. ائله کی چوباندان و ایتدن آرا آچدی
اول داوارین بوجازیندان یا پیشیب دیدر. داوار موندار او لار، سوکوب یئیر.
او تو ز قورد اولا، بیر داواری یئیه لر، بیر یئرین ایندی باشین یا قیچین یا اتیندن بیر تیکه
ساختایارلار. داواردان قالان بو حیصه يه، باراتا دئیلر. داوارین بیهیه سی سوروشاندا داوار نه
اولوب، چوبان دئیز؛ بودور قوزد یئیب.

قرود داوارین بیر یئریندن یا پیشاندا، آغیزین دوتدرمه یینجه یارالا یانماز. قورد چیللەنین
سویوقلاریندا آدام اتیغه یئریکله ير. قیشدا قورد داوارین قارینین سوکر بالاسین چیخاردیب
یئیر. سایر واختلار قوزونو تو تماگی ترجیح وئر.

بیر چوبان دئیردى؛ یا بین اولیندە داوارلاری قیرخدیق. یارماچا یاغدی برک سویوق اولدو.
اون بیر داواریم قئیسر (qeysər) اولدو (سویوق ووردو) كسدیم.

بیر چوبان دئیردى؛ داوارین دیرناغی زهردیر. چوخ حئیوانلارى یئرده اولدورر. ایلانى
آیاقلایاندا، ایلان داوارى او زوندن يا امچگىنندن چالار. یارالاتمیش ایلان دا میغ - میغادان
زاددان یاراسینا بیغیشار، نهایت اولر.

داوارین بیرى قولاقلارین شوشله يېب قاچاندا، ھامىسى اونون دالینجا قاچار.

هردن سورونو يول ايله آپاراندا، داوارلار بیغیشار بیر یئرە ترینمزلر. چوبان ھیرسلەنیب ھا بیر
- بیر داوارلارى گۇتسوسون آتسىن قاباغا. گئتمە يە جىكلر. بو دورومدا گرک كئچىب سورونون
دېيىنдин ال لرىنى سویيکە يېب وار گوجونله داوارلارین كومونو باساسان. داوارلارا فيشار گلىپ
بیر - بيرىن باسار، او باشدان داوارلار يول دوشوب قالانى اونلارين آردىنجا گئدر.

هردن گۇررسن بىز كوچە ايتى سورونون ايچىنە گىريپ چۈلە گئدر. چوبان ھر نە قىدر
قووار، وورار، كوچە ايتى قاييتماز.

ایندى چوبانلار آيدا هشتاد مىن تومن موزد آلېلار. بعضى چوبانلارين او زونون ده داوارى اولور
قاتىر سورويه.

بیر چوبان او ز داوارلارين گۆئى زمى لىرين آراسىندا یئرلىشىن كؤدە یئرە بوراخمىش، داوارلار
او تلايىردىيلار. باشقا زمى يە كىچن داوارلارى چوبان قاچىب قايتارىرىدى. هردن، بير داوار

کۈپوردو (قارىنى شىشىردى). چوبان داوارى توتوب آغىزىن آچىر، بارماقىندا جویز قىدر
بىتگى ياغى (نباتى ياغ) زورلا داوارين آغىزينا قويور، داوار اودور، قارىنینا گىئىردى. چوبان
دئىيردى: باهاردا اوتلار گازلى اولور، داوار يئىندە كۈپور. سوت دە تۈكىرسن آغىزينا، كۈپو ياتار.
آنچاق كۈپىن داوار گىك ترىپىنمه يە داوار كۈپىجە يىن بىلەسەن، سوت يَا بىتگى ياغى يئىندەن بىر
روبع زاماندان سونرا خطر شۇۋوشار.

نوحه خوانلیق و دسته لر

فولکلور خزانه سی کیتابیندا، محرم لیک دبلری بارده مطلب یازمیشام. بورادا اونلارا علاوه اولاراق باشقا سوزلریم او لا جاقدیر. نوحه خوانلیق چو خداندی دبلریمیزه قوشلوب، ائلیمیزله یاشاییر. کئچن رئیم آنا دیلیمیزین یاساق اولدوغو آغیر ایل لرده، نوحه ادبیاتیمیز حیاتینا ایدامه و تیردی. دسته لرده سسله نن نوحه هاوا لاریمیز حیاتینا ایدامه و تیردی. نوحه هاوا لاریمیز فارس‌لارینکیندان فرق لنردی. آمما این قیلا بدان اوچجه‌دن باشلایاراق نوحه هاوا لاریمیز فارس‌لارینکی یلا عنین لشمگه ساری گئدیر. بو جریانین چوخ و چئشیتلى سبب‌لری وار. او جومله‌دن میللى شیعوروموزون آز اولدوغو و نوحه خوانلاریمیزین غفلتینی آد آپارماق اولار. هر دسته نین بیر یا نئچه نوحه خوانی اولا ردی. یاخین ایل لرده، نوحه خوانلیغا علاقه بسله‌ین آمما یاخشى سسى اولمايان بعضى لرى، گۆزل ایفاچى ليق قودرتى و بیان گوجوندن يارارلاناراق نوحه شعرلرینى اوزل طرزايىلە دئكلەمە ئىدىر، قشنگ ده جماعتى آغلا دىرلار.

دسته نین اوزل بير حوسئينيي سى اولا ردی. هر دن چاغيريلماق اوزرە ئولولىن بيرىنه يېغيشاردىلار، ائو يېيە سى معمولاً دسته او شاغىنidan اولا ردی كى اوچجه دن دسته بؤيوگونو گۈزۈب وعده آلا ردی. بعضى ئولولى دسته او شاغىن صوبحانى يە چاي - چۈرك ياشام يانا هار و تىردىلر.

نوحه خوان ياشقا چوبانى دسته ده اعلام اندردى كى مثلاً صباح سحر دسته میز فيلان اتوده دىر، چاي - چۈرك و تىرە جىكلر. دسته، شام يانا هار چاغيريلاندا، دسته بؤيوگو احسان يېيە سى نين دئىيگى سايىنجا، بير تعداد دسته او شاغىن بير - بير دئىردى شاما يانا هارا گلسىن. اوچجه دن دسته نين علمين حوسئينيي دن گىتىرىپ او ئوين قاباغىندا كى آرخىن قىرا غىينا تاخار و باشقا علم لرى قاپى نين يانىندا دىوارا سؤىكە يىرىدىلر. ائو دالان ايچىنده اولا ردىرسا، علمى دالانين قاباغىندا كى آرخىن قىرا غىينا تاخاردىلار. دسته او شاغى يېغيشىدىقجا هر تىرە گلنە بير چاي گىتىرىدىلر. معمولاً ياشلى و قوجا آداملا كورگىن و ئىرىپ دىوارا دايىنار، او شاقلا ر و گنج لر ايسە، آرادا سىرم - سىرم دىزە چۈكۈپ ياباغداشىن قوروب

او تواردیلار. زنجیر وورانلارین هامىسى كورگى آچىق يا كورگى نين پىچىتلى دويمەلرى سونرا آچىلاجاق قره كؤينك، يوخارىسى كىشلى قره فيته گئير و باشلارينا كله قئىي (kələqəyi) باغلاياردىلار. فيتهنى زنجيرين يانىنجا ال لريندە گتىر، زنجير ووراندا گىئىدىلر. بعضى لرى دسته يه گلنده يا دسته داغىلىپ گىئىندە، زنجير و فيتهنى بويونلارينا قويوب آسلاياردىلار.

دستهنىن گۆزل صمىمىي فضاسى، اوزل سئويملى صفاسى وارايدى. ايمام حوسئن آدى كۈلگە سىنده سىرم - سىرم ايلەشن قره كؤينك شاد گنجىلر و اوشاقلار، بئيوكلرىن صۇحبىتى، گنجىلر و اوشاقلارين آرامجا دئىيب - گولوب دانىشماقى، دجل اوشاقلارين بىر - بىرىنە مولا يىمجه ايجشىمگى، يئنى گلن لرىن مجليسىن رۇونقىنە آرتىرماسى، چاي پايانلارين آرادا گلىب - گئتمەسى؛ ايستيكان نلبكى سىسى، تربىش زنجيرلىرىن سىسى جماعتين . هممەسىنە قارىشماسى؛ گۆز اوخشايان، خوش گلن بىر صحنە، اورگە ياتان بىر موسيقى تۈردىرىدى. بو مجلسىن لرىن جاذبه سى هامىنى چكىب گتىرىردى.

زنجير دئىيىكده، بىر آغاچ دسته و بو دستهنىن باشىنداكى دمير حلقه ده نىچە قول زنجيردن اولوشار. هردىن ده زنجيرين دسته سىن بورونجە توتاردىلار. اوشاق زنجيرىنىن ايكى - اوچ قول زنجيرى اوЛАر، بئيودو كجه ايلدە بىر قول زنجيرينە آرتىراردىلار. بعضى بالاجا اوشاقلارا ياشىل كؤينك گىئىدىرىدىلر. بالاجا اوشاقلارا زنجير وورماق اويناماق كىمى ايدى. من اوشاقلىغىمدا چوخ آرزومن وارايدى زنجيريم اولا و زنجير وورام.

يائى فصلى حيطىدە پئنجرەلىرىن قاباغىنا پالتار سالار، دسته اوشاغى حيطىدە زنجير وورار و حيطىن بىر باشىنادا آروادلار يېغىشىاردىلار. صوبحانە يە چاغىريلاندا، هر گلنە بىر قىرمىزى گىرده تندىر كۈگەسى، پنير و شىرىن چاي گتىردىلىر. ائلە كى دسته اوشاغى يېغىشىدى، بىر مرثىه خوان صندىل اوستە او توارار، مرثىه او خويوب گئىدردى.

نوحە خوان اوتدوق يئرده باشلايىب «بحر» وئردى. بحر دئىيىگىن نىچە بند شурىدىلار، نوحەنин بىر مىصراعسى، دئمك شاه بئىتى دىر.

جماعت بحر آلار، نوحە خوانىن او خودوغۇ هاوا ايلە او بىر مىصراع شعرى هامى ليقجا

او خویار دیلار. بو عمل نئچه دفعه تیکرار او لار و دسته او شاغی بحری حیفظ لیر دیلر. جماعت سویوق تربشند، نوحه خوان دئیردی: بحر آل! جماعتنین هامیسی قاتیلار و سسلرین او جالدار دیلار. مثلاً بو بیر بئیت شعر، بحر ایدی:

گلمیشیک ای شیعه لر شام غریبانه بیز   و فرمگه باش ساغلیغى زینب نالانه بیز
ائله کی بحر حیفظاً لندي، نوحه خوان آياغا قالخیب بیر سوره نوحه او خویار، جماعت
آغلایار يا متاثر او لار دیلار. نوحه خوانین ایشاره سی و او بحری او خوماقلا، دسته او شاغی سینه
يا زنجیر وورماغا دورا رديلار. سینه وورانلار دؤوره ده يان - يانا دۆزولر، زنجير وورانلار ايسه
آرادا سیرم - سیرم دوزولر دیلر.

دسته او شاغی بیر لیکده بحری او خویار، هر زنجیر ووران بحرین هاواسی يلا زنجیرى
ایكى الى سول چىگىنیندن كورگىنه وورار، سونرا سول آياغى اوسته دوخسان درجه ساغ
طرفدن فيرلانار، زنجیرى ساغ الى ايله ساغ چىگىنیندن كورگىنه ووراردى. مثلاً اول او زو
شيمالاسارى او لار سايدى، ايندى او زو گون چىخانا سارى دير. يئنه دوخسان درجه سول
آياغى اوسته فيرلانىپ اولكى حالته قاييدار و زنجيرى ايكى الى ايله ووراردى. زنجير ووران
نوحه نين هاواسى يلا دايىم بولى تیکرار ائده جك ايدى. سانكى بير تايلى قاپىنى
دوخسان درجه آچىر و ائر تورسنى.

نوحه خوان هر بند شعر او خودو قجا دسته او شاغى اونون هاواسى يلا زنجير يلا سينه وورار و
هر بندىن آخرى يندا حيظى لىكلىرى بحرى عين هاوایلا او خویار، زنجير و سينه وورار دیلار. بير
سوره سونرا دسته او شاغى ندان موعىن بير نفر عطشان چكى، او جادان او زل هاوایلا دئيردی:
عطشان (آخرى ينجى صائىتى او زالداراق). دسته او شاغى جواب وئرردى: حوسئن (عنئىن
هاوا دا آخرى ينجى صائىتى او زالدار دیلار) - نالان، - حوسئن. - عوريان - حوسئن. - مظلوم، -
حوسئن. - شهيد، - حوسئن.

شوهنه ده عطشان مەد (عطشان چكى مەد) آدى يلا دئيلردى. سىن كسىلر، نوحه خوان
هاوانى دىيشىب يئنه او خویاردى. داها بو سفر سينه و زنجيرلىرىن ضربى نوحه نين هاواسى نجى
اولمازدى. بير آز سونرا عطشانچى سىلەنردى: يا حوسئن. دسته او شاغى جواب وئرردى. يا

حسئن. - یا غریب، یا حوسئن. - یا شهید، - یا حوسئن. سس کسیلر، نوچهخوان یئنه اوخويار، بیر سوره سونرا عطشانچى سسلەنردى: ابى عبدىللە. دسته اوشاغى جواب وئرردى: ابى عبدىللە. - آديوا قوريان، - ابى عبدىللە...

نوچهخوان بير آغيز اوخويار، او خوماز، عطشانچى سسلەنردى: حوسئن واي. دسته اوشاغى جواب وئرردى: حوسئن واي. - يالقۇز قالان، - حوسئن واي. - اوغلى اولن، - حوسئن واي. - اى قوسلى قان، - حوسئن واي. - سوسوز اولن، - حوسئن واي. - آغا واي، - حوسئن واي. نوچهخوان بير آغيز اوخويار، عطشانچى سسلەنردى: ابل فض، دسته اوشاغى جواب وئرردى: ابل فض. - آرخام ائليم. - ابل فض. - سيندى بئليم، - ابل فض. - ياتدى علم، - ابل فض. - قول لارى قلم، - ابل فض. دسته اوشاغى هيچانا گلېپ ايکى بؤلۈنردى.

بير بؤلۈمۇ دئىردى: ابل فض. او بيرىسى بؤلۈمە دئىردى: ابل فض. بير آز سونرا عطشانچى سسلەنردى: حوسئن. دسته اوشاغى سسلەنردى: حوسئن. - اوغولسوز، - حوسئن. - كۈمك سىز، - حوسئن. - مظلوم، - حوسئن. - سوسوز، - حوسئن.

نوچهخوان نوچه او خوماقلا سينه و زنجير وورماغىن ختىمىنى اعلام ائدر، و دسته اوشاغىنى يئره او تورماغا دعوت ائدردى. هر دن شور و هيچان او زره دسته اوشاغى یئنه ابل فض دئمگە قاييدار، یئنه حوسئن دئىردىلر. ساكىت لىشمە يىنده، نوچهخوان يا دسته اوشاغىندان بيرىسى آشاغىدا كى بو نوچەنى باشلاياردى. دسته اوشاغى نىن دا چوخو بو نوچەنى حىفظىدىن بىرلىر، او آداما قوشلوب بىرگە اوخوياردىلار؛

آه، اى سبط رسول مدنى

سوسوز اولدوردو سنى شىمير دنى

فاطمىيە گۈرسە بىو نوعىيلە سنى

نه دئىر: دئىرای واي، حوسئن واي، حوسئن واي

دسته اوشاغى داها گرك يئره او تورا. نوچهخوان او خويوب جماعتى آغلادار، هر دن ده دسته اوشاغى نىن بىرى باشلاياراق ھامىسى بىرگە او خشاما دئىب آغلائاردىلار. مىڭلابو او خشاما:

کربلا باغ اولادی، باغ اولادی

بئله دؤورهسى داغ اولادی آآ آیى

حوسن جان وئرن زاهان (آى شىعەلر)

ابل فض ساغ اولادی آآ آیى

نوحە خوان بير سورە نوحە اوخدوقدان سونرا دئىردى: ايلاھى مرحىتىن لە بىزە سن ائىلە
نىگاھ، باغيشلا بىزلىرى آل عبايە يالله. جماعته بىرگە آل لرى گؤئىھ قاوزايار، دوعا ائدردى.
ياس يىيە سينە، علم گۇئۈرنە، باشماق جوتلەينە، چاي وئرىپ چاي پايلايانا، قوللوق ائدنە و...
دوعا ائدردى. آخردا سيرانى بىلدىرر، مثلاً دئىردى: گئچە دستە مىز فيلان يئردد دىرى.

محرم ليگىن دوققۇزونجو گۇنۇ تاسوعا دئىيە ابل فض دەينا حصر اولۇنۇشدور. بو گون اۆزۈل
بو شەھىدە راجع نوحە اوخوياردىلار. البتە ابل فض ياخىر ئاشورا گونو شەھىد
اولۇنۇشدور.

تاسوعا و ئاشورا گۇنلرى دستەلر خىابانا چىخار، ايکى سىتوندا بير - بىرى نىن آردىنجا
يىرىيەرك زنجىر وورا دىلار. علم لر دستەنин قاباگىندا، نىچە نفر دستە اوشاغى نىن
چىكىننинدە گىئىردى. سينە وورانلار زنجىر وورانلارين آخرىندا قالابالىق حالتىدە بير علمىن
دالىنجا گلردىلر. دستەنин قاباگىندا طبىل شىئىپور و قرهئى چالاردىلار. نوحە خوان آرادا بحر
وئرر و دستە اوشاغى بحر آلاردىلار. نىچە نفر دستەنин نظم - اينتىظامىنا باخاردى. هر دن
 حاجتى و دردى اولان آروادلار چادىرلار بورۇنر، بعضاً بير ياخىر ئاشورا بىلا خىابانىن
آراسىندا چۈمبەلر و دستەنин سىتونلارى بونون اويان و بويانىنداڭ كېچىرى. نذىرى اولانلار
دستە اوشاغىندا يېرىدىيگى حالدا خورما، شربىت، سوت چايى و بئلنچى شئى لر پايلاياردى.

دقىق ياديمدا دئىيل، گىرك ئاشورانىن صاباحىسى اولا ردى، شووهنه دە هەر ايل ميرصادىق
دستەسى موعىن بير ائودە اولاراق گون اورتادان سونرا، موكالىمە اولا ردى. اوزون مۇستطىل
شكلىيندە ال يازما اوچ - دۈرددورلى نىچە دفترچەنى هەرسەن بير باشاران، سىسى آيدىن و
گۈزل اولان آداما وئردىلر. بوبىش - آلتى نفرىن هەرسى، كربلا واقيعەسى نىن اوپرازلارى نىن
بىرى يىرىنە چىخىش ائدردى. ايماما منصوب اولانلار ھاوا ايلە اوخومالى، يېزىدچىلر ايسە

دانیشیق کیمی دئمهلى ایدىلر.

تقریباً دئموکراتلیق ایل لریندە ایدى. يوخارى شووهنه نین آنبار دالانى باشىنداكى حاج ایضا مچیدىنده، شبئە چىخاردىودىلار.

مچيد انگىنه كىمەتى دولموشدور. من چوخ كىچىك اىدىم. او شبئەدن ھئچ زاد باشا دوشىمەدىم. يالنىز بئش - آلتى اوْزۇل گئىينك لى آدام ياديمدارى.

اردبیل و گئرمى ده

باش يارماق، شبئە چىخا ز تماق

اردبیل و گئرمى طرفيندە، عاشورا گونو قانلى دسته لەر شەھەرى دولاتار، هر مچيدىن قاباغىندا اىكى - اوچ قمه وورا دىلار. كئچن رئىزىمە ۱۳۴۵ - جى ايلين اويان بويان حىدو دلاريندا، عاشورا گونو اردبیل دە حىكومت نىظام اولدو، قويىمادىلار باش يارسىنلار. باش يارانلار ئولر دە ياردىلار.

گئرمى نىن بعضى كندلىرىنده عاشورا گونو شبئە چىخا ز داردىلار. آمما تولۇن كندى نىن شبئەي مشھور ايدى. گئرمى دن و باشقۇا كندلىرىن ده بورانىن شبئەين گۈرمگە گلر، ناھارى دا تانىشلارىنا قوناق او لاردىلار. مىلاً بورانىن شبئەيندە كتىل اوستونە قويولموش سو دولوسو تىشت، فرات چايىنى تمىيل ائدردى. ايمام حوسئۇن رولۇنۇ اويناييان آدام، اوزونە نيقاب سالار، شومور ايسە، آيا غىينى يئرە تاپدا ياردى. بىر آدام ضبط صوت آپارىپ شبئەين سۆزلىرىنى لېئتىه يازماق اىسترسە ايدى، قويىما ز دىلار.

گئرمى نىن نظر على بولاغى كندى

نظر على بولاغى كندى نىن اھلى خيردا مالىك دىلر. اكىن لرى دئم دىر. آرپا، بوغدا و نوخود اكر، يئرى تراكتور يا «كوتان» لا سوررلر.

كوتانا آت قوشالا ز خرمى ده ول ايلە دئيرلر. كئفى ساز اولانلارين مىنيك آتى اولار. بو كندده قويولارين سويو آجي دىر و صابون بو سودا كۈپوكلىنمىر. اىچىملى سولارين گىئدىپ او زاقدان گتىرىرلر. حۇرمەت جىل آداملارى وار. اوشاقلار كندىن دوكانىندا يئمەلى آلماق اوچون، قابدا آرپا يا بوغدا آپارالار.

كندىن آلتى كىلاسلى بىر مدرسه سى، و بىر مدرسه نىن يالنىز اىكى او طاغى وار. تكجه بىر موعىليم بىر آلتى كىلاسا درس دئىير. بىر موعىليم عىن حالدا مدرسه نىن ھم مودورو و ھم موستخدىمى دىر. كندلىرىن ھامى سىندا ھر موعىلەمە آقا مودور دئىرلر. اطراف كندلىرىن اوشاقلارى بىر كندىن مدرسه سىنە گلرلر.

نظر على بولاغى كندىنده، شاسخى عوضينه اوزل رقصه اوخشار حركتلر اندرلر. من بونا «ياس رقصى» دئيرم. بىش آلتى نفر بير صفده ديزلر آشاغى اولاراق قىچلارينى قاتلايىب قالخماق، اللىرىنى ديزه يا يواشجا باشا دؤيمك، بيرگە حركتلله، مۇوزون، سىز سىز، ماراقلى ياس رقصى آندرلر. دئمك ياسى نومايىشە قويارلار. حركتلر عموماً قىچلارين قاتلاناقلى حالتىنده اولاـر. بونا گۆزه تئز يورو ولاـر.

گىرمى نين بعضى كندىلرىنده، گۈرسىن يوخسول بير عايله نين يالنىز بىرداـمى اولاـر. بو عايلهـنин گنج اوـغلو ائولـنـدىـكـدـهـ، دامـىـنـ آـرـاسـىـنـداـنـ پـرـدـهـ چـكـرـ، پـرـدـهـ نـىـنـ دـالـىـسـىـ اوـطـاـغـىـنـ دـىـبـ طـرـفـىـنـ، اوـغـلـانـ وـگـلـىـنـهـ آـيـىـرـلـارـلـارـ.

كـنـدـ اـئـولـرـىـ نـىـنـ مـعـمـوـلـاـ آـيـكـىـ اوـطاـقـىـ وـآـرـاسـىـ دـهـلىـزـ اـولاـرـ. اوـطاـقـادـاـ يـورـقـانـ دـؤـشـكـ يـيـغـماـقـ اوـچـونـ، دـيـوارـينـ اـيـچـيـنـدنـ «يـوكـ يـئـرىـ» چـيـخـارـدارـلـارـ. پـئـنـجـرـەـلـ جـنـوـبـاـ سـارـىـ آـچـيـلـارـ اوـطاـقـلـارـىـ آـغـ توـپـرـاقـ چـىـرـپـىـماـقـلاـ آـغـارـدارـلـارـ. مـالـ - حـئـيـوـانـ سـاخـلـامـاـقـ اوـچـونـ اـئـولـرـىـنـ يـىـهـسـىـ دـهـ اـولاـرـ. بـعـضـىـ كـنـدـلـرـدـهـ اـئـولـرـ وـيـلاـ سـاـيـاغـىـ تـىـكـىـلـرـ وـحـيـطـلـرـىـنـ دـيـوارـىـ اـولـماـزـ موـغـانـداـ يـازـينـ يـاـغـمـورـ وـكـنـدـلـىـلـىـرـىـنـ كـنـدـ دـوـكـانـچـىـ سـىـ يـاـنـىـنـداـ اـعـتـبـارـىـ دـىـرـ. يـاـغـمـورـ يـاـغـانـداـ دـوـكـانـچـىـ نـىـسـىـهـ وـئـرـرـ.

موـغـانـىـنـ خـورـوـزـلـوـ ماـحـالـىـ نـىـنـ آـدـامـ آـدـلـارـىـنـداـنـ: سـىـيـابـ (Siyab) اـيـسـىـرـ (isbər) گـورـشـادـ (gürşad).

ئىچە، ئىل باياتى سى

بىلىمېرم بۇ باياتىلار باشقا يېرلرده چاپ اولۇنۇشدور يَا يوخ.

سوگىير ليل لندىرىرىر

١

باغچانى گول لندىرىرىر

توت آغاچى بوبونجا

من اوزوم دىل لنميرم

توت يئمەدىم دوبونجا

درد منى دىل لندىرىرىر

اوج ايل نيشانلى قالدىم

٥

دانىشىمىدىم دوبونجا

ايمازدا محلەسى اھلىيندن اولان بىر كىشى دن

٢

اشىتىدىگىم بىر شعر:

گۈپىرچىن يووادادى

آخشام اوilar يانار تندىرىر اوچاقلار

اوچمويوب ھاوادادى

باشينا يىغىشار، جورما جوجوقلار

بىر اليم يار قويىنوندا

اريشه پىققىلدار، يارما زونجوقلار

بىر اليم دووادادى

ترزه - تزه گلر كئفى كاسىبىن

٣

آراز، آراز خان آراز

مین گۈلەن قالخان آراز

يارىم سىندىن كىچە جك

گل ائىلەمە قان آراز

٤

قورباغا

دئدى: قورباغا قارداش هاردان گلىرسن؟

دئدى: دىيير ماندان.

- هانى به اوونۇ؟

- آدىلار.

- سىن دە آلايدىن دا.

- ووردولار.

- سىن دە وورايدىن دا.

- اونلار ايکى ايدى، من بىرايدىم، اونلار ووردولار، من كىريدىم، گئتىدىم دوختуرا داوا قوتولدى.

ووردوم دوختورون قارنى بىرتىلدى. گئتىدىم ائويىمە ائويىم يىيخىلدى، قالدىم ئىتىندا ياخام

قوتولدى.

بعضى كندلرین آدى فىن كۆك و ئىشلە

تىرىز يولونون قىراغىندا بىر - بىرىنە ياوىق اىكى كند وار: «يۇخارى و ئىشلە» و «أشاغى و ئىشلە». يۇخارى و ئىشلەنىن ياشلى لارىندان ئاشىتىمىش دئىيردىلر: بو كندلر يوخايدى ھله، بئش قارداش گلىرى، اوچى بوياندا (ايىدىكى يۇخارى و ئىشلە) و اىكىسى اوياندا (ايىدىكى أشاغى و ئىشلە) يئرلىشىر و دام - داش تىكىرلىر. بونلارين يئرلىنە اوست - اوسته بئش قارداش اولدوقلارينا گۈره «بئش لر» دئىرمىشلر. آغىزلا ردا دئىيىلدىكىجە بو كلمە و ئىشلە يە دەنور. قارداشلارين تۈرەمەسى يە كندلر بؤيوپپور و يۇخارى و ئىشلە و أشاغى و ئىشلە آدلانىرلار.

حمزى يان

حمزى يان كندى خويون شومال طرفىنده يئرلىشىر. دئىيرلىر: قدىم زامان بو كندده حمزە آدىندا بىر آدام وارايمىش. بو آدامىن اىكى يوز قويونو و بىر قوچى وارايدى. ايلين بىر واختى، قويون يىيەسى و چوبانلار قوچو قاتارلار. يعنى قوچلارى - جوتلىشمك اوچون - قويون سوروسونون اىچىنە قاتارلار. حمزە قوچو قاتير قويون سوروسونون اىچىنە. گۈرور قوچون قويونلارلا ايشى يوخدور، ائله دوروب باخىر. هىرسىيندن توتوب قوچو كسىر. گىئير آيرى قوج آلىب گتىرير و جوتلىشمك اوچون سورويه قاتير. بو قوچون دا قويونلارلا ايشى اولمور. حمزە آجيغىنдан دئىير: بو ايل قوج قاتمايا جاغام، جەتمە قويونلار دوغماسىنلار. قويونلارين دوغان واختى يئتىشىنده، حمزە گۈرور باى، قويونلارين ھامىسى نىن قارىنى شىشىب، بوغازدىلار. بارماغان دىشلە يېر: پچ! دئىيرم آخى باشىنى كسىدىكىم قوج نىيە قويونلارا دىمە دى! دئمك

گنجه و اختی قوینولاری سورموش ایمیش (هامیسی ایله جوتلشمیش ایمیش). حمزه دیزینه چالیر، باشینا دؤیور و دئییر: حمزه يان! نییه اوچور قوچون باشینی کسدین، او زاماندان بو کندین آدی قالیر: حمزه يان. دیل لرده دئییلديکجه حمزی يان اولور.

قوتور و بُوز قوش

قوتور، خویون گون باتان طرفی و بوز قوش کندی خویون جنوب طرفینده يئرلشیرلر. بونلارین آدی بارهده (تاریخ خوی دکتر محمد امین ریاحی) کیتابی نین ۳۷۴ - جو صحیفه‌سی نین اتك يازى سینى عیناً اولدوغو کیمی درج ائدیرم:

ريشه‌ی کلمه قطور معلوم نیست و ظاهراً ترکی است. در جامع التواریخ (بخش سلجوقيان چاپ احمد آتش، ص ۸۳) ذکری از قطور شاه، پادشاه ماوراءالنهر هست که در دوره سنجر سلجوqi به خراسان لشکر کشیده، و بزغوش از سر کردگان سنجر او را در شکارگاه اسیر کرده و به دستور سنجر کشته است. حاجتی به گفتن نیست که قطور ما ارتباطی با آن پادشاه ماوراءالنهر نمی‌تواند داشته باشد. جزاينکه این روایت ترکی بودن کلمه را تأیید میکند. اما عجیب است که نه چندان دور از قطور، روستایی نیز به نام بزگوش هست.

ماکی

اول لر بو شهره آذربایجانین هر يئرینده، ماکی بعضًا داش ماکی دئیردیلر، پهلوی رتزمی زامانی دؤولت طرفیندن ماکو صورتینده اعلام اولوندوغونا گوژه، رادیو - تلویزیون، قزئتله، بوتون رسمي يازيلار و... ده او قدر ماکو دئییب يازديلار کي جماعتین قولاغی قیزیب گۆزو آلدی، ایندی هامی ماکو دئیرلر.

قیز قالاسی

دئیرلر: قدیم زامان تپه نین باشیندا بیر خان قیزی نین قالاسی وارايمیش. ایندی تپه‌نین اوستون قازاندا، يئرین آلتیندان اينسان ايسکلتتی، داوار آشیغی، مونجوق، چوئلک، قیزیل، چئشیتلی ساخسى قیريقلاراری کیمی شئی لر چیخیر. بیر کندلی دئیردی: بیز ایکی

نفر تپه‌نین باشین قازیردیق. بیر ن شهره‌یه راست گلديك سثوينديك کي بلی دا کاسييلينين
داشين آتاجاييق. يولداشيم دئدى: منيم عاغيليم سندن چو خدور منه چوخ يئتىشەجك.
چو خلى زحمته دۇورە سينى بوشالداراق ن شهره‌نى بوتون چىخارتدىق. قىزىل لارى
گۈرمگە تلسيردىك. بير عالم شوق، انتظار و هيچانلا ن شهره‌نىن آغىزىن آچدىق. نه گۈرر سە
ايديك ياخشى ايدى. بير آدام ايىكلەتتى. ائله بير باشىمىزا داغ سو توڭوبىسن. او حالا قالدىق.
يولداشىما دئدىم: هامىسى سنىن.

قديم دىير مافلار

دىيرمان بىر گئنيش پالچيق دام اولاردى، گؤيە آچيلان بىر باجاسى يلا. بورادا بوغدانى دارتىب اون اوپودىردىلر. بو دامىن بىر طرفينىدە بوغدا تايىنى پىليلەدن چىخاردىب دولچايما تۈكۈرىدىلر. دولچا، تاختادان قايرىلىمىش، دۇرد يانلى هرم شكلىنىدە و ايچى چوخ صاف اولاردى. دولچانىن قاىعدهسى يوخارىدا اولاراق باشى اوستە قرار توتاردى. دولچايما بعضى يئىزلىرىدە قوتۇخ دئىرىدىلر. دن تدرىجاً دولچادان بىر افقى نوودان، نۇودان دان دىيرمان داشى نىن بوغازينا تۈكۈلدى.

دىيرمانىن ايکى داشى اولاردى. آلتداكى داش ثابت و اوستىدە كى داش فيرلانار و دنى دارتاردى. ايکى داشىن آراسىندان چىخان اوپودولموش آغ اون، داشلارين قاباغىندا اوزون سۇۋ قازىلىمىش «اونلۇخ» ئۆكۈلدى.

نۇودانىن باشينا باغلانمىش ايکى اوزون ايبين اوچلارى، بىر ليكىدە يوخارىدا دولچانىن بىر يېرىنە باغلانداردى. ايپى چكىب قىيسىسالاندا دن آز گلر، ايپلەر ئۆزىلەندا نۇودان اوزو آشاغى دورار و دن چوخ گلردى. بو ايپلەر ئۆزىلەنەن سېلىھسى يە دىنин آز يا چوخ گلمەسىنى تنظيم ائردىلر.

چاخ - چاخ (شاخ - شاخ) آجاجىنин بىر اوجو، نۇودانىن آراسىندا اۇندا داييانار و بىر باشى دا دىيرمان داشىندا دايياناردى. دىيرمان داشى ايشلەدىكجه چاخ - چاخ ترپەنر نوودانى سېلىكەله يەر و دىنин نووداندا يېرىمگىنە ياردىم ائردى.

دولچانىن دال طرفينىدە دىيرمانىن عمودى حالتىدە اوزون آغاجدان «آياخ» ئى اولاردى. دىيرمانى ايشلەندە آياغى قۇوزا ياردىلار باشى نيفى يە دايансىن. آياغى چكىنده دىيرمان

ياتاردي.

دييرمان آياغى نين ديرگى نين بير باشى دوغوزلوقدا «تاپان» بندايدى. و ديرمانين تركى سويه سينده بير دليگى وارايدى. لاوازا (lavaza) دئيلن ايکى مئتير بويدا بير آجاجى ديرمان آياغى نين دليكىنه سوخار، اونونلا اوست داشى بير آز اوسته قۇوزىياردىلار تادنى برك سور توب اونۇ ياندىيرماسىن.

دييرمانين آباراسىندا بير ساواجاغى اوЛАРДى. ديرمان ايشلهمه ينده ساواجاغى قۇوزايىب ديرمانين سويون سۇواردىلار. بو سو ديرمانين يانىندان آخىب گئدردى.

دييرمانين آبارا، «نۇۋە» و «پەر» ئى : شئىبى اولان بير ائنىش يئرده تقرىباً مين مئتير اوزۇنلۇغا گىتىرىپ توپراق قالايب، آراسىن آرخ ائىردىلر. سويو آچاردىلار بو اوجا آرخدان آخاردى. بو اوجا آرخا آبارا دئيردىلر. آبارا ديرمانين دامىندان اوجا اوЛАРДى. نەنگ بير آجاجىن اىچىنى بوشالدار، «نۇۋە» دىئه، مايىل حالتىدە آبارانىن باشىندا اوزىداردىلار. نۇوون افقى سطح لە تقرىباً ٤٥ درجه زاوىيەسى اوЛАRДى. سو، آبارادان نۇوا آخار، نۇوون او بىريسى باشىندا سورعتلە تۈكۈلۈپ ديرمانين پرىينى ايشلەردى. ديرمانين آلتىندا پرىين ايشلهين يئرىنە «دوغوزلوق» دئيردىلر. سوتۈكۈلۈپ پرى ايشلەر آخىب چاي اولوب گئدردى.

«تاپان» برك آجاجدان قالىن تاختا اوЛАRДى. تاپانىن آراسىندا تۈكمە قالىن بورنجىن (دمىر دوام گىتىرمىز) قوياردىلار. بورونجۇن نىچە يئرىنده چوخورۇ اوЛАRДى. بو سينەسى بورنج اولان تاپانا «اوەجە» (اوڭىجە) (öhcə) دئيردىلر.

دييرمانين «پەر» ئى مؤھكم قره آجاج آجاجىندان اوЛАRДى. اوزون - اوزون پېرلى، داشقا تكىينىدە اولدوغو كىيمى، ديرمان پرى نين آراسىنداكى «توب» كىچىر و بير باشلارى آزاد اوЛАRДى.

مؤھكم فيلىزىن اولان «بىست» يىن بويو تقرىباً ١/٥ مئتىر، آغىرلىقى ايسە تقرىباً ٣٠ كيلو اوЛАRДى. بىست عمودى حالتىدە دورار، آشاغىداكى باشى ديرمانين پرىيندن كىچىب، اوڭىجە نين چوخورلارى نين بىرىننە قرار توتار، بير باشى دا، دوغوزلوقدان چىخاراق ديرمانين آلت داشى نين بوغازىندان كىچىر، اوست داشا ياپىشان «تە وەرە» نين اورتاسىنا كىچىب

برکیدىلردى. بونودا قىئىد ائدىم كى دىيرمان دامى نىن آلتىندا پرىن ايشلەين يېرىنە دوغوزلۇق دئىردىلر.

«تەوهەرە» (١٨٧٥-١٩٠٧) مۆحىكم فىلىزىن و پاپىيون شكلىنده اولاردى. «تە وھە» نىن ھە طرفى اوست داشىن آلتىندا يۇنتانىب چوخورا سالىنىمىش يېرىنندە قرار توتاردى. دىيرمان «تەوهەرە» دن چىخاندا، اوست داش اوبيان بويانا دىرىدى.

سو آبارادان، نۇوا، نۇودان دوغوزلۇقدا پېرلەر تۈكۈلر دىيرمانىن پرىن ايشلەردى. پرايشلەدېكجە بىيىت دوردوغۇ يېرده اۋز دۇورە سىنه فيرلانار، يوخارىداكى داشى فيرلا داردى. اوکجهنин چوخورلارى نىن بىرى يېلىلىپ گئنەلندە، بىيىت يىن داباناسىن باشقۇ چوخورا سالاردىلار. دىيرمانىن داشى كورتالاندا، چىخاردىب چكىش لە دىشە يېرىدىلر.

دىيرمان دامى نىن اىچىننە بىر بالاجا تىنديردە اولاردى. بو تىنديردە كۆڭ يىپار و قىشىدا اوستوندە كورسو قوروب اىستى سىنه قىزىشىاردىلار. كورسو دئىيگىن تىنديرىن اوستونە بىر كىتىل قويار و كىتىل يىن اوستونە يورغان سالاردىلار.

بعضى دىيرمانلارين داما ياپىشىقلى بىر پىھىسى ده اولاردى. پىھىدە دامىن اىچىرى سىنه دە بىر قاپى سى اولاردى. بو پىھىيە دنچى لە حئيوانلارين سالاردىلار.

دىيرمانچى دن لىرى اوپودوب اىگىرمى دن بىر شاهاد چىخاردى. يوخارى وئىشلەدە دىيرمانىن دنى قورتولاندا، دىيرمانچى دامدا دن چاغىراردى. چىخاردى دىيرمانىن دامىنا اوجادان چاغىراردى: آى دن، دىيرманا دن!

بعضاً بؤيوك بىر دامدا اىكى دىيرمان اولاردى. اىكى «نۇو» دان سو گلر، ھەرسى بىر دىيرمانى ايشلەردى. سو چوخ اولاندا: اىكى سىن، سو آز اولاندا، دىيرمانلارين بىرىن ايشلەردىلار بونا «قوشا دىيرمان» دئىردىلر.

قدیم بوز خانالار

بوزخانا، یئرین آلتیندا اوجا و موستطیل شکلیندە قازىيالار، ائنلى دیوارلارى بىشمىش كرپىچ دن اولا ردى. بوزخانانىن اوچ يا دؤرد كونبىزى اولا ردى. تقرىباً بىر مئتىر باشىندان، بىر ده كونبىزلىرى ائشىكىن باخاندا گۇزۇنردى. يېردن اوجا بۇلۇموندە، گۈله سارى گىلىف كىمىمى ايکى - اوچ باجا قويولاردى.

بوزلارى گۈلەن چىخاردىب سورو يوب گىتىرر، بو باجالاردان اىچرى سالاردىيالار. بوزخانانىن ترکىنه يېتىشىمك اوچون اوتوز - قىرخ پىللە ائنمەلى ايدىن.

بوزخانانىن گۈلە، اونون دیوارينا يا ويق، يئكە، گئنىش و موستطیل شکلیندە اولا ردى. قىشدا بو گۈلە سو بوراخاردىيالار. او زامانىن قىشلارى ايندىكى كىمى دئىيلدى، تو دئيرسە ايدىن گۈيىدە دوناردى. گۈلۈن سو يوب دوناردى، قىراقلارين سىندىرىپ آچاردىيالار. سو، بوزون اوستونە چىخار يېنە دونوب قالىنلاشىرادى.

بىز اوشاقلىق واختى گىئىدip بىردا زوى گىئىدik. ياخشى زويمك اوچون باشماقلارىمېزىن آلتىنا دمير نال - پارا چالدىرىاردىق. هر دن گۈلە قويمازدىيالار. دئيردىلر: بونلارين سو يونو يايда اىچە جىكىسىنىز، باشماقلارى نىزىن پالچىغى فارىشىر بوزا. بو سۆزلىر باخان كىيم ايدى، اوشاغىن نه وئجيئە دىر. البتە گىرك بو سۆزلىرى ائولىدە آتا - آنالار اوشاقلارينا باشا سالاردىيالار. او زامان آتا - آنالار بو ساغلاملىق نوكتە لرىنى اوزلىرى ده بىلمىزدىلر، هارادا قالسىن اوشاق. حامام خزنهسى نىن كىثىف سو يوندان اووجونا آلىپ بىر آز اىچمەگى نواب بىلەن بؤيوكلر، اوشاقلارا نه اوپىرده بىلدىلر.

بوزخانا گۈلۈنون بوزوندان دانىشىرىدىق. ائله كى بوز يېتىرينجە قالىنلاشدى، بوزلارى بالتا

ایله چاپیب یئکه تیکه لره بؤلر دیلر. بئل ساپی کیمی بیر آگاجین باشیندا دمیر قارماگى اوЛАРДИ. دمیر قارماگى بوز پارچاسینا ایلیشدىریب چكىب گۈلەن چىخاردار، يئرده سوروپ، باجالاردان اوٽوروب بوزخانايى سالاردىلار. یئکه - یئکه بوز پارچالارى نىن بير آدام اوستونه مىنر، قاييق سورن كىمى الييندە كى اوزون زۆلەنى گۈلە تاخار، بوز پارچاسىنى اىرە لى سوروب گۈلۈن قىراغينا گتىردى. يئنە گۈل بير - ايکى گون قالىب دونار، بوزونو پارچالا يىب بوزخانايى سالاردىلار. قىشىن بويونجا بو ايشه ايدامه وئردىلر. سويوقلارين آخرى يىندا اىلە كى بوز دونماق احتمالى يوخ ايدى، باجالارى كرپىج و پالچىق لا تو تاردىلار.

بوزخانانىن عرضى دیوارى نىن باشىنا يا پېشىقلى بير دامدا اوЛАРДИ. بو دام يئرین اوستوندە و يولاسارى طرفى آچىق اوЛАРДИ.

پىللە كانلارин باشى بودامىن دىيىنده اوЛАRDI. ائنلى دیوارىن ايجىندىن، بؤيۈك يوك يئرى كىمى چىخارداردىلار. بورانىن تركى گئنىش بير سكى اوЛАRDI و بوزخاناجى نىن اوٽوراجاغى ايدى. يايда بوزلارى تلىسە دولدورار، تلىسى دالىنا آلىب اوٽوز - قىرخ پىللەنى چىخاردار و دامىن آراسىندا تلىسى دن چىخاردىب يئرە قويار، يولدان كىچىنلەر بوزلارى گۈرۈب آلىب آپارادىلار. گزگىن ساتىجى لار، بوز تلىسى نى دال لارىندا كوچەلەر دولاڭدىرار، آى پولادى بوز دئىھە ساتاردىلار. يايىن اىستىسيىنده جماعت بوزلو سو اىچر، دوندارما و بىستى دوزلتىمك اوچۇن ده بوز ايشلەردىلر.

خوى دا شووهنه ايلە شەرين آراسى بولون اوستوندە اوج بوزخانا وارايدى. ايکىسى يان - يانا شووهنه يە سارى، بولون جنوب طرفىنده، بىرى ده شەرە سارى بولون شومال طرفىنده. بولون بولۇمۇنە «بوزخانالار آراسى» دئىردىلر.

آروادلارين تاپىشىرىغينا گۈرە، بوزخانانىن قاراندىرېق سالۇنۇن دیوارلاردا كى يووا لارىندا اونلارا گئجه قوشۇ تو توب آپارادىق. ايندى نئيلە يە جكايدىلر، اوزلرى بىلىرىدىلر.

قدیم قفه لر (قهوه خانالار) و ایندی

تقریباً ۱۳۳۰- جو ایل لرینده قفه لرد، کۆمۈر سماوارى او لاردى. سماوارا اود سالماق اوچون کۆمۈر توپلامادا قىزار داردىلار. ايستيكانلار بالاجا و بىتلی نازىك او لاردى و بو ايستيكانلارا اينچە بىتل دئىر دىلر. بالاچاي، بۇيوك چاي دىئىمى سونرالار چىخدى. عيموماً قبىر چايى ايشله در دىلر. قندلى چايىن بىرى بير قيران، قندسىز چايىن پولو اون شاهى (بىر قيرانىن يارىسى) ايدى. بوجالدا موشتى اوّزو قند گتىردى. قفه چى ائشىكىدە كى دوکان موشتى لرى يارىسى) ايدى. دوکانچىلارين اوّزلىرى نىن دۇغراقلى قندى او لاردى. گۈردىن قفه چى شاگىرداون - اون بىش چايى ايستيكان نلبىكى سى يىلە بير الينه يېغىب چاي داغىدىر. دوکانچىلار، چاي پولو عوضىنە چايلارين سايىنجا قفه چى يە پتە وئردىلر.

پتە دئىيگىن، كىچىك مربع شكلينىدە تىيكە دن او لار، اور تاسى چوخور و قفه چى نىن اوّزل عالمتى تىيكە ده باسilmىش او لاردى. قفه چى دوکان موشتى سىندىن يوز دنه چايىن پولون آلار و يوز دنه پتە وئردى. ياخىن ايل لرده بعضاً پتە كلمە سىنى زىتون يئرىنە ايشله دىرلىر. قفه چى پىشخوانىن آلتىنا كۆمۈر، اوستونە چاي دسگاهى يىغاردى. بۇيوك چىنى چايىنىك لرى او لاردى. چايى سماوارىن باشىندا ياكۆمۈر مانقالىندا دىملەيردىلر. بعضى لرى پىشخوانىن بىر بوجاغىنidan مانقال عوضىنە يارارلاناردىلار.

قليان بساطىدا او لاردى. قفه لرده، موشتى لريين او توراجاغى اوچون تاختانىمكتى لر و قاباغا مىز قويولاردى. بئىضى شكلينىدە بالاجا سارى بورونج مجمۇنى نىن بىر طرفينە ايستيكان نلبىكى ده چاي و بىر طرفينە ده قند قويوب گتىردىلر. بو سارى مجمۇنى لر سونرالار يېغىشىلدى، مىزىن اوستونە قىدان قويدولار.

بعضى قفه لرده مىز - نىمكت او لمازدى. موشتىلارين او توراجاغى اوچون، قفه ده دىزدن، ائتلى بىر سكى او لاردى، اوستونە كىلىم سالاردىلار. تقریباً ۱۳۲۳- جو ایل لرده بعضى قفه لرده مانقال و حقوقاً - ماشا حاضير لا يار، تىرىئك چكدىردىلر.

موشتى يومورتا گتىرنىدە، قفه چى يومور تانى يوبار، سماوارىن قاپا غىينى قۇوزا يىب قويار، پاققا

- پاق قاینایان سودا یا سماوارین بوغوندا بیشیردی.
سماوارا بیر تاپماجادا دئیردیلر؛ او نهدي بالالارين بیغار باشينا سيزيلدابار.
ایندى بعضى قفه لرده آبگوشت، يومورتا ياغا سالماسى،...، پنير - چۈرك بال - كره كيمى
غذالار خاضير لا يېرلار. تېرىزدە اركىن يانىندا بير قفهوار، بورادا بالا جا سىنگك يايپير وداغ - داغ
گتىريپ صوبحانه ياناھار يئين موشتىرى يه وئيرلر. ايندى چاي قويىماغا، نفت سماوارى، برق
سماوارى وگاز سماواريندان يارالانيرلار.

قديم دوز مئيدانىنдан آزجا يوخارى (ش. صمدزاده خييانى) عاشيقلارىن يېغىنجاڭى
اولان، عاشيقلاڭار قفهسى وار. بورادا سازلى - سۆزلو عاشيقلارى دىنله مك اولار. سيراسى يلا
گوندە بير عاشيق قفه نىن آراسىندا دولانار، بير سوره ايمام پىغمبردن اوخويار، سونرا قفه
موشتىرى لرى انعام وئرىپ سۇدىكىلرى آدامى تعريفلەدرلر. عاشيق بير مىصراع شعر اوخويار،
تعريف دئير. انعامىن ان آشاغى مبلغى ايکى يوز تومن دير. دؤوره ده اوتوران باشقا
عاشيقلارىدا، اوتوردوقولارى يئرده هرەسى بير آغىز اوخويار، آنجاق سازى آراداکى عاشيق
چالار. عاشيقلارى اكثراً كند تويلارينا آپارالار.

بنالارين دا اوزىل قفهلىرى وار. قفهلىرى درويشلرده اوخويوب پول بیغار. پالتار دلاللارى،
گزىن ساتىجى لار، دىلنچى لرده قفه يه باش چىكىلر. بعضى دؤوره كىندرلىرىن هرەسى نىن
موعىن قفهسى وار، شەھرە گلنده، بو قفهده گلىپ چاي اىچىرلر. مثلاً وئشلە ليلىرىن قفهسى.
دۇولت مأمورلارى دا، كىندرلىرلە اىختىار يا ائحضرار اولاندا، گتىريپ بىر قفه دن گۇندرلرلر.

ھر قفه نىن اوزىل موشتىريلرى وار. قفهچى بعضى موشتىريلرى ايلە ظرافات ائدر. يالنىز چاي
ايچىمك دئىيل، واخت كىچىرمك اوچون قفه يه گلرلر. بعضاً ده ايکى نفر، آليم - ساتىم يا
موعىن بير موضوع بارهده دانىشماق اوچون مثلاً بىرى دئير: فيلان واخت احمدىن قفه سىنه
گل!

ایندى، معمولى قفهلىرىن علاوه، اىچرىسى گئنىش، ايلگى چىك سەھمانلى قفهلىر، يىنى
سالىنمىش خىيابانلاردا آچىلىميش دير. بونلارين آدینى قفهنىن قاباغى نىن يىنكە
شىشەسىنده، قلىان سارايى يازىرلار. أمما جماعت، يئنە بونلارا قفه دئىيرلر. بونلارين عمومە

موشتيريلر، قليان چكتلر ديلر. نئچه ايلىدىر چئشىتلى ميوهلىرين دادىن وئرن تاباكى لار چىخىبيب: آلم، گيلاس، پورتاغال، چىيەلك و... اۋزىزلىك بۇ نوع قليانلارين ساغلاملىينا تېھلكە لى اولدوغونو بعضاً قىزئەتلر بىلدىرىرلر.

بىر - ايکى ايلىدىر فارسجا دىئيلن و بىزلىرلە هئچ نوع موناسىبىتى اولمايان، تهراندا كىلايرين تايى «سفره خانەسىتى» ايکى يئرده آچىلىمىشىدیر.

موشتيرىسى اولمادىغىينا بونلارين بىرىسى باغانلاندى. بۇ نوع يېزلىرىن بىرىنە من تهراندا گئتمىشىم. مىز - نىمكەت عوضىينە يئكە تخت لر قويور، اوستونە كىلىيم يا فرش سالىر، موخدە قويورلار كى جماعت قىچىن قاتلايىب اوتوروپ دايائىسىنلار.

دۇئورە دیوارلارا قدىم شئىلر دوزورلر. بىلنچى يېزلىرde مثلاً آبگوشتى چىلوو كاباب قىمتىنىن وئرىرلر. خوىدا يىئنى جە، كافى شاپدا آچىلىپ. آمما اينانمىرام ايشلەيدە. خالقىن موقته پولو هارادا ايدى، آپارىپ تۈكە اونلارين اتىگىنە.

قدىم تېرىز ماشىنلارى

منىم يادىمماڭلن، ۱۳۵۰ - جى اىل حىددىلاريندا، خوىدا ماشىنا اوْتۇر سونرا لار اوْتۇرۇپس (Oturpos) دئىردىلر. تېرىز خىبابانىندا، مەد جفر (mədəfər) گاراڙى وارايدى. بو گاراڙىن ائنلى و اوچا اوستو اوْرتولۇ دالانى و ايکى تايلى يئكە تاختا قاپىسى وارايدى. تېرىز ماشىنى دالاتىن آغيزىندا دايانار و دالاندار سىلسەيردى: مەرت - تېرىز، مەرت - تېرىز.

ھەرن سىگنانلىن چالار، ائلە او لاردى گئىدىپ موسافىرلارى بازاردا دوكانلارдан چاگىرىپ گىتىردىلر. سىگنانلىن سىسى آداما خوش گلردى. بورادان اورمو و ماكى يادا ماشىن چىخاردى. او توبوسون موتورو قاباقدا او لار و ھندىل ووروب ياندىرىاردىلار. اتوبوسون اوستونەدە يوک ووراردىلار. ماشىن توزۇ توپراقلى يو لاردا، تاققا تاق دۈيچەلە يىپ گئدر، موسافىرلارى آتىپ - تو توب سىلەكەلىرىدى. بعضى لرىنى ماشىن وورار و حال لارى قارىشىشاردى. اوندا تېرىز يو لو مرندىن اىچىدىن كئچىرىدى. ماشىن يارىم ساعات مرندىدە ساخلايار، شۇفر و موسافىرلر چاى اىچىپ دىنچەلر، يىئنى موسافىرلرى مىندىرىپ يو لا دوشىرىدى. او توبوس نئچە يئرده، دمىرى

يولون اوستوندن كىچىمەلى ايدى. قاطار گلردىرسە، دمىرى يول مامورو بىر دىرك اوزادىب يولو كسر و ماشىن دايىاناردى. او زامان تربىزىن گاراژلارى و موسافىرخانالارى، فىردىسى خىيابانىندا اولاردى. موسافىرلر يورقون - آرقىن تربىزه چاتاردىلار.

سۇنرا لار مەد جىرف گاراژىندان، تەرانا ھفتەدە ايکى سئۇرۇس ماشىن قويىدولار. تربىز خىيابانى نىن او بىرىسى تايىندا بوندان بىر آز آشاغى ليق، بازىرگان آدىندا بىر گاراژدا آچىلىمىشدىر. گاراژلارى سۇنرا لار شهرىن ائشىگى، تربىز و اورمو قاپىلارينا آپاردىلار. او ايکى گاراژىن يېرى، ايندى بانك اولوب. مەد جىرف گاراژى ايندى ایران گاراژى آدى يلا اورمو قاپى سىنداردۇر.

بونودا دئىييمكى، من ماشىنى گۈرمەدەن اوئىجە آدىن ائشىتىدىكە، صىندىل لر ذەھنەيمە گلمىزدى، ائلە بىلەدىم بىر او طاغىن دۇۋورە سىنده، آداملار دال لارىن دايىيىب او تورورلار. دوچىرخەنى دە اىلك اولاراق گۈردو كىدە، يوغۇن آدام مىنمىشدىر، يەھرى گۈرسىنمىردى. اوْز - اوْزومە دئىييم بو آدام لولەنин اوستوندە نە جور او توروب!

داشقارىن قىرغىنى

٨١ - جى ايلين مهر آيىندا خوى شەھرى نىن بلدىيە ايدارەسى داشقالارى يىغىشىدىرىدى. داشقاچىلارين ھەرسىنە اللى مىن تومن وئرىپ داشقاسىن آلدى. دئىيردىلر: آتلارىمىزى، دىير - دىيمزىنە ساتماق مجبورىتىننە قالدىق. أريا - سامان آلمىشدىق ايندى قالىب باشىمىزدا. بىرى دئىيردى: يوزمەن تومنلىك آتىمى ساتدىم او توز مىن تومنە. بىرىسى آتىن يىندى مىن تومنە ساتمىشدىر، گۈر نىتجە آت ايمىش دا.

بىرى دئىيردى: اوندا كى اىشلە يېرىدىم، كىفيم دورو حالىم سازايدى. ايندى كى بئكارام، هر يئرىم آغرى بىر. بلدىيە، داشقالارى آپارىپ خاتىن كۈرپۈسو طرفينە يىغدى. دئىيردىلر: خوى دا ٨٠ اىلى ٩٠ داشقا وار.

بونلارين تقرىباً او توز دنه سى شەھرىن اىچىننە دىر، قالاتى شەھرىن اطرافىندا آغاچ چىلارا آغاچ داشى بىرلار. بلدىيەنин بونلارلا ايشى يوخدور. داشقالارين بعضى لرى كىنдин گلىپ شەھرەدە

ایشله بیر، آخشام کندلرینه قاییدیرلار.

بلدیه ایداره سی آشاغیداکی اوچ اینتیخابدان بیرینى سئچمگى داشقاچىلارا تکلیف ائتمى:

- ۱- قراردادى صور تده بلدیه نین شهر خیدمتلىرىننە مشغول اولسونلار.
- ۲- ۱۵ مئتىير موربىع لىك دوكان آچماغا، پولسوز موجۇيز آلسىنلار.
- ۳- سككىز يۈزمىن تومن اوزون وعدەلى بورج آلسىنلار. بورجون مېلغى سونرا آرتىرىلىپ بىر مىليون يارىم تومنە يوكسلدىلدى.

داشقاچىلارين تقرىباً ۱۴ نفرى بلدیه ايشينه گىرمىش، ايکى آيدان بىر گرک قراردادى تزهله سىنلار. بونلار، آيدا يئتمىش مىن تومن معاش آلىرلار.

داشقاچىلارين دۆرد - بىش نفرى ده بلدیه نين وعدە وئردىگى بورجا آرخالانىب، اويان بوياندان بورج ايله پول جورلە يىپ دامپىئر آلدىلار. ايندى موشگوله دوشوبىلر. آلتى آى كىچىر، بلدیه وعدە وئردىگى بورجو هله داشقاچىلارا اوده مەيىبدىر. البتە بونلارين بىر تعدادينا داشقاچى دئمك اولماز، بونلارين مالدارلىقى و اكينلىرى وار، بعضاً گتىرىپ بىر سىنىق داشقا تحويل وئرمىش، اللى مىن تومن آلمىش و بورج آلماغا يازىلىمىش لار، داشقاچىلارين هئچ بىرى دوكان آچماغا قادىر اولمادى.

قديم داشقالار، ايکى تكرلى ايدىلر. تكرلى يىشكە، مؤھكم دواملى و ايندىكى داشقالارдан اوجا، آنجاق اوزونلوقلارى آزايىدى. كوچەلردن داشقا كئچنده، بىر تاققاتاق سالاردىلار كى گل گۈرهسن. آخى اوندا كوچەلر آسفالت دئىيلدىر. ياغىشдан سونرا پالچىقلار تاپدانىب يىش چالا - چوخور، آلچاق - اوجا اولاردى. سونرا ار آيدا - ايلده چايلاقلارдан داش - قوم گتىرىپ تۈركىدەلر. ايندىكى دۆرد تكرلى داشقالار چىخاندا، بونلارا فورقۇن (furqun) دئىيردىلر.

بىر زامان فايتونلارى دا يىغيشىدىرىپ يئرىنە تاكسى قويدولار. فايتونچولار آتلارى اوقدەر ايشله دردىلر كى آتلارين هئىي قالمازدى. دىلىسىز - آغىزسىز حئيونلارين درىلىرى ده دلىك - دلىك اوilarدى. ائله كى گۈردىلر آت يىخىلىر داها هئچ ايشله يىنمىر، آپارار خاتون

كۈرپۈسۈندىن اويانا اوتلوق يئرده باشينا بوراخىب گىلدىلر.

فايتون آتىن ددهسىن ياندىراردى. گۈردىن بىر آت داشقايا گىتمىر، قوشاندا باش - گۇت آتىر. بو آتى وئردىلر فايتونچو نىچە گون فايتونا قوشاردى. ائله كى يوموشانىب خۇيدان دوشدو، بۇيۇم داشقايا گىندردى.

اوجاقلار

ابل فض اوجاقى

ابل فض اوجاغى، حمزى يان و كورابولاق (آشاغى حمزى يان) كندلىرى نين آراسىندا، بير داغين دوشوندە يئرلشىر و خوى دان ۲۹ کيلومئىر آراسى وار. اوج طبقةنى قاپسایان بير مجموعه دىر: پاركىنگ، كىراليق اوطاقلار، كادو و دئكور مالى ساتان دوكانلار، اوستو اورتولو بولاغى و يئرده درين سو آنبارى، سو بۇرولارى شبکەسى، برق، چئشىتلى يئكە - يئكە آغاچلار، اوجاغين اوزگى اولان، روحانى صفاتى ايله بير اوطاقدا بير موقدس داش. ائله يئكە جويز آغاچلارى واردىر كى كندلىر بونلارين عؤمۈرلىينى ايكى يوز اىلدىن چوخ چىخاردىلار. ساكىت، آرام و تميز بير موحيط دىر. داغلىق ديردا! بعضاً گتىريپ بورادا قوربان كسرلر، هاوالارين خوش واختى مخصوصاً جومە آخشامى و جومە گونلرى جماعت چوخ گليلر. ائله ماشىنى نا دىين سورور بورايىا. ماراقلى بوراسىيدىر كى بورادا كورد عايله سى ده گۈرمك اولور، آروادلارى نين او پارىلداييان بعضاً ايرى گول لو يا توند بويالى كۆينكلرى و قات - قات اوست - اوسته تومانلارى يلا.

بورانى گۈرمە مىشىن من ائله بىلدىيم ابل فض اوجاغى داغين باشىندا بير دام دير آلتىنا قدىم مچىدلر كىمى حصىر سالىپ لار. آمما بورايانييە ابل فض اوجاغى دئىيب لر، حضرت ابل فض كى آذبايجانا گلمە يىب دىر. ايكى جور روایت اشىتىدىم:

دئىيرلر: قدىم زامان ايكى قارداش يئرلىينى ايكى بولور و آرايا بير داش قويور لار قارداشلارين بىرىنى طاماح گوجره يير، گىزلىنجە داشى آپارىر قارداشى سهمى نين ايچرى سىنده قويور. يعنى حرام باسىر، كىچىر قارداشى سهمىنдин قاتير اوزونونكونه. صباح گئىر گۈرور داش، اوئنجە حلال بولدوكلرى يئرىنده دىر. يئنه حرام باسىر آپارىر ايچرى ليك قويور. صباحى سى

گون باخیر گۇرۇر يئنە داش حلال يئرىنە قايدىيەب، بو عمل نىچە گون تىكىرار اولور. بىلە دئىپەر دوکىدە دئىپەر: اصلاً من بورانى ابل فض مالى ائىلەدىم.

ايكنىجى روایت

دئىپەرلەر: بو زمىنى يىيەسى، يوخارىداكى بولاغىن قاباغىندا بىر گۈل قايدىيەب اىستەبىر. بىر داش گۇئىتۈرۈر آپارىر گۈلۈن بادىنا (باد يعنى گۈلۈن دۇرۇھ سىنەدە كى دىوار. قويونون دا بادى دئىپەرلەر) قويور. صباح گلىرى گۈلۈن قالانىن ايشلەيە، گۇرۇر داش قايدىيەب، اوچە هارادان گۇئىتۈرۈمۈشىدۇ، اورايانا. دئىپەر: گۇرەسەن دا، هانسى مطل آدامىن ايشىدىر، گتىرىب قويوب بورايانا. آپارىر يىنە گۈلۈن بادىنا قويور. صباح يىنە گلىرى گۇرۇر داش قايدىيەب اولكى يئرىنە، آپارىر يىنە گۈلۈن بادىنا قويور. بوعمل نىچە گون تىكىرار اولور. آخردا دئىپەر: من بورانى ابل فض مالى ائىلەدىم.

ايىندى او داشى بىر دامدا (اوطاقدا) قويوبلار، اوچاق اولوب و جماعت ابل فض آدىنا زيارەتە گلىرىلەر.

بو اوچاغا راجع موفصل بىر مطلب حاضىرلامىشىدىم. اوخوجونون حوصلەسىنى نظرە آلاق، بو مطلبى خولاصلە ائتدىم. آمما داش قويولان اوطاڭىن وصفىنەن كىچە بىلمىرم. يان - يانا اوچ اوطاق اوزلىرى گون باتانادىر. باشداكى اوطاڭىن قاباق دىوارى يوخدۇر. يعنى اوچ دىوارى وار. ترکىنە ايکى لەپ كۆھنە آمما تمىز فرش سالىنىب دىر. دئمك باشماق چىخارتماق يئرى دىر. باشماقلارينى چىخاردىيەب، ساغ الده كى دىوارا دايامىش تاختا قفسە يە قويور، بو بىرىسى دىوارىن قاپى سىنەدان داش ^{أولان} اوطاڭا گىرىرسن. مورتىب مونظەم، سلقەلى و تمىز دۈشەنكلى بىر اوطاق. اوطاڭىن ترکىنە تمىز ماشىنى فرشلەر سالىنىمىش و اوتوروب دايامىق اوچون نىچە مۇخىدە دىوارا سۈيكتەنمىش دىر. دىوارلار آچىق آبى رنگىنە بويامىش و اوطاڭىن دۇرددۇرەسىنە، بعضى اون دۇرددە معصومون گاماچايانا (شىشە يە) سالىنىمىش شكىل لرى، ائله جە دە موبارك آدلار و دوعالار آسلامىشىدىر.

اوطاڭىن گون باتانا آچىلان، ايکى آلومىنیوم پېئنجرەسى وار. شىشەلرین دالىنا آغ پىرده وورموش سونرا تور پىرده آسمىشىلار. اوطاڭىن دوز آراسىندا، بىر رەييف دە، اوچ دەمیر سىتون وار.

سیتونلارین پئنجره يه سارى طرفينده، بير تاختا صانديق اولان ضريح قويولموشدور. صانديغىن رنگى ياشيل، تقربياً $1/5 \times 2/5$ اوجالىيى، اورتا بوى آدامىن چنهسىنەدك دىر. اوستونه بير ساده پارچا سالىنميش، نىچە گولدان گۆزلى كاغىذ گوللار و اوچ گىرده سوز نفت چىراڭى قويولموشدور. ضريحىن پئنجره طرفينده بير تايلى قاپىسى وار. بو قاپيدان باخىرسان ضريحىن اىچى بوشدور. ترкиنده اىكى - اوچ بارماق بويدا سىيمىت دن سكى توکولوموش و او موقدس داش بير يانى اوسته قويولموشدور. اوجالىيى يارىم مئتىر اولار. داش تقربياً نامنظم اوچ يانلى دىر. البتى سكى يه يايپيشان يانى گۈرسىنمير دئيم نه جوردى.

رنگى تقربياً قەھەواى و گۆزلى داشدىر. ضريحىن اىچىنە بير آغ پارچا وورولوموش، اوستوندە يازىلمىش دىر: يا ابوالفضل.

زيارتى گلن لر صانديغى دولانىب اوپور، بعضى لرى ايچرىدە داشىن يانىندا شمع ياندىرىرلار. نيت ائدىر، داشىن يانىنداكى مؤھورو داشىن صاف يېرىنە ياواشجا چالىرلار. داشا يايپىشارسا، نيتلىرى قبول دور. بعضى آروادلار ضريحىن دۇورە سىيندە كى ياشيل پارچا نوارىندان تېرىك دئىه، آزجا قوپارىب آپارىرلار. ضريح صانديغىن اوستوندە، بير آرواد چادىراسى، نىچە باش اوئرتوسو گۈرۈم كى آروادلار نذير دئىه قويولموشدور.

اوطالغىن اوشكىل لر و عومومى گۈركمى، زيارت ائدىنلىرىن خضوع و خشوع حالتى بير روحانى و مقدس موحىط ياردىركى آدام درىندىن روحانى بير حظ آلىر. بورانى سەھمانا سالان ھر كىمدىرسە، باشارىقلى اولموشدور.

اوجالغىن شرح حالينا راجع دىواردان بير يازى آسلامىشدىر. هئيت امناء طرفىندىن اولان بو يازى دا، داشىن يېرىنىن دىيшиلىمەگى باشقۇ روايت لە قىئيد اولۇنمواشدور. بو شرح حال دا بير آدىن يېرى بوشدور. بو اوچاق ايلكىندىن «حضرت عابباس اوچاغى» يا «ابل فض اوچاغى» دئىيلمىش و ايندى ده ائل اىچىنە يالنىز بى آدىلە تانىلىر. حتماً توركى اولدوغۇنا گۈره يازمايىپ لار.

ضريحىن سول بؤۈرۈنده بير دمىر صانديق وار. نذير وئىنلەر پول لارى بو صاندىغا سالىرلار. بو صانديغى اوقاف آچىر و يېغيشان پول لارى اوجالغىن اوزونە صرف ائدىر. كسىلىن

قوربانلارين دا كللهسى و درى - باغىرساقى اوچاغىن دىرى. اوقا فىن اوچاقدا دۇرد مامۇرو وار، بىرىسى ايله دانىشىردىق دئىيردى: گله جىكده بورادا بارگاھ و كونبىز قايپرا جاقلار.

اوچاغىن كرامتلارىندن، نىچە نفرىن شفقاتاپماسىنى، بىر شىل آروادىن آچىلىماسىنى دئىيردىلر. صوْحېت ائدىردىلر: دۇرە كندلارىن بىرىيندن بىر كندلى گلىر اوچاغىن آغا جالارىندان يئدى چوبوق (يۇن چىرپان آغاچى كىمى) كسىر آپارىر. او كنددە دعوا دوشۇر و يئددى آدام اوڭور. قدىم زامان اطراف زمى لرده ايشلەين اكىنچى لر، اوچاقدان دستە سسى (سینە يا زنجىر دستەسى) اشىيتىدىكلىرىنى سۋىلە يېرىشلىر.

خوى دان گىئىنده حمزى يان گدىيگىن آشىرسان، درەنин ترکىنده يولۇن آلتىندا بىر اينتىظامى قرارگاھ واردىر. نىچە مئتىر اويانلىق «قرە ضىادىن» اگىئىن بىر يولۇن ساغ طرفىنده، اوچاغىن يولو داغا دىرماشىر. سول طرفده ايسە، نىچە مئتىر اويانلىق آغ چاى سىدىنە گىئىن يول آپرىلىر. سىدىن بىر يول آپرىيجى تىنان ۹ كىيلو مئتىر آراسى واردىر.

غضنفر داغى و شاه محمد حنفيه اوچاغى

دئييرلر: كافيرلاردان اولان غضنفر، «خان ديزهسى» نين داغلارينداكى، «كافير قالاسى» ندا اولارميش. قوروق كندىيندن بىلە، بونون حؤكموندە ايمىش. عذاب كندى، غضنفرىن زىندانى و ديزه ديز كندى، ايشكىنجه گاهى ايمىش. بوكتىددە، آداملارى ديزى - ديزى يېرىدرميش.

حضرت على نين اوغلو، «شاه محمد حنفيه» غضنفرىن قىزىنيا وورولور. قىزلا سئوישىب، قىزى قاچىردىر. غضنفرىن قوشونو، بونلارى تعقىب ائدير، بىر داشىن يانىندا، بونلارى قومارلا يېرلار*. قىز دئيير: بس نتىلە يك؟ شاه محمد حنفيه دئيير: آتام علىنى چاغىر. قىز حضرت علىنى چاغىرير. حضرت جواب وئير. حضرت على غضنفرىن انگىيندن بىر تىپك وورور، كللەسى گئىدب بىر داغىن باشىنا دېير. اورادان قۇزانىب گئىدير آرازىن اوتايى «اوج كىلىسە» دئييلن بىر يېرده دوشور. بعضى لرى دئييرلر: بىر كىلىسە نين ديوارينا ياپىشىر. غضنفرىن باشى دىن داغىن آدى، اوزاماندان قالدى غضنفر داغى. شاه محمد حنفيه ايلە قىز، او داشدا، غئىب اولورلار. قوشون اھلى او قىدەر او داشا اوخ وورورلاركى، اوخلارين يېرى هلەدە قالىر.

بعضى لرى نين دئىيگىنە گۈرە، قىز صۈحبىتى يوخدور. دئييرلر: شاه محمد حنفيه، كافيرلرلە دعوا ائيلە - ائيلە يە گلير او داشدا غئىب اولور. او داشا ايندى شاه محمد حنفيه اوچاغى دئييرلر. بىر نفر دئييردى: بىر موللانىن اليندە بونا راجع بىر كىتاب وارايمىش.

ايىندى بو اوچاقدا، كرپىچ له ايشلنمىش، يان - يانا ايىكى اوطاق وار. داملارى نين دېركلرى آغا جاندىر. اوطاقلارين بىرى، دەلىز حسابىندا، و او بىريسى نين اورتاسىندا بىر يئكە نامنتظم، اوجا آغ داش وار، چۈپور. اوزونون هر يېرى چوخور - چوخور دور.

سال قايا دئييل، آمما چوخ برك و آھكى تركىباتينا اوخشاپىر (البته منىم داش تانيمماقدا اليم يوخدور). داشىن آلتى، لغىم كىمى قازىلىب.

بىر اوشاق، اوياندان بويانا كىچەبىلر. نىچە يېرىنده شمع ياندىرىپىلار. نىچە يېرده داشىن اوزونە، نيفى يە و پنجرەنин دمير ميلەلرینە، چئشىتلى و رنگ به رنگ پارچالار باغلابىلار.

بو داملارين اشىيگىنده، عيناً بو داشين جىنسىيندن، خيردا و بو داشدان چوخ يىكە، چوپور آغ داشلاردا واردىر. دئىيرلر: بو داشلارين بىرىنده حضرت على نين آتى «دولدول» ون ديرناغى نين يئرى قالىر. داملارين شومال طرفينده، قىرمىزى و حنا رنگىنده، داغ و تىپەلر واردىر. جنوب طرفينده ايسه، اوذاقدا كى داغلارين اتگىنده، شور بولاق، مولا جنود كندلىرى ويا ويقدا «نيروگاه سىكل» گۈرورشور. غرب طرفى قېرىستانلىق دىرى.

دئىيلن لره گۈرە بو اوچاغين قىدىمن دىyarى وارايمىش، سونرا بىر ائرمنى شوفئر، ماشىنى خطرە دوشدوكده بو اوچاغى چاغىرىب خطردن قور تولوغونا گۈرە (بۇنادا موختليف روایتلر وار)، عزيز آدىندا بىر كندلى يه پول وئرير و عزيز، اوچاغا كرپىجىن دام تىكدىرىر. بئله ديرسە، اينشاء... اوئرمنى نين بو تشبىت اوچون نىتى پاك ايمىش.

بعضى لرى دئىير: ائرمنى بورانىن دامى نين سوواتدىرماغىنا و اوچ سوراتان قويىدو تدور ماغىنا پول وئرير.

قوروقلولار دئىيرلر: قدىم ائله او لاردى، كند اھلى آت، ائششك و آرابا يلا هامى ليقجا اوچاغين زىيارتىنە گىئردىك. جامىش دباغ توتاندا، شفا تاپسىن دئيه آپارىب اوچاغا دولاندىرىاردىق.

بىر قاضى محلەسىلى دئىيردى: جامىش دباغ توتاندا، غصنفر داغىنا آپاراردىق - جامىش دباغ توتاندا، آغيزىيدان سوگلر و آياقلارى يارا اولار - بعضى لرى بو اوچاقدا چىراغ يانماغىن گوروندو گوندن دئىيرلر.

بو اوچاق، خويidan اورمۇيا گىنەن ماشىن يولۇنۇن، شابانلى كندىنندن بىر آز يوخارى، يولۇن قىراغىندا دىرىر. يانىندا ايکى بولاق وار، بورا يا شابانلى اوچاغىدا دئىيرلر.

داش آغلاريان مچيدى

قدىم زامان، عاشورا گونو بىر داشدان سو سىزماغىنى گۈرن اولموش و اورانى مچيد ائتمىشلر. او داش ايندى قالىر. مچيدىن حىطىينىن مىنبر دامىنا گىرنىدە، دىوارىن اىچىنده شوشەلى قاپىسى اولان بىر دولابچا وار. داشى بو دولابچادا ساخلايىرلار. گۈرە سن ھانسى

طاماحکار ياكنجکاو آدامين الى ايله داش آرادان بولۇنۇش، ايکى پارچا اولموشدور.

تىپە نىنە

من بو مطلبى ۱۳۷۳ - جو ايل حاضيرلامىشىديم، بونا گۈرە اوچ يول پىركىندىنە گىئىب،
ايگىرمى دن چوخ كند اهلى ايله دانىشىب و معلومات الده ائتمىشىديم، بونو فولكلور خزانەسى
كىتابىندا چاپ ائتمك اىسته يېرىدىم، سونرا منصرف اولوب او كىتابدان حذف ائتدىم، بو مقالە
نىن لوغتلرىيندن همان كىتابىن سۆزلۈگۈنە قالىر، بو ايل ۱۳۸۲ - جى ايل يايىن اول گونو بىر
داها بو كندە گىتدىم.

تىپەنە پىركىندى قادىن لارى نىن اوچاغى (زيارتگاهى) دىر، البتە هر دن كىشى لرده زيارته
گىندرلر، پىركىندى خويون ۲۳ كىلومتىر لىگى قوزئى - دوغو طرفىنده يئرلىشىب، كند اهلى و هر
يئرده بورا ياي پىي كندى دئيرلر.

باھارىن اور تالارى بوغدا لار سونبول لىمە يە باشلاياندا، قادىنلار (آروادلار) قويدوقلارى قرار

اوزره، موعين بير گونده ييغىشار، ناهار وسايلي گوتورر هرنه وسيله ايله گئدر، تپه ننه نين دوغو طرفى اتگىنده تو تلارا ياخين دوشەيرلر. اخشاما كيمى يئير، ايچر، گولر، دانىشار، ياللى گئدر و ايله نرلر.

دئيرلر: ننه نين آغلاماقدان خوشو گلمز، شادلىق و چال - چاغير سئور. (ايندى ۸۲ - جى ايل او دب پوزولماسىن دئيه يالنىز قوجا آروادلار يابېشىپ ياللى گئدرلر). قادىنارين چوخلارى چىخىپ تپه نين اوستوندە كى قىيرى زيارت و نذير - نياز ائدرلر. مثلاً اوشاشى اولمايان بير قادىن مزارين يانىنداكى «قره چالى» كولونا، پارچادان كىبرىت قوتوسو يئكە ليكده «نن نى» (بېشىك) باغلابار.

كىندلى لىردىن سوروشاندا بورا نىيە زيارتگاهدىرى؟ عىيلتىن بىلەميرلر. دئىيرلر: قدىم زامانلارдан آتا - بابالازىمىزدان قالان رسم دىر، ائله زيارت ائيلەرىك. حتى من دانىشدىغىم آداملار تپه نين اوستوندە كى قىيرىن كيمە عايد اولدوغۇندا بىلەميردىلر. بعضى لرى دئىيردىلر: بورا، اوستونون داشلارى يلا قىبىر شكليندە بير يىرايدى. جماعت گتىريپ دؤورەسىنە دیوار چىكىپ اوستون باسىرىدىلار. (بو سفر گىندىنده بعضى لرى دئىيردىلر بير سئىيد خانىمین قىرى دىر). دئىيردىلر بو تپه ده معجزە گۈرسىنib. نە معجزە، دئمە گە بىر سۆزلىرى يوخ ايدى. دئىيردىلر: بىر زامان مال - حئيوانا قىرغىن دوشدو. كىندلىلر قالان مال - حئيوانى آپارىپ تپه نين اوستوندە كى مزارين دؤورەسىنە دولاندىرىدىلار. مال لارى قايتاراندا بىر جامىشى گۈردولر كى آيرىلىپ، دامىن قاپى سىنдан چىخان يوغۇن بىر اىلانى يالاپىر. وايلان دا اصلاً دينمیر. حتى بىر نفر دئىيردى: مال - حئيوانى چىخارىپ تپه نين اوستوندە كى يوغۇن اىلانىن دؤورەسىنە دولاندىرىدىلار. هانسى حئيوان اىلانى يالاپىردى، شفقاتاپىردى.

دئىيردىلر: قدىملىر ياغىش ياغماياندا، كىندىن اھلى تپه نين باشىنا مىصلى يا چىخار، ناماز قىيلار، ياخوسئن تىپ كىندە كىمى قاچاردىلار. كىندە يئىشىنچە ياغىش ياغاردى. ايندى ده كىندلىلر ياي - يازدا ياغىش جەتىنдин كورلوق چىكىرىسى، بىر قوربانلىق مال، تپه نين دؤورەسىنە دولاندىرىار (قدىملىر يىرددە، ايندى لر ماشىن لا)، تپه نين اتگىنده يا گتىريپ كىننده قوربان كسر و اتىنى كىندلىلرە پايلابارلار. بو مؤحتىشم تپه، قوزئى دن گونئى ه دوغرو اوزون

سۇو دوشوب. دۇغۇ طرفىنده کى اىرى داشلارى، سال قايانارى يلا بىر ئۆزىملى داغى خاطىرلا دىر.

تېپەنин اوستو ھاماردىر. بورادا بىر كىچىك اۇرتولۇ دام، اولكى خارابا دامىن يئرىنده تىكىلەمىش و دامىن اىچىنده بىر قبىر واردىر. قبىر سىمېت دن و دۇورەسىنە كۆھنە پالاز، موكتىت و ادىيال تىكە لرىندىن سالىبىلار.

اوطاگىن اويان بويانىندا جماعتىن نزىر ائتدىگى كاغىذ پول لار گۆزە دىير. بو دامىن يانىندا بىر بالاجا توت تىنگى و بىر «قرەچالى» گولو گۈرۈنۈر. قرەچالى نىن ھەر يئرىنە زيارىتچى لرىن إلى اىلە جىندىر و بوياقتىلى اىپلەرن باغانلىقى دىر. دامىن يانىندا اىكى مەحوطە نىن دۇورەسىنە، دىز بويدا يا بىر آز دىيزدن يوخارى اىرى داشلار دوزوبلار. ھەرسى نىن قاپى ائننىنده گىرىش يولو واردىر. كىنلىلىرىن دئىتىگىنە گۈرە بورانى داوار سالماق اوچون دوزلدىيبلار. مەحوطەلرىن بىرى نىن بويو تقرىباً ۱۸ آددىم، او بىرىسى دە بونون اىچىنده و بونا ياپىشىقلى دىر.

تېپەنин اوستوندن باخاندا، بعضاً ياوىق، بعضاً اوزاقداكى داغلارين اتگىنە كىمى يام - ياشىل گئنىش ساحەلى اكىنلار و آغاچلار آياڭى نىن آلتىندا گۈرە جىكسن كى آداما فرح وئىريلر. تكجه تېپەنин باتى طرفى دئمك قىراج دىر. تېپەن باتى طرفە باخاندا، قارشىداكى ھوندور داغىن اتك لرىنە كىمى داشلى و كول - كوسلو مىثلەت شكلىنده بىر قىراج گۈرۈنۈر، بورايا «كومبىز قىراجى» دئىيرلر.

ھemin بو طرفە تېپە نىن دىبىيندن بىر سو آرخى كىنچىر. آرخىن او بىرىسى تايىندا، بؤۈوك قدىم بىر قېرىستانلىقىن آثارى (داشلار) گۈرۈنۈر.

دئىيردىلر: قېرىلر قېبلە يە سارى ايدىلار. كىنلىلىر قېرىلرىن اوستوندە كى يىكە داشلارى ائلەرى نىن بىناسى اوچون كىنده داشىمېش لار. آمما تېپەننەن داشلارينا دىمزىلر.

ھemin بو قدىم مزارلىقدا تېپە نىن گونئى باتى اتگىنە ياخىن، توپراق يولۇن قىراجىندا بىر اوزون قېرىن يئرىن گۈستەرىپ دئىيردىلر: بورا «اوجى بىنېغ» يىن (اوج بن عنق) قېرىدىر. قېرىستانلىقىدا بىر سككىز ضلعى اولان بالاجا دام واردىر، داش لا ايشلەنەپ. جماعت بورايى كومبىز دئىيرلر. بو دامىن اىچى كىمسەلەر طرفىنەن قازىلەمىش دىر. بورانىن كىرىپىجىن

ایشلنمیش آلچاق قاپی یئریسی وار، اوستو هلالی طاغ شکلینده دیر، قاپی یئری نین باشیندا، چیخار دیلمیش بیر داشین یئری قالیر.

کندیلر کوللوکلر آدیندا بیر یئر دئییردیلر، قدیم آوادانلیق ایمیش. تپه ننه دن قوزئی طرفه توپراق يول لا زمی لری اوتبوب کئچندن سونرا بیر بالاجا داشلى تپه واردیر. آدینا پیشیبینی (Pişiyini) دئییرلر، هر کیمدن سوروشدوم بو کلمه نین معناسی نه دیر، نییه بورایا پیشیبینی دئییرلر، بیلمەدی. بو سفر گئندنده سوروشدوم، دئیلر: بورادا بیر چوئل پیشیبگى نین یوواسى وارايمیش بونا گؤره بو آدى دئمیشلر. چوخ ضعیف احتمال وار، بو سۆز مثلاً پیرايله باشلانان بیر تركیب ایمیش (عربجه آدام آدى) خالقین دیلینده سورتولوب یاستى لانمیشدیر.

همان کوللوکلر پیشیبینی تپهسى نین گونئى طرفى و لاب دیبیندە دیر. البتە بورادا کوللوکدن اثر قالمايىب هر یئر بوتون اكين دیر. دئییردیلر: بورانىن اول لىگى آلچاق اوجا ايىدی. یئرى قازاندا دیوار آثارى و تندىر، اوستوندە كى دۇواغى يلا چىخىر. بير نفر دئیيردى: من بورانى قازاندا، بير تىدير چىخدى، تندىرىن بادىندا (دیوارىندا) بير يايپىلمىش كۆكە نين آثارىنى توز حالتىنده گۈرۈم. یئر آلتىندا اىچى آشىق لا (اويون آشىغى) دولو بير كوپە چىخمىشدىر.

دئیيردیلر: بو آوادانلیغا اوج یئردىن سو گلرمىش. بو سۆزو یئر آلتىندا چىخان كونگلر اساسينا دئیيرلر.

دئیيردیلر: ززلە گلیب هر یئر يىخىلیب و هرزاد ائله ها يلا توپراق آلتىندا قويلانىب قالمايسىدیر. تپه دن پير كندىنە قايىتىدىقدا، گىدىن باش دوشدوگۇم قىفەدە، چاي اىچمەگە ائدىيم. قىفە چى سوروشدو: آختاردىغىنى تاپدىن مى؟ دئىيم: بلى «سوروشدو داها نه تاپدىن؟ دئىيم: بير بارداق دا قىزىل تاپدىم. یئرين بلەدىم، قاييدا جاگام آپارام. دئىدى: قىزىل لارى تاپانلار تاپىب لار، داها سنه بير شى قالمايىب دير.

اصلاً بوكندىن قوزئى طرفىنده هر یئرە گومان گئىررسە، كندىلر يار، ياندان گلن آداملارىن واسطە سى يله قىزىل يا عتىقه شئى لر چىخار تماق طاماھى يلا قازىلېب دير. دئىيكلرىنە گۈرە اينقىلابدان اىكى - اوج ايل سونرا تپه نين اوستوندە كى قىبىرى ده قازمىشلار. من بو سفر

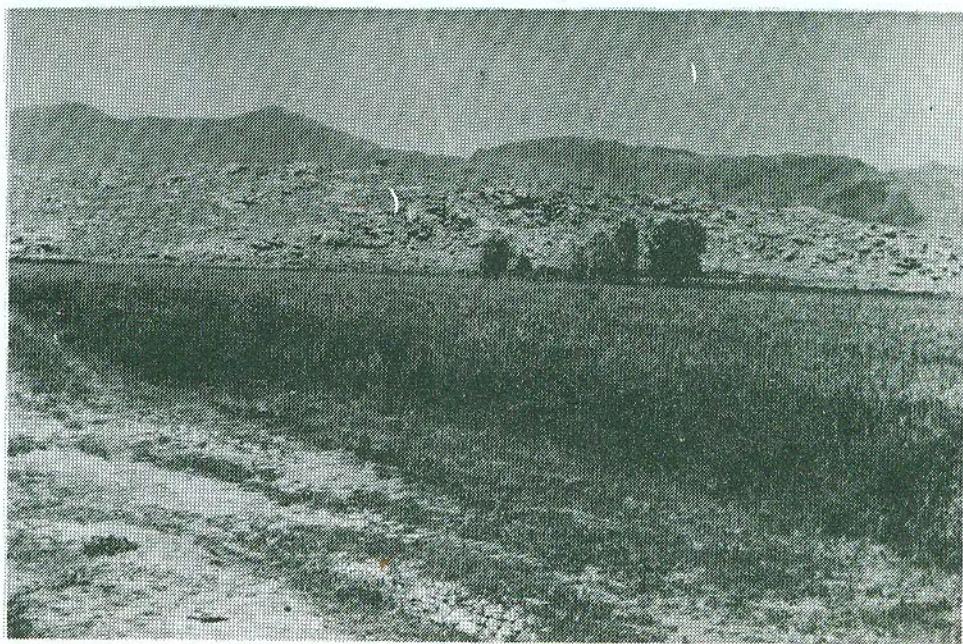
گئندىنە گۇرۇم دامىن ترکى خارابا حالتىدە دىير. بىلى اىدى كىيمىسى لەر يېئنى دن بورانى قازمىشلار. كوللوكىردىن اويانا، داغىن دالىندا يئرلىشىن ايمامزادانىن دا نىچە قېرىرىنى قازمىشدىلار. بىر نفر دېيىردى: ايمامزادا قېرىرىلى قازىلاندان سونرا، اولىنجى آدام كى قېرىرىلى گۈرمىگە گئندى من اىدىم، قېرىرىلە خوم ياكوپە يېرى و ساخسى آثارى گۇرۇم دامىن كى قىزىل چىخارتمىشلار. من بىلە سينە دېيىم: قىدىم زامانلار، بىر دۇورە اۋۇلرى خوم اىچىنە قويلا ياردىلار، بلکە سەن اوخومون يئرىنى گۈزۈپسەن. فيكىرە دالدى.

نىچە نفر، ايمامزادا طرفىنە يوکسە لە بىر داغىن باشىندا كافىر قالاسىندا قالان دیوار قالىقلارىندان دانىشىرىدىلار.

تىپەننە نىن حاققىندا بىر پارا وھەم لەر و خىالاتدا كند اھلى اىچىنە دولاشىر. دېيىردىلر: بىر اىل آروادىلار تىپەننە نىن زيارتىنە گىتمەدىلر. او اىل كند اھلى چوخ زيانلار و چتىن لىكلىرى چكدىلر. بىر كىشى اوز عايىلە قادىنلارىنى فويمامىشدىر موعىن گون تىپەننە زيارتىنە گئنەلر، دئىيكلرىنە گۈرە او كىشى بو عملى نىن زيانىن چكمىشدىر. اوزلىرى دە تصديق ائدىرلەر كى بونلار بىر زاد دېيىل، هامىسى خىالاتدىر. آنجاق يومن ائدىبلەر.

آدى يادىمدان چىخدىغى بىر بىلگىن يىن دئىيگىنە گۈرە، آدلارى نىن ترکىيەنە نە ياقىز كلمەسى اولان يئرلەر، «ميترايىسم» ايلە اىلگى لى اولا بىلەلر. اوڈ پىرست لىكدىن اوچجە، ميترا، دوغرولوق و ايلقار قورو يوجوسو فيريشته سى و ايشيق ليق مظھرى ايمىش.

تپه نه

داشلار و ايناملار كول تپه و گلين داشى

قودوق بوغان چايى نين شرق قيراغىندا بؤيوک بير تپه وار، شووهنه آرخى گلىب بو تپه نين دوشوندە قازىلەمىش آرخдан كىچىر^(۱). بو تپه زلزلە بولاغى نين توشوندادىر. قاضى محلەسى نين اھلى بو تپه يە كول تپه دئىيرلەر. همین بو كول تپەدە بؤيوک بير آغ داش وارايدى (من اۋۇزم بۇ داشى گۈرموشدىم.م.) اونا گلين داشى دئىيردىلەر. گلين داشى نين يانىنداكى نىچە بالاجا داشلارى، گلينىن داراڭى و قابى ساناردىلار.

دئىيردىلەر: قدىم زامان بير گلين بورادا يويونورموش، قايىن آتاسى گلىر و گلينى لوت گۈرۈر، گلين اوتنىجاغىنidan آللە دان اىستە يېر اونو داش ائيلە سىن. آللە دوعاسىن ايجابات ائدىر. نىچە ايل اونجە قىزىل آختارانلار گلىب لۇدرلە گلين داشى نين آلتىنى سۈگوب قازىلار، داش تىكە - تىكە اولدو.

تىكمە داش و اونا عايد اينام و دبلر

دوزلاق داغلارى نين جنوب - غرب انتهاسى دوشوندە، امير بى يۇلۇ و «قىجر»ه ياوىق، ايکى يئكە و اوجا داش وار، سانكى بونلارى ال اىلە دىكىميش سن. يوخارىداكى داش، ايکى آدام بويونجا و آشاغىداكى بير آز اوندان آلچاقدىر. ايگىرەمى ايکى آددىم آرالى دىلار، سال قايا دئىيل، آمما چوخ برك دىلەر. ائلە بير آغ و قره سىمييت لە چايلاق داشلارىنى قاتىب بىتون

1- نىچە ايل بوندان اونجە، داش بولاق دوز بو تپە نين اتگىنده يىدى. ايندى قودوق بوغان بو تپە نين اتگىن يوپۇپ آپارىپ و بولاق چايىن آلتىندا قالىپ دىر.

تۆگوبسن. قاضى محله لى لر، بونلارا «تىكمەداش» دئىرلر.
قديم ايناملارى بونا ايدى كى اگر اوشاق اونون آلتىنداكى دلىكدىن كىچرسە، گۇئى او
سکورك توتماز.

ياغيش ياغماياندا، دئىردىلر: جومعه آخشامى گىئدە جىيىك تىكمەداشا. جومعه آخشامى،
سحر تىزدىن وسايىل لرىنى اولاغا يوكله يىب، داشلى بولاغين يانىنداكى، گۆزل و منظرەلى
چمن ده دؤشەيردىلر (بو چمنى قودق بوغان چايى نىن سئلى خارابلايىب). اول گىئردىلر
تىكمە داشلارين زيارتىنە. قوجاق اوشاقلارىنى دا، بىر نفر داشىن آلتىنداكى دلىكدىن، بو
طرفدىن وئرىپ و بىر نفرده اوياندا، اوشاغى توتاردى.

بابا داش آتدى

«شۇوهنه» نىن گون باتان طرفى، لاپ قورتولا جاغىيندا، بىر اوچاق وارايدى، «بابا داش
آتدى» آدىندا. مربع شىكليندە بالاجا سوواقلى دام ايدى. ائنى - بويو تقرىباً ٢/٥ مئتىر
پېنجىرەسى و قاپىسى وارايدى. بو اوطاگىن دیوارى نىن دىيىنده، دؤرد - بىش دنه ايرىلى -
خىردالى صاف داش وارايدى. قۇوون، قارپىز و شاماما يئكە ليكده. دئىردىلر بو داشلار گئچە
موسافىر تە گىئردىلر. من اوشاقلىغىمدا بو سۆزە اينانمىش و بو داشلارا اعجازلا باخاردىم. بورادا
شام ياندىرداردىلار. سونرا لار اشىتىدىم بو داشلارى، روسلار طىارەدن سالمىش لار. ايندىكى
احمدنىيا خىابانى، يئدىلىره گىئدن بولوارا يئتىشىدىكده، شرقى طرفىنده قدىمدىن قالان بونا
عمود بىر كوچە وار، اوچاق بو كوچەنин باشىندان بىر آز يۈخارى دا ايدى. اينقلابدان سونرا
بورانى يىخدىيلار، ايندى اونون يئرىنده بلدىيە نىن سو تأسيساتى وار. قديمكى كىيمى ايندە ده
بو گىئىش يئرە بابا داش آتدى دئىرلر.

دوه داشى

پىركىندى نىن كافىر قالاسى داغى نىن تقرىباً بويونوندا بىر داش وار، دوه يە اوخشايىر.
دئىرلر: كافىرلىر دوهايله سو آپارىرمىشلار. بىر خورجونون هر گۆزونه بىر سەنگ قويىمۇش،

دوه نین بئلينه آشىرمىشىديلار. سەنگلرین باشىندا، سو توکولمەسىن دئىه، تىخانجلارى وارىدى. دوه كافىرلره سو آپارىب يئتىرمەسىن دئىه، ايماملار قارقىش اتتىمىش، دوه، خورجون و سەنگ لرى ايله داش اولمۇشدور. دئىيردىلر: اونلارين يانىندا بىر آدام غىب اولمۇش و آياقلارى نىن يئرى قالىب دىر من بو مطلبى اوشاقلىقىمدا ائشىتىمىشىديم. آمما بىلمىرىدىم بو داش هاياندادر.

ايام آياغى

پىركىندى نىن قىراغىندا بىر داغ وار، اتگىنده بىر ايام آياغى (ايام آياغى نىن يئرى) وار. قدىم زامان كى هئچ كس ھفتە گونلارىنى بىلمىزدىلر، بورادا غىبدن چىراغ ياناندا، دئىردىلر: بو گون جومعه آخسامى دىر. من بو مطلبى ده اوشاقلىغىمدا ائشىتىمىشىديم.

بال داشى

بال داشى پىركىندى نىن آعجا داغىندا بىر اوجا سىلدىرىم جاب دىر. نه آشاغى دان چىخماق اولار، نەدە او داشىن باش طرفىنдин آرى لارىن يوواسينا ال چاتار. ايندى دە اورادان بال شەهدى آخر.

سققل توتان

پىركىنديندن چورس ا، گئدن يولدا داغىن دؤشوندە دىر. يول كسن آدام بو داشىن دالىنداكى گىزلىن يئرده بوسقوبا ياتار، بىرى يولدان كىچىنده چىخار اونو توتوب سوبارميش. **اژدە داشى**

ايامزادا يولوندا، بىر اژدە داشى دا دئىيرلىر واردىر.

مۇھور داشى

پىركىندى ايله دول كىندى نىن مىزىنده بىر داش وار، اونا مۇھور داشى دئىرلىر.

بعضی اویونلار قدیم خسته کین اویونو

قدیم خسته کین اویونون، شکىلەدە گۇزۇندۇر يو كىيمى آلتى خانەسى اولاردى. معمولاً اىكى ياخچى اویونچو اولاردى.

٤	٣
٥	٢
٦	١

اليف - بىر يىنجى اویونچو بىرلەرن باشلايىار، بىر ساكسى تىكە سىنى ياخچى اویونچو بىر ياستى داشى بىر يىنجى خانە يە آتاردى. هاقىشقا گئدن كىيمى، بىر آياغىنى گۈيىدە ساخلايىار، تك قىچلى جىزىغىن اوستۇندن بىر يىنجى

خانە يە آتلانار و آياغى يلا ساكسىنى اىتەلە يىب اىكىنچى خانە يە كېچىردردى. يئنە جىزىغىن اوستۇندن اىكىنچى خانە يە آتلانار، ساكسىنى اوچونچو خانە يە اىتەلەردى. بىلە لىكىلە اویونا ايدامە وئرىپ، ساكسىنى آلتىنچى خانە دن ائشىگە اىتە لىندىن سونرا، تك قىچلى آتلانىب، جوت قىچلى ائشىگە دوشوب دئيردى: خستە كين، ھر حالتده، اویونچو جىزىغىن يانار؛ ساكسى جىزىغىن اوستۇنە دوشرسە يانار؛ گۈيىدە كى آياغى يئرە دىرسە يانار، بوحالدا يولداشى دئير: سن دوشدون، مومكۇندور اویونچو لاب اوزو اوستە يئرە گله؛ أمما قول لارىن يئرە داياق وئرىپ قويما ياكى گۈيىدە كى آياغى يئرە ڈيه، بۇ، دوشىمك حسابىندا دئىيل، قالخىب اویونا ايدامە وئرە بىلە. ائلە كى بىرلەر قورتاردى، اىكى لرى باشلايىار. ائشىكىدە دوروب ساكسىنى اىكىنچى خانە يە آتار، اویونچو، تك قىچلى اول بىر يىنجى خانە يە اورادان اىكىنچى خانە يە آتلانار و آياغى يلا ساكسىنى اوچونچو خانە يە اىتەلەر. قاباقكى كىيمى ايدامە وئرىپ آلتىنچى خانە دن ائشىگە آتلانىب دئير: خستە كين سونرا اوچلر، دۇردلر، بىش لر و آلتى لارى اوينايىار.

اویونچو، اویونون ھر مرحلە سىنده مثلاً اوچ لر ده دوشرسە، اویونو وئرجىك يولداشىنا.

يولداشى دوشدوتكى، اويونچو قاباقكى قالدىيفى يئردن يعنى اوج لردن اوينونا ايدامه وئرهجك.

ب - ائله كى اويونچو آلتى لارى قورتاردى، يئنى بير مرحله باشلاياجاق ساخسينى بير آياغى نين اوستونه قويار، بو آياغى نين دابانىنى يئزه قويماقلات، يول يئريين كيمى هر آياغينى بير خانه يه قويار، جيزيقلارى آياقلامادان گرك بيرينجى خانه دن گيرىپ، آلتينجى خانه دن اشىيگە چىخا، هايالدا ساخسى زويوب يئزه دوشرسه، اويونچو دوشمك حسابىندادير.

ج - بير مرحله ده، ساخسينى باشى نين اوستونه قويار، قاباكى كيمى بيرينجى خانه دن گيرر، هر خانه يه بير آياغين قويار، آلتينجى خانه دن اشىيگە چىخار.

د - بورادا قاباق ائس مرحله سى گلر، اويونچو باشىنى قوزايىب اوزونو گؤيه توتار، يئرى گۈرمەدن، اشىكىدىن بير آياغينى بيرينجى خانه يه قويوب دئير: ائس؟ اگر آياغى جيزيفين اوستونه دوشمزسە، يولداشى دئير: ائس، سونرا ايكىنجى آياغينى ايكىنجى خانه يه قويوب دئير: ائس؟ اگر آياغى جيزيفين اوستونه دوشمزسە يولداشى دئير: ائس، بىلە ليكىلە خانه لرى بير - بير گلىپ آلتينجى خانه دن اشىيگە چىخار، هاواخت اويونچونون آياغى جيزيفين اوستونه دوشرسه يانار.

و - ايندى دال ائس مرحله سى دير، بو سفر باشىن قالدىيرىب اوزو گؤيه دالى - دالى گلر، بير آياغينى بيرينجى خانه يه قويوب دئير: دال ائس؟ يولداشى دئير: ائس، بىلە ليكىلە خانه لرى بير - بير گلىپ آلتينجى خانه دن اشىيگە چىخار.

س - ائله كى اويونچو بو مرحله لرى باشارى يلا سونا چاتدىردى، حقى وار اوزونه بير ائو توتا، اشىكىدە دوروب دالىنى جيزيفا دۇندرر، ساخسينى چىگىنيدن آتار، هانسى خانه يه دوشرسە، بونون ائوى دير، گىدىپ علامت قويار، داها يولداشى نين حقى يوخدور، اوينوندا بو خانه يه آياغين قويار، بو خانه يه يئتىشىنده گرك اوستوندن آتلانا.

اويونچو ائو توتاندان سونرا يئنه بىرلردن باشلايار، توتدواغو ائوه يئتىشىنده، گؤىدە كى آياغينى يئزه قويوب ايستراحت ائده بىلر، مومكوندور، اوينون يئنه باشارى يلا سونا چاتدىرىب باشقابير ائو توتسون، البتىه يولداشى دا باشارى الده انتدىكىدە اوزونه بير ائو توتار، آنچاق بونون توتدواغو ائوى توتابىلىمز، ايندىكى اوشاقلارين اوينادىغى خسته كىن اوينون، تقرىباً ۱۳۳۲ ش.

ایلی دؤورلریندن مۇد اولدو.

يىنلى خستە كىن اوپىونو، قاباقكى نۇووندان جالىب اولدوغونا گۈرە، اوشاقلارين طرفىندىن
منىمىسىنىب سورعتله يايغىنلاشدى.

يىنلى نوع باشقاقىتىابلاردا يازىلدىغىنما گۈرە، داها قىيىدە آلماغى لازىم گۈرمەدىم.

قاىيىش قويىما

بو اوپىونو «فولكلور خزانەسى» كىتابى نىن ۱۰۹ - جو صحىفەسىنده يازمىشام. آشاغىدا يازاجانىم
سطىرلە، او متن يىن اونونجو سطرى نىن دىبىنده، «يۇخدۇر» كلمەسىندىن سونرا آرتىرىلمالى دىر.
«ائشىكىدە كى نىن حقى وار، وورولمادان اىچرىدە كىنى اىتەلەيىب قاىيىشى قاپسىن. بىر اوپىونچو
قاىيىشى قاپماغا گىرىشىنە، اىچرىدە كى قىچ آتار اونو وورسون. ائشىدە كى زىرنىڭ لىك ائدبى ياپىشار
اونون قىچىندان چىك ائشىگە.»

شىطان زولاغى

اوپىونچو لارىن سايىنجا دىوارىن دىبىن، دىك اوزو آشاغى اولان يئرىنده،
اوپىونچولارىن سايىنجا هەرسىنە بىر بالا جا توب يېرلشەجك قدر زولاق قازارلار. يعنى هر
اوپىونچونون دىوارىن دىبىنده بىر زولاغى اولار. زولاقلار بىر رىيىدە دىئىيل، توپلو حالتىنده
قازىلار. اوپىونچولارىن بىرى معىن فاصىلەدن توپ، زولاقلارا طرف دىغىرلادار. اگر اوز زولاغىنى
سالا بىلرسە، توپو اىكىنچى اوپىونچو آلېب دىغىرلادار. يوخسا اگر توب باشقاقا اوپىونچونون
زولاغىنى دوشرسە، او گلىپ بونون بويونونا مىنەجك و توپو يئنى دن دىغىرلاتمالى دىر. اگر اوز
زولاغىنى سالا بىلرسە، ياخاسى قورتولوب، بويونونا مىنەن توپو دىغىرلا دا جاق. يوخ، اگر
باشقاسى نىن زولاغىنا دوشرسە، او ئىجە كى بويونا مىنەن ئىنib، بو تزەسى مىنەجك. بىلە لىكىلە
اوشاقلار يورو ولا تادك اوپىون ايدامە تاپار.

دانقالا پیشتوو

بو اویونون شرحبىنى، فولكلور خزانهسى كىتابىندا يازمىشام. بورادا بو آدین معناسينا گۆرە نظرىمى يازماق اىستەييرم. «دىنقالماق» دىك او لماق معناسينادىر. سيد منصور دىيانىن بو شعرىنە توجە ائدك:

هر كىللەسى بوش مجلس عرفانە سوخولسا

دىنقالسادا اوستە، يئنە باش او لا بىلەز

دىنقالماق، دومبالماق كلمەسى نين تحرىف اولۇنۇشودور. دومبالماق كلمەسى نين بىر معناسى، قابارماق ياخىرىدا دىك او لماقدىر. بالاجا او شاقلارين بىر او يونو وار، ال - الله يايپىشىب دئىرلر: ال - الله، كتان كله... آخرىدا دئىرلر: دومبالان پىس! يعنى دىك اولان آلچاقلانسىن. و او تورارلار يېرە. «دانقا» كلمەسى ده او زە قاباران و سۈزە با خەمایان آداما دئىرلر.

پىشتوو كلمەسى نين معناسى، بەززادى سۈزلۈگۈنەدە بئلە يازىلىپ دىر: طپانچە (تحرىف شدەي پىستولە)

آمما بورادا، پىشتوو كلمەسى پىسىدىق، بلکە ده پىستان كلمەسى نين تحرىف اولۇنۇشۇ او لا بىلەر. پىس يعنى آلچاق، آروادلار تويووغۇ تو تماق اىستەيندە دئىردىلر: پىس! تو يوق آلچاقلانىب دۇشۇن يېرە داييا ياردى. خوروز تو يوقۇ پىسلاماق دا بو كلمەدن دىر.

پىسىدىق يەن دا معناسى، آلچاق و جىققىلى (جىرتىان) دئمك دىر. «بىزدىخ» آدیندا بىر ناغىل وار، همان پىسىدىق ياخىرى دىك او زە تحرىف اولۇنۇشودور. بوناغىلدا بىزدىق، آلچاق بۇي و جورە بىر اوغلانىن آدى دىر.

بئلە لىكلە دانقالا پىشتوو، اصليندە دومبالان - پىستان (يا پىسىدىق) ايمىش. بو او يوندا، دىرك ياخىرىن بىر باشى قووزانار و بىر باشى آلچاقدا قالار. بەززادى سۈزلۈگۈنە بىر آد، دىنگىلى - دىشۇ شكلىيندە دىر. د. س. جاوید بىر آدى (دانبالان - پىستان) دىمبىلە دوشۇ يازمىشىدیر.

مجلس قىزىشىدیران ياباش قاتان اوپۇنلاردان

قاىيىشىن اىچ اوزو

ايکى بارماق اتنىيندە، لىنت ياقايىش كىمى گۈن اولار، بىر آدام بوجۇنۋو آرادان قاتلايار، طاقچا ساعاتى فنرى كىمى بوكوب دولايىار، قايىشىن ايکى اوجونو ساغ اليىندە توتابار، دولانميش قايىشى ايکى الى نىن اىچىيندە موقابىل طرفه توتابار و دئير: قايىشىن اىچىرى اوزون تاپ! طرف، دمير ميل يا دواملى بىر چۈپ، آرادان خىننى گئتىدىگى يئرە سوخار و مىلىن اوجو آشاغىدان چىخار، اليىندە قايىش اولان آدام گۈررسە طرف يان تاخىب قايىشىن ساغ اليىندە كى او جلارىنى عادى حالدا چىكىر و بىللە دىبر ميل اشىيىكىدە قالاجاق، يوخ، گۈررسە دوز تاخىب، جلد ليكلە سول الى ايلە قايىشىن بىر قاتىن آچىب ساغ اليىندە كى او بىرىسى قاتىن يانىنا وئرر و ساغ الى ايلە قايىشىن او جلارىنى بىرگە چىكىر و البتە ميل اشىيىكىدە قالاجاق.

ناغیل لار

قوجا

قدیم زامان بیر يوخسول قوجا كىشى وارايدى. داها دونيادان دويموشدو. دئى: گىئىرەم شاھا بير سۆز دئىم. يا منى اوەلە تدورسون، يا منه بير شئى وئرسين. گىئىر شاهين قاپى سينا. قاپىچى دئىير: آكىشى بورادا نه قاييريرسان؟! قوجا دئىير: شاھلا ايشىم وار. قاپىچى سوروشور: نه ايشىن وار؟ قوجا دئىير: سنه دئمەلى دئىيل، شاهين اوزونه دئىيە جگم. قاپىچى گىئىب شاھا خبر وئرىر. شاھ دئىير: قويون گلسىن! قوجانى ايچرى كىچىردىرلر. شاھ سوروشور: نه دئىيرسن؟ قوجا دئىير: قوربان قولاغىنى گتىر، قولاغينا دئىيە جگم. شاھ دئىير: گل دئى گۈرۈم نه دئىيرسن! قوجا شاهين قولاغينا دئىير: آروادىن بئله، قىزىن بئله، اوشاغىن بئله،... قالمازسىن بىس - پىس يامانلارى دئىير. شاھ گۈرۈر قوجا دونيادان دويوب. امر ائدier قوجايا بير خشە قىزىل وئرىرلر. وزىر اوز - اوزونه دئىير: بو، شاھا نه دئى، بير بئله قىزىل آلدى. من بو قىدر شاھا خىدمت ائيلە مىشىم منه بوقىدر قىزىل وئرمە يىب. گىئىر كىشىنى يولدا توتور سوروشور: سن شاهين قولاغينا نه دئىين؟ قوجا دئىير: سن ده بير خشە قىزىل وئررسن، سنه ده دئىرم. وزىر قوجايا بير خشە قىزىل وئرىر. قوجا دئىير: شاھا زىرنا چالماگى اوئيرتىدەم. ايندى گل سنه ده اوئيرتىدەم. قوجا وزىرە زىرنا چالماگى اوئيردىر. بير گون شاھ شىكارا چىخىر. وزىرده زىرنانى قولتوغونا قويوب شاهين يانىنجا گىدىر. شاھلار آيىق اوЛАرلار، گۈرۈر وزىرىن قولتوغو شىشىب سوروشور: وزىر او نمنه دىر قولتوغوندا؟ وزىر دئىير: قوربان سىينىكىندىن دىردا! شاھ دئىير: نه منىمكىندىن؟ وزىر دئىير: قوربان او قوجا اوئىردىن زىرنادىردا! شاھ بارماغانىن دىشلە بير دئىير: چال گۈرۈم! وزىر زىرنانى چىخاردىب چالىر. شاھ گۈرۈر بلى قابىل «بىش آياق» (بىر گووك

هاواسى) چالىر. شاه قوجانى چاغىتىدىرىر. اىكىسىنەدە دئىير: پالتارلارينىزى چىخاردىن! قوجايا دئىير: وزىرىن پالتارلارينى گئى! سنين وزىر اولماغا لياقتىن وار. وزىرە دە دئىير: قوجانين پالتارلارينى گئى، گئىت زىرنا چالماغينا!

آلین يازىسى

بىر گون وارايدى بىر گون يوخ ايدى، الله دان سونرا هئچ كىيم يوخ ايدى. بىر پادشاه وارايدى، بو پادشاهين بىر آروادى و بىر گنج اوغولو وارايدى. بىر گون شاهين آروادى يىخىلىرى آلينى نىن درىسى سوپولور. اوغولو گۇرۇر آلينىندا يازىلىميش دىر: بو آروادى اوغۇرلۇق اوزره توتوب باشىن قىرخاجاقلار. پادشاه لا گىيىشىر: اگر بو ايش شاهين اولكە سىنده باش وئرسە، شاهين آبيرى گئىدە جك. قرار قويورلا، شاهين اوغلو و آناسى كۆھنە پالتار گئىيىب باشقا اولكە يە گئىدىرلر. اوغان، آناسىنى اورادا بىر بىيىن ئۆينە كىنiz وئربر و دئىير: بىر اىلدىن سونرا گلىب آپاراجايام.

آرواد - دا شاه آروادى دىر، بىيىن عايىلە سى بو كىنizين ادب، نزاكت، لياقت و سلقە - سەمانىن گۇردوکدە، كىنiz چوخ حۇرمەت بىسلە بىر و دئىيرلر: بىز بونو ھمىشە اۋز يانىمېزدا ساخلاياجاييق.

بىر گون بىيىن آروادى يوپۇناندا، قىيزىل بويون باغى سىن دىواردا بىر چۈپىن آسلايىر. يوپۇنور گىيىنir، بويون باغى يادىندان چىخىر قالىر اورادا. بىر قوش گلىر قىيزىل بويون باغى نى دىمدىگىنە آلىب آپارىر حيط دە بىر آغاچىن بوداغىندان آسلايىر. بىيىن آروادى نىن يادىنا دوشور گلىر گۇرۇر بويون باغى آسلادىغى يئرددە دئىيل.

دئىيربە كىنiz اوغۇرلايىب. كىنiz باشىن قىرخىب آپارىر شهرى دولاندىرىرىلار. نىچە گون سونرا گۇرۇرلر بىر قوش بويون باغى نى آغاچىن بوداغىندان دىمدىگىنە آلىب، اونجە كى كىنizden عوذر ايستەدىلر. بىر اىل سۇووشدوقدا، شاهين اوغلو گلىر بىيىن عايىلە سى هامىلىقجا سىزە كىنiz وئردىگىم بىر آرواد شاه آروادى دىر. من دە شاهين اوغۇلويام. اولايان (ماجرانىن) اول

دن نه چئشیت اولدوغونو - من سیزه دئین کیمی - سؤیله بیر، ساغ او لاشیر، آناسین گؤئتوروب
اولکه لرینه دئنورلر.

بوناغیلى سىنگكچى كمال آقا قلى زاده «زورأوا»دا آناسىندان اشىتىمىش منه نقل ائتمىشىدیر.

سخاوت نمنەدە دىر؟

بىر گون شاه عابباس وزىرىندىن سوروشدو: سخاوت جنبه دىر يا وارلى - يوخسول لوقدا!
وزير دئدى: قوربان بىر آدامىن وار - دۇلتى اولمازسا، نمنەدن وئەجك؟ نىچە گون سونرا شاه
عابباس درويش پالتارىندا گىئىر وزيرين قاپى سىن دئپور و دئپير: الله قوناغىيام، قاپىچى
ايچرى گىئىب وزيره دئپير. وزِير دئپير: باشدان سۇو گئتسىن. قاپىچى گلىر درويسە دئپير: آغا
ئودە دئپيل. بىر گون شاه عابباس وزير له چىخىب درويش پالتارىندا گىزىردىلر. آخشام اولور
آغىزلارى قارانلىغا دوشور. وزير دئپير: قوربان ايصفاھانا يېتىشە بىلمىيە جىيك. او اوزاقدا بىر
چادىر گۈرونور، گىڭىك گىچەنى بىر تەھر اورادا كىچىردىك، سحر گئدرىك. شاه عابباس وزيرين
تکلىفىن بىنهنir. گىئىرلەر، چادىردا بىر قارى وارايدى.

چۈل آدامى قوناق سئون اولار. قارى چىخىر آتلارى تو تور آپارىر نه جور باغلايا جاق ايدى
باغلايىر، گلىر قوناقلارين يانينا. بو زامان قارى نىن چوبان اوغلۇ يولدان يېتىشىر، اوچ قوزو
قاباغىنا قاتىب گتىرىردى. قوناقلارى گۈردو كىدە قوزولارىن بىرىنى كسىر اتىن كاپاب ائىلە يە.
شاه عابباس دئپير: بىز اورك - بؤيرك يئيرىك. بو قوزونون اورك - بؤيرگى بىزى نه گۈرەجك!
قارى نىن اوغلۇ دئدى: آلتى آى اىشلەميسىم حىقىمە اوچ قوزو وئرىپىلر. بونلارين اوچونودە
كىسە جىگم، اورك - بؤيركلىرىنى يئىھىسىنىز. قوزولارى كسىر. شاه عابباس دئپير: صاباح بو
قوزولارىن اتىن گتىررسن شهرە، ياخشى پولا گىئدر.

گىچەنى قالىر، صاباحىسى شاه عابباس لا وزير ايصفاھانا قايدىرلار. شاه عابباس شەھرىن
قاپىچى سينا تاپشىرىرى، بو آد - دا، بو نىشاندا بىر گنج چوبان گىرسە، اونو گتىرىن منىم يانىما. او
زامان شەھرىن دۇرد قاپىسى وارايدى. ايكى سىنندىن گىرر، ايكى سىنندىن چىخاردىلار. چوبان
قوزولارىن اتىن گتىرىر شهرە ساتماغا. قاپيدان گىرنىدە تو توب آپارىرلار شاه عابباسىن

یانینا. شاه عابباس سوروشور: سخاوت جنبه ده دیر، يا وار - يو خسول لوقدا؟
چوبان دئيير: قوربان جنبه ده دير. شاه عابباس سوروشور! آدين نمنه دير؟ دئيير: آلله وئردى.
شاه عابباس آلله وئردى نى اوزونه وزير ائيله يير. بير مودت كئچير. نىچه او طاق وارايدى، آلله
وئردى خان وزير اونلارين هامى سين شاهين او زونه آچار، آمما بير او طاغين قاپى سين
آچمازايىدى.

پاخيل ليق ائدلر، شاها دئديلر: حتماً آلله وئردى خان وزير او طاقدا گيزلىنجه او زونه قىزىل و
لعل - جواهر يېغىب ساخلايىر كى شاهين دا او زونه او دامىن قاپى سين آچمير. بو سۈزلىرن شاه
عابباس شك لنير.

وزيره امر ائدير گرك او دامىن قاپى سين آچاسان. آلله وئردى خان وزير قاپىنى آچىر. شاه
عابباس نه گۇررسە ايدى ياخشى ايدى؟ بير جوت چاريق، بير كىپە نك (چوبانلارين قالىن
كئچەدن قاييرىلان گئىيە جىگى) و بير چوبان دىهنگى. آلله وئردى خان وزير شاه عابباسا دئدى:
كوربان هردن گلىپ بونلارا باخaram، يادىما دوشە اول لىگىم نه ايدى، او زومە مغۇر اولمايام.

عملين نتيجه سى

بىر گون وارايدى بىر گون يوخ ايدى، بىر شاهين بىر دلگى وارايدى. شاهين باشىن
قىرخاندا، بىر شعر او خوياردى:
هرنه قىلسان نىكىخت، آخىر سنه توش اولار

چكمز سەن خجالت لىك، مىگى بد حق اولاسان
شاد دللىگىن آغيزىنا بىر قىزىل قوياردى. وزير پاخيل ليق ائدير، بىر گون دلگى قوناق
چاغىرير و ساريمساقلى غذا بىشىتىدىرىر. دللك يئمير و دئيير: شاهين يانىنا گئىدرسم،
آغيزىمدان اىي گلر. وزير دئيير: آغيزىنا دسمال با غلايىارسان. وزير او ياندان گئىدير شاها دئيير:
كوربان دللك دئييردى: شاهين آغيزىندان اىي گلىر، آغيزىما دسمال با غلايىاجاڭام. بوياندان
دللك آغيزىنا دسمال با غلايىب شاهين قوللوغونا گئىدير.

شاد بىتلە گۇردوكده، وزيرىن سۆز و يادينا دوشور. دللك شعر او خودوقدا، شاه بىر ويلايتىن

والى سينه گوئتوروب يازير: بو مكتوبو گتيرهين باشين كسر، منه گوئدرسن. مكتوبو قيزيل
عوضينه دللكه وئرير و دئيير: گئدرسن، او والى يه يازديم، بو سفر انعاميني اوندان آلاحقيسان.
بوياندان وزير اوغلونو گوئدرير گئت اوپرين گور ماجرا نه جور اولوب! دللك درباردان چيخاندا،
وزيرين اوغلو ماجرانى سوروشور. دللك هرزادي اولدوغو كيمى سؤيله بير و دئيير: ايندى
گئديرم والى دن انعامىمى آلام. وزيرين اوغلو طاماهدا دوشور، مكتوبو دوققۇز قىزىلا دللك دن
آلير. دورمادان آلى مينير و مكتوبو او ويلاتىتين والى سينه آپارير. والى مكتوبو او خودوقدا،
وزيرين اوغلونون باشىنى كسدىرر و شاها گوئدرر. شاه دللكىن باشى عوضينه وزيرين
اوغلونون باشىنى گۈرنده تعجب لنير. دللكى و وزيرى چاغىتىرىر سوروشور، قضىيە
آيدىنلاشىر.

ظالہم

بیر تاجیر حاجی، اوغلونا وصیت ائیله‌دی: من اولندن سونرا فیلان یئرده بیر کیسه نین
ایچیندە یوز دنه قیزیل قویموشام، اونو آپاریب ان ظالیم آدامی آختاریب تاپیب وئرە جکسن.
حاجی اولور، اوغول گندیب باخیر گۇرور بلی بیر کیسه ده یوز قیزیل بللى یئرده قویولموشدور.
فیکیرلشیر، گۇرە سن لاب ظالیم آدام کیمدىر؟ گندیر تولانبارچى دان سوروشور: سن ظالیم
می سن؟ جواب وئریر: آللە آتانا رحمت ائیله سین من ظالیم زاد دئییلم. گندیر بازار
دارغانسیندان سوروشور. جواب وئریر: آللە ائیله مه سین من ظالیم اولام. حاجی نین اوغلو
ظننی - گومانی گئتدیگى هر کیمدن سوروشور، جواب وئریر من ظالیم دئییلم. آتاسین يادينا
سالیب دئییرم: آخى رحمتلى، ایشین قور تولوموشدور، بونه وصیت ایدى ائیله دین؟

گئدیم حاکیمن سوروشوم، او کیمین ظالیم اولدوغونو یاخشی بیلر. حاکیمین قاپی سیندا دوران مأمورا دئییر: ایسته بیرم حاکیمی گؤرم. حاجی اوغلونو، حاکیمین یانینا آپاریرلار. منظورونو سویله بیر. حاکیم دئییر: نئیلر، ان ظالیم آدامی تاپارام.

حاکیم امر ائدیر قیزیل کیسه سینی آپاریب صاندیغا قویور لار، بیر مودّت اوستوندن کئچیر.
حاکیم، حاجی اوغلونو چاغیت دیریر، قیزیل لاری بیله سینه قايتاریر و دئییر: ان ئالیم آدامى

تاپانماديم. حاجى اوغلو قاييدىب گئىنده، حاكمىم دئىير: گل سنىن لە بىر معاملە ئىدك. من حيط و دامىن قارلارىنى، سنه يوز قىزىلا ساتيرام. حاج اوغلى او قىزىل لارين اليىندن قورتولماق اوچون قبول ائدىب و قىزىل لارى حاكمىم وئرىر. دوزهلىر يولا. حاكمىم دئىير: بس هارا؟ قارلارى ساتمىشام سنه، گۇئور آپار آخى. اوغلانىن جانى بويوننا يىدى، نئچە نفر فعلە توتور، دامى تۈكۈدوروب حىطىن دە قارلارىنى كوچە يە داشىتىرىر. نئچە آى كىچىر. ياي فصلى مأمور گلېپ اوغلانى حاكمىم يانىنا آپارىر. حاكمىم دئىير: منىم قارلارىمى وئر! اوغلان دئىير: قارلارىنى ساتمىش ايدىن منه اوزامان كوچە يە تۈكۈدوردوم دا! حاكمىم دئىير: اونو - بونو بىلمىرم، ايندى من قارلارىمى ايستە يىرم. يازىق اوغلان نئچە قىزىل دا وئرىر، حاكمىم اليىندن قورتولور. گلىرى يېر دە گۈرۈر درويش مئىدان قوروب. اللەھىن، پىغمېرىن و ايماملارىن آدینى دئىير و جماعتنىن پول ايستە يىرم. پول وئرن يوخدور. درويش ھىرسلىك دئدى: آ... پىغمېرى آدینا منه پول وئرمە دىنىز، ايندى شىطانىن آدینا پول وئرين. حاجى نىن اوغلو چىخاردىب درويشه پول وئرىر.

گلېپ ائولرىنە يېتىشىنده، گۈرۈر قاپىدا بىر قوتازلى، زىنقىرۇولى، يەھلى، او زىنگىلى، ساز بىر شام ائشىشىگى دوروب. هوپخور. اششىك دئىير: من شىطانام. منىم يولومدا پول وئردىن، گلەمىشىم اونون عوضىن وئرم. منى مىننىب فىلان واخت حاكمىم قاپى سىندان كىچىرسن. حاكمىم اىكى مأمورون آراسىندا آيلشىميش اولا جاقدىر. منىم بىللىمە بىر كىچىب اويانا، بىر قايدارسان. حاكمىم مندن خوشوگلر. سىندن سوروشاجاق. دئىرسن بو اششىك بىر گۈز قىرىپىمدا، مكە يە، كربلايا گئىدib گلر. بو يېرلەرن بىر علامت دئى گىتىسىن گتىرسىن.

هر نئچە قىزىل اىسترسن، حاكمىم منى سىندن آلاجاق. اوندان اويانا داها سىنىن ايشىن او لماسىن. اوغلان شىطانىن دئىيگى واخت ائشىشىگى مىنير، حاكمىم قاپى سىندان كىچىر. حاكمىم اىكى مأمورون آراسىندا آيلشىميشىدىر. قايدىر بىر دە زىنقىرۇولا، پارىلداقلېلاقلا، حاكمىم قاباغىندان كىچىر. حاكمىم ائشىشىكىن چوخ خوشو گلىر. اوغلانى چاغىرىر و ائشىشىگى سوروشور. اوغلان دئىير: سەن مكە دە بىر علامت دئى، من بىر گۈز قىرىپىمدا، ائشىشىگىن اوستوندە اونو سنه گتىرىم. حاكمىم دئدى: ياخشى اولدو، اورادا منىم دوستومدا بىر

کیتابیم وار، اونو گتیرمنه. اوغلان ائششگین اوستوندە، بىر گۇز يوموب آچىب سورسىنجه کیتاب حاضير اولدو. حاکىم دئىدى: منىم اوغلۇم كىربلادا درس اوخويور، منىم اوزوگۇم اونون بارماقىندادىر، اونو گتير منه. بىر يوموب آچىنجا اوزوک حاضير اولور. حاکىم دئىير: گرک بۇ ائششىگى منه ساتاسان. اوغلان دئىير: قىمتى يېش يوز قىزىلدىر.

حاکىم دئىير: آخى نىچە اولا بىلەر، ائششىگين قىمتى آلتى - يىددى قىران دى. اوغلان دئىير: قىمتى بودور، آليرسان آل، آليرسان آلمە. حاکىم اوز - اوزونە دئىير: من بۇ ائششىك لە بىر لحظەدە هەر يانا گىنده بىلرم، قوى آليم دا. قىزىل لارى وئرىپ ائششىگى آلير. آپارىر طولە دە سوپۇن، يونجاسىن قاباغىنا تۈكۈپ باغلايىر. سحر گىڭىر ائششىگە باش چكە. گۇرۇر ائششىك نە يونجا يېئىب، نە سوا يېچىب. ۋۇلاقلارىن جوتلە يىب گۆزلۈنى نىن اىچىنە باخىر. ائلە بۇ واخت ائششىك تېپىلىپ دىوارىن جىرىغىنidan كىچىمك اىستەيىر. حاکىم ائششىگين قويروغۇندان ياپىشىر. ائششىك جىرىقدان كىچىر، آنجاق قويروغۇ قوپۇپ حاکىمىن ئىنده قالىر. حاکىم اوغلانى چاغىتىدىرىپ دئىير: منىم قىزىل لارىمى وئر. ائششىك پىيەننىن جىرىغىنidan قاچدى. اوغلان دئىير: ائششىك دە جىرىقدان كىچىرمى؟ بىر قىران دا وئرمەم. حاکىم، ائششىگىن يوگىنى نى اتگى نىن آلتىندا سول يانىنما، ائششىگين قويروغۇندا اتگى نىن آلتىندا ساغ يانىنما آساراق، شاهىن قوللۇغونا گىندىپ دئىير: فيلان حاجى اوغلۇ، منه ائششىك ساتمىشىدیر. ائششىك پىيەننىن جىرىغىنidan قاچدى. قويروغۇيلا يوگىننىن (جىللو) گتىرمىشىم. سول اتگىن قووزا يېر گۇرۇر بىر كامانچا. ساغ اتگىن قووزا يېر، گۇرۇر بىر كامانچا سىلىندىرىن (أرشه). أرشه نى كامانچا يَا سورتوب چالماغا باشلايىر.

اوغرونون ايزى، پولون يوزى

بىر كنده ايکى قارداشىن اكينلىرى گلمەدىگىنه گۈرە كىچىنە جىكلرى چتىنلىگە دوشور. ايندى فعله لىكلەدىر، نه ايلەدىر؛ اورادان بورادان تاپىپ يئىير، قىشا كىمى بىر تەر كىچىنيلرلر. قىشدا فعله ليك يوخ، يا گرك دىلنە لر يادا آجلارىندان اوله جىكلر. دىلنمك اونلارا اولىمدن پىس ايدى. بؤيوك قارداش دئىير: قونشو كنده بىر آدامىن ايكى اينگى وار. گىندك بىرین اوغورلاياق، بىريسى اونا بسىر. كىچىك قارداش دئىير: قارياغىب، ايز دوشىر گلىب بىزى تاپارلار. بؤيوك قارداش دئىير: گلىب بىزى تاپانا دك كولك اسر، ايزلىريمىزى ايتىرر. ايكى قارداش گئجه ايلە گىندىر اينكلرىن بىرينى اوغورلايب گتىرىرلر. اينكلرىن بىيەسى سحر پىيەدە اينكلرە سامان تۈكمگە گىندىدە گۈرۈر اينكلرىن بىرى يوخدور. كاخ قالىر. نىيە اينكلرىن ايكىيسىنى دە اوغورلامايىب لار، تكجە بىرین آپارىبىلار! اوغرولارين و اينگىن ايزىنى توتوور، گلىر قونشو كندين گيرجىيندە، ايزلىرين بىر ائودە قورتولدوغونو گۈرۈر. گىندىر ديوانخانايما، ايكى قارداشدان شىكايت ائدىر. قاضى، ايكى ايشارە و باش بارماغىنى پول سايماق ايشارەسى اولاقاق، بىر - بىرينه سورتۇر و سوروشور: هانى مدركىن؟

اينك بىيەسى قاضى نىن رىشوت ايشارە سىنى باشا دوشىمە بىر. جواب وئىرر: مدركىم وارايز. اينگىن ايزىنى بونلارين ائوينه آپارىب چىخارتمىشام. قاضى گۈئىدىرر ايكى قارداشى گتىتىدىرىر. اينك بىيەسى نىن شىكايتىن دئىهرك، پول سايان كىمى ايكى بارماغىنى بىر - بىرينه سورتۇر و دئىير: مدركىز؟ كىچىك قارداش دئىير: اينگىن ايتىمگىنه وارىم ايكى سۆز، بىرى أىرى، بىرى دوز. دئىيردىك بىز، اينگى اوغورلاساق دوشىر ايز. قارداشىم دئىدە: اسر كولك ايتىرىز. نه اسى كولك، نه ايتىدى ايز. سنه قوربان جىبييمدە كى، يوز. قاضى دئىدە: اوغول سەن اوغرو دئىيل، دوز آدامسان. اعتراف ائيلە دىن دوز، آغيزىنا گتىرىدىن يوز. همان پولو اورتالىغا دوز، او بىرى قاپيدان ويز (گئت). اينك بىيەسى دئىدە: به هارا گىندىر سىنىز؟ سىزىن آرانىزدا آل - وئر اولوندو يوز - موز. منىم مدركىم وار ايز. او وئردى سەنە يوز، منىم اينگىم اولدو جىز - ويز. منه اينك اولماز، خودافىظ.

بونون روایت ائدنى بىر زنجانلى درويش ايدى.

شنگولی - منگولی ناغیلی نین خوی ڙانری

بیر گون وارايدى بير گون يوخ ايدى. بير کئچى وارايدى. کئچى نين اوج بالاسى وارايدى. بيرى نين آدى شنگولى، بيرى نين آدى منگولى بيرى نين ده آدى کوفلن گولو ايدى. کئچى هر گون چوئله گئدر، گزىب او تلايار، امجك لري سودايله دولار و ائوه قايداردى. قاپينى محبت له دؤير و دئيردى: شنگولى بالا، منگولى بالا، آچ قاپينى من گلليم بالا، امجك لريمده سود گتير ميشم، بويونز لاري مدا اوت گتير ميشم، آغيزيمدا سو گتير ميشم. بالا لار سئونجك هوپيانا - هوپيانا گليب قاپينى آچار ديلار. بير گون بير قورد کئچى دن قاباق گليب قاپينى دؤير. سسينى نازيكله ديب دئير: شنگولى بالا، منگولى بالا، آچ قاپينى من گلليم بالا، امجك - لريمده سود گتير ميشم، بويونز لا ٽيمدا اوت گتير ميشم، آغيزيمدا سو گتير ميشم. چپيش لر، ائله بيلرلر، آنالار يدير، گليب قاپينى آچار لار. قورد يومولوب شنگولى ايله منگولونى يئير. آنجاق کوفلن گولى قاچيب تنديرين کوفله سينده گيزلنر. قورد گئدر. اوياندان کئچى گلر، قاپينى آچيق، ائوی پوزغون گوردوکده، اورگى قيئر گئدر. واي باشيمما کول بالا لاريمانا نه اولوب؟ بالا لارينى بير - بير آدى يلا سسله ير. کوفلن گولو آناسينى تانييار و کوفله دن چيخيب گلر. کئچى بالاسينى قوجاقلاييب سوروشار: به شنگولى هانى منگولى هانى؟ کوفلن گولى آغلایا - آغلایا قوردون گليب اونلارين يئديگينى سؤيله ير. کئچى نين ايکى الى اولار، بير باشي، بالا واي دئيبيب ال قاتار او زونه. آغلایيب اورگينى بو شالداندان سونرا، گورر داها آغلایيب او زونو ديدمکدن ايش چيخماز.

آجيقلى ديши آصلان كيمى قالخار، يو گوروب گئدر قوردون دامينا چيخار. اويانا - بويانا قاچيب تاپياتاپ سالار. قورد ائوده آش بيشيريردى. آشين ايچينه نيفى دن چور - چوپ و توز - توپراق تؤکولر. قورد باشينى قووزياiar نيفى يه باخسين. گوزونه ده دوشر. قورد سسله نر: او كيمدى داميم اوسته، داميم ديواريم اوسته، آشيمى شور ائيله دى، گوزومو كور ائيله دى. کئچى دئير: (منه، منه من کئچى يم، دام ييختانام، دؤيو شجولم، منيم بالا لاريمى يئيبيسن. قورد دئير: منه دولاشم چيچ گئت، من يئمه ميشم. کئچى دئير: ها، دده نين باشي اوچون سن يئيبيسن! قورد دئير: او زون دانيسىما، دئييم من يئمه ميشم. کئچى قوردون اوستونه

چیم خیریب دئیر: من گلمه میشم کی سنین له آغیز - آغیزا وئرم، گلمیشم سندن آجیغیمی
آجام، قورد دئیر: پی ای، یوخ دهه! گوئر آچما بیسان! کئچی دئدی: آچاندا گوئرسن! بیر آز
دئیشندن سونرا، آخردا) قرار قویارلار، شریعته گئدلر.

قورد ذاتی خباتت اوزره بیر داغارجیغی یئل لیب شیشیردر، ایچینه نیچه دنه نوخود سالار،
آغیزین بوغوب یاغ دریسی دئیه قاضی یه سووقت (سووگات) آپارار. کئچی ایسه، سودوندن
بیر قاب قاتيق چالار و قاضی یه آپارار. (بئله معلوم اولور، او زامان ریشهه یئمک عادی و ساده
بیر ایش ایمیش). قاضی قورد گتیرن داغارجیغین آغیزین آچار. داغارجیغین یئلی چیخیب،
نوخودلار قاضی نین گوژونه ڈیب گوژونو کور ائیلر. قاضی کئچی گتیرن قاتیدان بیر بارماق
یئیبب به - به دئیر. کئچی قاضی یه شیکایت ائدرکی قورد منیم بیر جوت بالامی یئیب دیر.
قورد ایسه دانار، دئیر من یئمه میشم. دمیرچی گلر قوردون دیشلرینی چکر و کئچی نین ده
بوینوزلارین ایتيلدر. کئچی دالی - دالی چکیلر، یومولوب بوینوزلارینی قوردون قارینینا
سوخار. قوردون قارینی بیرتیلار، شنگولی ایله منگولی قوردون قارینیندان یئره هوپیانارلار.
گوئیدن اوج آلما دوشر. بیری سنین. بیری اونون، بیری بونون، بیری ده ناغیل دئیه نین. با؛
ائله بیر دوئد دنه اولدو، اوج دنه دوشموشدور آخى. نئیلر اولسون، آلمالاری سیز یئیین، منیم
اورگیم یانیر. منه ده بیر دنه قارپیز دوشر هامی میز یئیریک^(۱).

ناخیرچی قیزی

بیر ناخیرچی وارايدی. بو ناخیرچی نین بیر قیزی وارايدی. ناخیرچی بازاردان کللە - باش -
آیاق آلدی گتدی، قیز آپاردى درەدھ يويا. قارقالار تۈكۈلدى باشينا. قیز قارقالارى قووالادى و

۱- من شنگولى - منگولى ناغیلینى ادبى شکىلە سالمىش، تقدىم اشتىيگىم حۆرمىلى پىام ارومسيه قىز تىينىدە جاب
اولونموشدور. بورادا قىتىد اتىمك اىستىرىدىم فولكلور مادەلر يىنە دېشىك لىك آپارىب ادبى شکىلە سالماغا حقىمىز يوخدور.
گىرى اولدوغو كىمى، آغىزلاردان انشىتىدىيگىمىز كىمى يازىيا آلاق. داها ايندى بىر سەھو ايش ايدى گۈرمۇشىدۇم ۲۱ - جى
سەپىرىدىن باشلايان پارانتىز اىچى جوملە لرىن يېرىنە گىرك بوجوملە يازىلاردى: منه، منه معرڪە، بوینوز لاريم چىركە، هر كىم
بالامى یئىب گلىسىن گىندى شریعته.

دئدى: آزار، زهمار، قارقالارا ات آتمادى. قارقا دئدى: قىز سنى قىخ قاپىلى يئرە دوشەسەن، قىخ گون اىينه چىخارداراسان، لېپ لك (يېپ لىك) چالاسان، گئىت گىين. قىز كللهنى يودى، كور - پىشمان گۇتدى گلدى. آناسى دئدى: قىزىم نه اولوب سنه؟ قىز دئدى: آنا، ددهم بولىلەنى آلدى، منى ياخجى گونە سالدى. من ات آتمادىم، قارقالار منى قارقادى. آنا دئدى: بىر تىكە آتايىدىن دا، ئوپىن يىخىلماسىن. اوسبۇن ددهن گلسىن، من هەنج سنى بوردا قويىمارام قالاسان، چىخاخ ويلايتدن گئىدرىخ

آخشام اولدى گون باتدى، ددهسى گلدى. آروات دئدى: سىنин قره يولون اولايدى، بولىلەنى نىيە آلىرىدىن؟ قىزىمى قارقالار بىلە قارقادى. من نىيە قويىرام قىزىم قالا، قىخ قاپىلى

دوردولار قاپ - باجانى چىخاتدىيلار، قاپىنى كىشى سريدى دالينا، ائو - ائشىبىي قىزىنان آناسى سريدىيلر، گوتدولر، گىتدىيلر.

گىتدىيلر، بير جادا يولا راس گىدىيلر. آلا - پارچا ياغيش گىلى. قارگىلى، بوران گىلى. نئينىيخ، نئچ ائلىيخ بيز هارا گىئدە ؟ بونتار باخدىيلار بير آلا - پارچا قاپى گۇرۇكۇر. دىئىيلر: گلىن بوردا گىزلىخ، ياغيش آشسىن، اوزيمىزى سالاخ بير يئرە. گىدىيلر گوردىيلر بير بؤيووك قاپى دى. دۇيدولر قاپىيا گلن اولمادى. آنا اىتەلەدى، قاپىي آچىلمادى، آتا چىينى نن ووردى قاپى آچىلمادى. قىز قاپىيا يالاننان الين ووراندا، قاپىي آچىلدى، قىز گورولتى يىنان اىچرى دوشىدى، قاپى باغلاندى. نئينەدىلر، دا قاپىي آچىلمادى. قىز دىئى: آنا، بورا بؤيووك بير حىيطىدى، اىچىننە اوطاخ - موطاخ وار. آنا دىئى: بالا گىئى بير گۈر نهوار، يوخسا سنين شانسىن بوردادى. قىز گۈردى قاپى نين قابا گىندا بير دسته كىلىدوار، كىلىدەرى گوتدى، قىخ دنه اوطاخ آشدى. اوطاخلار قىزىل گوموش و لل - جواھيرى نن دولويدى. قوتولا - قوتول دا، قىرخىمەجى سىندا گۈردى اوطاخدا بير اوغلان ياتىپ. اوغلانىن بىدنىنە قىخ دنه اىينە يانىندا قىخ دنه لېپ لك وار. اوغلانىن باشى نين اوستونە بير كاغاذ يازىب قويموشدولار. قىز كاغاذى اوخودى. يازمىشدىيلار: هەركىم اوغلانىن باشى اوستونە لېپ لك چالا، گوندە بير اىينە سىن چكە چىخاردا، قىخ گون نن سورا اوغلان دورا جاخ، او قىزى آلا جاخ.

قىزى گلدى ائشىك قاپى نين دالىننان آناسينا دئدى: آنا منىم دوشن يئرىيم بورايىميش، ائله - ياخجى يئرە دوشموشم. سىز گىدەن، گرک قىخ گون او تورام لېپ لك چالام، اىينه چىخادام، اوغلان دورا. دده و آنا قىيىتدىلر. قىز قىخ گون او تدى لېپ لك چالدى، گوندە اوغلانىن يىدىنن بىر اىينه چىخاتدى. قىرخىمچى گون، آز قالىرىدى اىينهنى چىخاردا، ائشىكدىن سىس ائشىتدى. قىز چىخار داما گۇرر يولدان ائل گئچىر. اونتارىن اىچىنده نئچە قرهەچى قىزى وارايدى. دئدى بىر كىنizلىرىن بىرین ساتارسىز منه؟ دئدىلر بىر نىيە ساتميرىخ. قىز، قىزىل - گوموش وئرر، قرهەچى قىزلارى نين بىرین آلىب گتىرر. قىزىن يادينا دوشر چواخداندى يوپۇنمى يىب قرهەچى قىزىن دىيىر: من گىدىرم يوپۇنام، بىر اوغلانىن بىر لېپ لە يى قالىر بىر اىينهسى، اىينهنى چىخادام، لېپ لە يى چالام، بىر اوغلان دورا. قىز سوپۇنور گىدىر يوپۇنا. قرهەچى قىزى جىر - جىندا پالتارىن چىخادىر، قىزىن پالتارلارىن گىيىر، قىزىل لارىن تاخىر، اوغلانىن يانىندا او تورور. آخرىيمچى اىينهنى چىخادىر، لېپ لك چالىر. اوغلان آييلير دورور، قىزىن آننەنن (آلېنى ندان) اوپۇر، او بىرى قىز يوپۇنوب چىخىر، گۇرر اوغلان دوروب بىر الىن سالىب قرهەچى قىزى نين بويۇنوا و دئىير: سن مىنەم سن. قرهەچى قىزى يوپۇنان قىزى گۇرسەدىب، اوغلانا دئدى: بىر مىنەم كىنizيمدى. اوغلان قرهەچى قىزىنى آلىر، گىدىر شەردىن وسايىل آلا گتىرە. كىنiz هەنج دىنمير. اوغلان كىنiz دئىير: سن دە بىر شئى دئ آلىم گتىرىم. كىنiz دئدى: منه بىر صېيرداشى آل گتىر.

اوغلان گىدىر بازارдан ھرنە آلا جاغىيدى آلىر، كىنizين تاپشىرىدىغى صېيرداشى يادينا دوشور. سوروشور، دئىيرلر: فيلان توكان نان صېيرداشى آلا بىلرسن. گىدىر او توكانى تاپير توكانچى دئىير: بىز بونى ھر كىيمە ساتماريح. اوغلان دئىير: بابا من بونى اۋزومە آلميرام، كىنizيمىز تاوشىرىپ. توكانچى دئىير: حتماً اونون بىر دردى وار هەنج كىيمە دىنمير، اىستى بىر صېير داشىينا دئسىن. او كىنizين گىزلىنجه سۈزلىرىنە قولاغ آس، گۇر دردى نە دى. آخرىدا قويمى اۋزون اولدورە.

اوغلان صېير داشىنى آلىر گتىرىر كىنiz وئرر. آنجاخ كىنiz گۇز اولور. گئچە، قىز صېير داشىنى آپارير او بىريسى او طاغا. اوغلان گىدىر، قاپى نين دالىندا دوروب قولاغ آسىر. قىز

صبیر داشینا دئییر: من ناخیرچى قىزىيىدىم، ددهم كللە - باش - آياق آلدى گىتدى، آپاردىم درەدە يوپام. قارقالار تۈكۈلۈلر باشىما. من ات آتمادىم، قارقالارا دئىيم: آزار، زەمار. قارقا منى بىئەلە قارقادى: قىخ قاپىلى يېرە دوشەسەن، قىخ اىينە چكەسەن، قىخ گون لېپ لك چالاسان. كللەنى يودوم كور - پىشمان ائوه قىيىتىدىم. آنام دئىي: قىزىيم سەنە نە اوlobe؟ دئىيم: ددهم بۇ كللەنى آلدى، منى ياخجى گونە سالدى. من ات آتمادىم، قارقالار منى قارقادى. آنام دئىي: بىر تىكە آتايىدىن دا، ائوين يىخىلماسىن. اوسىسون ددهن گلسىن، من هئچ سەنی بوردا قويىمارام قالاسان، چىخاخ ويلايتىن گئىرىخ.

آخشام اولدى گون باتدى، ددهم گلدى. آنام دئىي: سەنин قره يولون اولايدى بو كللەنى نىيە آليردىن؟ قىزىيمى قارقالار يېلە قارقىيىب لار. من نىيە قويورام قىزىيم قالا قىخ قاپىلى يېرە دوشە. دوردوخ قاپ - باجانى چىخاتدىخ، قاپىنى ددهم سرىدى دالىنا، ائو - ائشىيى ده آنامنان من سرىدىخ، گۇتدوخ گىتتىخ. گىتتىخ، بىر جادا يولا راس گلدىخ. باخدىخ بىر آلا - پارچا ياغىش گلدى. قارگىلدى، بوران گلدى. نئىننېخ، نئچ ائلىخ، بىز هارا گىئدەخ. باخدىخ بىر آلا - پارچا قاپى گۇردوخ. دئىخ گلىن بوردا گىزلىنخ، ياغىش آشسىن اوزىيمىزى سالاخ بىر يېرە. گلدىخ گۇردوخ بىر بؤيوک قاپى دى. دؤيدوخ قاپىيىا گلن اولمادى. آنام اىتهلدى قاپى آچىلمادى. ددهم چىيىنى نىن ووردى قاپى آچىلمادى. منىم يالاننان ئىم دىننە، قاپى آچىلدى. من گورولتى يىنان اىچىرى دوشىدوم. قاپى باغلاندى، دا نئىنەدىخ قاپى آچىلمادى. دئىيم آنا، بورا بىر بؤيوک حىيطدى اىچىنده اوطاخ - موطاخ وار. آنام دئىي: بالا گىئىت بىر گىز گۇر نەوار. يوخسا سەنин شانسىن بوردادى. گۇردوم قاپى نىن قاباگىندا بىر دستە كىلىد وار. كىلىددىرى گۇردوم قىخ دنه اوطاخ آشدىم اوطاخلار قىزىيل - گوموش ولل - جواھيرى نن دولويدى. قوتولا - قوتولا قىرخىمچى سىندا گۇردوم اوطاخدا بىر اوغان ياتىب. اوغانلىن بىننە دېنە اىينە يانىندا قىخ دنه لېپ لك وارايدى. اوغانلىن باشى نىن اوستوندە، بىر كاغاذ يازىب قويىموشدوilar. كاغاذى اوخودوم، يازمىشدىلار: هەركىيم اوغانلىن باشى اوستوندە لېپ لك چالا، گوندە بىر اىينەسىن چكە چىخاردا، قىخ گون نن سورا اوغان دوراجاخ، او قىزى آلاجاخ. گلدىم ائشىك قاپى نىن دالىننان آناما دئىيم. دئىيم سىز گىئىدىن گرک قىخ گون اوتورام لېپ لك

چalam، ایینه چیخادام، اوغلان دورا. ددهم و آنام قئیتیدیلر.

قیخ گون اوتدوم لئپ لک چالدیم، گوندە اوغلانىن بدنىنن بير ایینه چیخاتدىم. قیرخىمچى گون آز قالىردى ایینهنى چیخادام، اشىكىن سس اشىتىدىم. چیخدىم داما گۇردوm يولدان ائل كىچىر. اوننارىن ایچىنده، نىچە قرهچى قىزى وارايدى. دئدىم بو كىنizلىرىن بىرىن ساتارسىز منه؟ دئدىلر: به نىيە ساتميرىخ. قىزىل - گوموش وئردىم قرهچى قىزىلارى نىن بىرىن آلدىم گتدىم. يادىما دوشدى چوخداندى يويونمامىشام. قرهچى قىزىنا دئدىم: من گئدىرم يويونام، بو اوغلانىن بىر لئپ لەيى قالىر بىر ایینهسى. ایینهنى چیخادام، لئپ لەيى چalam، اوغلان دورا. سوبوندوم گئتدىم يويونام.

قرەچى قىزى جىر - جىندىر پالتارلارين چیخادىر، منيم پالتارلارىمى گئىير، قىزىل لاريمى تاخىر، اوغلانىن يانىندا او تورور. آخرىمچى ایینهنى چیخادىر، لئپ لک چالىر، اوغلان آييلىر دورور.

من يويونوب چیخاندا گۇردوm اوغلان دوروب بىر قولون قرهچى قىزى نىن بويونوا سالىب و دئىير: سن منىم سن. قرهچى قىز منى اوغلانا گۇرستىدى دئدى: بو منىم كىنizيمدى. اوغلان قرهچى قىزىنى آلدى، شەردىن وسايىل آلماغا گئىنده، گۇردى من هئچ دىنميرم - منه دئدى: سن ده بىر شئى دئى آليم گتىرىم. دئدىم منه بىر صىبىر داشى آل گتىر.

قىز دردلرىن دئدىكجه صىبىر داشى نىن اورىي دردە گلېپ شىشىردى. بورا يئتىشىنده قىز قىمهنى گوتىدى اوزون اؤلدورە. اوغلان دالдан قىزى توتور قويمور. اوغلان ناخىرچى قىزى نىن آننى ننان اوپور و اونى آلىر. ايکى قاطىر گتىرىر، قاطىرلارىن بىرىنى آج، بىرىنى سوسوز ساخلىرىر و قرهچى قىزىنى قاطىرلارين دالىنا باغلىيىر بورا خىر.

بو ناغىلى سىنگكچى كمال آقا قلى زادە، «زورأوا» دا آناسىندان اشىتىميش، منه نقل اشتىمىشىر. منيم خواهىشىم اوزره كمال آقا آناسى نىن يانىندا او تورموش، آناسى ناغىلى يئنى دن دئمىش، كمال آقا آناسى نىن سۆزلىرىنى عىينا يازىيا آلمىشىر. آنجاق توركجه يازماقدا چتىنلىك چكدىگىنه گۇرە حوصلەسى قاچمىش و يازىنى يارىدلا بوراخىمىشىر. كمال آقا نىچە يازمىشىر، من ده ائلە يازمىشام.

شاھین قیزی

شاھین بیر قیزی وارايدى. وزىرلەرن اوچو ائلچى گلىر و قیزى اوغول لارينا اىستە بىرلەر. شاه دوعا ائدىر، آللە قیزىمى هانسى نا وئرىم او بىرىسى لرى مأيوس يولا سالمايم! كىشىگە ايتىم و ائشىشىگىم ده قىز اولاردىلار، هەرسىن بىرىنە وئردىم.

آللە شاھين دواعاسىن قبول ائدىر و شاھين ائشىشىگى و اىتى ده قىز اولورلار. آنجاق بو قىزلار، شاھين قىزىبىنا ائلە اوخشا يېرىدىلاركى، اونلارى بىر - بىرىندەن سەچمك اولمازدى. شاه قىزلارين هەرسىن بىر وزىرىن اوغلۇنا وئرىر، آنجاق بىلمىر بونلارين هانسى اوز قىزىدىر. بىر گون قىزلارى نىن بىرىنىن اۋىينە گىئدىر. سوروشور: نە جور قىزىدىر؟ دئىيرلە: ياخشى قىزىدىر، آنجاق هەردىن دۇشۇن قاباغا وئرىر، بىزلمە يىنجه ايشە يا پېشىمىر. پادشاھ بىلىر بو ھمان ائشىشكىدىر. او بىرىسى قىزى نىن اۋىينە گىئدىر. سوروشور: نە جور قىزىدىر؟ دئىيرلە: ياخشى قىزىدىر، آنجاق هەردىن قول لارىن چئىنه يىر، اونا - بونا ھىرسلەنېر يامان دئىير. شاه بىلىر بو ھمان ايتىدىر. او چونجو قىزىن اۋىينە گىئدىر. قىزىن قايىن آتابى گلىنى نە دئىير: گئت قارپىز گىتىر. قىز گىتىر گىتىرلەر. قايىن آتا دئىير: گئت او بىرى سېن گىتىر. قىز قارپىزى قايتارىر، باشقۇا قارپىز يوخايدى، عىن قارپىزى يېنى دن گىتىرلەر. قىرخ دفعە قايىن آتا قىزى قايتارىر، گلىن دئمىر باشقۇا قارپىز يو خدور، گىتىر عىن قارپىزى قايتارىب گىتىرلەر. شاه بىلىر بو اوز قىزىدىر.

بو ناعىلى كمال آقا قلى زادە نقل ائتمىشىدىر.

نئچه نفر تندىر باشىندا او توروب ناغىل - تاپماجا دئىيردىلر. بونلارين بىرى ناغىلى بىلە باشلادى: بىر گون وارايدى، بىر گون يوخ ايدى. اوچ آدام وارايدى. بىرىنىن آدى سورتۇز، بىرىنىن آدى قاسىم بىرىنىن ده آدى دئمه - دئمه ايدى. بونلار يول ايلە گلىرىدىلر. بىر كيسە قىزىل تاپدىلار. سورتۇز دئنى: قىزىل لارى اوچوموز بولە جىيىك. قاسىم دئنى: من تاپمىشام، گىرك منىم پايىم چوخ اولا. او بىرىسىنىن آدى نمنە ايدى؟ ناغىلا قولاق آسانلارين بىر ايكيسى دئنى: دئمه - دئمه. ناغىل دئين دئنى: دئىيرسىنىز: دئمه! دئمرمدا.

ناغىلىن بىر آزى

بىر ناغىلىن بىر آزى يادىمدادىر. بونو يازىرام بلکە او خوجولارين بىرىنىن بو ناغىل يادىنا دوشە، اىسترسە زحمت چكىپ منه نقل اىدە يابىر نشرىيە ده بلکە ده بىر كىتابدا چاپ ائتديرە: ... ناغىلىن قەھمانى دئوين دالىنجا، اشىيتدىگى دئوين يئرى اولان بىر قويويا گىرىر. قويونون دىيىنە كى او طاقدا، دئوين اسىر تو تودوغو گۈزلى بىر قىزى گۈرور. قىز دئىير: آماندى ايندى دئوگلر، گىچ او غلانى گىزىلەدىر. دئو قويويا گىرىپ گلىرى. او طاغا گىرجىك دئىير: آدام - مادام اىبى سى گلىرى، چاققا لا بادام اىبى سى گلىرى. قىز دئىير: داغدا - داشدا يېيىب سن دىشىنىن دىيىنەن گلىرى، دئو بىر كسۇو گۈئورور دىشى نىن دىيىن قوردا لا يير...

اکینچی لر حیاتی ایله ایلگی لى

کند یاغمورو

بیر آز یاغمور یاغاندا، شهрده آسفالتدان سو آخار، کندلى لر دئيرلر؛ کسسگين هئچ توزون دا ايسلاتمادى. بير موختصر یاغاندا دئيرلر؛ کسسگين باشى ايسلانىپ. بير آز چوخ یاغاندا دئيرلر؛ يئره نم ايشله يىپ. یاغمور، اوندا کندلى نين اورگين باسار كى یاغمورون نمى يئرين آلتىنداكى نمى نه يئتىپ قارىشا.

جامىش

يۇخارى وئشلە دە جامىش بالاسينا بير ياشينادك بالاخ دئيرلر. بوندا سود امر دى. ائله كى بير ايلى قورتولدو، ايکينجى ياشيندا، قىسىر آمن (qisir əmən) دئيرلر؛ اوچونجو ايل ائركك اولارسا كلچە دئيرلر كى دؤردونجو ياشيندا كل اوЛАر. آمما دىشى اولارسا اوچونجو ايل دۇربا دئيرلر. دۇربا (dorba) يعنى قىز واختى.

دۇربا اولاندا، آوارا دئيرلر. كل -ه دورار (كل -ه گلر) ياكى دورماز. جامىش بالاسى اول كل -ه دوراندا (اوچ ياشىن قورتارىپ دۇرده آياق قوياندا) آرادان ايکى دىش سالار. البتە اونلارين يئرينە تزه دىش چىخاردا جاق. كل -ه گلن دۇربا ۱۱ - جى آيا گىرنىدە دوغار. اوندا دئيرلر؛ بير دوغار، يعنى بو ايل ايلكىن دوغارى دير. دئنه سى ايل بير بالادا دوغار، اولار ايکى دوغار. يئنه اوچىچە سالدىيغى دىشلىرى نين بىرىن اويانىندان، بىرىن بويانىندان تزه شدن دىش سالار، ايلده ايکى دىش سالاراق نهايت دۇرد دوغاردا چارپاز اولار. يعنى دۇرد جوت دىشىنى تۈكموش تكميل جامىش اولموش، لاپ قشنگ واختى. البتە تۈكۈن دىشلىرىن

يئرينه تزه ديش چىخاردار. جامىش قوجالاندادا اوچجه كى كىمى ديش سالار. داها اونلارين يئرينه ديش چىخارتماز.

شابانلى كىندىنده، جامىش بالاسى نين بلوغ واختى كىچە يە «مالادىنن» ده (mala dinən) دىيرلر. وئشلەدە - ده قره مالىن ئىينىندا آغ لكه اولارسا، چۇرا (cora) دىيرلر. مثلاً: چورا كىچە، چورا جامىش (قاشقا آت كىمى).

ايىندى كى، سۆز جامىشدان دوشوب، قوى بونودا دئىيم؛ بير جامىشى ساتاندا، اونون اتى، ياشى، دوروشوغوندان باشقما سوتونون مىقدارى دا قىمتىنده تأثيرى وار. مثلاً بير جامىش گوندە اون كيلو سوت وئرسە، ساتان دئىر: من بونو اون كيلو سوتە ساتيرام سنه. جامىشى ايىكى اوينە ساغارلار، بير سحر، بيردە آخشام.

جامىش كل - هە گلنديه (جىنسى تمايل)، سودى (südək) آتار. يعنى تىز - تىز ايشەير. قويروغونو ھاوالى ساخالىيار و آنقىرار. ايىكى گون بىلە سينە كل آتلانمازسا سوپوياپار، 21 گون سونرا يئنى دن كل - هە گلر.

جامىش دوغاندان سونرا معمولاً اوچ گون (بعضى جامىشلارين ايىكى گون تا بير هفتە) امچىكىنەن «خىز» گلر. خىزلا، بولاما بولايىلار، چوخ دا يئمهلى اولار. بو اوچ گوندە جامىش بالاسىنى آز امىشدىرلر. جامىشىن بير امچىكىن وئرلر، يا ساغاندان سونرا اوچتۈرلەر امچىكىدە قالان سوتون يېر - دىبىن يئسىن. جامىشىن بالاسى چوخ خىز يئىرسە، باغيير ساقلاريندا دويونلهنر، آياغا گىئدنىز اولر. بو اوچ گوندىن سونرا، امچىكىن سوت گلر ائلە اولار كى ائىي ير (eyiyər) . يعنى امچىكلرى سوتە دولار (ايىك ده ائىي ير). بو حالدا بالاغى سحر - آخشام امىشدىرلر. ايىكى آيدا بالاخ، بالا - بالا اوتى تىل - تىل آغيزىينا آلار. جامىش مال گۈرمە يىنده (كىلە گلمەمبىش)، قىيسىر ساغىلار؛ اللى آى بعضاً بير ايل چوخ ياغلى و دادلى سوتا اولار.

جامىشى سو اولان يېزىلدە بىتجىرلەر. گۈل اولا، چاي اولا، جامىش يانىن وئرر ياتار سوپا. جامىشى چۈلە چىخارتمادان ائودە ساخالىيار سالار، گىرك دىرناغىن توتسونلار. يوخسا دىرناق اوزانار، يئرىينىدە آياغىينا باتىپ اينجىدەر كى آخسادار و قويماز يئرىيە. بوكالدا دىرناق جامىشىن آغىينا باتىپ قانادا - دا بىلر. جامىشىن دىرناغىن توتماغا بىلەن آدام اىستە يېر و

دستگاهی وار. آمما جامیش گونده چوله چیخارسا، دیرناق یئیلر داها اوزانماز. جامیشی آلاندا، آلما دیرناق جامیش آلارلا. جامیشین بوینونا بد نظر دوعاسی و داغداغان آسارلار.

کلين بوینوزونو شیشه ايله یونار ایتیلدر و دؤیوشدوردیلر. کل لر هردن اوزلری ده بیر - بیرلری یله دؤیوشلر. کل معمولاً باشینی بیر طرفدن قوزاییب بوینوز وورار. بیر کل، هر ایکی طرفدن قوزاییب بوینوز ووراردیرسا، دئیردیلر فیلان کل قوشاسیله وورور. هردن ایکی کل دؤیوش، هنچ بیری قاچماز و بیر - بیرلری نین باشی و بوینونو یارالاییب دیدیب تؤکرددیلر. بونلاری آرالاماق اوچون، جماعت بیریوغون سیجیم هرهسی نین اومبالارینا آثار، اوجلارینی کلين پاچاسیندان چیخاردیب سگگیز - دوققوز آدام بیر کلی بویانا، و سگگیز - دوققوز آدام دا او بیریسی کلی اویانا دالدان چکر و آرالایاردیلار. آتی قامچی ايله وورارلار، جامیشی خزه زن ايله.

وئشله کیمی یئری ریطوبت اولان کندلرده، آرابایا، اوکوز عوضینه ایکی کل باغلایاردیلار. هردن کل یئرینه اره میک (دوغمايان، قیسیر *Ortomik*) جامیش آرابایا باغلایاردیلار. آرابایلا چوئلن مثلاً کولش داشییاردیلار.

یوخارى وئشله لیلردن بیری دئییردی: بیزیم کل قاچدى نئچه گون خبریمیز اولمادى. هر یئری ده آختاردیق. بیر گون خبر گتیردیلر کل ینیز فیلانکسین گونه باخانلیغیندادیر. کلين آناسی جامیشی قاباغیمیزا قاتیپ گئتدیك. کل آداملاری گئردوکده قاچدى. نئچه گون چوئلده قالیب یئیب نئچه ده کۆکلیمیش دیر. کلين آناسی بالاسین گۈرۈب آنقیردی. کل دۇنوب باخدى اول سایمادى. جامیش بیردە آنقیردی. کل قاییتدى، آناسی يلا نئچه بوینوز بوینوزا، باش باشا سور تور دولر: کلیمیزین ساغ قور تولما غينا آپاردىم ابل فض او جاغیندا بیر قوربان کسديم، اتین کندلیلرە پایلادىم.

اکین اکمه و دئییم لر

قدیم زامان عاغيلا گلن هر نهی خوى دا اکردىلر. ایندى صرف ائیله مه دیگى يا هر نه عیلتە گۈرە بعضى قۇوون، قارپىز، خيار و كىشىر کیمی محصول لارى اکمیرلر. قارپىز تکجه

مره کن و شیبلو دا اکیلیر. حال حاضیردا عومدہ او لاراق بوغدا، کدو، گونه باخان، بینه و یونجا چوخ اکیلر. بو محصول لارین اکیلمه گینه عایید چو خلو دئییمлر واردیر. بونلاری طبیعی حالتده قئیده آلماغینى دا نظره آلاراق اکیلمه طرزلىرىنى ایضاح ائتمک قرارىینا گلدىم. بعضى ایش آلتلىرى نين آدى كنددن كنده فرقىلەنیر. مثلاً «شنه» يې بىر كنده شنه، او بىرىسى كنده «جووهده» باشقابىر كنده «يابا» دئىيرلر. يا او زون دسته سى اولان يئكە اوراخجا يابىر يئرده «كلىتى» باشقابىر يئرده «مالاغان» دئىيرلر. ها بئله توت گئت اکينه عایید بعضى دئییملىرين فرقى.

بورادا خويون كندى و شەھەرلى ھەم يئرلى لەيمىن اۋەزلىكىلە يوخارى وئىسلەلى لەدىن تشكۈر ائتمىگى اۆزۈمە بورج بىليرم. آللە كندىلى لە برکت وئرسىن بىزىم آنادىليمىزىن تمىز لىيگىنى و فولكلوروموزون قورونوب ساخلانما غىيندا بو عزىزلىرىمىزىن چوخ سەھەرلى واردىر. يوخارى وئىسلەنин شريف و آنلاقلى جماعىتى فولكلوروموزون توپلانماق گرگ لىيگىنى ائىيى جە درك ائتمىشلر. بو حؤرمىتلى مەھربان اينسانلاردان چوخ زادلار اوئىرنىب يازمىشام.

بوغدا

پايىزىن اول آىي هئراغاش بوغدا اکرلر. او ئىچە يئرى سورى، سۇنرا تو خوم سېرلر. شوخومو مانگىرلەيرلر (mangir) كى بوغدا توپراغا قارىشىسىن. زمى نى كردىوارلا يارلار (kərdıvar). يىنى بازى چىكىر، كىز سالارلار.

بعضى كندرىدە زمى نى اول سوواراندا دئىرلر: خشاوىن (xəşav) سووارىرىق. ايكتىنجى دفعە سوواراندا دئىرلر: پېرىلىن (pətril) وئرىرىك. اوچونجو دفعە زمى نىن دوندار ماسىن (dondarma) وئررلر، يئر دونسون.

بعضى كندرىدە ايسە دئىرلر: او ئىچە خكوللا يارىق (xəkov). بو ايلكىن سو وارماقدىر. ياغمور ياغمازسا، دوندار ماسىن وئرىرىك. يىنى ايكتىنجى دفعە سووارارلار، باهاردا كى سووارماقلارين آدى يو خدور. يالنىز آخر دفعە سوواراندا، دئىرلر: دنۋۇون (dənov) وئرىرىك. دنۋو وئرمىزىن بوغدانىن دنى آرىق او لار.

اکینچى بوجданى اكر، هردن گئىپ زمى يه باش چكى. گلىئېب دئير: بوجدا ائله قىرمىزى بالدىرى گۈئىرېب! سونرا دئير: زمى ايشارىر (ياشىل رنگ). گئىدىكچە ياشىل ليق زمىنى اوئرلىرى: بوجدانين كۆكۈ بشش يا يىئدى قول آتار. دئيرلر: پئنجە (pencə) ووروب. بىر زامان دئيرلر: بوجدانين ايچىنده توپىق گىزلىنىر. سونرا بوجاز سورور. اوج گوندىن سونرا دئيرلر: بوجاتداقدىر (boğatdaq) / سونرا باش وورار، باش آچار، گول لنر. بوجدا باهارىن ايکىنچى آيسى نىن آخىرلاريندا گول لنر. باششاخ (سونبول) بوجدانين شرفه سىندىن (§ərəfə) يعنى لاب او كلله ده كى بورولموش يايپاراغىن ايچىندىن چىخار. قىن باغلابىار، پىنيرلنر، بالا - بالا بوجدالار قىزارار، بىر زامان بوجدا سوتول دور (sütül). دنه دولار، سارالار، بىچىمەلى اولار. بوجدانين بىچىلمىگى قالىب باهاردا ھاوالاڭىن سوپىق يا اىستى كىچىمە سىنه. يازدان ايگىرمى گون قالان ايلا يازدان اون بىش گون، ايگىرمى گون گىندىن بىچىلر. زمى نىن يىيەسى يا بىچىن چى اول چاۋ (Çav) سالار. سونرا بوجدانى بىچىب قوييار، چاولا باغلابىار. چاۋ بوجدانىن اوزوندىن اولار، بوجدانين كولشى قورو اولارسا، ايسلادارلار يوموشانسىن. باغلارى اوست - اوسته قالا يىب تاييا وورارلار.

ايىندى قاباقكى لار كىمى ول يا جار - جارلا دؤپىوب سووورماق يوخدور. بىر بوجدا ماشىنى تراكىتون دالىينا باغلابىب آپارىر، بوجدا باغلارىن وئرىرلر ماشىن دؤپىور، سامانىن بىر طرفه سوۇورور و بوجدانى تلىسە دولدورور.

اکينچى لر بوجدانى اون دۈردىن (يوزده اون دۈر) يا مىڭلا اون ايىكى دن دۈيدوررلر. يعنى الله گلن بوجدانين يوزده اون ايىكى سىن بوجدانى دؤيىنه امك حقى وئرلرلر.

گدو

اۇنچە يئرە قۇوت (quvət) وئرلرلر. پئھىن يا توپىق زىلى يا شىممايى قووت، «خۇزان» سپر، سونرا يئرى تراكىتورلا سورىلر. شوخومون دالا - دومباسىنى (دىك دوران كىسىك لرىنى) ياتىرىدىب يئرى ھامارلاماق اوچون، تاپانلابىارلار، تاپان دئدىگىن، اوزون و قالىن بىر تاختادىر. تاپانى ايىكى قولو ايلە تراكىتون دالىينا باغلابىارلار. شوخومون چوخ دىك دوران

يئرلرينه يئتيشىنده، بير آدام تاپانين اوستونه چىخىب آغىرلىغىن سالار. مومكۇندور هئچ يئرى تاپانلاما يالار. ايندى يئرى كردىوارلا ياجاقلار. كردىوارلا شوخومدا بازى چىك، قوشاسالار و كىز سالارلار. پىه جىك طرفيندە يئر كدونى قوخوتماسىن دئىه، زمىنى كردىوار لا يىب «ور»^(۱) قويارلار.

اثوين كىشى سى عايىلە سىنە دئىر: توخومو ايسلادين، صاباح يا بىريسى گون آپاراجاييق اكك. كدو توخومونو قاب يا توربا اىچىنده ايسلادارلار، يئر نم اولارسا، ايسلاتمازلار. كدونو بىل يا توخا ايلە اكىلر. بير آدام بىل يا توخا ايلە يئردن بىر آز قازىب توپراغىن يانا وئرر. توخوم سالىناجاق بو چوخورا بعضى يئرلەدە «دولە» (döllə)، وئشلە دە ايسە، اوjac دئىرلر. بعضى كىندرلەدە هئچ آدى يوخدور. بىر نفر اثوين آروادى يا اوشاغى يا... هر دولە يە اىكى - اوج توخوم سالار. آياغى يلا اوستونه توپراق وئرر، بىر آدامدا گويمىلدە كى سولاردان گتىريپ بىر آز اوستونه تۈكىر.

توخوم گۆئىرېب اول چىخاندا، دئىرلر: دىرسك دە دىر. (dirsək dədir) اىكى ياپراڭى گۆروننەدە دئىرلر: قرۇوۇل (qırıvul) وئرىپ. اىكى قاناد چىخاندا دئىرلر: فريك لندى (fırıkləndi) يا اىكى قاناد اولوب يئر بىرك اولوب گۆئىرمەين توخوما دئىرلر: قاپساغا (qapsağ) دوشوب. هانسى دولەدن توخوم گۆئىرېب چىخمازسا، گتىريپ اورايا يىنى دن توخوم اكىلر. تك لمك واختى گلنده، هر دولەدە بىر ياخشى سين ساخلايىب او بىريسى كدولارى چىكىب چىخاردارلار. سونرا توخالايار، تاغلارين بوغازىن دولدورارلار. ياغىش ياغار، يئر كىشەلر (نم اولوب يوموشانار) سونرا توخالايار و آلاخ ائدرلر. ياغىش ياغمازسا، زمىنى اوت باساندا سووارار، كىشىنده (بالچىق حالتىنдин چىخىب يوموشاق واختى) الاغىن ائدرلر. بعضى اكينچىلر آلاخ ائتمك عوضىنە كدولارين باشينا بالاجا سطيل چئويرر، زمىنى يە زەھر سېرلىر. زمىنىن ايلكىن الاغىنا، آجي آلاخ دئىرلر. گول لىن دە شىرىن الاغىن ائدرلر. كدوسو اولمايان گول لە، حرام گول دئىرلر.

آلاخдан سونرا زمىنى يانقى يا (yanqı) قويارلار. يعنى بىر مودت سووارمازلار. بىر كندلى

۱- ور - صحىقە ۱۱۶ دا اىپساح اندىلەميش دىر.

دن ائشىتىدىم دئىيردى كدونو لنگۇوا (ləngov) قويارلار. تقرىباً بير آيدان سونرا (تقرىباً يايidan اون گىدىن) دئىرلر: گىندك كدونو يانقى دان چىخارداق، زمى سوسوزوب. گئدىپ سووارارلار. يانقى يا قويماق باره سيندە بير اكينچى بىئە دئىيردى: كدو شاخلاما گۈنون قاباغىندا اولو شىگە يير. بير سحر دىرىيلر، بىرده آخشام. ائله كى گۈردون آخشام دىرىيلمەدى، واختى يىتىشىب گىرك يانقى دان چىخاردارسان. كدونو يانقى يا قويمادان تىز سووارارسان، كدولارىنى چورودوب تۈڭر.

ائله كى كدو يانقى دان چىخدى، قىشىق قول آتار، كدو سالار. اون گوندىن يا اون اىكى گوندىن بىر نم - نمه سووارارلار يېز كىشىلە تاكدو قىزارىنجا. قىزاراندا تاغ اولىر. اكينچى كدونو دولاتار، تاغلارىن رنگىندىن و دوروموندان بىلر درملى دىر ياخ. مومكىندور بىرىن سىىندىرلار، گۈرە توخوملار دولودور ياخ. كدونون درىلمك واختى كىچىنده، توخوملار اىچىنده جوموتلە يير (جوموتدىر cumütdüyər) بعضى كدولار اىچىن يېير و اىچى پوك اولار، توخومو اولماز. ائله كى كدولار درملى اولدو، اكينچى آغاچلا بىستىن وورار (تاغىن كدويا يا پىشان يېرىن قىرار). بير بارماقلى شەھنى تاخار، كدولارى يېغىب تايالا يار.

كىشى ائوده دئىيە جىك: آرواد گىندك كدولاريمىزى چىخارداق، تايالارين بىرىنىن يانينا تلىس سالار، آرواد، قىز، گلىن باشىنا يېغىشار. بير كىشى قىمەيلە كدونى اوزوناسى چاپىپ اىكى بولۇر و اورتاييا آتار. آروادلار قاشىق لا سىيىرىپ اىچىن چىخاردار، قابىغىن چىگىن لرىنىدىن دال لارينا آتارلار. تىليفلىر اور تاييا يېغىشىب قالاڭ كىمى دىكەلر.

ائله كى بير تاييا قورتولدو، تىليفلىرى سىلكلەر توخوملار تۈكۈلر. بو توخوم سىلکىمە دئىرلر، رنگى آغ اولار. سرىپ قورودارلار. تىليف دە قالان توخوملارى تلىس دە ساخلاييار ياخ قويويا تۈكۈلر. اىكى - اوچ گون قالار، تىليف تىنجىخار و اپرى يير. سوماق پالاتدا آخار سودا يويار توخومو تىليف دن آييرار، سرىپ قورودارلار. بو توخومون رنگى بير آز سارى اولار، يوما توخوم دئىرلر. أمما سىلکىمەنин قىمتىنە گىتمىز. توخوم قوروياندان سونرا يىئە وئررلر. يعنى توخوملارى بير قابىدا اىكى ال اىلە قووزايىپ يئە تۈكۈلر. دولو توخوملار آلتىنا دوشىر، پوك توخوملار و قووقىلارى يىئل آپارار. بىئە لىكىلە توخوملارين چوخۇ گىئر آزى قالار. بير اكينچى

دئيردى: او توز ايلدىر كدو اكيرم، هله كدونون ديلين اويرنمه مىشىم. يئرى اكىب، اكينچى نىن زمى دن يېغىشماقى دۇردايى آشىرار. بعضاً دۇرد آى يارىمدان دا چوخ اولار، او قالىپ هاوايا، يئرين قوه سينه، واختىندا آلاخ ائىلە مىگىنه و...

٩٦

پېھجىك طرفىنده بعضى يئرلىرىن توپراقى بىر جوردوکى سويو آغىرچكىر. سو توپراغىن اوستوندە گۈل دوروب قالاندا، يئر كدونون قاباغىن قوخودار. او طرفىلدە كدو اكىلەجك زمىنى كردىوارلا يىب «ور» قويارلار.

بازى نىن اوستون بئلىن دالىسى يلا هامارلا يار، اويان بويانى آرخ اولار. بونا «ور» دئيرلر. كدو توخومون بىرسىرادا ورین اوستونه اكىلر. ورین اووزنلوغۇ يىندىي آددىم حتى اىكى برابerde اولاپىلر. اىكى اوزون قوشانىن آراسىنى مىڭلا آلتى تاختايابولۇلر. هر تاختادا مىڭلا بىئش ور اولار، مومكىن دور قوشالارين آراسىن چوخ گۇتۇرەلر، هر تاختادا مىڭلا اون ور اولسون. هر تاختادا ورلىرىن باشىنداكى آرخدان آرخا كىچىن يول دۇوشان كىچىر دئيرلر. زمىنى سوواراندا، قوشادان بىر تاختانىن باش آرخينا يول آچار، سو گلىپ تاختانىن آرخلارى، نىن هامى سينا دولا.

ائىلە كى دولدو، وريانى دىيشىب سويو او بىرىسى تاختايابولۇلار. زمىنى تاراز اولارسا، دئيرلر: گۈل دى. يىنى ياغىش ياغاندا يا سوواراندا سو گۈل دورار. بو حالتده مومكىن دور هر تاختايابولۇلار.

زمىنىن شىبىي اولارسا، دئيرلر: قاچاق دى. يىنى سو دورماز آخىب گىئدر. بو حالتده هر تاختايابولۇلار.

گونه باخان

قالىبىدى هاوايا. معمولاً باهارىن اىكىنچى آىي نىن اول لرىيندە گونه باخانى اكىلر. او توجه يئرى سوررلر. بعضى اكينچى لر او توجه يئرە قره قووت سېر سونرا سوررلر. يئرى سورىندىن سونرا، زمىنىن بويونجا تراكتور بىر خطاده توپراقى آشىرار، بازى چكىر، كىيز سالار. بعضى زمىلىرده

کیزلرین ائى (بازى لارين آراسى) اوچ مئتىر، بعضى لرىنده ايسه مومكىندور ايلا اون مئتره كىمى اولسون. كيز سالاندان سونرا يئرى سووارلار. سو باشداكى قوشادان دۇنوب بىر كىزى تاراز اولدوغونا گۈره هر يئرين باسار. ايکى نفر سو سوواران ال لرىنده بىئل، قىچلارين چيرمالامىش يا چىكمە گىئيمىش، سويون قاباغىندا وور - هاي چالىشىر، مانەلرى بىئلين آغيزى ايله قالدىرماقلاد، سويون كىزىن هر يئرينه آخاجاغىنى ساغلايارلار. كىزىن اىچىنده بىر تالا سو چىخمايان يېرە، هئرە دئىرلر، بىئلين آغيزى ايله سويون آخرىندا اورانى ايتىرىپ تارازلا يارلار. ائله كى بىر كىز دولدو، قوشادا وريانى دىيىشىپ سويو او بىرى كىزە قويارلار. اگر عمللى - باشلى ياغيش ياغىب، يئرە كىفaiت قىدەر نم ايشلەيرسە، داها سووارماق اىستمز. سوواراندان سونرا ائله كى يئر پالچىق حالتىنдин چىخدى، كىشىنە (يئرين يوموشاق حالتى) اكىلر: بىر آدام هر آددىم باشى «دلەمە» نى يئرە زوخلابار چىخاردار، اونون آردىنجا باشقابىر آدام، ايکى - اوچ دنه اىسلامىش گونه باخان توخومونو دلىگە سالار. دلىگىن اوستون توپراقلامازلار. هاواگونشلى و خوش اولارسا بىش گون، بولوتلو اولارسا اىكىرىمى گوندىن سونرا سووارلار. توخوم اكىلندىن سونرا چوخ ياغيش ياغارسا، دلىكلر دولاجاق، توخوملار گۈئىرمىھ جىك. يئنى دن اكىلر. گونه باخان بىر هفتە يا اون گون بعضى دئىشىلەر گۈره اىكى گون سونرا قروفول وئرر، ايکى آى، بعضى يئرلەدە بىر آيدان سونرا دؤرد بارماق يا يارىم مئتىر اوجالاندا، سووارار، كىشىنە آلاغىن ائدىب تكىلەيرلە. بعضاً دىيىنەن آزجا آرالى، شىميايى آغ قووت وئرلەر. قىرخ يا قىرخ بىش گون سونرا تقرىباً يايىن اون بئشى يا اىكىرىمىسى، بعضاً يايىدان بىر آى گىئىن گول لنر. بعضى يئرلەر بىر اولار هفتە دن بىر سو اىچىر. يئر بوش اولاندا - قالىب ھانسى كند اولدوغونا - بىر آيدا بعضاً قىرخ گوندە سو اىچىر. يئر قوم اولاندا گونش دىئر يئر قىزار، گونه باخان تىز سوسوزار. گونه باخانى قوبىلار تاپالاسى و آجاجى سارالار، آخىردا دئىرلر: يئتىشىپ، توخومو رنگ آلىپ، توخومون دولدۇرۇپ. تقرىباً پايزىدان اون بىش گون گىئىن، گىئىر يارىم مئتىر يئردىن اوجا گونه باخانى كىسلەر. تاپالاسىن بىر يئرە توپلايىپ، كىشى لر و آروادلار يىغىشىر باشىنا، تاپالانى بىر - بىر گۆتۈرۈپ چىرىپارلار. يعنى بىر الدە تاپالانى توتابار، ساغ الدە كى قىيسسا آجاجلا چىرىپار، توخوملار يئرە تۈكۈلەرلر. توخوملارى تۈكۈلموش تاپالانى

چىگىن لرىندىن آتارلار دالىيا. بۇ تاپالالارى سرىب قورودار، قىشدا حئيوانلارا وئرە جىكلىر. توخوملارى سرىب قورودار و ال اىلە ايشلەين بوغدا ماشىنى ندا سۇوورارلار. پوك لارى آيرىلار، شوش توخوملارى تايلا دولدورارلار. توخوملارى گتىريپ شهردە توخوم مئيدانىندا ساتار، بعضاً قويارلار مەيدانىن دوكانلارى نىن بىرىنده قالار، موشتى دوشىنده ساتيلار. گونه باخانى اكىب، اكىنچى نىن زمى دن يېغىشماقى معمولاً كدونونكۈندان اون - اون بىش گون اسكىك اوЛАر.

بعضى كندىلدە گونه باخانى توخا ايلە اكرلر. بۇ صورتىدە توخوم اكىلەمە مىشىن ئونجە زمى نى سووارماق اىستىمز بعضاً اكىنچى بوغدانى دؤيوب يېغىشدىرياندان سونرا، آردىنجا خوزانا گونه باخان اكر.

يونجا

يونجانىن ياز اكىنى

يازىن ايكىنجى آىي نىن اول لرىندىه يئرى سورر، كردىوارلا يار، كردىلىرى صافالدىب تاراز ائدرلر. يونجا توخومو نارين اولا ر. توخومو سپر سونرا دىميرىخلا يازلار قارىشسىن. يادا دىميرىخ عوضىنە چىرىپى يلا قارىشدىريارلار توخوملارين اوستو اور تولسون كى قارىشقا چىكمە يە، اوزدە قالانى اولمايا. سووارارلار. يونجا بئيار اولا ر، اوچ گوندە گۈئىرر. ئونجە يئردىن چىخاندا، دئىرلر: توخوم وئرىپ. بؤيوبىر، گۈئى نارين گول لر آچار.

گول لىننە بىچمەلى اولا ر. يونجانى سووارار، اوت بىچەن ماشىن لا بعضاً كلتى (kələnti) ايلە بىچرلر. يونجا يئرده قالىب اولوشىگە يېر. هاوا ايسدى اولا رسا، بىچىندىن بىرگۈن سونرا، سرین اولا رسا، بىچىندىن ايكى گون سونرا خۇروم (xorum) سالارلار. يعنى كۆما - كوما - بىغارلار و صاباحىسى بوكىلر. يونجا باغى اور خوشونا قالار قوروپىار، آپارىپ ائودە تاييا وورارلار. قىشدا دۇغرايىب وئرلر مال - داوار يئير.

يونجانى ايلدە اوچ دفعە بىچرلر. دئىر ديا بىش دفعە بىچن ده اولا ر. يونجانىن اول بىچمە گىنه قمىش، ايكىنجى و اوچونجو بىچمە گىنه امىش دئىرلر. اول بىچىندە يونجانىن

ایچیندە آلاش - اولاش (باشقى اوتلار) اوilar. ايکىنجى و اوچونجو دۆنە بىچىنده اوت اولماز
امىش يونجا (تميز يونجا) اوilar. يونجا يئدى ايل گنج قالار. بىچرسن، كوتوكىنلىق چىتىدا يىپ
آجارلا يار. قووت (پئهين، قره قووت، آغ قووت) وئریپ سووارلار.

يونجانىن پايزىز اكىنى

پايزىزىن بىر واختى يئرى سورى، بوغدا سېر، كردىوارلا يار، يونجا كىزى سالارلار. بوغدا
گۈئىر، قارياغار، باهارىن آرا آيى ياغىش ياغاندان سونرا، يونجانىن توخومون سېرلر بوغدانىن
ايچىنه. بوغدانى يايда بىچىرلر، يونجا، قالار، سووارلار.

بعضى اوقلارين آدلارى

آغ چۈپۈ اولار. (Çökirə) چكىرە يا آجي چكىرە زهر كىمى آجي و آغ گولو اولار. (Çoban kirbidi) چوبان كىربىدى داغدا اولار و اينجىبىرە اوخشاyar چۈلمك چاتدادان (Çölmək Çatdadan)	(aci biyan) (aci qici) آجي اولار. آشا سالارلار، قايىنادىب سوپىونو سىخار، ياغدا قىزاردىب يىئىرلار، بەهزادى سۇرۇلۇ گوندە بو كلمەنин معناسى بولاق اوتو قىيىدە آلينميش دىير. آغ باش
گولونون دايىھىسى نىن قوطرو تقرىيأ ١/٥ سانتى متر اولار و بو گولون دؤورە سىيندە، لالە رنگىيندە قىيرمىزى كىچىك گول ياپراقلارى اولار. (Çitdix) چىندىخ داشلىق يئرده بىتن بىر كۇل دور. آدام بويدا اوچالار، آغاچى چىلىك بارماق يوغۇنلۇغۇندا و دواملى اولار. قدىمەر راھال كىندىنده دام باسىرىاندا پىرىدى لىرين اوستونە قوياردىلار.	آغ قويروخ (ağ quyrux) ائششك تورپى (eşşək turpi) ياپرااغى تورپ ياپرااغينا اوخشاyar، سارى گول لرى اولار. ائششك يونجاسى (oğlan oti) اوغلان اوتى سارى كىچىك گول لرى اولار، آشا سالارلار. ايلان بوغداسى (polik) پۇلىك لوبيا سالار و لوبياسى يىئىللىر.
خانىم زنگى دارى جان داغ قارپىزى: قارپىز تاغينا اوخشاyar، فيندىق يئكە ليكده قارپىزى اولار. أمما يىئىللىز. داغ يونجاسى: ياپراقلارى نارين اولار,	جم - جم (cəm - cəm) جىز (cız) چاييرى اوخشاyar. اكىنچى لر، جىز داواسى دئىيلن بىر زهرلى مادەنى سويا قاتار پومپ ايلە زمى يە سپر و بوعلاڭى آرادان آپارارلار. چاتدار قوش (Çatdar quş)

قىزىمەمەسى اوتو يىئكە لنده، قالقان دىيرلر.		يئرە ياتار.
(qərərət birçək)	قره بىرچىك	سارى چىچىك: سارى نارين گول لرى نىن توپلوسو، چىتركىمى اولار
	قره گۈز	ساققىز كولو (Saqqız kolu)
قره يونجا: ياپراڭى نارين اولار، يئرە ياتار، يىئكە لنده، كۈگۈنۈ آز قالا بېئل كىسمز.		ياپراقسىز، ايچى بوش ياشىل تر چۈپلىرى اولار. داغدا بىتن نۇوعونون كۈگۈنده، داغ ساققىزى اولار.
(qəri saçı)	قرى ساچى	
	گولو اولماز.	
(quş dili)	قوش دىلى	سېبلىگە (sebəlgə)
ياپراقلارى قوش دىليتە اوخشايار		ياپراقلارى نارين اولار، حئىوان بىرک يئير، جادونى كسر.
(qırpin)	قىرپىن	
چايىرا اوخشايار. ۱- تئللى قىرپىن ۲-		سوْتلوچە (Sutlucə)
	مودوك قىرپىن	آدامىن درى سىنه دوشن «بۇز» و آرادان آپارار.
(qeytəran)	قىئيطران	
	بويو اوجا اولار.	سۇسالىق
(kələdmə keşir)	كله مە كئشىر	سۇلۇق اوتى (Suluq oti)
گوللى - گوللى اوت (gülli-gülli ot)	سارى گول لرى نىن قىرپى، ايچى بوش اوЛАر. گولو سۇووشاندا، توپىوز پان - پان اوЛАر. يئل اسندە توخوملارى هر يئرە داغىلار.	أرخالارين قىراغىندا بىتىر.
	ياغلىجا	شىرە (şərtər)
(yağlıca)		قيچ أغىرى سينا داۋادىر، تقرىباً شىوېدە اوخشايار آمما كوم دور. نارين گول لرى نىن رنگى قىرمىزى و چۈھرائى آراسىندا دىرى.
(yepələtək))	يئېھىلك	قازان قولپى
بەهزادى سۆزلۈگۈنده، بو كلمە قوش آدى معناسينا قىئىدە آلينمىش دىرى.		قااطىر قولپۇغى: ياپراڭى اولماز ھمىشە گۈئى قالار.
		(qalqan)
		قالقان

بعضى آلقىشلار

آلله اليينده اوووجوندا قويسون! (آلله الييندن آلماسىن)
 آ... باشىندان تۈكىسون!
 آلله بىرە يوزمىن بو دونيا، بىرە يوزمىن او دونيا عوض كرامات ائيلە سىن (نوحە خوانلارىن پول
 يا اىحسان وئىنلەر دوعاسى)
 آ... خىالا گلمەين بلاalarدان حىفظ ائيلە سىن!
 آ... خىيرە جالاسىن!
 آ... هەنج كىيمىن ايشىن ايمە سىن!
 اووونج اولسون!
 ايشىقلىغا چىخاسان! (بىر آدام، بىر قارانلىق يېرى ياشىغى آز اولان يېردى، چىرغۇ ياندىرلادا، بو
 سۆزۈ دېئىرلر)
 قضا و قدردىن اوذاق اولاسان!

بعضى يامانلار وقارقىشلار

آدىنى آدلارا قويوم!
 آللە سىنин لە منىم دىوانىيمىزى ائيلە سىن!
 آنان ملر قالسىن!
 آنانى ايتلر قۇوالاسىن!
 ائششك ليگىنده بىر زاد قانىر.

ائششك ليگينده هئچ زاد قانما ييب سان.
ائششك بيرى ئاششك!
اکىب - دوغانينا لعنت!
اوکوز! سۇپا!
اۋوين يىخىلىسىن!
ايت اوغلو ايت!
ايت يېتىمى!
ايتىن بىرى!
بالان قودورسون!
بازار يېتىمى! (قديملر، كيمسه سىز - يېتىم اوشاقلار، گئچه - گونوز كوچه - بازاردا قالاردىلار.
عايلە قايغىسى و تربىيەسى گۈرمىن بو اوشاقلار، ادبىز، اخلاقسىز و تربىيەسىز
ولاردىلار. جماعت بو دېيىمى يامان كىمى ايشلەدردىلر. ايندى ده، ادبىز و تربىيەسىز آداما،
بازار يېتىمى دېيرلر)
پىشمان قالاسان يېرى!
پ... بىرى پ...
توفاغىن داغىلىسىن!
جانى نىن وايىنا قالاسان!
چىراغىن كىچسىن!
حئىپىص دن عملە گلن!
ددهنى ايت چىخارتسىن يېسىن!
ددهنىن بندىنه پ... قويوم!
ذات سودونه لعنت!
ساغ الين سول كورگىنلىك، سول الين ساغ كورگىنلىك چىخسىن!
سسىن سال آلتىيندان گللىسىن!

سوپا!

قاپین باغلی قالسین!

قیران! آجیق اوزره، بیر آدامین يا بیر اوشاغین چاغیرماگى يا آغلاماغى جوابىندا دئىرلر. «آ»

صائىنى اوزالدارلار. قیران يعنى هلاك ائدن. هر دن ده دئىرلر: قیران، حصبە!

کولون چىخسىن!

كيف توتموش!

گ... ون قۇوووشسون!

يانلارينا پىلتە قويوم!

يئرە گىرەسەن!

آفالار سۈزۈ

ا

- آتالى آنالى قىز آل.
- آجدىن گئىت چوبان يانينا، سوسوزدون گئىت جوتجو يانينا.
- آدام ايشى باشارا، بىرده بير شانسى اولا.
- آدام بىلرسە نه اولا جاق، دانىشماز.
- آدام گىرك ايشىن كىچرىنە باخا.
- آدام گىرك پولودا گنجلىكىدە قازانا، قوجالىغىدا: آدام گىرك گنجلىكىدە جانينا موواظىب اولا. آدام گنجلىكىدە جانى نىن آغرى سىين بىلmez، اوونون آغرى سىين قوجالىقىدا چىرك.
- آدامىن قوههمو، جىبىنىن پولودور.
- آدامىن گىرك دوشونەجى اولا.
- آرابايلا دۇوشان توتورلار: سياستله ايش گۇرۇرلر. آرابايلا دۇوشانى اوقدەر قۇوارلار يوروولار، اوزو گلىپ آرابانىن آلتىنا گىير سىغىنار.
- آز ياشا، آزاد ياشا.
- آللە قارغا دئىيل كى گۆز اويا. آدامىن چۈرگىن اليندن آلار: بو سۈزۈ ناشوكور و ايشىندە خيانىت اولان آدامىن حقيىنە دئىرلر.
- آللەين جىبىندىن بىغمىرى اوغۇرلا يېرلار: جامعەدە اوغۇرلوغۇن قباحتى گئدىب، شرات چوخالىب و مال گۇونلىگى قالما يىبدىر.

الف

- اتفاق بير دفعه دوشر، هميشه دوشمز؛ اختياراطى الدن وئرمە!
- ائششىگىن ده قويروغۇ ترىپىشىر آمما بىرك اولا.
- اوچون بىرى شىطان اولا: اوچ نفر بير يىرده يىغىشىب صۈجىت اىدىنده بو سۆز و دئىرلر.
- اك هئراغاش (١) يى آغ لواش، اك ارەزىن (٢) يى خەزىن (٣)
- ال، الدن كىچىنر: بىر آدام شىئى بىرىيىندن آلار، ساتار آيرى سىينا قازانار.
- ائله ائيلە اوزونە سۆز گلمەسىن! دانلاق آلتىيندا قالما ياسان.
- ائله بىر روسىمىن س... ين قىلىنج لايبى: موتكىبىر اوزونو بىرىشى بىلەن آداما دئىرلر.
- ائله بىلىر حالوا دا نوغالا وار: هلە ليك هوس و لذته قورشا لاتىپ ايشىن عاقبىتىندن خبرى يوخدور.
- اليىنده (اله يىنده) دويارسان: بو سۆزه راجع صحىفە ده بىر حئكايە وئرىلىميش دىرى.
- اوزگە گلىپ آدامىن اوز يئرين وئرمىز: اوزگە گلىپ آدامىن ايشىنە اوزو كىيمى جان ياندىرماز.
- اوزلو گىندر جىتنە، اوز سوز جەھىتمەدە قالا.
- اوغول - اوشقاق ايشى دئىيل!
- او لا جاغا چارە يوخدور.
- اولمك اولمك دىرى، خىرىلداماق نه دىرى! شۇ جاعتىن اولسون! يا هئىچ زاددان قورخما ياجاغام.
- او هارا ائشىدە سن، او هارا گۈزونلە گۈرە سن.
- ايشىم دوشىنە قوهومام، ايشىم دوشىمە يىنده قۇۋۇرام.

٢- ارەزىن: گىنج اكىلىميش

١- هئراغاش: تىز اكىلىميش

٣- خەزىن: آتى قامچى ايلە وۇرالار، كلى خەزىن ايلە - خەزىن دىستە سى و گۈزىن توخونمۇش اوچ دىلى و بىر شىپى، اولا. كله دىننە قارىنى نىن آلتىيندا شاپىلىتى سى نە - هارا گىندردى. دىلى نىن اوجوندا بىر دويون اولاردى، كلين قارىنى نا دىننە، آز قالاردى اتىن قوپاردا.

ب

- باجي دئين ق.. چيخار، قارداش دئين گ.. چيخار.
- بؤيوت ييتيم، س.. سين گ.. ون.
- بير اولمازسا، مين اولماز.
- بير آدامى گوردون پالچигا باتيب، بير تپىك ده سن وور كنج! ياخشيليق قاباغيندا پيسلىك گورن آدام آجيغىندان بو سوئز دئير.
- بير باش بير توربا، مين باش بير توربا: مين آدامىن گوره بىلە جگى بير ايشى بير آدام گوره بىلدى.
- بير شىئين قدرىن وار اولاندا بىلە سن، الدن گىئىدىن سونرا ها دىزىنە دئى، فايداسى يوخدور.

پ

- پار - پار پارىلدىر، دوشمن زاوىلدىر.
- پول آدامى گۈزل گۈستىرر.
- تاپشىرماقلا مكە قبول اولماز.
- تك لىك اللهين اوزونه گلىپ دىر: آداما تك لىك ياخشى دئىيل.
- توتدوغونو بوراخما، اليىدىن گىئىدە يانما، گۈزونلە گۈرمىنه اينانما!
- تئىخا قاتيق يئرسن، توخانى برك وورانمازسان. قوهەلى يئمكلار يئمىزىن، ضعف ائدر ياخشى ايشلە يئمىزىن.

ج

- جرجىكن سوروشدولار: نىيە ايرى - ايرى گىئىرسن؟ دئىدى اودا بير كۈپك اوغلولوغون يولودور.

چ

- چوبان اوزو بىلە هانسى قويونون سوتۇ دادلى دىر.

● چوبان چۈرگىندن قورخاماز.

● چۈرك وئرنىن توتار.

● چۈرگى دىزى نىن اوستوندەدىر: ياخشى لىغا يامانلىق ائدن يا دوز - چۈرگە خيانى ئىدىن آداما دئىرلر.

● چۈلدە هەنج بىتىگىنى كۆكۈندەن چىخار تما!

ح

● حاضير دىبى (دئىيل) بارىشىدىرا، حاضيردى قارىشىدىرا.

خ

● خىئىر دئمىزىن شر گلمز، شر دئمىزىن خىئىر گلمز: خىئىرا يە شر قارداشىدیلار.

د

● دوشىنبە يە دوشوبىسىن، شىنبە يە دوشرسە ايدن بئلە اولمازايدى^(١).

● دونيانىنكى بئلەدىر!

● دويىه (بىر ياشينادك دىشى گنج اينك بالاسى) گۆز ائىلمىز سە، دانا تو ز ائىلەمزمز.

● دىلى اولمازايدى، باشىنى قارغالار يېيردى^(٢): اونون يوموشاق و آدام يۇشودان دىلى اولمازايدى، ووروب اۇلدورىدىلر، جىمدىگىنى چۈلە آتار قورد - قوش گلىپ داغىداردى.

● دىلىمە دئىينىجە اليمە دئىيىمدا! بىر آدام مىڭلا او اهلينە بىر - بىر اوز توتار دىرى: فيلان شىئىي گتىر منه! هەنج بىرى سۆزۈنە باخماز. بو سۆز و دئىير و دوروب اوز إلى ايلە گتىرر.

● دئىيب لەر گىئت اول گل، دئمە يىب لەر گىئت بۈل گل^(٣)! بىر آدام بىر شىئىي نئچە نفرىن

1- سىنин نوطقىن دوشىنبە گونو باغانلىب دىرى، ايندى بوجور مشقىت لە حيات كىچىرىرسىن. شىنبە گونو باغانلاتارساايدى، ايندى بؤيووك مقاملارا چاتمىش ايدىن. بعضى لرى نىن عقىدە سىينە گۇرە، چهارشىنبە، پىنجشىنبە، جومعە و شىنبە نوطقىنин باغانلماغانينا ياخشى گونلار، قالان گونلار بوجەتنىن ياخشى دئىيللەر.

2- اولاپىلر بىر سۆز اذربايچانىن اىسلامدان قاباقكى غۇنунە سىينە قايتىسىن كى اولولرى قويىلاماز دىلار. بلکە چۈلە قوياردىلار، قورد - قوش گلىپ داغىداردى.

3- هىددە دىرى يىلىگىنده مالىنى بولرسە، انولادى نىن اىچىنيدە هانسىنىن چوخ اىسترسە، اونا چوخ وئرر، امسا دەدە اۇنىدىن

آراسىندا عدالت اوزره بۇلماك اىسترسە، بو سۆز و دئىر.

- دىييرمان چوخور خرمن اوجا، خانىم جوان آقا قوجا.

س ساققالىم يو خدور، سۆز و م كىچمىرى.

● سۆ يولۇن اولونو سۆيرلىر.

● سىغار چىكمىن اولى لو طولوقدور، سونراسى پ.. يئمك ليك.

● سىياناما مىش آتىن دالينا كىچمىزلە.

ط

- طاباقدا چۈرك بىر دنه اولاندا، آدام تىز يىئير. چوخ اولاندا، آدام هېچ آجماز.

ق

● قارغا س... يىب چىگىنинە، دئىير به اولدوز ووروب.

● قانى قان ايلە يومازلاڭ، قانى سو ايلە يويارلاز.

● قايىناماغا سىغىر اتى: مال اتى چوخ گئچ بىشىر و قايىناماغا تابى چوخدور. موقاومت لى آدام.

● قره تندىرە كسو بولاما!: مىلائى بىلمىرسىن بىر آدام آجدىر ياخودىر، دئمە تو خدور!

● قورخونون آناسى اۋلسۇن! آدامى يولا گىتىرىدى!

● قوهوم آدامىن جىبى نىن پولودور.

● قويروغودا آپارىر، تىلەنى دە.

● قىيز بوغاز چىخار، گلىن قىسىراق: ايش ترسە گلنده.

● قىيز بىيار اولار، تىز بؤيوپىر.

● قىيز، قىزاندا گىندر دىوارىن دالىندا اۋزونو سوپىدار.

● قىسىمت الىن ايلە گىتىرىپ آغىزىنا قويماقدىر: چالىشمازسان، هېچ واخت حاضىر تىكە

سونرا ياخالارسا، قايدا - قانون اوزرە هەسىنە اۋز خىچى چاتار.

نى گتيرىب سنين آغيزىينا قويمازلار.
ك

- كاسىبىلار سحره دك او توروب نفت ياندىرار، دؤولتلى نين حسابىن گئىرلر.
- كال گوك اوزو قوبا، ال لمكاله كال قوپماز.
- كۈپك اوغلۇنون قورخوسو!: باخ: قورخونون...
- كۈچدن آزان قارىيا بودا چوخدور: بو سۆزه راجع صحيفه ده بىر لطيفه يازىلمىشىدیر.
- كىشى آت اولدورمه يىنجه باهتال اولماز، آمما ياخشى سى بودور اولدورميه. بو سۆزو خسارته اوغرامىش، مال - دؤولتى اليىندىن چىخىميش آداما دئمك لە، اونا اورك - دىرك و اومود وئرر و اونو مأيوس اولمادان چالىشماغا تشويق ائدرلر.
- كىشى سۆزوندن دۇنمز.
- كىشى وار آرواد كىمى دىير، آرواد وار كىشى كىمى دىير.
گ، ل، ن، و، ھ ي
- گۆزه قوروق يو.ندور.
- لوطودا اولمازسان، گوك لوطو باشماغى جوتله يەسىن!
- نه يئرىيىر، نه مىنير.
- ورثى يە چوخ ساخلايارسان، چوخ سؤىيە جىكلر.
- هر يئرده اود ياندىردىن، گئىننده سۈندور گىئت!
- ياخشى اولدو قارداشىم اولدو، أشىقلارى قالا جاق منه.
- يامان گون گۈرمە يىن دئير بە بودا يامان گوندۇر.
- ياي - ياز اولدو، چىخ چاروادار سئىرىينه، قىش گىلندە س... دەھسى نين گورونا: قىشدا چاروادارلار چوخ اذىت چىكىلر.
- يئر وار بوغدانى چۈددار ئىيلر، يئر وار چۈددار دان بوغدا وئرر.
- يولسوزو يولا تاپشىر، يول اوزو ووراغاندى.

دئییم لر و سؤیلم لر

دئییم لر و سؤیلم لر، ائحساس و دوشونجهنى بديعى طرزده بیان ائدير، سؤزو بزه يير و ديليميزين زنگين، گوجلو، آخيجى، طراوتلى و خوشالىم او لماغينا سبب اولورلار. و بير فورمول كيمى عوموم خلق طرفيندن يئرى گلدىكده ايشله نيليرلر.

هر ديلين اوزونه مخصوص دئییم لرى واردىر. بيزيم آنا ديليميزىدە دەيىصتىلاحالار قىيسسا اولدوغو حالدا، ائله لرى واردىركى بير - ايکى صحىفەلىك اىضاحا ائحتىاجى اولان معنى داشىيىرلار.

گۆزل ترکىيلى سؤیلم لر ايسە، ائل ماھنيلارى كيمى آدامىن اورگىن او خشاييرلار. سؤزون دوزو دا، بو ساده سؤزلىرىن بعضى سىينى يازماغا اليم گلمىردى. آمما بونلارى قورو يوب ياشاتماق گرک. سؤیلم لر قىيسسا اولدوقلارى حالدا، ديليميزين اوزل ليكلرىنى داشىيىر، لطيف، مؤحىكم و تأثيرلى ديلر. سؤیلم لر ساده جومله او لاراق، دئییم لردىن فرق نىيرلر.

۱

- آبادرانق! abadaranq (يا دئيرلر: شاراخ، قولاغى نىن دىيىنه بير سىللە)
- آتاسى كەلان، آناسى كەھلان، اوروم ويلايىتنىن دۇل.
- آخ دە! - ياخشى اولدو (مېثال: آخ دە! قوى بورونو اووولسون)
- آخىرييندى! بىرك تنبئە اولا جاقسان، چوخ اذىت و چىتىنلىكى دوشە جىكسن.
- آدام، آدامىن اوستونە مىنېب - تونلوكدور - چوخ آدام وار.
- آداما سؤزو بير دفعە دئيرلر.

- آدام باشیندان سونرا هر زاد وار. زیبیل لی یئر
- آدام دئیر ائله چی - چی یئیم (چوخ ینمه لی دیر)
- آدامسان آخى! بىر آدام يولداشى يا باشقى بىر آدامدان اذىت گۇئرسە، اعتراض اوچون بو سۆز و دئير.
- آداملا او توروب دور ما يىب كى آداملىق اؤيور شە.
- آدام ھميشە او شاق او لا! او شاق شاد و خيالسىز، آتا - آنانين سئوگىسى و قايغىسى اوستوندە؛ دردىزىز، غوضەسىز، قوش كىمى آزاد و يونگول ياشايير.
- آدامىن الى او زونه يايپىشىر. تعجب، تأسف يا او تانماق علامتى. اونون سۆزون ائشىندە آدامىن ...
- آدامىن جىڭرى (يا اورگى) آغىزينا گلىير. بىر زاددان موشمىز اولماق.
- آدامىن عاغىلى گندىر - آدام حئiran قالىر (مېثال: ائله خالى لار تو خويورلاركى باخاندا آدامىن عاغىلى گندىر)
- آدى اوستوندە قىيم او لىسون - بىرى نىن او غلونون آدى ايمام - پىيغىمبىر آدى او لاندا، دىدەسىنە بو سۆز و دئيرلر.
- آدى يلا دئىيلىردى - مشھورايدى (مثلاً خوى دا پارچى قووونو آدى يلا دئىيلردى)
- آرالىقدا ھلک دى - برک چالىشىر.
- آرامىزدان قىل كىچمىر - اونونلا ياخىن يولداشىق و آرامىز چوخ سازدىر.
- آرامىز دىيىب - دوستلۇغوموز پوزولوب.
- آرپاسى آرتىق دوشوب، آنقىرىر.
- آرىق - جىلازىن بىرى دى. نازىك و او جا بوى آدام.
- آرزو م گۈزۈمەدە قالدى.
- آز قالىرام دئىيم... اينانىلماز بىر سۆز و دئمگە بو سۆز مقدمە دىر.
- آز قالىر جانى گ.. چىخا (مثلاً پاخىل لىقدان يا مثلاً بىر آدام قونشوسونا خىطاباً دئير: او زىلرى هر او يوندان چىخىرلار، بىزىم حيط دن بىر شىققىلىتى قووزاناندا آز قالىر...)

- آروادلارین جور تانيندان قاييريلير - ديرسيز و خاصيتي اولمايان بير شئيه دئيرلر.
- آغيزى گىتمك - (ميثال: كوتومون قول لارى نين آغيزى گىدىپ گرك وئرم خياط قاتلايا)
- آغيزيمى دولدور دوم دئيم. ايسته ديم دئيم. آغيزيمى... گل گىدك بىزه، دئى: بوگون منه قوناقسان.
- آغيزىندا ديلى يوخدور دئيه... او تاماق يا ادب يا عاجيزلىك اوزره، اونا اجحاف ائدهنىن قابا غيندا دينمير.
- آغيزى نين يئمى دئىيل! او آدامين بو ايشه يا بو شئيه يا... قابليتى يوخدور.
- آغيزىنдан قاچيرتدى - گىزلەتمگە چالىشىدىغى سۆز و ايستىمەدن احتياط سىز ديلينه گتىردى.
- آغيزى نين ساريسى گىتمە يىب دير - هله او شاقدىر
- آفتابايما، لا فلادائىن قوجا قارى.
- آقا بو، ايت اولمادى! دوشدو او شاقلارين جانينا، اونو اورادا، بونو بورادا تاپدادى.
- آلا باخ! - بير آداما بوغما باساندا دئيرلر.
- آلاخ دان گلن آداما او خشايير - پوزغون و يورغون، توز - توپراق ايچىنده، او زونو توک باسمىش آدام.
- آلتدا قالىبسان؟ - مثلاً جوابىن وئردى!
- آلت ووروب، او سىت چىخماق - هر يئرى آخختارماق (ميثال: بازارى آلت ووردوم... ايستىدىگىم شئىي تاپانماديم.
- آلدى باشينا چىرپدى يئره!
- آللە شانس پايلياندا، هانسى تندىرىن كوفله سىنده گىزلەنمىش ايدىن؟
- آللە اونو ووروبدا، سىن نىيە وورورسان!: بىرى بىر ذليل آدامى ووراندا يا اينجىدىن دئيرلر.
- الله وئرسىن! دىلنچى بىرىندىن پول ايسته بىر، او آدام پول وئرمك ايستىمەيندە بو سۆز و دئير.

● آللە يئىرنەدە يئىرر.

● آنامى اممە يەجگەم كى! بو موعامىلە دەگرک بىر زاد قازانام، قازانما يىم بس نە يئىيەم.

● آنجاق كى بىنَا تئشە - مالاسىن ايليشدىرسىن. مگر ايشى قورتارار، ايشىن آردىنجا سنه ايش آچاچاق.

● آمانىن گونودور! آماندى!

● آمماسن گل...

● آناسى دىير (مثلاً دېينىدە فيلانكس قارپىزىن آناسى دىير، يعنى قارپىزى ياخشى تانىيىر)

● آهان باخ! ۱- بو سۆزرو آداما ھده - قورخو گلنەدە دېىزلىر و آردىنجا، يئرددە بىر × علامتى چكىرىلر. مىثال: ۱- آهان باخ، گۇئر سنه نئيلرم! ۲- ياخىندا دېىزلىر: مەركىننەدە قارپىزلاز اولور، آهان باخ! بو حالدا قول لارى قارپىز بويونجا آچارلار.

● آياغىمېزىن آتىندا جىك ايدى: چۈل بىزىم آياغىمېزىن... يعنى هئى چۈل گىزىدىك.

● آياغىن وئردى يئرە - دىرنىدى، عىناد ائتدى، دئدى اولمازكى اولماز.

● آياغىنى قوى: آياغىنى قوى بازاردان بىر دنه الڭ آل گتىر

● آى داش آتان بختەور، داشىن دا بىر واختى وار!

● آى شولوق - بو سۆز و بىر آدام باشقاسىنى ايستدىيگى اوزرە دېير. مثلاً بؤيوكلر، اوشاقلارا.

● آى قىريشىمال! - باخ: آى شولوخ!

● ۱- آى گولدوڭها! ۲- آى دىدىنها! ۳- آى اوينادىها! (ئىچە بورجودوردو!)

● آى ماشاء الله هئى! (مثلاً نە قىشىنگ ياغىش ياغىر!)

● آىبى بىتدى! - موصىبىتى باشلاندى.

الف

● اتدىن دىوار چىكدىلر - جماعت يىغىشىپ تاماشا يا دوردولار.

● اجلى گلىب: اونا - بونا دولاشىر، ووراجاقلار اۋەلە.

● ادا چىخار تما! ادا گتىرمە! ادا بازلىق ائىلە مە! شبئە چىخار تما!

● ادالارینى يېغيشىدىر!

- ائركك ظرافات - كۆبود، طرفى اينجىدين و خوشالىمەين ظرافات.
- ازىزلىپ - بوزولور: ناز ائيله يير.
- ائشىشك گلېپ دونيايا، ائشىشك ده گىندە جىك - چوخ ائشىشك آدامدىر.
- اققولى - مقولى - ظرافاتجا عقد صىغەسى (مىثال: اققولى - مقولى دا اوپىرنەمەدىك، بونۇن دول خالاسى وار، راستىميىزا كىچىنەدە صىغە ئائىلە يك)
- ال - اىياغا دوشدو - ۱- يالوارماغا باشلادى ۲- شىدىدا چالىشماغا باشلادى.
- ال الدن او زولوب، ايش اىشدن كىچىپ.
- ال - ال گىندك يئره - موصالىحه ائدك - نه سىندىن، نه مندىن (ورق قومارلايندان اولان، پاپالان او يۇنو ايصطىپلاحالاريندان)
- الده اولە جىك بىر گون. ازاجىل آدام او لە دوغونا گۈرە.
- ال - قولوموز با غىلىدى - محضورىت او زەرە، تجاوز و حقسىزلىگە قارشى، گوجوموزدن يارارلانا بىلىمېرىك.
- ال باخان آدام - گۆز و او زوگەلرین اليىنده اولان آدام كى او نا بىر شئى و ئەرسىنلر. دوولت قوللو قچو سودا دئير: ال باخانىق دا!
- ائله بونو آخтарىردىن!؟ بىر آدام اىبھاملى بىر اىشى گۈرمىگە چوخ گىرىپىش و خسارته اوغرايىار. يا مىڭلاساواشار و ورۇب باشىن يارارلار، او آداما بو سۆز و دېرىلر.
- ائله بويوموز قالمىشىدى - زيانلى و گۈزلەنىلمز بىر ايش.
- ائله بىر آرواد حامامى دىر - جىغان - ويغانلى و سس - كويلىۋىئر.
- ائله بىر ائرمنى دىيغاسى دى.
- ائله بىر ارى اوينىن يانىنجا گىتىرىپ - بو او شاغى چوخ اىستە يير و بونا چوخ توجه و علاقە گؤسترىر.
- ائله بىر ايلانا آغى و ئىرن دىر^(۱).

۱- ايلانا آغى و ئىرن، كىرنكلى يە او خشاپار و چۈلدە او لار. دىيردىلر: ايلانا آغى و ئىرن هە كىمەن دىشىنى ساپارسا، او آدامىن

- ائله بير بوغادي.
- ائله بير بيزى قاندان قورتارىب - بىزه، دىرى اولمايان اوجاجىق بير ايش گۈرمكىلە، بيزى اۋۇنە بير دونيا منتدار بىلىر.
- ائله بير بونونلا دېيىل سىن - سۆز اشىتىمە بىر.
- ائله بير تاماشا قاباغى⁽¹⁾ دىر - جماعتىن ايشىنە يئتىشىمەين بىر رئىس يا بىر مسۇولا دېيىلر. يعنى ائله بير بونو قويوبلار مىزىن دالىندا جماعت گلىپ بونا تاماشا ائيلە يە.
- ائله بير چۈرگى تندىرده ياندى (مثلاً نە تىز دىللەدىن)
- ائله بير حامام قاپىسى دىر - قدىم حامىلارىن قاپى سىنا ھر يېرىندىن دوران معطل آدام، بير خط يا جىزىق چىك يا بوبىا سورىدى.
- ائله بير دىيرمان داشى كىچىرتىدين بوغازىما، سىسىم چىخمادى.
- ائله بير دوغار كل دىر: چوخ گوجلودور!
- ائله بير دىلىنە يارما سرىپ! هئچ دانىشمىر.
- ائله بير دىوارا دئىرسىن! اۋۇنۇ اشىتىمزىلىگە ووروب.
- ائله بير سىلەلە ووررام يئرده ھول كىمىمە يىشلە يېرسىن!
- ائله بير قوتور قورباغاندىر. چىركىن آدام.
- ائله بير كور كىشى آروادىن دؤйور - بىر آدام بىر ايشى گۈرمكىدە باشارىقسىز اولاندا دېيىلر.
- ائله بير گۈيون گۈبگى بىر تىلىپ بو دوشوب يئرە - اۋۇنۇ بىگەن موتكىبىر آدام.
- ائله بير گىچ توخلوددور.
- ائله بير لال قارغاندىر.
- ائله بير لوبىن يىن آزىب! اۋىز حىنىدىن چىخىپ سان.
- ائله بير مال دىنگى دىر! كوبۇد، ھۆزۈ و قانماز آدام.

دېشلىرى تۆكولىر.

1- تاماشا قاباغى: كدو جىنسىنىدىن دىر، قىرمىزى اولار، تاماشا اوچون طاقچا ياقوياردىلار.

● ائله بير مطل (معطل) شبئهى دير! ايشلهين آداملارين يانيندا معطل دوروب ايشلەمین آداما دئىرلر.

● ائله بير منى يئردن گۇتۇرۇب! ائله بير منى مخمصەن قورتازىب!

● ائله بير يئتىم خانادىر - اوشاغى چوخ اولان ائوه دئىرلر.

● ائله دويون آدامدى!: بىرزادى دئىدى يوخ! داها يوخ. دونيا بىغيشارسا، قبول ائيلەمز.

● ائله كى اولچور سن بىچىرسن، ارىشتە دە چىخىر. چوخ تعرىفلمە يىرسن.

● ائله ليكىنه باخما! ظاھيرىندن قضاوت ائيلە مە، مثلاً ائله... آچاق كۈنۈل آدامدىر.

● الەيىب نارىنلارىت تۈكۈرم، اىرىلىرىن چىكىنىمدەن آتىرام دالى. بىر آدام لا كېف -

احوال ائديپ سوروشارلار: نئيلە بىرسن، نئيلە مىرسن، نە قايىرىرسان؟ جوابىندا مومكۇندور بو سۆز و دئىه. يىعنى ايشسىزلىكلە اللشىرم.

● الى دوز، آياقى دوز.

● اليم گلمىر! مثلاً اوئىدان اينجىمىشىم، اليم گلمىر اونا مكتوب يازام.

● اليمىزى باغلايىب لار - بازاريمىزى كاساد ائديپلر.

● الين أغدان قارايا وورمور - هەنج ايش گۇرمور.

● اليندە تو تومو يوخدور - اليندە بير شئى ساخلايا بىلەن سالىب سىندىرىر.

● الينه چۈپ وئردىلر: قوماردا پول لارى نىن ھامىسىنى او دوب لىتنە چىخار تىيلار.

● الينه دوندوگوم (مىثال: الينه دوندوگوم، او لاتىن او زونه بىر سىللە ووردو!

● الينه گلنى اونا - بونا خىرجلە بىر.

● انگىن دئشىرم!

● انگىنە دىرەيىم! انگىنە دايابىيم! (تحقىر اوچون دئىرلر)

● او اوزودە نىزىدە لەرندىر (بىچ كىمى لەرن)

● او بىلەن!؟ چايدا باخارسا بالىغىندا ائرکكى - دىشىسىن بىلە.

● او توردو - دوردو، اونا قارقىش ائيلە دى.

● اوچ آشىق بۇيو وار! (مىثال: اوچ... منه اىستە بىر زور دئىه)

● اود قويدو بيلهسينه (ميثال: احمد طرفه گؤر نئجه اود قويوب كى، اودا دئنوب بونو بىچاقلايىب)

● اورادا، اولوم اۇلوب گىندم!

● اورادا منيم نه يىم وار گىندم!

● اوركلى - اوپگەلى.

● اورگىيمىن ياغىن يئدىم: نىگرانلىق و اىضطيراب چكدىم. ميثال: اوغلوم گلىپ چىخىنجا اورگىيمىن...

● اورگى تئويزه (tətöyüzə) دوشوب، نىگراندىر و اىضطيرابى وار.

● اورگىن بوشالتى - آغلايىب تسكين تاپدى.

● اورگىنى باسىدى؟ - اورگى نىن اىستەدىگى كىمى اولدۇ؟

● اوز آرامىزدا قالسىن، گىندىب هئچ يئرده دئمەيىن.

● اوز آرامىزدى. فا. خودمانىھ، اوز... اونون گوناھى يوخ ايدىها ووردون.

● اوز - بحث ائتمرم - اونونلا اوز - اوزه دوروب بحث ائتمرم.

● اوزدن - گۈزدن سالماق - بىر آداما چوخ اوز ووروب اوتاندىرىماق.

● اوزدەدىر (مثلاً ھيرسلنمىگى اوزدە دىر، يوخسا اورگى اونو اىستەير. يا مثلاً دئىرلە: قوهوملۇغو اوزدە دىر)

● اوزو بىلر اللەھى بىلر!

● اوز وئردىكچە آرتىرىر.

● اوزومون درىسى گىندى - بىرىندىن خواھىش ائتمك اوچون آداملاр ساققال توتارلار. ساققالى اولمايانلار ساققال توتان كىمى الينى اوزونه چىك. بو سۈزدىن منظور يعنى چوخ خواھىش ائتدىم)

● اوزومە ايت درىسى چكدىم - اوزومو قىمتدىن سالدىم (مثلاً دوستوما خاطىير اوزومە... يوز دفعە اونا - بونا آنلامامىشام دئىدەم)

● اوزوم دئىرىم، اوزوم انشىدىرىم - سۈزومە قولاق آسمىر.

- اوزون گئر، کيمه قوشوب: بير نفر، بير سفنه يا بير اسگيک آداملا يامانلاشيب ساواشاندا، اونا بو سوزو دئيرلر.
- اوزونو گئرك! يوخسان، گئرسنميرسن!
- اوزونه سالدى (اوتناماز ليق لا)
- اوزونه گتيرمیر اوزونو او يولا قويمور.
- اوزونه گفوره بير آدامدير.
- اوزه قاييتماق - (ميشال: ايندييه دك آنامين اوزونه قاييتماميشام)
- اوستا ووران يئردن.
- اوستوندە غشى وار.
- اوستونه چيختماق - بير آدامى پيس ايش گئردوگو حالدا قفييلدن توتماق.
- اوستوراغى توب سسى وئيرير - قودرت صاحبىي اولوب.
- اوشاق الينه وئرمزلر بونو - بير آدامدان يولداشى بير شئى ايستهينde، ظرافات اوچون بو سوزو دئير. البتىه بو سوزو اصلينده اوشاغا دئيرلر.
- اوشاق اويناتميريق كى! اليميزدە ايش گئروروک، بو اوشاقدى ايسلەينمز.
- اوشاق قورخودورسان؟
- اوکوز كيمى دير! گوجلو، كوبود و كوناز آدامدير.
- اوکوز يئيرسه، جوته گىتمىز. مثلاً وئردىگىن پول يا شئى آزدىر.
- اول ارى باخ، اوغان!
- اولسون دا، سنه دئيرم! هده لمك اوچون دئيرلر.
- اوللمىز، اولمكدىن پيس اولا.
- اوللوسونه ده ياخين دوشىمىز - اوندان قورخور.
- اوللوم دئىيل كى چارهسى اولمايا.
- اوللهسن ده، قالاسان دا! مثلاً پول گئرنىمىزىن.
- اولئىديم دا! مثلاً بير اوشاق آناسينا يېخىلماغىيندان دئينىدە، آناسى محبت له دئير:

اولئىدىمدا!

- او منه دىسىن دا! مثلاً بير آدام ظرافات اوچون يولداشىنى آغاچلا ھدەلىنده، يولداشى بو سۆز و دېير.
- اون آدامى بىر - بىرى نىن اوستونه قويار - گوجلودور.
- اونا دىشى باتمادى - اونا گوجو چاتمادى.
- اون ايکى ايمامىن آلتىسى سنه قىnim اولسون، آلتىسى منه - زيانى يارى بولك.
- اونا دىلى چىخمير - اوندان قورخور
- اون ايدىرىر اۋلەجك، ھلەدە اۋلەجك.
- اوندا منه نه دېيرلۇ؟ مثلاً اگرمۇن اوْزومۇ، اوْبىرسىز آداما قوشام، اوڭدا منه نه دېيرلۇ.
- اوندان ائلە قورخوركى آز قالىردا... اۋپە.
- اوندان قور تولمۇشدق، قالمىشدى بونونكۇ - مثلاً اونون يامانلاريندان قور تولمامىش بونون يامانلارينا راست گلدىك.
- اوندا، گۈزۈن اولسون! اونا موزاقىب اول!
- اونلار بويولدا كولونگ سىندىرىپىلار: اونلارىن تجربى سىندىن گىرك يارارلاناق.
- اونتو ائلە بوروبىلاركى! اونون باشىنا بىر اوپۇن گتىرىپىلرلىكى داها اوندا جورئىت، جسارت و كىشى لىك غرورو قالماقىب دىر.
- اونتو اوْزونه ايش ائيلە يىب - ايشلەمك باهاناسى.
- اونتو گۈرنىدە ائلە بىر آنامىن اوپىناشىن گۈرورم - اوندان رەھىم گىئىر.
- اونتو گۈرنىزىن! (مېثال: دېيىرسىن سىنىن حىلەنە بىر دە آلدانا، اونو...)
- اونون جىزىغىينا گىرمك اولماز.
- اونون ايشلىرىندىن باش چىخار تماق اولماز.
- اونون قاراسى يلا گىتدىم - اونو اوزاقدان تعقىب اىتدىم.
- اونونلا آرامىز آچىقىدىر - هر سۆز و بىر - بىرىمىزه دېرىك.
- اونونلا منىم نه آلىپ - وئرمەم!؟ اونونلا منىم نه رابطه مىز وار، نىيە منه ساتاشىر.

- اوونون يئرينى وئرمىز - او، بوندان ياخشىدیر.
- اويانا كئچىر يامان دئىير، بويانا كئچىر يامان دئىير.
- اويون آچدى باشىما: منى زحتمە و موصىبىتە سالدى. اوغلۇم گۈردوگۇ غلط اىشلىرى يله اويون...
- اهواىي (əhvayi) خرجلر - بېھودە خرجلر
- ايپ باغلايىب لار بىلەسىنە - بىلەسىنە مسخرە يە قويوبلار.
- ايتىن اوستونە آتارسان گۈتۈرمىز - هەنج نىيە يارامايان دىرسىز بىر شئى.
- ايت جانى وار - چوخ جانى برک آدامدیر.
- ايتىن يئرە گئتمىر - فايداسى اوزوموزە، قاييداچاق.
- ايتىن اويونون گىتىردىلە باشىينا.
- ايتىن دالى قىچى حا دئىيل - بىر آدامى تحقىر ائتمك اوچون دئىرلەر
- ايتىن يامانىن دئى بىلەسىنە.
- اىچىنە باخىر - غوضەلى آدام.
- اىستكلى دىلەر: بىر - بىرلىرىن سئورىلر (اوغانان و قىز)
- اىشدى، قىضادى! (مىثال: اىشدى... بورجونو دانارسا، گل منه دئى)
- اىش گىتىرمە يىندە گىتىرمىز.
- اىشە قالمىشامدا! منى مخمصە يە سالىب لار.
- اىشە قويىماق - موشگولە سالماق (مىثال: ياخشى بىزى اىشە قويوبisan)
- اىشيمىز اويون - اويونچاغا چىخىب.
- اىشىن قورتولوب؟! مثلاً نىيە باشىنى قال - ماقا لا قاتىرسان؟ يَا مثلاً نىيە منه ايجشىرسىن؟
- اىشىن ياشدى! تنبئە اولا جاقسان!
- اىكىجە اولسون! گۆزلىرى نىين اىكىسى نى دە چىخاردا جاگام. بوسۇزو چوخو آروادلار دئىرلەر.
- اىكى گۆز اىستە بىر باخاسان - چوخ گۆزلەر، جالىب و تاماشالىدیر.

- ایکینى سایینجا گلدىم.
- ايش گتىرمە يىنده گتىرمىز.
- اىيگەدە آغاچى كىمىتى دوزدور: موتقلىب آدامىن حقىنە دئىرلر.
- اىلان يئىيب اىزدها اولوب: اوْزونو قودرتە چاتدىرمىش، زور اىشلەدن آدامىن حقىنە دئىرلر.
- ائىلە اولدو قىپ - قىرمىزى - او تانجاغىنidan.
- ائىلە اولسۇن اللەها خوش گىتىسىن.
- ائىلە اولسۇن، من دئىدەم بە...
- ايمانى تزەلدى. كىفە باخدى.
- ايمانى قىرقى ايمانىنا دوندو - چوخ سئويندى.
- ايندىيە دك يىئدى كفن چورو تموش اويدوم. مثلاً او حادىھە ده آللە منه سارى ايدى، يوخسا چوخدان اولموشىدوم.
- ايندىيە قالماز ايدى، گۈرهىسن نه اولوب. مثلاً حوسئىن گلمەگى يوبانىب.

ب

- باجاغى پ.. لودور - دوسىيەسى خارابدىر (مثلاً اليىنلىن چوخ خطا چىخىب، مەحكمەدە قورتولا جاغى اولمايا جاق)
- باخ اى، يادىمدا ايدىها! تزەجه يادىمدان چىخىب.
- باخ سنه دئىيرم! (مېثال: باخ... اونا بىر زاد اولا رسا، سىندىن گۈرجىم)
- بارماقلالا سايىلىر - سايى آزدىر.
- بارماقىمى هايانا تو تار سام، اويانا گئدر - سۆزۈمدىن چىخماز.
- بارماغىنى كىرسىسى ايدىن، خېرى اولمازدى! ائله گولوردو!
- بازارى يوخدور - ساتىلمىر، پولا گەتمىر (مثلاً بو ايل سوغانىن بازارى...)
- باسaram آرخا، قارىنىنى آياقلارام!

- باس انشييگه! جهينم اول!
- باس بورايا! ال وئر گوئوشك! (تافق علامتى. فا. بزن قدش)
- باشددا دولاندىريير - بوش وعدهلر وئريل يالان ساتماقلالا آلدادىب او مودلو ساخلايير.
- باشددا دئىيلدىم: فيكريم او زومده دئىيلدى. مثلاً بىلەمەدىم نه دئىين.
- باشدان دىيىه - هر يئرى - ھاميسى (مثلاً جىغارا چكمك باشدان دىيىه بىنە زياندىر).
- باشى اۆزونون دئىيل - الى آچيق و سخاوتلى آدامدىر.
- باشى بنددى - باشى بىر يئرده مشغول دور.
- باشى گ.. و نه آغىرلىق ائدىر: چماعتى اينجىدير. پىس دانىشىغى و پىس ايشلىرى يله او نو اىستە بىر كى بىلە سىنى ئۆلدورسونلار.
- باشىمدان سئل لر، سولار آشىب. چوخ چتىنلىك لره دوشوب، دردلر بالalar و موصىبىتلر چىمىشىم.
- باشىمى. دوموك ائيلەميسىم. مثلاً گول لرلە اۆزومۇ مشغول ائيلە مىشىم.
- باشىمىزا آتلانىر - بىزى ضعيف سانىب تجاووزكارلىق ائدىر. او شاغا اىشارە او لاندا يعنى شولوق ائدىر.
- باشىمىزدان آرتىق دىر - مثلاً بىر آداما هدىيە وئرنە دئىرسن قابىل دئىيل جواب وئرر (باشىمىز...)
- باغ بئلە، بوسستان بئلە: بىر زادى تعرىفلمك. مىثال: به سن دئىيردىن: باغ... بىزى آلدادىردىن؟
- باغلار وار، باغچالار وار، اوندان دا ياخجى لار وار! مثلاً او قىزدان قشنگلرلى وار!
- بدنى شال كىمى سىپدى - مثلاً قىزىلجا چىخارتدى.
- برک آدامدىر - جانىندان پول چىخماز - معاملەدە گۈذشتە گئتمىز.
- برک - برک تاپىشىرمىشام، آماندى يادىندان چىخماسىن.
- بالا بولبول اولدو - ياغىش توتدو - كلله سىنه سوتؤكدولر هر يئرى اىسلامىدى.
- بانكىم يو خدور كى! - هئى مندن پول اىستە بىرسن

- بىشى بىرلىك - بير جور قىزىل بويون باغى كى تكجه بير دنه يىكە دايىرهەسى اولار. قطرى تقرىباً ٥ سانتى مئتىير.
- بىلە اولماز، ها! داها بىزى سايىمىرسان.
- بىلە تورا دوشىمە مىشىدىم - چوخ پىس ايليشمىشىم.
- بلى سين يىتىرسن، ال چىن دئىيل: چوخ دانىشان آدامىن حقىنە دئىرلر.
- بىلى قويوروق، قازمانى گۇئتوروروك: بير اىشى قورتارجا غىين، قابا غىيمىزا باشقابير ايش چىخىر.
- بو ائودە جىن وار؟ (مثلاً اىيم لە قسويدوغوم شىئى يوخدور، سىزىدە دئىير سىنىز گۈرمە مىشك، بە بو ائودە...)
- بودا اولدومنه - (معىن بير تىپلى آدامىن آدى)، كسىب باشىمەن اوستون دئىير تىز اول.
- بودا، بونونكۇ - ائله بونونكۇ قالماشىدى منه اذىت ائىلە يە
- بودا بىزە موخول چىخدى - ايشىمەمىزى قارىشىدىرير، پل قاتىر
- بودا منه اولدو سۆز؟ منه دوز - عمل لى جواب وئر!
- بودا ياخشى ليغىم! - گۈر بير هېچ قانىر! قانان اىستە بير بورادا نە واى - گىل ائدىرسن؟ نە ھەفسىز گىزىرسن؟
- بو سەن، بودا (مثلاً بالتا)، گۇئتور نىئىلە بىرسن ائىلە!
- بوجازىندا باشماق تايى قالىب.
- بو گون دە اولسۇن، صاباح دا اولسۇن، چۈرك - پالتارىمى كىسە جىكسن؟ بىرى بىر آدامى ھەدلە بىب دئىر: اولسۇن! او آدام جوابىندا بو سۆز و دئىر
- بو گون دە، يىئل بىزى گۈر دو - مثلاً بىز گىلدىك چىممە گە يىئل قاۋازاندى بولبول ائلدو قالدى گول، اىستەر آغلا اىستەر گول.
- بولۇن - سولۇن: چوخلوجا (مىثال: ھەزاد بازاردا، بولۇن - سولۇن)
- بونا باخ بىلە! (فا. اينوباش! مىثال: بونا باخ بىلە منه اۇزۇن گۈستەرير)
- بونا بىر - اىكى چىكى - بونو بىر آز دؤيدو.

- بونا بير دسته کاوار وئرمزلو: ديرسيز بير شى.
- بونادا دينمه ديكى! باشيميزا آتلانير.
- بونا نه اولوب؟ اولمايا دلى اولموشدور؟
- بوندان اويانا سؤز يوخدوركى دا؟
- بونو سالدى تېيگىن آلتىنا
- بونون الينه سو تۈكمىگە يارانمايىب - او نه قدر گۆزل اولا رسادا، بونون گۆزل ليگىنىن كولفتى ده اولا بىلمز.
- بونون دا گۆزو مندە آچىلىپ! هئچ كىمە دينه بىلمير، منه گىلنده دىلى چىخىر.
- بونونكۇ قالميسىدى! لاغا قويانلار قور تولموشدور، قالميسىدى بونونكۇ.
- بونو يئرده ائشىدى - بىخىدى يئرە برك دؤيدو.
- بونو يودو آرىتىدادى - ساواشدىغى آداما يامان دئمكلە، بوتون عىبلىرىنى بير - بير اوزونه سايدى.
- بو، هايىندادا اۋلدۇ؟ چوخ يوبانمىش، واختىندا گلمە يىن آدامىن حاققىندا دئيرلر.
- بۇنى! «و» سىسىنى اوزادارلار. اعتراض يا تحكىم دويغوسون ايفادە ئىدىن كلمە. مثلاً بير اوشاغا ايجىشىنده بو كلمەنى دئير. «و» سىسى اوزانمازسا، تعجب دويغوسون ايفادە ئىدر.
- بو ياندان چووال لا آپارىر، اوياندان خارال لا.
- بوى چكن لر- قاسىيغىن اىكى ساع و سول طرفى - بۇش بئۇبورلر. (مثلاً يىئنى يىئتمەنин بۇنى چكن لرى آغرىييارسا دئيرلر: بوى آتاباقسان)
- بئۇبوردن گىرمە - اىذىن سىز گلن، أرتىق و موزاحىم آدام.
- بويونو قىiziلا توتارام.
- بويونومدان دامار دوردو (بو حالدا آدام نىچە لحظە راحتسىزلىق كىچىرر و بويونونو اويان بويانا دۇندرە بىلmez)
- بويونونو بورخارام قويارام آياغىمىن آلتىنا.
- به نمهنه!: فا. پس چى!

- به نئيله يك، اونون دا غوضه سين ائيله يه جييك!
- بئيار آدامدير: هئچ زادى اوزونه پيس بىلمه ين تنبيل آدامدير.
- بىچاق وورارسايدىن، قانى چىخمازايىدۇ. بىر هيرسلنىمىشىرى.
- بىر آغىرى قىزىل، بىر آغىرى گوموش - ناغىل لاردا بىر گۆزل قىزىن حاققىندا دئىرلر.
- بىر - بىرى نىن باشىنا آتلانىرلار - شولوق ائيله يېرلر.
- بىر دئمير، اىكى دئمير! (مېثال: بىر دئمير،... سالىب سىللە تېيىگىن آلتىنا شاپاتلايىر)
- بىر س... دىر، بىر بوغازى - سوباي آدام.
- بىر گلىشى (بىر حالتى) دايى سينا او خشاپىر.
- بىر ھاویر - قىيسىسا مودت (مېثال: بىر ھاویر گل بورايان. يا مثلاً بىر ھاویردان گلر)
- بىرى سولوياچكىر، بىرى قوروپىا: بىر عىدە آدامىن اىچىننە فيكىر اىختىلافى توئىننە بىر سوْزو دئىرلر.
- بىرى گلىر، بىرى گندىر - گلن چوخدور (مثلاً ائلچىلرین بىرى گلىر، بىرى گندىر)
- بىزدىن آيىب - بىزدىن كوسوب
- بىزيمىكى دە بىلە گلىپ: آلينىمىزىن يازىسى بىلە ايدى.
- بىزيمىكى گىتىرمە يىپ: شانسىمىز يوخدور.
- بىغى نىن آلتىندان كنج گؤر، سوْزونه دىر؟ موعىن موضوع بارەدە رأىي و فيكىرىنى اوپىرن.
- بىلن، بىلير - قضىيەنин ظاھىرىنە باخما، واقعىتى آنلايان بىلير.
- بئىين دئىيل كى، پئهين دىر.

پ

- پالانىن آشىردى: چاخىر اىچمىشىرى كئفلىنىدى.
- پان - پان، دىز - دىز. حالالجلارىن پامېقى آتماق سىسى.
- پ... - سودوگدىن چىخىپ - بؤيوموش اوشاق.
- پ.. وندان چىخمايىب - هلە اوشاقدىر (مېثال: پ.. منه لو طولوق ائدىر)
- پوفو قالىر. صحىفە دە بونون منشائى اولان بىر جئكايە يازىلىمىشىرى.

● پول تاپماميشيق کي! باخ: بانکيم...

● پول تلهسيگى دير - دوامسيز دير (پول وئریب آلديق آپارديق، آنجاق تئز خاراب اولاجاق)

● پول تؤكدولر حقسиз حسابسиз - مثلاً چوخ هئشىشە - باش وئردىلر يا مثلاً توى پولو،
چوخ يېغيشىدۇ.

ت

● تالا - تالا: مثلاً تالا - تالا بولودلار

● تانرى دا گلرسە، بونونلا باشا را انماز - چوخ عيناد كار آدامدىر.

● تزه باشا دوشوب: بير سوره واختى فۇوتا وئردىكىن سونرا.

● توتماسى وار: هر دىن دلى ليگى تو تور.

● توربادان ووردو داغار جيقدان چىخدى، داغار جيقدان ووردو توربادان چىخدى - هر
يئرى آختاردى مثلاً او زوگۇ تاپانمادى.

● توكل تندىرده كىنه - مزا حالا بوسۇزو دئير، بير اىشە ايقدام ائدرلر.

ج

● جان آغىزىندان چىخانا كىيمى - اولنە دك.

● جانىن ساغ اولسون! منه دىن او زيان بىر شىئى دئىيل.

● جمال - مالىق: اونونلا مالىمىز شرىكىدىر.

● جەنم اول! ايتىل گئى!

● جىلىس فارسىدیر - كاملاً فارس دىل لى آدامدىر.

ج

● چاغىر سپىر - قره يا خىر - بؤهتان دئىير.

● چاققا - چوقق ائىلە بىرم - قازانجى آزدا اولارسا، بير اىشە مشغۇل و باشىمى

دولاندیریرام.

- چایدا باليق یان گزرو: بیر آدام مزاح اوچون دئير: من او آدامام کي چايدا... .
- چوخ دئسن (دئيرسن)!: منى آجيغا سالارسان! من دئيرم، بو مين تومنى آل قوى جيبينه! چوخ دئسن بونودا وئرمرم.
- چوخ هؤججوليير = بير زادى قانماماغا چوخ ايصرار ائدير.
- چۈركلى آدامدير - احسانى بول اولان آدامدير - خىير يېتىرن آدامدير.
- چول ايتىرن - شى لرينى ايتىرن اونوتقان آدام.
- چول - پالازىنى تۈكۈلەر ائشىگە
- چىخدى اوكتوردو كللەمېزدە - اوز وئردىك چىخدى... .
- چىخ گئ!

ح

- حاجى موطلىب بناسى دير^(١):
- حاشا حىضوردان - بير آدام نىچە نفرىن حىضوروندا يئرى گلدىكده پىس سۆز دانىشاچاق اولارسا، بو سۇيىلمە باشلايىز.
- حاضىرينا قول دور.
- حاللاجىن آتدى - آونو برك دۇيدو (حاللاج پامبىغى آقاتان كېمى)
- حرامىن اولسون!
- حسابا سوخما گۈرك! يالان سۈزلىرىنى بوراخ!
- حق - ساييا آند اولسون! يا حق سايىمېزى آند اولسون!
- حق گىدى شاهىدى يانىندا - نىچە نفر دانىشاalar. اونلارين بىرى بير دوزگۈن سۆز دئىننە،

1- خوى دا حاجى موطلىب آدىندا بير كىمسە، فعلەلىرىن بىتكار واختى، بىتا يانىندا چوخ ايشلەميش فعلەلىرىن اليىنە تىشىه - مالا وئرر و بىنا يېرىنە ايشلەردى. بونلارا آزجا فعلە موزدو وئرر و دئيردى: ايشلە بىن منه، او بىرنىن اۋىزنوھا! جماعت بو تىزە ناشى بىتلارا حاجى موطلىب بناسى دئيردىلە.

باشقاسى آسقىرارسا، اورادا كيلارين بيرى دئير: حق...

● حلال - باش چىخدىم: نه زيان قويどوم، نه قازاندىم

خ

● خالاسى گۈيچك! خالاسى... منه نفت گتىرىردىن! (بە نىيە گتىرمەدىن؟)

● خطايا قالمىشىقە! - بير آدام بير يانئچە نفرىن طرفىندىن، تجاوز، يامان ياتىرىپ كىمى لره معروض قالدىقدا بو سۆزۈ دئير.

● خوخ، قورخدوم! بيرى بىرىنە هدە - قورخۇ گىلندە، جوابىندا بو سۆزۈ دئير. يعنى سىندىن قورخان دئىيلمە.

● خىردا لايا بىلمەدى - او سۆزۈ تحليل ائديب معناسىنى قانا بىلمەدى.

د

● دابانلاريمدان تر سوزوردو - چوخ ترلە مىشىدىم

● دا (داها) سىنин واختىن كىچىپ. بو حركتلىرىن گنج آدامىن حركتى دىر، سىن قوجالىبسان.

● داش اولوم دوشوم - مىڭلا داش... او كىشىنىن باشىنماكى سىنин كىمى آراوادى ساخلايىب.

● داشدان يوموشاق ھرنە اولا رسما، يىتىه رەم.

● داش كىمى دوشوب ياتىر.

● داغا كىللە گىندىن واختى: ياشىنىن لاب او گنج و گوجلو واختى.

● دالىنجا كىللە قىند گۈئىدرە مىشىدىك كى، گلمە يىدىن.

● دانىشىمادە! بىر بىللە بارا قويوبسان، بسىرىز

● دانىشىغى نا باخ ھله! بىرى بىر آداما، توخونان سۆز ياتىماجا دئىرسە، او آدام جوابىندا بو سۆزۈ دئير.

● داوار ياتاندا بىر آلتىن قاشىيار، سىن اونودا ائىلە مىرسىن - زىبىلىن اىچىنده اولان آداما

دئيرلر.

- داها سنى توتماق اولماز! بير آدام مثلاً بير باشارى الده ائندىدە، بو سۆز و اونا دئيرلر.
- داها منه يئدىردنمىزىن: هامىنى آلداتسان دا، منى آلدادانمازسان.
- داها نه ايدى! نه ياخشى اولا ردى! مثلاً داها نه ايدى بير، قىچى دا سيناردى!
- دده دى قوى دىلىن اؤيرنسىن! بير آدام بيرينه اوغول خيطاب ائدرسە، جوابىندا بو سۆز و ائشىدر.
- ددهسى نىن مالى دئىيل كى! مثلاً دده... ايدارهنىن ماشىنى دير، هاييان گلدى سالىر.
- دده - ننه سىن قاتدى قارىشدىرىدى - يامان دئى.
- ددهن ياخشى ننهن ياخشى - مثلاً ددهن... بونو راضى ائيلەدىك.
- دئىيم اىتە داش آتما! دئىيم ايتى قودور تما - دئىيم اونونلا ايشىن اولماسىن گۈرۈسن ايت كىمى قاپىر.
- دئىسن (دئىرسن) بازارىن ايتلىرى ده نىشان وئرر: مشهور آدامدى هامى تانىيىر.
- دئمىرسن اولمور، دئىرسن اولمور. دئمەيندە سەھو، غلط فيكىر و پىس ايشلىرىندىن ال چىكمىر. دئىندە ده آدامدان اينجىيىر.
- دئمەيىن دئمەدى!: سىزە دئىيرم.
- دنلىگىنى اوزرم!
- دوردوغوجا زياندىر - قالدىغى جا زياندىر.
- دوز يئىيب، دوز گزىر.
- دوش آپارىر - مغۇر اولوب - دؤشون قاباغا وئرىب گئدىر، باشى برك آت كىمى.
- دؤشونه دؤيور: منم - منم دئىير.
- دؤشونه سالدى - اوشاغى دؤشوندە اميشىدىرمگە باشلادى.
- دونيا نىنكى بىنلە دير!
- دونيانى يوروب: قوجالىب.
- دوه - دللە گىن بىرى دير.

- دؤیون قارینا - مثلاً دؤیون قارینا توت يئديك.
  - دؤيەنك اولوب - آياغييمى باشماق دؤيوب يئرى قالير.
  - دى دو (دور) دا!
  - ديريسيندن ده زيان گوردوک، اوْلۇسۇندىن ده - زيانكار آدامدىر.
  - ديزى نين آلتىنا وئرمە - مثلاً آنانى آروادىن ديزى نين آلتىنا وئرمە!
  - ديشىنى سايدى - اونون گوجونو يوخلايىب ضعيف اولدوغونو آنلادى.
  - ديك به ديك آداملا دئىير: باخ. قاباقدان سينمايير.
  - ديل قاييتدى (ميثال: احمد هيچوم چكىپ گىتتى ولى نين اوستونه. ولى نى قارداشى يلا
الى دينكلى گوردوکدە ديل قاييتدى)
  - ديل لى - آغىزلى آدامدىر - دانىشىغىندا آداملارا قارشى محبت و حورمت خرج ائدر.
  - ديليمدن چكدى - اوْزوم بىلەمەن، منى غافيل ائديب موعين سۆز و ديليمدن آلدى.
  - ديلين راحات دورسون دا! ديلين له اونو اينجىتمە، اودا سنى وورماسىن.
  - ديلينه سۆز قويور اونون - باشقاسى نين علېھينه دئىھە جك سۆزلىرى، اونا اوپىرىدىر.
  - دينج دور! شولوق ائيلە مە!
  - دىندىرجىگىن ايت كىمى قاپىر.
  - دىنمز - انىلمز قاييتدىم - بىر سۆز دئمە دن يا اعتراض حركتى اىتمە دن قاييتدىم.
  - دئى هادئ تۈكور - دايامادان تىز - تىز دانىشىر.
  - دئىيب، دئىيب!: ۱- او دئين منه قىبولدور ۲- نه او لار دئىنده!
  - دئىيرم آخى سنه، نە وار!
  - دئىيرم آخى ئى! (ميثال دئىيرم آخى ئى اوندا بو جوئىت يوخ ايدى.
  - دئىيرم بىردىن قلبىنە گلر - مندىن اينجىبىر
  - دئىيرم دا! ۱- باخ دئىيرم! = دا ايندى دئىيرم! (ميثال: باخ دئىيرم، اوغلوما الين دىرسە،
گۈزۈنۈ چىخاردارم!) ۲- صىبر ائيلە دئىيرم ۳- معمولى معناسى ۴- مومكۇندور
  - دئىينىمك اونون صنعتى، دىر.

ر، ز

- رنگ وئردى، رنگ آلدى = قىزاردى - بوزاردى: او تانجايىندان يا غضبىيندن يا پاسى آچىلدىغىنا گۇرە.
- رنگى آتدى - اوزونون رنگى قاچدى و آغاردى (مثلاً قورخودان)
- زور دئىيل كى! (مىثال: زور... ايش گتيرمىنده گتيرمز)
- زهر تولوغودور - اتى زهر آدامدىر (بىر آدام كى اخلاقى پىس، نانجىب، يامان دئىن، اتاجى اولا. آدام دئىر بئلنچى آدامى هئچ دىندىرمىيەم)
- زىربېنىن بىرى دىر - هئىكللى آدام.
- زىرنى چالما! بىر آدام بىرىنە توخونان سۆز دئىرسە، او آدامىن جوابىندا بو سۆز و دئىر.

س

- ساچىب سۇووۇردو: مال - دۇولتىن اونا - بونا، اويانا - بويانا خىرجلە دى.
- ساح - چوروك ائتمك: بىر تعداد شىئىن اىچىنдин ساحلارين سئچىب، چوروكلرىن آتماق.
- سالىپ - چىخماق: حسابلاماق، فيكىرلىشىك، دوشۇنمك.
- ساوادى قىزقىرىپ: بىر يازى - پۇزو بىلەن ساوادى آز اولان آدام مثلاً بىر مكتوب اوخوماقدا، غلط ياخىدا سەھىي او لارسا، دئىرلر: ساوادى...
- سحرىن گۈزۈندن - سحر لاب تىزدىن.
- سىسىن آتدى باشىينا - اوخوماقا باشلادى.
- سىسى اوزونە خوش گلىپ: دئىمير دۇورەدە كىلىر راحاتسىزدىلار.
- سىسى باشىما دوشور - سىسى منى راحاتسىز ائدىر.
- سىسى كوچەنى گۈتدو (گۈتۈردو).
- سلامىن اوجا آلىپ لار - گىنتىدىگى يئرده حؤرمىلە قارشىلا نىب، داها گلمك اىستەمېر.
- سن اولە سن دوز دئىيرمە! طرف جواب وئرر: اوزون اول گۈر نىچە خرجىن چىخىرا!

- سن نه دئىيرىسن، من نه دئىيرم: بو دئىيمىن منشأىي اولان بىر حئكايە صحيفە ٥٥ قىيىدە آلىنىمىش دىر.
- سن دئين اولسون قال ياتسىن.
- سىنин قىيىمىنى اونا وئرمەم. سىنин تعصوبونو چىرمە.
- سوتون تۈكۈلۈپ مىرتلانىرسان؟
- سودان ياخشى چىخىمادى. اىجرە، اولونان طرحىن نتىجەسى ياخشى اولمادى.
- سۆز بورادا قالسىن! باخ، اوز آرامىزدا قالسىن!
- سۆزلەرى بىر - بىرىنە خۇش گلەمير.
- سوموڭو يوغۇنلايىب. تربىيە گۇئىرەتلى واختى كىچىپ، سۆز ائشىتىمیر.
- سون بىشىكدىر، زور گلىرىدا! بىركە قويىماق اولمۇر.
- سوپىو كسىلىپ بىر آدام بىر يېردىن تله سىك گىئدرىسە، اونا دئىرلە: سوپىو... بىر آدام اكىن سوواراندا آرخىدان سوپىو كسىلىرسە، تله سىك قاچار گۈرۈم سوپىو ھارادان كىسمىش لە؟
- سەھلىمەن چاتدى (Səhliəmin Çatdi): تايالارى باش - باشا تىكىپ ائشىشگىن بئلىنە آشىردى.
- سىرە قوپۇبلار - گوندە بىرى نىن ائۋىنە يىغىشىرلار.
- سىزىدىن يىئى اولماسىن (مىثال: سىزىدىن يىئى اولماسىن، حسن ياخشى آدامدىر)
- سەنه قىيىمیرام آخى! اورگىمەن گلەمير سەنى (مثلاً اينجىيدم)
- سىننەكى قالسىن! صىبر ائىلە بىلەم سەنە نئىلەم!
- سئۇئللەنە - سئۇئللەنە گلىرى: خىالسىز گزە - گزە گلىرى.
- سوندان گۈرموش
- سوپىا گىئتىدى - قىيسىسالدى (آجار پارچانى يوپارلاز قىيسىسالار، دئىرلە سوپىا گىئتىدى)
- س... ھ دىستمال سالانلار: يالتاقلار.
- سىنىسىمەلى آدام دئىيل: عذاب - اذىت چىكمەلى آدام دئىيل (ياخشى آدامدىر)

ش

- شاپاتلادى - اونو دؤيدو.
- شالوارى نين آغىنى كسرم! (شالوارىن آغى يعنى شالوارىن گ.. حىصەسى)
- شۇرۇ توتوب بىلەسىن: عاغىل اوزره داورانمىرى.
- شولدودور - بى شورئىچ آدامدىرى.
- شهرىن آچىب - باغانلىيانى دىر - شهرىن بوتون اىختىاراتى اونون ئىندە دىر.
- شىپ دوشوب ياتدى - يورغۇنلۇغۇندان.
- شىئىطان بىلرسەايىدى بو دويينا گلىب، قالمازدى چىخىب گىئردى.
- شىيمبىلى ايله اوينايير. قىز بازلىق و آرواد بازلىق ائدن گنج ياكىشى يە دئىرلر.

ص، ظ

- صۇحىبت شىرىن گلىب. مىثال: صۇحىبت... اىشلر تۈكۈلۈپ قالىرى.
- ظرافاتا سالدى - مىڭلا ظرافاتا سالىب اونا بىر سىللە ووردو.
- ظلولوم لا الله اكابر دىر: ظلولم حددن آشىب دىر.

ع

- عالم - آشكار: مىڭلا عالم... رىشوه يئىيرلر.
- عالمە جار جىكى - هامى يابىلىدىرى.
- عالمى گۈتۈردو - مىڭلا دئىرلر: سىن عالمى گۈتۈردو - يا مىڭلا كۆچەنى سئىل باساندا، دئىرلر: سئىل عالمى گۈتۈردو.
- عزرايىل توکو وار - بىر آدام يە هە بىر وارلىق، اىلك گۈرۈشوندە اىنساندا خوف اىجاد ائدرسە، دئىرلر: اوندا عزرايىل توکو وار.
- على ائله دئىر، ولى بئلە: هە بىر هاوا چالىرى.
- عملە باخ! ايشيمىزە باخ نە! بودا ياخشى لىغىمىز، عوضىنده پىسىلىك ائدىر.

- عملی کئچیر - اقتصادی جهتىن، نه پىس نه ياخشى ائوين دولاندیرير.
- عؤمۇرە مىتاخ (مطاع) - عؤمور بويو ايستيفادە وئەھبىلە جك بىر شئى.

ف

- فقط حلال لارى آيرى دىير - فقط آروادلارى آيرىدىر. اونونلا چوخ ياخين دۇستدورلار.
- فقط سلامى دوزدو، قالان سۆزلىرى يالاندىير - يالانچى آدامىن حاققىندا دئىرلر.

ق

- قاباقدان سينمير - دىك به دىك آداملا دئىير - ساواشدا دالى چكىلمىر. قاباقدان سينان دئىيل.

- قاباقدان گلن لىك ائيلە يېر - گۈردوڭو پىس ايشين خجالت لىگىن چىكمك عوضىنە ھله اوزە قاباپىر.

- قاپى آسىدیلار - او يېرىن دۇورە سينە حاscar چكىب قاپى آسىدیلار. يعنى اورانىن رابطە سين ھر يېردىن كىسىدىلر.

- قاپى دالداسينا دوشوب - چوخداندى مىڭلۇق قوهوم ائوينە گئتمە دىگىنە گۈرە ايندى اوزو گلەمىر گئدە.

- قاپىمىزدا اود ياندىرىدىلار - موعىن بىر موضوع اوزرە فيشار گتىرمك مقصىدى يە.

- قاپىنى دابانادان ائيلەدىلر - گلىب گئتمىكلەرى يە او قىدەر قاپىنى آچىب اورتىدولر كى قاپى نىن داباناسى يئىيلىب يېرىندىن چىخدى.

- قاپىنى وئردى تېيىگىن قاباغىنا.

- قات كسىب - فرش كىمى شئى لرى قاتلايىلار قالاڭ. بىر مودىتىن سونرا فرش قاتلانان يېردىن كسىلر. دئىرلر: فرشى قات كسىب.

- قاراگون ايلە الله شىرىيىك.

- قارىن باسماق - حدەن آرتىق قارىن دولوسو يئىننە، آدامى قارىن باسار. بو حالدا بىن

- سوسن اولار، آدامى تنبىل لىك باسار و ترىپنمگە حالى اولماز.
- قالمازسىن اوينونو گتىردىلر باشىنا - باخ: ايتىن اوينون...
- قاماس - قاماس = قىمىنس - قىمىنس: يواش - يواش (نهابىي هدفه چاتماق مقصدى يله، طرفى خام سالىب هوركوتىمە مك اوچون بىر ايشى تدرىجأ یئرىدىب ايره لى آپارماق)
- قان ترىن اىچىنده اىشلە يېر.
- قان - قان چاغىرىپ - دعواكار آدامدىر، قان تۈكمگە حريص دىر.
- قان - قيامت اولمايىپ كى! مثلاً سنه بىر كىچىك زيانىم دىيپ، نىيە بئلەھاى - كوى سالىيسان؟
- قانىق ايت كىيمى دىر.
- قايىن - قودالى گلىن.
- قروفۇلدان دوشوب: توشلايىپ هدفه وورا بىلمىر. يعنى قوجالىپ. بو سۆز و مزاھ لا قوجا آدامىن بارە سىنده دئىزلىر. يعنى جىنىسى قووهسى ضعيفەلە يېب، داھا آروادى يلا بىر ايش گۇرنىمیر.
- قورآنداڭ كۈينك گىنرسە، اينانمارام - او يالانچى آدامدىر، سۆزونە اينانمارام.
- قورخما خوخى دئىيل، عمى دىر!
- قوردا - قوردا دوشدولر - مثلاً توىدا، حسن كىشى نىن قولو - بويونو، قولاغى قىزىلا توتولمۇش آروادىنى گۇرنىدە، آروادىلار قوردا - قوردا دوشدولر: آروادى بئلە ساخلايار باخ، دئىيلر. ياجماعت قوردا - قوردا دوشدولر يعنى اعتراض سىسىلىرى قۇۋزاندى.
- قۇزو - وۇزو ائيلە يېرلىر. آدام بىلمىر نە دئىيرلىر (كوردەجە دانىشىرلار).
- قولاق دىبىي قاشىماق - بىر ايشى گۈرمگە آغىرلانماق - يعنى قوى گۈرۈم دا هله!
- قولاغىن عمللى كىس!
- قولاي اىشدى! - ياخشى دئىيل بو ايشى گۈرمە!
- قول لارىنى تۇولاليا - تۇولاليا گلىر.
- قولوم گلمىر. مثلاً قولوم گلمىر يوكە ياپىشام.

- قونشو مىنتى نه ذىمەز - بو شئىين او قىدەر دىرى يوخدور آدام قونشودان مىنت چكىپ آلا.
- قۇۋو كىمى دىر - بىر شئى گۇتۇرنىدە آدامىن ئىنە يۈنگول گىرسە، دئىر: قۇۋو...
- قۇۋۇر مالىق ئىيلەمە جىيىك كى: مثلاً بىرى ئوللىنىدە بىر آدام اونا بىر كۆك و اتلى قىizi تكلىف ائدرىسە، جوابىيىدا بو سۇزو دئىر.
- قوى بو ايش الدن چىخسىن - قوى بو ايش قور تولسون سونرا آيرى ايشيمىزە باشلاياق.
- قويido دودوگە ھەر يئرده چالدى - مثلاً مجىدى قويido... يعنى ھەر يئرده مجىدىن دالىنجا دانىشىدى.
- قويروغومدان بوزلو سويا قويido - منى چوخ چتىن وضعىتە سالدى.
- قوى سىنин كۈنلۈن خوش اولسون - قوى سن دئىن اولسون.
- قىبىلە دىوارىنا چۈپ تاخاق - نە عجب، نە يۈۋۈز؟!
- قىچ - قولونو چىرمالا! - اوزونو ايشە حاضىرلا!
- قىرينجى نى آچانماز - مثلاً قورخو يا او تاندىيغىنا گۆرە اونون يانىندا قىرينجى نى...
- قىز دئىيل قىزدىر مادىر.

ك

- كاسىبىچى لىيغىن باشىن آلداتماقىدیر.
- كاغىزد قوهومودور - كېيىن كاغىزى (ازدواج) جەتتىنە حاصىل اولان قوهوملىق.
- كال سوروب - باھارىن گلىشى يله، آغا جلاڭار گول آچار و كال سورى.
- كىنچل باشىنى خار تلايىر (قاشىپير)
- كىره له - كىره له گندىر: شوبەھە ايچىنە قورخا - قورخا گندىر.
- كىنفي سازدىر - كئچىنە جىگى ياخشىدەر.
- كىندىن گلن وارايدى، قاتىغىن آوشىنىن سوروشوردو - نىچە نفر بىر موضوع بارەدە دانىشىار، قىراقدان گلن باشقا بىر آدام موضوعۇن نە اولدوغۇنو سوروشار، جواب وئرمگە كۈنلۈرلى اولمازسا، اونلارىن بىرى دئىر: هەنج، كىندىن...

- کوره سینه او دوتسوب: سوسوزلوق او زره چوخ سو ایچن آداما دئيرلر.
- کوره کنيميز دير نه دئيه بيلريک! خاطيري عزيز اولدوغونا گوره گوناهيندان کتچيريك.
- کول اولسون اونا گله نين باشينا! کول اولسون او قيز يا دول آروادين باشينا کي بو عيب ایچينده اولان اوغلان ياكيشى يه گله.
- کؤنلولو - گۈزو تو خدور.
- کؤنلولون بولانماسين! شوبهه ائتمە!
- کؤنهنه قباله دير - بير ياشلى آدام کي ياشاديغى قدىم ايل لره عاييد بىلىمى چوخ اولسون.
- كىسبە - كىسبە.
- كىم دئيردى - مثلاً كىم دئيردى او يئكە ليكده سوپر گوج شوروى دؤولتى داغيلىب نىچە اولكە يە بۇلونەجك.
- كىيمه دئيه سن! قبول ائتمىر. (مىثال: بونا ها دئىيرىم پىيس ايشلارىندىن ال چك! كىيمه دئيه سن!)
- كىيمىن اوستونە چىمىخىرىرسان؟! - منىم اوستومە چىمىخىرىرسان؟!

گ

- گئت اوغول، بالا بونلار مندن سنه قالىب (من سىدىن اونچە بونلارى بىلىرىدىم، سى مندىن اويرنىسىن)
- گئت دەھ!
- گئچە - گوندوز قويido قاباغينا دانلادى
- گئچەنى ياتىپ سحر دور دو... - غئير واقعى بير ادعا ائتمك. (مىثال: گئچە... دئىدى بىغا منىمىدىر.)
- گئدىپ حامىمان بوز گتىرە - بير آدامى سوروشاندا، جوابىندا ظرافات اوچون بو سۈزۈ دئيرلر.
- گئدىپ قالىب ايت اولن دە؛ او زاق دوشموش بير ائو، دوكان ياكى يئرلەن بارە سىنە

- دئيرلر. «ايت اولن» شهردن اوزاق ماکى يولونون اوستونده بير يئر آدى ايدي. سونرا لار او را دا او جا بۇرجو اولان كرپىچ كوره لرى قايىردىلار. بورجلارين دۇوره يئرلىرىنە كوره دىبىي دئيردىلر.
- گندىير تىخىلىر اور گىيمىن باشىينا - (مىثال: بير شئى يئمىرمى ؟ گندىير...)
  - گلرسن گل، گلمىز سن جەنمە - اوغلۇمۇن فيلان زادىنا كىمى.
  - گل - گئدى چو خدور: ائويىنە چوخ قوناق گلىر.
  - گلمىگى شاه گلدى سىينە چىخدى⁽¹⁾
  - گلمىگى يله گىتمىگى بىر اولدو - تېز قايىتدى.
  - گوب دئير، آمما يالان دانىشماز - ظرافات اوچون دئيرلر.
  - گ.. ون اونون قوجاغىنى قوبىوب: هر زادىن حتى نامىس غئيرتىن ده اونا تسلىم ائدib.
  - گ.. ون ايشە وئرمىر - بئيار (بيعار) و تىبل آدامدىر.
  - گ.. ون قيرمىز يىسى اوزونە چىخىر (مىثال: بىر دوكانچى يولداشى نىن بىر شئىنى آلار ظرافاتا سالىب وئرمىز. او آدام دئير: سىندىن بىر شئى آلاندا، بىش تومنى اسكىك او لارسا، ھىرسىينىن گ.. من شئىيمى نىيە موفته وئرىم سنه)
  - گ.. ون توتا - توتا قاچدى - قورخوسوندان.
  - گ.. ونون اوستونده بالاخانا سالدىرارلار، شاللاق وورارلار.
  - گوجو انگىنەدەدەر.
  - گوجون منه چاتىپ؟ - قورخوندان او بىرىيىسى لە دىننميرىسن.
  - گۈر بىزدىر يا يوخ! - اينسانلىقدان اوزاق بىر ايشى گۈرەنин بارە سىينە دئيرلر.
  - گۈرك آخىرىمىز ھارا ياشىرى!
  - گۈر نە قاينادىر! - گۈرنە گولور!
  - گۈر نىيلە يېرسىن دا! - او مودوم سنه دىر!
  - گۈرە سن نە جور اولوب! - (او، ساواشان آدام دئىيل دىر، گۈرە سن... ساواشىپ)

1- شاه بىر شەھرى گۈرمىگە گىندىندا، او قدر يوباتاردى، يوباتاردى كى شاھى گۈرمىگە يىغىشانلارين چوخو يورو ولاز، داغىلىشىپ گىندردىلر. بىر آدامىن گلمىگى چوخ يوباتارسا، يولونو گۈزلەينلر بى سۆز و دىنلرلر.

- گۆز قىزدىرماق - لطيف جينسه باخىب لذت آپارماق.
- گۈزلىرىن شاپىلداردیر - اينتىطار چكىر.
- گۆزو دوشوب - مىڭلا او قىزا عاشيق اولوب يا مىڭلا او پارچانى سئويب.
- گۆزونو توتسون! - او محبتلىرىم، او ياردىملارىمىمین قىباڭىندا منه پىسىلىك ئىيلەدى.
- گۆزونون قولاغى يلادا باخماز - اوغۇرلۇغو يوخدور و دوز آدامدیر.
- گۆزونه گلمىر - مىڭلا پولو چوخدور، گۆزونه گلمىر خىرلە يېر.
- گۆزه گلدى - گۆزل و ساغلام بير اوشاق آيىن - شايىن مريضلە يېر يا اولرسە، دئىرلە: گۆزه گلدى.
- گولمكدىن آغيزى يېغىشىمىر - چوخ گولور.
- گون اوزو توتولدو - شىدەتلى دعوا دوشدو.
- گوناھدان سىلكىنىدى - چوخ عىذاب اذىت چىكدىيگىنە گۈزە گوناھلارى توکلوب باغيشلاندى (مىڭلا بير آرواد اوشاق دوغاندا، عىذاب اذىت چىكدىيگىنە گۈزە يا بير آدام اوزون مودەت اولوم بىسترىيندە جان چىكدىيگىنە گۈزە)
- گونو - گوندىن دالى گىندىر - ضعيفلە يېر.
- گۈيىدە گۈتۈردىر - بازارا گلن جىنس چوخ تىز ساتىلىپ قورتولدو.
- گۈيلىر يېرە گلمە يېب كى!: قان - قىامت اولما يېب كى! (نىيە بئله هىرسەلەنېب اۋزوندىن چىخىرسان؟)
- گۈئىيە چكىلىپ - يوخاچىخىب - موعىن بير جىنس تاپىلىمېر.
- كىرده كومبۇل: يوغۇن و بويو آلچاڭ اولان آدام.
- گىوگىنلى باش - باشىنин ساچلارى دارانمادان پىرتلاشمىش اولان بير قادىن يا قىزا دئىرلە: گىوگىنلى باشىتى بير دار!
- لاب او قارت قومار بازلا ردان دىر.

L

- لاب بئله - (میثال: لاب بئله سنه يامان دئمیشىم، سۆزون وار، دئى)
- لول كىفلى - مىست لا يعقل

- مال كىمى باشىن سالدى آشاغا
- مال مىيدانىندا تعرىفله يېرىدىلر: اىجىشىك اوچون بىر آدامىن باره سىنده دئىرلر.
- مئشدقىلۇشىد! (meşd qiloşd) - بو معناسىز سۆزو بىر شئىي هدف گوتوروب، داش يا بئلنچى بىر شئى لە وورماق اىستەيندە، دىقتى آرتىرماق اوچون دئىرلر)
- معدەم كوسوب - اىشتاهام يوخۇر.
- ملە يە - ملە يە آلدى: آغلا يىب سىتقا يىب، يالوارا - يالوارا آلدى.
- من دە دئىيرىم - مثلاً من دە دئىيرىم قوهوموم وار، قوهومون قوهوملۇغۇن گۈرمىرم.
- من كى دەدە يە اوغول اولماياجاغام! (من كى بى شورئىچ چىخاجاغام، مثلاً قوى عىاشلىق ائدىم يا بو خطرلى و ضررلى ايشى دە گۈرۈم)
- منه دئمىزلى... (میثال: منه دئمىزلى نىيە اوزونو اوشاغا قوشوبسان!?)
- منه دىن دىدى (جان، مال، آبىر، يا... خسارتى)
- منى بد باسىب.
- منى خطايا قويدو: باخ: اوپىون آچدى باشىما
- منى قره له يىب - باخ: بونون دا گۆزۈ...
- منىم اىگىنەمى يىئىن تىنە (təbənə) سىچار - هر كىيم منىم مالىيمى يئىرسە، باشىنا ايتىن اوپىونون گىتىرم.
- منىم داشىم اوون باشىنا دوشوب - پاخىل لىنيمىمى اندىر.
- منىملە بوروز گزىزى: مندىن كوسوب.
- مىجازىم (مجازىم) چكمىر - او شئىي يئمگە رغبت ائدنمىرم.
- مىزىغى نا دىدى (miziqi na döydi): آجىغىنا گىلدى و كوسدو.

ن

- مین برکت! - آلله مین برکت و ترسین!
  - مین جیریغا بیر یاماق سالار: یالانچى آدام.
-
- نشتۇلۇغا چىخىپ لار - فعلەر صوبحانە ايلە ناھار اورتاسىندا چاي - چۈرك يئمگە چىخىپ لار، البته فعلەر صوبحانە يئمەدن ايشە گىررلە.
  - نقد منىم، نىسىيە لە سنىن.
  - نم - كىيم! كىمسە! (مېثال: نم - كىيم بىزىم آغاچىمىزى سىندىرىپ)
  - نم - نه بويدا!: ۱- چوخ اوزون ۲- چوخ يىكە.
  - نم - هارا گىندىپ - گىندىيگى يېر بللى دئىيل دير.
  - نه الىندن ايش گلىر، نه دە قويور من ايشىممى گۇرم.
  - نه اولسۇن يعنى!؟ بىر آدام بوسۇز دئىنده، طرفىن سۇزۇندىن يا بىر حرکتىندن راحاتسىز و ناراضى اولدوغۇنو بىلدىرر.
  - نه اوْلوسو وار، نه دىرىيسى - ائله ايتىپ - باتىپ دير.
  - نه بىلدىم! - مىڭا نه بىلدىم بىلە اولا جاق!
  - نه تميزلىكى تميزلىك دير، نه دەچايى چاي دير - ياخشى قەھەخانا دئىيل.
  - نه قىدەر دئىسن! - چوخ (مېثال: بىلە نە قىدەر دئىسن بونا پالواردىم)
  - نه كى وارىن باشىينا چۈويررم.
  - نه وار، نه اوْلۇب!؟ مىڭا تەلە سىك قاپىنى دؤيورسەن.
  - نه يىن دى؟ ۱- اونون سنىن لە نە قوھوملۇغو واردىر؟ ۲- نە راحاتسىزلىق يا مرضىن وار؟ ۳- سنىن نە عىيىن وار، نە نوقصانىن، لاپدا ياخشى ساغلام، ياراشىقلى و... آدامسان.
  - نئىلە يەسەن يازىق! اوغولون بئى شورئۇچ چىخىپ، نئىلە... مجبورسان دردەن چكەسەن.
  - نه يىن نەسى!؟ (مېثال: سەن نە بىلىرسەن، نە يىن نە سى دىر!؟)

- واح - واح - واح! (میثال: واح... آمان او کافتارین الیندن)
- واى - واىلی دى! (میثال: واى... منیم بالا جا او غلومون بیر شئینه الین دیه، نییه دامى باشینا اوچور تمور!)
- ووردو آرادان چيخدى - موناسىب فورىتىن باشارى يلا يارارلانىب مثلاً چوخلۇ پول قازاندى يابير مولكە يېيەلندى.
- وور گلدىم!
- وورمايان كىشى دئىيل! بير آدام بيرىنى هدهله يىب مثلاً دئير: ووررام انگىين داغىلار! طرف جوابىندا بو سۆز و دئير.
- وور - هاي: شىتلە، دايىنمادان - مثلاً وور - هاي ايشلە يير.

- هاوا بوزارير - ائلە بير ياغىش ياغاچاق.
- هاوادا، نه ياغان كىمى ياغىر، نه آچان كىمى آچىر.
- هئچ عېت يئرە - (میثال: هئچ... اونو گتىرمە، من آلمىاجاڭام).
- هىچلىرى يىغاچايق خديمىن بويونونا - جو تە قوشولان اوکۈزلىرىن بيرى خديم (خواجه و بورولموش) او لاردى و گوجلو. خىشىن دىرىگى نىن باشىنى بويوندوروغون اور تاسى دئىيل، بير آز خديمە سارى باغلايىار دىلاركى گوجون چوخو خديمە دوشسون.
- هر اوپىندان چىخىر - پىس ايشلەرن چكىنмиir.
- هر زادى يئرىنده - ئىئىبى و نوقسانى يوخدور، ياراشىقلۇ آدامدیر.
- هر نه اولاندان سونرا - (میثال: هر نه... اوغول دور، اوغولو آتماق اولماز)
- هىس - هوس آنلايىر - كۈرپە او شاغىن تزە باشلايىب دۈورە سىنده كى شئى لره، سىس لره و حرکەت لره عكس العمل گؤستر مگى.
- هله يانا جاقىسان!

- همیشه آیاق اوسته! - ساغالمیش خسته لیکدن دوران آداما دئیر و اونا ساغلاملیق آرزو لا یارلا.
- هن - هون ائیله بینجه - فورصت وئرمەدن (میثال: هن - هون... یاتماق واختى گلىب چاتیر)
- هوشوم داغىلېپ - اونو تقادن اولموشام.
- هوشون باشينا گلۇ، بىلرسن نه يىن نەسى دىر.
- هوشونو يىغ باشينا! - (میثال: هوشۇ... من سن دئين آداملاردان دئىيلم. يا مثلاً بىرىنە سۆز تاپىشىراندا دئىرلر: هوشونو...).
- ھيرس بدニيمى كسيير.
- ھيرسىمدىن آز قالىرام پارتلايام.

۵

- يات - يوت اولدو. جريان يا ايشين اوستوندىن بير مودت كىچدى، يادلارдан چىخدى.
- ياخشى اتگىمە چۈرك قويدون! - مثلاً سنين منىم اوچون يول گؤسترمهگىن زيانىما تمام اولدو.
- ياخشى ائیله يير، گۈزونو اوپىر! (يعنى سن دوز توخومسان، دىنج دور او سنى دۈئىمەسىن)
- ياخشى قابينا قويدون! - بىلە سينه ياخشى ايليشدىردىن اثرلى جواب وئرمكله اونو ياخشى تنبئه ائتدىن.
- يارى ليغا يارما دارتىر: مثلاً بير آداما چاي تعارف ائدرلر. چاي اىچمگە كۆنلۈ اولا، آمما قىر وئرر، ناز قىرىنچ ائیله يير، تىزى گۆتو يئرە وورار، دئىر: اىچمىرىم. اوندا بوسۇز دئىرلر. البتە آخردا اىچر.
- ياز قودوغو كىمى اويانا تىزىخىر، بويانا تىزىخىر.
- يا سنه وئرن آللە يا منه وئرن آللە - اىكىمىزدىن بىرىمىزىن شانسىمىزىا.

- يالان يارغان دئييل كى آدام يىخىلا قىچى سينا - يالان دانيشان نه دن قورخاجاق، دانيشاردا.
- ياغ اريدىرىك! - دئييب گولوب دانيشماغا ايشاره دير.
- يانىندان يئل كىچىنده سوپىوق دىير.
- يىتمىش ايکى مىلت دن آزاددىر - هرجور كئفى چكىر، او جور عمل ائىلە يېر، هئچ جوره قىيدى قبول ائتمىر.
- يىتتىر الله، يىتتىر!
- يىندى آرخادان دؤنە نىمى گتىردى گۆزۈمون قاباغينا - چوخ عذاب اذىت وئردى.
- يىندى دىيرماندا اوزونون سوپۇ توکولوب.
- يېرسىز چىخدىم - بو شئىي آلېب - ساتدىقدا بېر آزدا زيان قويدوم.
- يېر قالمادى آختارمامىش: هر يېرى آختاردىق.
- يېر قوتولموشدور؟ - مثلاً او شئىي گتىردىن قويدون بورايا منىم ال - آياغىمى توتور. گرگ اوно قوياردىن بورايا؟
- يېرىن ياتيرتامق: بېر زادىن يېرىن بللە يېب نىشانلاماق. كۈينگىن يېرىن ياتيرتامىشام، صاباح گىندىجىم آلام.
- يېرىيندە آياغىن چكىر - آياغى عايىب لى دير.
- يېتكە ايشلە باخىرسان!
- يېرلە بېر اولدو! - مثلاً نوخود سېھلىنى دى يېرلە بېر اولدو.
- يېرىن آلتىن دا بىلىر، اوستون دە! - چوخ بىلمىش آدامدىر.
- يېرىندىن دوران - (مېثال: قاباقكى لار دئييل، ايندى يېرىندىن دوران تئلوىزىyon آلىر.)
- يئمكده حسرت قويىمادى.
- يئميرسن عربى دىجر: يئميرم نمنە دير، لاپ يئىه جىڭم. قاباقدا يا ال ده بېرغىذا اولار، يئمگە باشلاياراق بېر آداما دئىرلە: ائلە بېر سەن يئميرسن. جوابىندا بو سۆز و دئير، باشلايار يئمگە.
- يىنە بۇ! - مثلاً او پىس قارداشلارين اىچىنده، بۇ او بىرىسى لىردىن ياخشىدەر.

- يودو آريتلادى - قالمازسىن يامانى بونا دئدى.
- يوز آلتينا (اوز آلتينا) ديمز. ديرسيز بير شئى دير.
- يوز تئل - جيغارا كاغىزى نين كىچىك يوز ورق دفترچه كىمى سى. اونو توتون قوتوسونا قويار و هر ورقى ايله بير سىغار بوكىرىلىر.
- يوزمىن تومنه پول دئمير - ايشتهاسى آرتىب دير، چوخ پول قازانىر.
- يونگول آياق - بؤۈكىلر، اوشاقلارا يا گنجىلە دئىرلە: سن يونگول آياقسان، قاج فىلان آدامى چاڭىر گلىسىن.
- يئ قوى جانىنا كىرگ (kirg) اولسون!
- يئىب اىچىمك ددهم ائۋىندهدە وارايدى - اره گلمىشە خوش گون گۇرم.
- يئىير - اىچىر ھرلەنير.
- يئىير قارىنىن يوغۇنلاadiр - موفته خور آدام.
- يئىير - يئمير، دۇيمور!

پئرلی سۆزلر

آشاغيда قىيده آلاجاييم سۆزلر خلقين ديلينde ايشلک ديلر، سۆز خزىنەمiz زنگىن لشسىن دئىه بونلارى قلمه آيرام. بو سۆزلر بەززادى سۆزلۈگۈنە يوخ ايدىلار. بعضى لرى وارايدىلارسا، من يازدىغىم معنى قىيده آلينمامىشدىر. بونلارى [ ] اىچىنە سالماشام. سۆزلرلى يئرلى خوى لهجهسىنە يازيرام. لازىم گلدىكە سۆزۈن ادبى شكلى ده وئريلير. سۆزلربىن سونونداكى «ك» خوى لهجهسىنە «ھ» حرفيئە ياخىن تلفوظ اولۇنور. بعضى آغىزلاردا، «يغ» تلفوظ اولۇنور. دئىديخ (dedix)، گلدىخ (g0ldix).

الىينىزدە كى بو كىتاب، ائلەجەدە «فولكلور خزانەسى» كىتابى نىن متنلىرىندە چوخلى يئرلى سۆزلر يازىلمىشدىر. فورصت اولمادى اونلارى چىخاردىب سىرا لا يام. شوبەھىز بىز بىز كىتاب ايشيق اوزو گۈرونجه، آشاغيда يازدىغىم يئرلى سۆزلربىن بىر نىچە سى باشقا يئرلرده باشقى قىلمىلرلە چاپ اولۇنا جاققدىر. اونلارى بورادان حذف ائدە بىلە جىگىم اولانا قىسىزدىر.

آشاغيда، ايکى يىرده سۆز تەفيزلىكىنى پوزاجاق لوغتلار قىيده آلينمىشدىر. بونو نظردە تو تاق كى فارسجا، عربجه، اينگلىيسجه و... سۆزلۈكلىرىن ھامى سىندا بو معنانى اىفادە ائدن ادبىسىزجه لوغت لره يىئر وئريلەمەشىدە.

(ərəmik)	<u>اره میک</u>	آ
	دوغمايان، قيسيرمال.	آجار
(əza - cəza)	ازا - جزا	تزه، ايشلنمه ميش، هئچ يو يولما ميش مثلاً
	چوخ عذاب. بونا (بير آدام) چوخ ازا - جزا	آجار پارچا. بيچندن سونرا تزه گؤپرين
	وئردىلر.	او تاري لماميش يونجاليق.
	<u>ال - واراخ ائله مك</u>	<u>آجارلاماخ</u>
(əl-Varax eləmək)		تزه لنمك، يئنى دن بىتمك. مثلاً يونجانى
	ال - ورق ائله مك، بير كىتابى يا دفترى	بيچرلر، يئنى دن آجارلا يار.
	چوخ <u>آچىب</u> ورقەيندە، ورقلى قىلىق دان	آجي قلمه
	چىخىب <u>ال - ورق اوilar.</u>	بىر جور قلمه آغاچى دير گؤيىدە قول - بوداق
	<u>الك - ولک ائله مك</u> يا اليك - ولېك ائله	آجار، هر دن ده أېرى بىتر.
ələk - Vələk eləmək	مك	(asmalix) <u>أسماлиخ</u>
	خارابلاماق، بير - بىرينه وورماق. (ميثال:	ده اىضاح ائديلمىش دير.
	كل گىردى گونه باخانلىغى اليك - ولېك	(aşırma) <u>أشيرما</u>
	ائله دى. هر يئرى <u>الك - ولک ائله دىم</u> اونو	بىر نوع گولشىمك طرزى.
	تاپانماديم)	
(elə)	[ائله]	الف
	1- ياخشى دان ياخشى. ائله قارپيزدى! ائله	ات لوبيه
	گۈزىل دى! ائله آدامدى، كور گۈزە قويisan	تزه دريلميش گؤى و اتللى لوبيا
	آچىلار. 2- پىس دن پىس. ائله نانجىب	[اتنه] (ətənə)
	دى! ائله چىركىندى! 3- ائله برకدى! ائله	عاجيز - آوارا، السىز - آياقسىز. مثلاً دئيرلر:
	بوشدى!	اتنه دى.
(əngoş)	<u>انگوش!</u>	(əh - Vayi) <u>اح - وايى</u>
	انگىنه دىرىھىيم!	فا. بىھەودە. مثلاً دئيرلر: اح - وايى خرجلر

بوز آلتین. ایکی شاهی یا موعادیل قدیم پول واحیدی. ایگیرمی شاهی، بیر قیران دئمک دیر.	(enlənmək)	<u>انلننمک</u>
اوغلان يولداشى (oğlan yoldaşı) کرتنکله تیره سیندن، داغلاردا اوЛАر. آمما اوندان اينجه و كيچик اوЛАر. (ölüqqo)	(otdux yerdə)	فرحلننمک، سۈينىب فخر ائتمک، ائندىن گئنىشلننمک.
أولو ققو: آريق و جانسيز (فا. لاغر و مردئى) اووا دىبى (Uva dibi) اوشاقلار دیوار چاتلاغىندان سئرچە يوواسى چىخاردارلار. سئرچە بالالارى نىن لاپ دىبىه قالانى، كى زىرنىڭ و دىرى باش اوЛАر، اونا اووا دىبى دئيرلر. كى الته اوشاقلاردا، بو چوخ پىس خاصىت دير.	(ütmək)	اوتدوخ يئرده اوتونماق حالتىنده، مثلاً اوتدوخ يئرده، آتلانا - آتلانا گئىتمك.
اووۇنماخ گولمگىن لاپ آخرى حىى. (فا: ريس رفتىن) اوەددەمك (əvədəmək) يئرده دىغىرلانماق. اىششك ده يئرده اوھدىر و بىر يانىندان او بىرىسى يانىنا آشار.	(ütünmək)	[اوتىمك] آدامىن بىر شئىي قورتولوب الى بوشما چىخاندا، سماجت ايله او شئىيئن دالىنجا اولماق. مثلاً دئيرلر: اوتون.
اوھدىك اشىنمه - مثلاً دئيرلر. حئيوان اوھدىيە دوشدو، اولدو.	(əvdəmək)	اوچىنلىك - بىئكار و سفنه - سفنه گزمك.
انھيز (ehiz)	(üzaltın)	اوچىنلىك - بىئكار و سفنه - سفنه گزمك.
اوزالتىن		(مىثال: كوچھلرى اوتونور)

موشترى سىز بير شىئى باشىندا ئىدip بىر آداما ساتماق.	قوجامان كىچى كى سورونون قاباغىندا گلر. مثلاً قوجامان كىچى لر سورونون قاباغىندا گلر، دئىرلر: ائھيزلر گلىرلر.
(ilana aǵ verðn) ايلانا آغ وئرن كرتنكله تىرەسىندين داغلاردا اوЛАر.	ايچىشمك (icd̥şmək) 1- ظرافاتجا، سۆز يا حرڪت يا وورماق يا... ايله بىر آدامى هىرسلىنىدىرمگە چالىشماق. محبىت اوچون ده بىرىنه ايچىشرلر. 2- دولاشماق.
(indi vaxdi) ايندى واخدى الساعه، فا. همین الآن (مېثال: ايندى واخدى گله)	ايشىك (išək) فا. جىش، مثلاً اوشاق دئىر: ايشە يىيم وار.
(iv) ايو خط، مثلاً باشىن توکوندە ايو آيىرارلار يا اوخ رئىزىنى نە ايو دوشىر.	ايшелتمە (išlətmə) فا. مسەل، آغ تۇز شكليندە بىر داۋادىر كى مەعده و بىاغىرساقلارى تمىزلىيپ يوموشالدار.
(eyimək) ائىيمك جامىش يا اينىگىن امچىگىنىن سوتە دولماسى باخ. صحىفە	ايشه قويىماخ (išə qoymax) موشگولە سالماق ايلى (ili) 1- بىر مەحصولون بول اولدوغو ايل. مثلاً بو ايل ارىيگىن ايلى دىر. 2- ايل دۇقۇمۇ. بوگون ايلى دى يعنى بوگون اونون اوئلمىگى نىن بىر ايلى تمام اولۇر.
(bad) باد سوگۈلۈنۈن دىوارى، يا مثلاً قويونون بادى داشى گىتدى قويىدى گوئۈن بادىنا	ايلى (ili) 1- بىر مەحصولون بول اولدوغو ايل. مثلاً بو ايل ارىيگىن ايلى دىر. 2- ايل دۇقۇمۇ. بوگون ايلى دى يعنى بوگون اونون اوئلمىگى نىن بىر ايلى تمام اولۇر.
daşı gətdi qoydi gölüñ badina (basarli) باسارلى غالىب دوروموندا اولان. اىستىيېرم سەن ولارا باسارلى اولاسان	[ايلىشىدىرمەك] (ilişdirmək) باخ: بتىدەمك، بىر شىئى قىيمتىنдин باها بىرىنه ساتماق، بىر آدام اليىندە قالان
· istiyirðm sən olara basarli olasan.	

			باھتال
(bahtal)			
آتا مربوط اولان ايشلرده خيره آدام، مثلاً			
ناللاماق، بورونون ايچينده کي گميرچگى			
چيخارتماق.			
			برنى
(bərnı)			
اوستوانه شكلينده ساده شيشىه قاب، برنى ده			
مورىا، روب و تورشى كيمى يئمكى			
ساخلايارلار.			
	[bel]		
سو واحيدى (قره ضييادىن طرفينده)			
خويون راهال طرفى كندلىرىنده ايسە ال			
(əl) دئيرلر. مثلاً دئيرلر: فيلان آرخىن اوج			
بئل سويو وار، بير بئل سو، يعنى بير آدام او			
سويو يېغىشىدىرىپ زمى سووارا بىلەجك			
قدىر، تىرىپا بير دىيرمانلىق سويون			
يارسينجا.			
	[boğma]		
چاي، دره كيمى يئره يئتىشىنده، چايىن يان			
طرفين بوغارلار، سويعييشار گۈل دورار و			
معمولى بسترىينده آخىب گىندر، بو گۈله			
بوغما دئيرلر.			
	[boy Çəkənldər]		
بوى چكتىلر			
آدامىن ايکى بوش بؤيرونون حيدودو، بير			
يئنى يئتمەنин بوى چكتلىرى آغرىيبارسا،			

پۇر توم - پۇر توم

آلیشان تۈكۈنتو قورو اوتلار يېغار و تونقالىن	(pürtüm - pürtüm)
آلتىنا قويوب ياندىيرارلاركى تونقال اود	مثلاً سوت چورويندە، پور توم - پور توم اوЛАر.
توتسون.	پلمه
(pülçük) بولچوك	(pəlmə)
آلما وتوت و... كىيمى مىوهلىرى آغاجا وصل	مانع، ھاۋى يا پلمه گلدى يعنى گؤيون
ائىلەين بالاجا چۈپ.	قاپاگىن توغان بولودلار گلدى.
(pülük) بوللوك	چىلىك - دسته اويونوندадا، چىلىكى
اوغلان اوشاغى نىن بىلىغى نىن باشىندادى	توتماق اوچون، ال يا بۆزك ايله پلمه
درى، موسىلمانلار اوشاغى كىسىرنىدە،	توتارلار.
پولوگو كىسلرلە.	(pələq qulax) پله قولاخ
(ponçax) پونچاخ	قولاغى يىكە و ائنلى اولان آدام.
قوتاڭ	(pencər) پئنجىر
(piçitli düymə) پىچىتلى دويىمە	فا. سىزى. چۈل پئنجىرى، داغ پئنجىرى.
ائىركك - دىشى كىيمى بىر - بىرلەينە	سوفرا پئنجىرى، آش پئنجىرى، خوروش
كىچىرلە.	پئنجىرى، دولما پئنجىرى.
(pix badam) پىيغ بادام	چۈل پئنجىرى نىن چئشىتلىرىندىن:
قابىغى پوك اولان بادام.	يئملىك، قازآياغى، اوھ لىك قىزمەمىسى،
(pirsítmax) پىرسىتىماخ	كىشىرباشى، تورشك، تكە سققەلى،
مثلاً خوروز دۇيوشىنده، بويونونون توكلرىنى	شوران، يارىيىز، قوش اپبەيى.
پىرسىدار.	داغ پئنجىرى نىن چئشىت لرىندىن:
(pirsix) پىرسىخ	ايىنجىبىر، داغ جىشنىشى، الە گە، آغ پئنجىر،
قالىن و بىز - بىز توكلرى اولان حئيوانا	ماندا، كىريش، ياغلىجا.
دىئىرلە، مثلاً دىئىرلە: پىرسىخىدى.	(pür - püsür) پۇر - پۇسۇر
(pislamax) پىسلاماخ	چۈلە تونقال قوروب اود ياندىيراندا، تئز

قویولان يئری. ۲- قفوالین دم اولماميش	مثلاً خوروز تویوغو پیسلادى.
حالى، كى گومبولداماقدان تىرىلدايار.	(pismirix) پیسمىريخ
[توتماخ] (tutmax)	الچاق بۇي و عنىيب لى آدام.
دۇل توتماق. آناسى اونو كىمدەن توپۇب؟	(piro) پېرو
(tutum)	قلمين فيلىزدن اولان اوچوكى موركى يا جوهەرە باتىرىپ يازارلار.
توتماق قابلىتى. الى نىن توتومو يوخدۇر (الىندە بىر شىئى ساخالىيانمىرى سالىر سىيندىرىپير)	ت
(tozarax)	تۆزاراخ (taxtasiz) تاختاسىز يونگول و عاغىلى بوش آدام.
تۆزارلانماخ (tozaranmax)	تام - توم (tam - tum) آزجا، هردن. اوشاغىم ساغالىپ تام - توم غذا يئىير.
تۇش پوتاخ (tuş putax)	تۆزە شىدن (təzəşdən) يئنى دن، بىرده
بىر نوع يىنكە آغاج آدى. توش بوداق.	تۆلاز آتماخ (tolaz atmax) اوراغى گۈئوروب بونا بىر تولاز آتدى.
باشىنى آيىمەسىدى، دوز بويىنون بىچەجه يىدى.	تسىلهمك (təsləmək) آت يا ائشىشىگىن س... ماغى.
(tünləmək)	تکلەمك (təkləmək) ۱- بىر آدامى تك توپۇب دؤيمىك. ۲- كردى ده گول لرى يا مثلاً كاهىنى تکلەمك.
تۆنلە مك	يعنى قالىن بىتن يىزلىرىندىن نىچە سىين چىكىب، تك - تك ساخلاماق.
آتماق، توللاماق.	(təlbə)
تىيختجالاماخ (tixcalamax)	تبىه
چىنگەلىپ سىخماق. بونى يئرددە	ـ قاپان ترهزىسى نىن «چىكى داشى»
تىيختجالادى (ولى احمدى يىخىپ يئرددە تىيختجالادى)	

تىخمير	(tixmir)	دادى وئرير.
آلچاق بوي اتلى آدام.	(tizixermax)	جوچىك (cövcik)
تىزىخدىرماخ	(tizixdirmax)	ـ آدامىن دوداقلارى نىن هر بوجاغى. ـ جامىشىن انگ سوموگونون دىب طرفى.
بىر يئردىن قاچىرتماق. اونون اوغلۇنو مدرسه دن تىزىخدىرىدிலار (دؤيوب اينجىتمك لە)	جامىش يىئىدىگى اوتلارى اىچرىدىن قايتارىب جوچىگىندە گوشەير.	جىيىتماخ (cibitmax)
تىكە توتماخ	(tikə tutmax)	جىيىرتماق. اوغورلاماق. (مېثال: جىيىتدى)
ـ آغىزا قويماق اوچون غذانى بىر يئكە ـ چۈرگىن آراسينا قويب بوكەلمك. ـ تكلىف ائتمك. مثلاً حيط آختاران آداما بىر حيطى تكلىف ائتمك.	جىيت - جىت (cit - cit)	بالاجا قوش آدى.
تىكىكىگە	(tikikgə)	چىرىخچى (cirixçi)
اريک و گىلەنار كىمىي آغاچلارين شىرىھسى اۋز - اۋزونە چىخار و اوزوڭ قاشى كىمىي قابىغىندا گۈرۈنر. اريک تىكىكىگە سى يئمەلى اولار.	چوخ ساواشان آرواد. جىرىقچى (cöyən)	چىن (cıl)
تىلىشىگە	(tilisgə)	ـ بىزدىخ، جورە كۆچە اوشاغى.
ديرناغىن يانىندان آيرىلان كىچىك زايىدە - دىرناغىم تىلىشىگە وئریب.	ـ آغاچىن كۈكوندە اولان، نارىن و اينجە، توپراغا نفوڈ اىدن حىصەلرلى.	جىن بىسمى... (cin bismillah)
ج	جىرىخ (ciyrix)	ـ قدىم، پامبىغى چىيىدىن آيیران دىگە. ال ايله ايشله يردى.
جى	(cəh)	ـ دمىرى پاس باسار، مىسى جىح وۇرار. بعضى غذاalar، چوخ قالاندا، دئىرلر: جىح

اوشاڭ اسکى سى.	چ
چىلدىرييم گىرده كان (Çildirim girdəkan)	چاستان دېنديخ، پىتىخ، پىسىدىخ، أمجىخ، دلىك. (Çastan)
گۆئى قابىغى سوپولموش گىرده كان. (Çim - Çavad)	چالدىيرماخ عياشلىق. (Çaldırmax)
چىم - چاود واسوسى	چ خرمندن سونرا بوغدا دنه لرى نين قابىغى سوپولما ميشلارى. (Çət)
ح حمىل آرام، مولايم و دۆزوملو آدم. حمىل اوشاقدى.	چرتىك ايشىن يا سۆزۈن يا معاملەنин آلتىندان چىخماق. (Çərtmək)
خ خاتىداماخ خارتلاماق، خارتا - خارت سىسى ايله قاشىماخ. كىچل باشىن خاتىدادى.	چلۇو دمير ورق يا تىنيكە دن قاييرىلمىش بىر وسىلە كى چۈمچە ايشىنى گۈرر. باققال لار اونونلا دوغى و لپە كىيمى شئى لرى تايىدان دولدورار، موشترى نين قابىينا يا پاكاتا توڭر و ترزى يە قويار لار. (Çəlov)
[خراج] بوغدا، دوغى، لپە كىيمى شئى لرين اىچىنinde اولان زىر - زىبىل كى افسە يىب چىخاردارلار.	چوهەل بىر آدامىن قىچى، همى آىرى همى ده بوروق اولار، اونا دئىرلر: چۆل دى. (Çəvəl)
خرەزىن صحيفە دە اتك يازى سىندا اىضاح ائدىلمىش دىر.	چىرتا - چىرت ياش چىربى لارين يانماق سىسى، توخوم چىرتلاماق سىسى. (Çırt - Çırt)
خىجىل ايت (xəfçil it)	چىلىپك (Çılپək)

(daş satin)	داش ساتین	آدامدان بئۇ خېر، گىزلىنجە سىسىز يومولوب قاپان ايت.
	بېر جور لاب دواملى ساتین پارچا.	
(dağ saqqızı)	داغ ساققىزى	خف دن خاپا - خاپدان. خفدىن ووردو يعنى اونو گىزلىنجە خېرى اولمادان ووردو.
	داغدا بىتن بېر پارياقسىز ياشىل كولون دىيىن قازىب چىخاردارلار.	
(darqa şayıd)	دارقا شايىد	خكەلىك قدىم انولرىن خكەلىك آدىندا بېر خلوت دامى اوЛАРدى، بورايىا كۆمۈر و قىرەگولله يىغاردىلار.
	بدجىنس و تربىيەسىز آدام، دارغا شاگىرد.	
(dala - domba)	دالا - دومبا	
	شوخومون دىك دوران كىسىكلىرى.	
(daha biri gün)	داها بىرى گون	خۇدىك غم - غوضە، خودىك ائلەمە!
	صاباح يوخ، بىرىيىسى گون يوخ، او بىرىيىسى گون.	
(dərərdəcər)	[درده جر]	خۇرا - خۇرا شۇرلۇغان، چايىن اۋز مسېرىيندە يوخاريدان آشاغى تۈكۈلن يېرى.
	دایماً مريض.	
(dəlmə)	دلەمە	اوشاقلېقدا گىئىب خور - خورادا چىمىردىك.
	تىرىپىأ اوچ چرك بويدا، T شكلىيندە بېر آغاچ. اونونلا گونه باخان اكرلر. بېر آدام نلمەنى هر آددىم باشى يىئرە زوخلالىيار چىخاردار، اونون آردىنجا باشقا بېر آدام دلىگە ايكى - اوچ دنه توخوم سالار.	خىرناشماق كىلاسىن دىيىنده شاگىردىل خىرناشىيرلار. يعنى بېر - بېرلىرىنى وورور، سىس سالىيلار.
(durulanmax)	دۇرۇلانماخ	دار - لولوك دار - لولوك مىڭلە ئىن شالوار.
	يويوناندان سونرا، دورو سويو باشдан و چىگىن لردىن تۈكۈب بىنىن هر يېرىنىن آخىتماق. دورو لانيرام چىخام.	
(daş - döyər)	داش دۇير	داش دۇير مىڭلە دواملى جوراب.

دۇشلەمك	(döşləmək)	دېزىلدايان اوشاق، تىز آغلایان اوشاق، ھر زادا آغلایان اوشاق. دىر - دىردا دئىرلر.
بىير آدامى دؤش وۇرۇب اىتەلمك، ھىجوم ائدىب غذانى يئمك.	[döşmek]	دېز يئرى (dlz yeri) دوکان. قىديم، دوکانلاردا دوکانچى لار دوشكجهنىن اوستوندە دىزه كۈچوب اوتوراردىلار.
دوشوب. ۲- يورمورتا دؤيوشدورندە، بىرى دوشىر بىرى وورار.	(düşümək)	دوشىخ (dızıx) اوشاقلىق دۇرمانىن قورتارىب يئكلميش اوغلان يا قىيز. گنج اوغلان اولسون، گنج قىيز اولسون، اوشاقلىق اداسى گتىرسە، بؤيووكىر دئىرلر: يېپ - يئكە دىزىخ سان باخ!
دوشونە جىك آنلاق. آدامىن گىرك دوشونە جىكى اولا.	(duşunəcək)	دېزىخلاماخ (dızıxlamax) اوشاقلىق دۇرمانىن سۈرۈپ يئكە لىب يئنى يئتمە يا گنج اولماخ. آنا گۈرۈردى بو تىبل گىدە دىزىخلى يېپ كسىب ئوين دىبىن اىشە گئتىمىر.
دوپۇنچە كىچىك بوخجا. آروادلار، الدە اىشلەمن بىرتىق - ياماق اوچون كىچىك شئى لرىنى اونا بوكى، ايكى اوجونو دوبۇنلەير و صاندىغا قوياردىلار.	(düyüncək)	دېغلاماخ (diglamax) غوضەدن اولمك. منى دېغلاتدىز.
دېب سىز بكارت پىردهسى زايىل اولموش قىيز. مىڭلەن دئىرلر: فيلانكسىن قىزى گلىن گىنچەسى دىب سىز چىخدى.	(dibsiz)	دېنگەلن (dingələn) مىڭلەن دئىرلر: دېنگەلن دوروب. قالىب ترىپىرسە،
دېرناخسىز رحمسىز و فورصت طلب آدام.	(dirnaksız)	رۇنگ اتماخ (rəng atmax) دېز - دېز

قولخماق علامتى اولاراق، اوزون رنگى نىن	صحىفە دە اىضاح ائدىلەب.	سای سالماخ (say salmax)	قاچماسى.
ز	بىر شئىھ دىقىقت و ماراقلا باخماق. مثلاً بىر كۈرپە اوشاق بىر آداما دىقىقت لە باخاندا اورادا كىيلاردان بىرى دئىير: گۈرنە ساي سالىب نە!	(zubun)	زۇبۇن قىيز يا آرواد دۆنۋ.
زۇو - زۇو	(Say vermək) ساي وئرمك والىبال اوپىونوندا، هانسى طرف گوجلو اوЛАرسا، مثلاً ۵ ساي موقابىل طرفه آوانس وئرر و اوپىونو اوپىلەندە بىئش صىفرە، باشلايىرلار.	(züv - züv)	سوپىروشىگەن. مثلاً بعضى پارچار زۇو - زۇو اوЛАر الدە دورماز.
زۇوگىتمك	(Sət) سەت سرت. داغىن سەت دۆشى.	(zuv getmək)	بوزون اوستوندە زويىمك اوپىونو.
زىت باشى	(sesi iynəsi) سىئىسى اىينە سى بورغان اىينەسى	(zit başı)	تئز - تىز. مىن تومن بورج وئرىپ، زىت باشى گلىب اىستەبىر.
زىخلاماخ	(Selan) سئلان قىيش سىزاغى و سوپىوق ھاواسى. اوطاغىن قاپى سين آچىخ قويوبىسان، سئلان گلىر.	(zixlamax)	سوخماق. بىچاغى زىخلايدى قارنىنا.
س	(Sələ) [سلە] آغاچىن تىرشوپىلىرىندەن توخونموش دايەھوئى آزجا چوخور بىر شئى كى پىلۇو بىشىرنەدە، دويونو تۈكۈر اوندا سوزىرلر.	(Sa - Ki)	سا - كى بونونلا بىئلە.
سالماخ	(Sütül ütmək) سوتول اوتمك سوتول بوغدا يا سوتول نوخودو، اودون	(salmax)	1- حسابى چۈرتگە يەسالماق. 2- كىلوسونو اون تومن سالدىم.
سایا قۇۋۇرقا		(Saya qovurqa)	

اوغلوما پالتار آلديم ايتدى ده باشماغين	اوستونده اوتب و پۇرتله مك. آلا - چىي شىشەسىن توتوب.	اوئلار.	
(şürehli)	شۇرۇحلى	(Sürütdəməd) سۇرۇتىدەمە	
عاغىلى، ايشىنده جىيدى و باشارىلى	1- لېپىك، شىپى، فا. دم پايى 2- سورومك		
اولان بير اوشاق، يېنىي يېتمە يا گنج.	حالتىنده، اویوندا ساخسىنى سوروتلمە		
(şoratan)	شۇراتان	آتىب، اونونلا پالىدى جىزىقدان چىخاردارلار.	
نۇودان			
(şorluğan)	شۇرۇلغان	(Seyrəd) سېئرە	
شلالە. فا. آبشار	سسى گۆزل، سئرچە بويىدا بير گۆزل چۈل		
(şuşləmək)	شۇشلەمك	قوشو. باشىندا قرهخط و دىمدىگىنە	
فا. تىزىرىنىشىنە، آت قولاقلارىنى شوشلەدى.	يېتىشىنە، قىرمىزى بىيالى دىر. دؤشونون		
(şuldi)	شۇلدى	ايکى طرفينە سانكى قەھوھاى رنگ سورتوبىسن.	
بى شورئىح و لاقييد آدام.			
(şıp)	شىپ	ش	
1- بير شىئىن يئرە دوشىمك سسى، 2- اوشاقلارين اويون اىصتىلارىندا.	(şaqqavatlı)	شاقاوااتلى	
اويونچو يولداشىنىن كورگىنە إلى نين ايچى ايلە هەر دفعە تاپدادىقدا، بير شىپ دىر.	شىستلى، فا. خوش قد و قامت		
(şirni Çöçəsi)	شىرنى چۈچەسى	(şətərəf)	شترە
شىرنى كۈكەسى، قنادى شىرنىسى.	1- عينا خلبىردى آنجاق گۆزلىرى اىرى اوئلار. 2- اوت آدى.		
(şirniyat)	شىرنىيات	(şərif)	شريف
پول سىكەسىنە اوخشايان بويالى شىرنى لر.	بويون شالى. شريفى دولا بويىنونا.		
(seytanlamax)	شىئطانلاماخ	(şəşəsin tutmax)	شىشەسىن توتماخ.

پىشىگىن بورونوندان اوْزىل بىر سس چىخارتىماقى.	بىر مدرسه اوشاغى گىندىب يولداشىنى مدرسەنин ناظىمىنە شىطانلايار كى مىڭلە دىوارى يازىر.
ق	شىمبىل (şimbıl)
(qabax) [قاپاخ] سوئىتى (سوئىتى يى سو لئىين) قاباخ بوغازى اوزون و امرودشكلىنىدە او لاردى. قديم قاب كىمى ايستىفادە ئىدر و اىچىنە لې، يارما ... دولدورادىلار. تاماشا قاباخ قىرمىزى او لار و تاماشا اوچون طاقچا يى قويا ردىلار.	دامبىل، بىلىخ، سىك، زئيقون.
(qabal tutmax) قابال تو تماخ كۇنتاراتا گۇتۇرمك، پول آلىپ بىر ايشىن باشلايىب، يىئرىدىب قور تاماسىنى عوھىدە يە گۇتۇرمك.	شىپۇ (şiv) انا آرخىدان آيرىلان كىچىك آرخ.
ع	شىئيت باز (şeyit baz)
(qaşa quşlux) قاچا - قوشلۇخ فا. هرج و مرج	عزيز تېرىلىك (əziz təbərlik) فا. يكى يىكدا نە. آتا - آناسى نىن عزيز تېرىلىگى دىير.
ف	فيرينجى (firinçi)
(qarqa duzi) قارقادوزى بىر جور آغ داش	كۆكە يىپان، كۆكە چى:
(qarqa qovan) قارقا قۇوان قارغاندان كىچىك او لار و قارغانىن دالىنجا دوشىرىدى.	فييفىشا (fışfışa) باھارىن اول لرىنده، «قره آغاچ» آغاچى نىن بوداقلارى نىن باشىندا، سىخ - سىخ پىلىك كىمى لىر بىتىر، كى قديم اوشاقلار اونلارى يئىردىلار.
(qallağı) قالлагى بوستانى يېغيشدىر انдан سونرا يېرده قالان	فييفىلداماخ (fifidamax)

آراسىنداكى باشماق چىخاردىلاجاق دام.	أيرى - بۇيرو نارين - نورونو. مثلاً قالالاغى
موغاندا بونا دهلىز دئىرلر.	گولبهسر.
(qɒlθməθ)	قلمه
سولىئى قلمه. بو قلمه بويا وئرر قول - بوداغىن يېغىشىدىرىپ شوش گؤئىه اوزانار.	قدو
(qut davasi)	قوٰت داواسى
قورد داواسى. بير آدامىن قارىينىدا قوردو اولار، سانجىلانا. بو داوانى او قوردو دفع ائتمك اوچون يېرلر.	دۇست. بير آدام بير شىئى يولداشىندان مواضايىقە ئىندىدە، يولداشى اونا دئىر: به سن نن قدو يوخ آخى.
(qozalaxlanmax)	قۇزاڭلاخىنماخ
بىر آداما قيافە توتوب، اوْزۇن شىشىرىتىمك.	bə sənnəðn gədoyux axi!
(quqqi)	قووقى
آدام آدى.	قدەسەر
(qullətdi)	قوللتدى
آغىر و ايشە يارايان. قوللتلى كورك، قوللتدى آشىق.	زىرنىڭ و هوشلو آدام.
(qıtmır)	قىتىمير
نيرقىز و خسىس آدام.	قرە قىستاناخ
(qır duz)	قىرددوز
لاپ شور.	بىر نوع گونه باخان آفتى.
(qırna)	قىرنا
بىر بىنایا كوجەنин وارد اولان يئرىندە ايچرى ايله اشىيگىن حد فاصلى. احمد دوروب گارازىزنى قىرناسىندا. قدىم	قرە ياخا
	بىر آدى قويىمايا الى بوشما چىخسىن. بير قومارباز يا آشىق اوينىيان كى نه قدر پول يا آشىق او دوزارسا، بير مىقدار اليىنده ساخلايا بىلىسىن. يعنى لئته چىخماسىن.
	شخسى، غيرنىظامى و غيرايدارى معمولى
	آدام.
	قرە ياندى.
	باشلاياراق قارالا - قارالا يوخارى گىئدە.
	قفخانا
	حىيط دن گىرنىدە، اىكى او طاغىن

حسن دوروب دالانين قىنتىغىندا.	حاماڭلارين خزنهسىنده دیوارين سودان اوجا يېرىندە بير بالاجا شوراتاندان، تميز اىسىدى سو تۈكۈلدۈ. اىسىدى سوپۇن دیوارдан چىخان يېرىنە قىرنا ئېرىدىلر.
ك	
(Kax qalmax) كاخ قالماخ	متحىر اولماق. كاخ قالماشام، بىلمىرمىئىنېيەم.
(kal) [كال]	قىش سوپۇقلارىندان سونرا، آغاچ ياكۇلون سوردوگو يېنى ترشۇي. فا. جوانە.
(kəpir)	سماوار و چايدان كىيمى قابلاрадا، سوپۇن قايىناماغى نتىجەسىنده معدنى املاھىن رىسوباتى ياتار تاپىشار. مثلاً ئېرىلر: سماوارىن اىچىنى كېر توپب.
(kələmpir)	كلمپىر قلمە جىنسىنەن دىر. اوجا، قوللى بوداقلى شلهلى و مؤحتشم بىر آغاچ.
(kələnti)	كلنتى اوت و يونجا بىچىمك اوچون سايى اوزون يىشكه اوراق.
(köpsək)	كۇپشك فا. پف كرده، متورم.
(köpsəmək)	كۇپشەمك متورم اولماق، مثلاً دیوارين سوواڭى يا
حاماملارين خزنهسىنده دیوارين سودان اوجا يېرىندە بير بالاجا شوراتاندان، تميز اىسىدى سو تۈكۈلدۈ. اىسىدى سوپۇن دیواردان چىخان يېرىنە قىرنا ئېرىدىلر.	قىزىشما قىزدىرما حالتى. حسنى قىزىشما باسىدی.
(qızışma)	قىزىل چۈر كدو تاغينا عايىد بىر نوع آفت كى تاغ اول قىزارار، دالىنجا آغارار، نهايت قوروپۇب محو اولار.
(qızıl çor)	قىسناخلى بىر شئىي بىرك ساخلايىب الدن وئرمەين آدام.
(qıllanmax)	قىيل لانماخ جىبلەنمك، آدامىن بىرزاددان آجيغى گلىب هىرسلىنمك. اونا دووشان دئىنەن قىيل لانىر.
(qılıftı)	قىيليفتى حوققاپاز، شارلاتان، كۆپك اوغلى آدام.
(qim- qırax)	قيم - قيراخ فا. لېرىز، كاسانى قىيم - قيراخ دولدوردى سوپۇنان.
(qintix)	قىنتىخ گوشە، تىن، دالان دیوارى نىن كوچە يە يا خىابانا چاتان يېرى. قىنتىخداكى توکان،

(gecəd qirovi)	گئجه قىروفوى بىر نوع گۆز خستە لىيگى. گئجه قىروفوى	گچى كۈپشەير.
(gesmək)	[گئشىك] تخفيف وئرمك. بونون قىمتى مىن تومن دىر، يوز تومنىن سنه گئشدىم؛ دوققۇز يوز تومن وئر.	كۇتدالاماخ يازىنى يىئىين و پىس خط آيلە قارما - قارىشىق يازماق.
(gözətdəmək)	گۆز تىدمك بىر آدامىن بىرىنە عىنىياتى اولماق. بىزى گۆز تىدىگىن. يعنى بىزە لوطى نظرى نىز اولسۇن.	كۇرتۇز بىر جور بالاجا دمىر قازما، ال ياپېشان يىرى آغاجدان اولا، چۈلدە پىنجىر درندە اوندان اىستىفادە ائدرلر.
(göz döymək)	گۆز دؤيمك دال با دال كىېرىيك چالماق.	كۈشومك فا. كرخت شدن، درماندە و عاجز شدن. قىچىم كۈشويوب، لاپ كۈشوموشم.
(goladan)	گۈلادان فا. كلون. قدىم كوچە قاپىلارين دالىنداكى آغاچ قىفيلىل (صحىفە دە اىضاح اندىلىميش دىر).	كىتمك (kitmək) سالماخ ايپ يَا قاتمانىن اوجون گتىريپ دويونلە يىب حلقة سالماق.
(gün bozi)	گۈن بۇزى اوزه گۈن بۇزى دوشىنده، اوزون درىسى دايىرە شكليندە طبىعى رنگىنى ايتىرر.	كىز بوغدا زمى سىيندە اولان اوزون كىرى.
(geyinəkli)	گئىينك لى گئىينميش آدام.	كىش چىش، باخ: اىشك
		كىفرمك فاسىد اولماق. چۈركلر كىفرىيبلر.
		گ گاي گىچ، بىئىينى سۆز آلمايان آدام، گاي دى.

		ل
		لاس
	(las)	بوتون، بولۇنمه مىش. مىڭلىق قاتىق كاسا سىنى اوزو قولىلو قويارسان، قاتىق لاس دوشىر.
	(laylamax)	لايلاماخ
	قوشىازلار ساخلادىقلارى ياهو قوشونو گۈيدن ائندىرىمك اوچون اوزىل طرز ايلە فيشقا چالىب ياهونو لايلابارلار.	
م	(letə Çixmax)	لتە چىخماخ
مالاغان (malağan)	هەر زادى قوماردا اوذوزوب ال بوشى چىخماق.	
1- آشپازخانا و سايىلەندىن. اونونلا كاسالارا آش چىكلەر. بالاجاسى يلا ياغ گۈئىتۈرۈپ تۈركىلەر. 2- بعضى كىندرلەدە، اوت بىچىن كىلتى يە مالاغان دئىرلەر.		
مامىز (mamız)	لم ھالم	
بالاجا بويىنۈز.	سو، كىرىدىسى نىن بازى لارا كىيمى ھەيئىنى سو تو تۈرۈپ گۈئى دورماق حالتى. سو كىرىدى دە لم ھالم دوروب. كىرىدى لم ھالم دولوب.	
مانات (manat)	لېر	
اوج قىران اون شاهى يا (اون شاهى يعنى بىر قىرانىن يارىسى) بىرمانات دئىرلەر. مشهدى عىباد دەمىشىگەن: اوج مانات پول بىر كىللە قىند.	چوخ اتلى و اوزونو تىرىپە بىلەمەين آدام.	
مانگىر (mangir)	لېل لەم قويىماخ	
دمىرىدىن و داراق كىيمى اوزون دىشلىرى اوЛАР. تراكتورون دالىنا باغلابارلار. شوخومو هامارلا يىب و بوغدانىن دنهلىرىن توپراغا قارىشدىرلار. اسکىلر، مانگىر آغا جىدان	راھال كىندىننە قوتور چايى نىن سوپىونو آچىب زمى يە قويارلار، سوپىون لىلى زمى يە ياتار.	
	(livan)	[ليوان]

	يئىمگە ئاظاھور ائتمك.		اولادى.
(mizqar)	مېزقار	(məsqəmet)	مسقەمئت
	قدىر قىمت و اعتبار. اۋۇنى مېزقاردان سالىپ.		سقّط، دردە دىيمەين كۆھنە و ياراماز بىر شئى.
(minqov)	مېنقوو	(məzmun)	مضمون
	بورونۇدا دانىشان آدام.		آتماجالى توخونان سۆز. خالخا مضمۇن دئىبىر.
	ن	(mœux ələmək)	مۇجوجخ ائله مك
(nəfsalız)	نفسالىز		بارماق ائيلەمك.
	هر يئمەلەيە نفسى آخان آدام.		مۇرلانماخ
(nəfsək)	نفسك	(morlanmax)	اريگىن گۆئى چاغالا دوروموندان دۆتۈپ تزە
	باخ: نفسالىز		آغارماق اىستەين واختى. بوحالىتىدە چىرىڭىز قارالار. دئىرلر: اريکلر مۇرلانتىب.
(mirqız)	نېرقيز	(mülçi)	مۇلچى
	خسىس.		باشىينا مثلاً پامبىق سارىلەميش بالاجا چۈپ. مثلاً گۆز سورمە سى نىن مۇلچوسو.
(nijdə)	نيژدە	(muğan pişiyi)	موغان پىشىسى
	خېبىت و كۆپك اوغلۇ آدام. او، اوْزودە نىژدەلەندى.		خوىدا، قالىن توكلۇ، پىرسىخ پىشىيگە، موغان پىشىيگى دئىرلر. أمما من موغاندا نىچە ايل قالدىم. اورادا كۈرددۈگۈم پىشىكلىرى بىلە دئىيل دىلر. عىيناً خوى پىشىكلىرى كىمىي ايدىلر.
(virnixmax)	وېرنىخماخ	(micilamax)	مېڃىلاماخ
	فورصت دالىنجا گىزمك. وېرنىخىركى بىر شئى اوغۇرلۇيا. وېرنىخىركى اونى تكلىيىب دۇيە.		غۇذانى آز و ياواش - يَاواش يئمك. غذا

بو تىزلىگە، بوسادەلىگە، احمد ھلم - ھلم		[ha]
بىر آداما يامان دئمىز.	(ha)	بەزىدى سۈزۈگۈندە بىو كىلمەنин يىئىدى مورد اىستيغافادە ئىدىلەمەسى يازىلماشىدىر. آشاغىدا باشقۇ موردلرى دە من يازىرام؛ نە دى‌ها، منه يامان دئىيرىدىن‌ها، دەنەنин باشى اوچون‌ها، گۈرنە بىلە. ائىلە اولار‌ها، ھەنج كىيم سەنە بورج وئرمىز. ھامشەدى‌ها! (ها سنى گۈرۈم)
ھنگە جووه (həngə cüvə)	ھنگە جووه	ھاننان - گئىزدن (hannan - gejdən)
يئرى شوخوملايان «جووت» ون و ساييلىدىن. (höṛüldəmək)	يئرى شوخوملايان «جووت» ون و ساييلىدىن.	نېسبتاً اووزون سورى زاماندان سونرا. ھاننان... احمد گۈزلىرىن آشدى. ھاندان، گئىچىن.
ھۈرۈلدەمك (hoflamax)	ھۈرۈلدەمك	ھەنراغاش چىخماخ (herağاش Çıxmax)
شىشىمك. دىرسەپىم دىيدى، اىسى اولان آدام كىيمى گۆزى ھۈرۈلدەدە. (hıh)	شىشىمك. دىرسەپىم دىيدى، اىسى اولان آدام كىيمى گۆزى ھۈرۈلدەدە.	قارداشلارين اىچىنده تىز ائولنەنى.
ھۇفلاماخ (his xinova)	ھۇفلاماخ	[ھەنرە]
ھەۋىكەمك، اوشۇين الى، قىيزدىرماق اوچون ھوفلايارلار. شىشەنى سىلىمك اوچون ھوفلايىب مىرطوب ائدرلر.	ھەۋىكەمك، اوشۇين الى، قىيزدىرماق اوچون ھوفلايىب مىرطوب ائدرلر.	پىنچىرىنىن حىيطە سارى قاباگىيندا، بىر رف كىيمى دوزلدرلر، اوна پىنچىرىنىن ھەنرەسى دئىرلر. قوى پىنچىرىنىن ھەنرە سىنه.
ھىس - خىنۇوا (herə)	ھىس - خىنۇوا	ھەنلەمك
ھىرس - خىناوا، ھىس - قوشە، اوولادىن ھىس.... عۇمرۇمى قوتاردى.	ھىرس - خىناوا، ھىس - قوشە، اوولادىن ھىس.... عۇمرۇمى قوتاردى.	ادا و اطوار گتىرمىك. مىڭلە ئەنلەمك: ھەنلەم گۈرك.
ي		ھەنلەم - ھەنلەم
yarlığan (yalama)	yarlıg'an	
يارغان	يارغان	
يالاما	يالاما	
دوزون بولول (بلور) حالتى. اوشاقلار اونو.	دوزون بولول (بلور) حالتى. اوشاقلار اونو.	

تلهسيك درمك، الچهلىرى يولوشدوروب دولدوردى جىيلرىنه.	(yandirasi)	يالايار و گولبه سره سور تر ديلر. يانديراسى ياناجاق، سئچمه - تزك و ديندىرغا كيمى ياناجاقلار.
يۇنگول - آياخ فا. فرز و چابك. آياغى يونگول ايله فرقى وار. مثلاً بير اوشاق يا بير گنج آداما دئيرلر: سن يونگول... گئت فيلانكسى چاغир گلسىن.	(yelan)	يان يئرە وئرمك مال - حئيوانىن يئرده يانى اوسته آرام توتماق حالتى. مىثال: گلىر ائششك كيمى يانين وئرير يئرە ايش گؤرمور.
يۇز قوهوما غريبە لىك حىسى اولان آدام. مىثال: يوزدو، دا (قوھوما قۇۋوشمور)	(yoz)	يئلان نازيك پارچا. كندىلدە نئچە تىلىسى يان - يانا تىكىر و بونا يئلان دئيرلر. يئلانى يئرە سالار و اوستونە توخوم سىرلر.
يۇشوتماخ هىرسلىنىمىش آدامى ساكىت و آرام ائتمك. مگر بونى يوشوتماخ اولور!	(yoşutmax)	يۇشوماخ هىرسلىنىمىش آدامىن ھىرسى سوپىيوب، ساكىت و آرام اولماقى.
يۇك - ياب فا. باروبىنه.	(yük - yap)	يۇلۇشدورماخ
	(yoluşdurmax)	

نچه موغان يئرلى سؤزلىرى

آوارماخ (avarmax)

تشخيص وئرمك. آوارمادىم يعنى

تشخيص وئرنىمەدىم.

ازه قاققا (əzəq qaqqa)

بىشىندىن سونرا آيرىلدىش حالتىنده

توبوغون بئلى.

دەز

دنىز، دريا.

دېر (dır)

قابىنى ئورتىنده يانى بير آز آچىق قالارسا،

دئىرلر: دير قالىب. سويوق گلمەسىن دئىيە

دوروب كىپله يېرلر.

سکى طؤولە (səkki tövlə)

گئرمى كىندرلىنده، بعضاً بير يوخسول

عايلەنин تكجه بير دامى اوЛАРدى. بو

دامىن يارىسىنا اۋزلىرى پالتار سالىب

اوتورار، قاپىدان گىرن آشاغى باشادا مال -

حئیوان باغلاياردىلار بو داما سكى طؤولە -
دئىردىلەر.

سئلوه آتماخ (selvə atmax)
تولاز آتماق، دىنهنك يا بير آغاجى، بير
عاملە طرف توللاماق. دۇوشانا بير سئلوه
أتدى.

سۇن (sün)
سيتون. بئويوك بير دامىن آراسىنداكى
جانلى و يوغون سيتونا دئىرلر كى دامىن
يوكۇنۇن ھامىسى اوونون اوستوندە اوЛАر.

سېرتلىنمك (Sirtlənmək)
سېرتىلماق، اوزو آچىلدىش و حىاسىز
اولماق. مىثال: سېرتلىنمە!

شىمبىيل لانماخ (şimbillanmax)
ايتنىن يىيەسى نين قاباغىندا بىنىنى
بىورجودوب، آتىلىب - دوشوب
يالتابلانماسى.

قىشمك (qəşənmək)

أتىن و انششگىن ايشەمگى اولمااغى. بو
حالىدە يئىريدىيگى حالىندا، آلتى بىرآز
سالالانار.

قىزما بوجىكى (qızma böcəggi)

بىر حشره آدى. پىس - پىستا كيمى قارا و
تقرىباً بىر سانت بويىدا.

قىيىلا ماخ (qıylamax)

اوجادان سس چىخار تماقلابىر آدامى يا
حئيوانى قۇوماقد.

كرىزلىمك (kərəzliñmək)

يۇمرۇغۇ دويونلەيىب بىر آدامىن اوستونە
قۇوزايىب ھىجوم حالتى توتماق.

كىت (kit)

لاب. كىت يادىمنان چىخمىشىدى، سن
يادىما سالدىن.

گىيىشىمك (geyişmək)

مصلحتلىشمك. گينه بىر گىت بؤيوگون نىن
گىيىش.

وور - هاى (Vur hay)

يئىين، دال با دال.

ھىليلىخ (hilix)

بورونون سويو بورونونون ھىليلىغى آخر.

اینقیلابدان بويانا توركجه قزئت لريين آدلاري (۷۷/۱۱/۲ تاریخینه دک)

- ۱- اولدوز - تبريزده بوراخيلميش آيليق نشريه. مؤسس و باش کاتيبي ح. اولدوز (حسين فيض الهي وحيد) ايلك نومره سى نين تاريختي ۵۷/۱۰/۲۷ خويا گلن ۶ نومره.
- ۲- وارليق - تهراندا بوراخيلان درگي. اول لر آيليق، سونرا ايکي آيليق، هله ليک اوچ آيدان بير نشر اولونور. مسؤول مودوري دوكتور جواد هيئت، ايلك نومره سى نين تاريختي اردبیلهشت آز قالير ايگيرمي ياشين دولدورا، هله ده حياتينا ايدامه وئرير.
- ۳- کوراوغلى - تبريزده چيختميش، اوستوندہ يازيلميش دير: يازيچيلار سوراسي نظری آلتيندا، مدنى - ايجتيماعي آيليق مجله. ايلك نومره سى ۵۸/۲/۲۵ خويا گلن ۳ نومره.
- ۴- دده قورقود - تبريزده چيختميش آيليق درگى، مؤسس و باش کاتيب ح. اولدوز، ايکينجي نومره سى نين تاريختي ۵۹/۶/۱۲ خويا گلن ۲۰ نومره.
- ۵- يولداش - تهراندا چيختميش ادبى - سياسي هفتeliك درگى. اوستوندہ يازيلميش دير: آزادى خواهlar فرقه سى نين اورقاني. ايکينجي نومره سى نين تاريختي ۵۷/۱۲/۱۹ خويا گلن ۲۱ نومره.
- ۶- آزادليق - تهراندا بوراخيلميش. اوستوندہ يازيلميش دير: آذربايجان آزادى خواهlar فرقه سى نين مرامينى نشر ائدن. ايلك نومره سى نين تاريختي ۵۸/۱/۱۵ خويا گلن ۴ نومره.
- ۷- آذربايجان آينده - تهراندا بوراخيلميش قزئت. ايمتياز يبيه سى و مسؤول مودوري: اکبر مدرس اول. خويا گلن ۵۸/۵/۹ تاريخلى ۱۱ - جى نومره سى اولموسدرور. بو سايى دا فارسجا خبرلردن باشقا نئچه توركجه شعر و انجمن آذربايجان لا قيساجا تانيشلىق و بو انجمنين

مرامنامه‌سی نشر اولنوشده.

۸- انقلاب یولوندا - تهراندا بوراخیلیمیش اون بشش گونلوک ادبی - سیاسی درگی، مسؤول مودوری ح. صدیق ۱/۹/۵۹ دان اعتباراً یایینا باسلامیش، خویا گلن ۱۳ نومره. بو درگی نین خراسان تورکلری اوچون «قلم اوچو» آدیندا نئچه نومره ادبی ضمیمه‌سی ده اولموشده.

۹- یئنی يول - تهراندا بوراخیلیمیش، آذربایجان مدنیت جمعیتی نین، اوچ آیدان بیر، ادبی - بدیعی درگیسی. مسؤول کاتیب حسین دوزگون (ح. صدیق) ایلک نومره‌سی فروردین ۱۳۶۱ خویا گلن ۴ نومره.

۱۰- ایشیق - اورمیه‌ده بوراخیلیمیش هفتله‌لیک ادبی - ایجتماعی نشریه. مسؤول کاتیب حبیب سعادت، ایلک نومره ۱۸/۴/۵۷، بیر نومره.

۱۱- ستارخان بايراغی - تبریزده بوراخیلان آیلیق نشریه. باش کاتیبی مهندس باقر مرتضوی. ایلک نومره سینده یازیلمیش دیر: ایکینجی دؤوره اسفند ۵۷. خویا گلن ۶ نومره.

۱۲- اودلا ریوردی - تبریز ده بوراخیلیمیش ادبی - مدنی هفته لیک، ایلک نومره ۱۱/۲/۵۸ خویا گلن ۳ نومره.

۱۳- تارلا - اورمیه ده بورا خیلیمیش. اوستوندہ یازیلمیش دیر: مستقل کشاورزی و فرهنگی هفته لیک. ایکینجی نومره‌نین تاریخی ۱۴/۳/۵۸

۱۴- ملا نصرالدین - طنز فکاهی نشریه. اوستوندہ یازیلمیش دیر: یورقانسیز لار اورقانی. نشریه‌نین کاتیبلر شورا سینی، ملانصرالدین نوه نتیجه‌لری بیلدیرمیشدیر. اوچونجو نومره نین تاریخی ۲۶/۳/۵۸ بئشینجی نومره يه دك خویا گلن میشدیر.

۱۵- بیرلیک - تبریزده بوراخیلیمیش هفته لیک درگی. یازارلار سوراسی نین نظری آلتیندا. اوچونجو نومره‌نین تاریخی ۲۴/۵/۵۸ خویا گلن ۴ نومره.

۱۶- گونش - تهراندا کی آذربایجان شاعیرلر و یازیچی لار جمعیتی بوراخمیشدیر. ایلک نومره‌سی نین یایینلانماسی ۱۳۵۹ - جو ایل بهمن آیی جواریندا اولموشده. ۳ نومره.

۱۷- اولکر - تبریزده بوراخیلیمیش، اوژونو آذربایجان شاعیرلر و یازارلار جمعیتی اورقانی آیلیق ادبی و انتقادی درگی معرفی ائتمیشدیر. ایلک نومره اسفند ۱۳۵۹. خویا گلن ۲ نومره.

- ۱۸- چنلى بىتل - تهراندا بوراخيلميش. اوزونو آذربايجان مسئلهلىينى آراشدىران گروپ معروفى ائديردى. ايلك نومرهسى ۵۸/۳/۱۹ خويا گلن ۶ نومره.
- ۱۹- ايرهلى - اوستوندە يازيلميش دير: ايران دموكرات جوانلار و دانشجولار سازمانى، آذربايجان اياالتى تشكيلاتى نين نشرىيەسى. ايلك نومرهسى ۱/۴/۵۸ خويا گلن ۴ نومره.
- ۲۰- آذربايجان - تبريزده بوراخيلميش، قاباق زاماندا كيندان فرقلى اولاق تهراندا كى بير كۇمنىستى حىزبە تابع اولان هفتە لىك ايدى. ايلك نومرهسى ۵۸/۱/۴ خويا گلن ۲ نومره.
- ۲۱- آذربايغان سىسى - هئچ نە معلومات وئرىلمەمىشدىر. ايلك نومرهسى ۵۸/۹/۱۲ خويا گلن ۵ نومره.
- ۲۲- ادبى يارپاقلار - تهراندا بوراخيلميش آيليق نشرىيە. يازىچى لار هيئتى (نورانلى، فرهاد، واله) نظرى آلتىندا. ايلك نومرهسى ۱/۱۰/۵۸ خويا گلن ۲ نومره.
- ۲۳- سهند - تهراندا اطلاعات قىزتى مؤسیسە سىنдин يايىنلانمىش هفتە لىك نشرىيە مسؤول مودورى على اصغر شعردوسى، ايلك نومره ۶۸/۱۲/۱۰.
- ۲۴- يول - تهراندا كىهان قزتى مؤسیسە سىندين يايىنلانمىش آيليق درگى. مسؤول مودورى عباس سليمى نمين ايكتىنچى نومرهسى نين تارىخى ۱/۱۱/۶۹ خويا گلن ۴۳ - جو نومره يە دك.
- ۲۵- كېنك - يول درگىسى نين اوشاقلار اوچون علاوهسى. باش يازارى ع. ابوطە، ۱۹ نومره بوراخيلميشىدىر.
- ۲۶- اسلامى بىرلىك - تهراندا اسلامى تبلیغات تشکیلاتى طرفىندن بوراخيلميش ۱۵ كۈنلۈك نشرىيە. مسؤول مودورى حجتالاسلام حبىب... صىميمى هله لىك تعطىل اولۇنماشىدۇر.
- ۲۷- جوالدوز - تبريزده بوراخيلميش فاكاهى - انتقادى آيليق درگى مسؤول مودورى خانىم زؤھەر وفائى ۱۳۷۰ - جى ايليندن يايىنا باشلامىش و حال حاضيردا تعطىل دير.
- ۲۸- پىنار - خوى دا چىخىميش، باش يازى سىنдан آيدىن اوركى بير نئچە نفر آنادىل، ادبىات و مدنىيەتىمىزىلە ماراقلانان گنجىلز طرفىندن بوراخيلميشىدىر، بو درگى نين ايلك

نومره‌سی نین تاریخی ۱۷۲/۶/۱ او لموش ۳ نومره چیخمیشیدیر.

تورکجه صحیفه‌لری اولان عموماً فارسجاً گونده لیک یا هفتہ لیک قزئت‌لر

۲۹- مهد آزادی - تبریزده چیخان گونده لیک قزئت. مسؤول مودوری سید مسعود پیمان.

آذربایجانی تورکجه صحیفه‌سی یحیی شیدانین امگی ایله حاضیر لانمیش، سونرا باشقا یازار و شاعیرلرده قارچیچگی تورکجه صحیفه آچمیشلار.

۳۰- ارک - تبریزده چیخان نشریه، مسؤول مودوری محمد اشراقی.

۳۱- فجر آذربایجان - تبریزده چیخان هفتہ لیک نشریه مسؤول مودوری نجف آقازاده.

۳۲- امید زنجان - زنجان دا چیخان هفتہ لیک نشریه مسؤول مودوری احمد حکیمی پور.

بو نشریه‌نین تورکجه صحیفه‌سی ^{اولدوقدا} هردن تورکجه اوزل بوراخیلیشی دا او لموشدور.

۳۳- احرار - تبریزده چیخان هفتہ لیک نشریه، مسؤول مودوری محمد حسین کوزه گر.

۳۴- آذربایجان - تبریزده چیخان هفتہ لیک نشریه، مسؤول مودوری اکبر رضایی

تبریزی.

۳۵- صاحب - تبریزده چیخان هفتہ لیک نشریه، مسؤول مودوری خسرو مؤتمن هاشمی.

۳۶- میثاق - تبریزه چیخان اون بئش گونلوک نشریه، مسؤول مودوری محمد حسین

فرهنگی.

۳۷- پیام نو - تبریزده چیخان هفتہ لیک نشریه، مسؤول مودوری علی اکبرزاده، ایلک

نومره‌سی نین تاریخی ۱۲/۱۱ او لموش، آنجاق سایی اوتجه‌سی بئش - آلتی نومره ده
بوراخمیش دیر.

۳۸- مبین - تهراندا بوراخیلان هفتہ لیک نشریه، امتیاز بیبه‌سی مهندس علی غربیانی
مسؤول مودوری مهندیس کمال مرادی.

۳۹- ندای آزادگان! - تبریزده بوراخیلان هفتہ لیک نشریه، مسؤول مودوری لطف ا...

تمکینی، ایلک نومره‌سی ۷۷/۲/۲۹

۴۰- پیام ارومیه (نوید آذربایجانین اولکی آدی) - اورمیه ده چیخان هفتہ لیک نشریه.

مسؤول مودوری مهران تبریزی، ایلک نومره‌سی نین تاریخی (سایی صفر ۷۷/۶/۱۵)

۴۱- پیام سولدوز - نقده شهریندہ بوراخیلان اونبئش گونلوك نشریه. مسؤول مودوری عیسیٰ یگانه، ایلک نومره‌سی ۷۷/۶/۱۴

بو مطلب ۲۷/۱۱/۲ تاریخیندہ حاضرلانمیشدیر.

ایندییه دک خوی شهریندہ

اینقیلاپ غالیب اولاندان سونرا، یئنی قۇرولموش، اسلامی اینقیلاپ کئشیکچی لرى اوردوسو، بير قزئىت چېخاردىردى. بو قزئىتىن آخر صحيفه‌سیندە آز اولا رسادا، توركجه شعر چاپ اولوناردى.

خوی - خوی هفتە لىگى نين بعضى واختلار توركجه مطالبى اولور. مسؤول مودورى على رنجبر حقيقى، باش كاتىسى خسرو كرمانشاھى، ایلک نومره‌سی ۷۶/۴/۴

اورىن خوی - بو هفتە لىگىن هر نومره‌سیندە توركجه مطالبى اولور. ايمتياز يىيەسى محمود مهرعليزاده، ايجرايى مودورى اسماعيل اسدلو. بو هفتە لىگىن يازارلار سوراسى نين صدرىنده، گۈركىمىلى يازار و شاعير عليرضا ذيحق يىن آدى، استاندارد مؤهور كىمى بو قزئىتىن آنا دىليمىز و مدنىتىمىزه اوركىن باغلى اولدوغونو تضمىن ائدير. ایلک نومره‌سی ۸۱/۱/۲۷ بير ايلدن سونرا، ۸۲/۱/۱۹ تارىخلى سايى سيندان، عليرضا ذيحق بو قزئىتىن باش كاتىب لىگىنە كىچمىشدىر.

«پىنار» يىن آدى يوخارىدا قىيىدە آلىنمىش دىر.

صبح صادق خوی - داخلى نشرىيە، بازاردا چىخمىشدىر. ايمتياز يىيەسى كانون فرهنگى و هنرى امام جعفر صادق (ع) خوی. زير نظر ستاد عالى نظارت بر كانونهای مساجد آذربايجان غربى. باش كاتىب داود وحدتنيا، ایلک نومره‌سی آبان ۷۹. بير سايى اوتجەسى و ۷ نومره بوراخمىشدىر. بير يا اىكى صحيفەسى توركجه ايدى.

سيمرغ - آيليق «نشرىيە بىسچ دانشجوپى دانشگاه آزاد اسلامى واحد خوی» يالنىز بير نومره‌نин، (۶ - جى نومره آبان ۱۳۷۹) ائلىمېزدن آدیندا اىكى صحيفەسین توركجه يە آپىرمىشىلار. و يازىلمىش دىر: موسى جعفرى، دېير بخش آذرى.

نويد آذربایجان، خوي اوزل ساييسى - اورميه ده چيخان بو قزئتين ۸۰/۲/۲۹ و ۸۰/۳/۱۲ تاريخلی توركجه صحيفه سی اولان، ايکي خوي اوزل ساييسى بوراخيلميшиدير. خوي داکي نوماينده سی قربانلى جعفرى ايدي.

بو قزئتين، اوستانين قوزئي بولمو اوچون اوزل ساييسى ۸۲/۱/۱۶ تاريixinde (سايى ۲۸۹) اسماعيل اسدلو نوماينده ليگى ايله خوي دا چاپ اولونماغا باشладى.

ياشيل يول - اوستونده يازيلميش دير: ادبى - فرهنگى - هنرى درگى بيرينجى ايل، بيرينجى سايى. كانون علمى - فرهنگى دانشگاه پيام نور خوي. تارىخى يوخ ايدي. آنجاق ۱۳۸۰ - جى ايلينده چيختمىش دير. سوروملو مودور كاظم قاسمى، باش يازار و توركجه صحيفه لرین مسؤولو حميد آرغيش. بو نشريه باشدان دىبه ميللى روحىيە داشىبىردى.

فردai ما - بو ايکى هفتە لىك، اورميه ده چيختىر، آمما خوي اوزل ساييسى، خويون اوزوندە چاپ اولونور. ۸۰ - جى ايلين آبان و آذر آيى حيدودلاريندا دۇرد - بئش نومره توركجه صحيفه سی اولان خوي اوزل ساييسى چيختى. او زaman بو قزئتين خويداكى نوماينده سى سنائى ايدي.

۸۰/۱۱/۲۷ - جى گونو سايى سيندان بئله خسرو شنائي بو قزئتين نوماينده سى اولدو. هردن، بير قطعه توركجه شعر چاپ اولونور.

اورين - اوستونده يازيلميش دير: نشريه کانون علمى - فرهنگى دانشجويان و دانش آموختگان دانشگاه پيام نور خوي. ايکينجى سايى فروردىن ۱۳۸۱ سوروملو مودور احمد نصيري.

بو درگى نين آردى آبان ۱۳۸۱ ده چيختمىش و سوروملو مودور صبور كېرىي ايدي. بو درگى نين اول ساييسى نين توركجه مطلبى يوخ ايدي.

کوشما - بو هفتە لىك اورميه ده چيختىر، خوي اوزل ساييسى خوي دا چاپ اولونور و نوماينده سى باقر خليلى دير. ۸۱ - جى ايلين آخرلاريندان توركجه مطلبى ده اولور.

پىك آذر - زنگان دا چيختىر. بو هفتە ليگىن، دوغو و باتى آذربایجان اوچون اوزل ساييسى خوي دا ۸۱/۱۲/۱۲ تاريixinde اسماعيل اسدلو نوماينده ليگى ايله يابىنلانماغا باشلامىش

اوچ اوژل سایی بوراخمیشیدير.

ارمنغان آذربایجان - ايکى هفته ليد، نقده شهریندە چىخىر، خوى اوژل سايىسى نين نومايندەسى اسماعيل اسدلو، ايلكىن سايىسى سى ٨٢ - جى ايل اردىبەشت آيى نين بىرينجى يارىسىندا چىخمىشىدىر.

كوى شەھرىyar - كولتورەل و ادبى درگى، اىسلامى آزاد اوينو ئەرسئتى اوئىرنجىلىرى امگى ايله بوراخىلمىشىدىر. تارىخى يوخدور، آنجاق ايلك سايىسى، ٨٢ - جى ايل باھارىن آخىرآيى يابىنلانمىشىدىر. ايمتىاز بىيەسى و سوروملو مودور حىدر غفارى.

نداي خوى - هفتە لىك نشرىيە، امتىاز بىيەسى و سوروملو مودورى هاشم حجازى فر، سايى اوچىچە سى ٨٢/٤/١، بىرينجى سايىسى ٨٢/٥/١٢

اینقیلاب زامانی

خوی دا ایلکین تورکجه نشریه

شاه ایراندان گئدن گونون صاباحیسی گون اور تادان سونرا ایدی. گوژل و اوئملی بیر اولاي (حاده) شاهين گئتدیگیندن دويدوغوموز سئوینجى داهادا آرتىردى. خويون مرکز چارراهينداكى، قزئت ساتان پوتقاalarin بيريندە، تورکجه آدى اولان «اولدوز» قزئتى ساتيليردى. او واختاكىمى تورکجه قزئت گۈرمەين جماعت، اولدوزو علاقە، سئوينج و شوق ايله آلىرىدىلار. چارراهين دئورەسىنە كى باخىردىن جماعتين اليىنده اولان بو قزئتلەر، آغ گۈئيرچىنلە اوخشاييردىلاركى جماعتين ايچىننە اوچو شوردولار. من ايکى سين آلدىم، بيرين اوزومە، بيرين ده باجي - قارداشlarimما.

صاباحیسی گون يولداشلارимا اوتۇرموش داغدان - باغدان دانىشىردىق. باشقابىر يولداشيمىز، پۇر توشموش و آجىقلى حالدا (بلكه ده بى حالتە تظاھور ائدىرىدى) اىچىرى تېپلىپ و دئىدى: آخى تورکجه دە قزئت اولار، چارراهدا گتىريپ تورکجه قزئت ساتىرلار. يولداشلارين بىرى دئىدى: هله كىچ اوتۇر ترىن سوپوسون، سونرا گۈرك نە دئىيىرسن! من اولدوزو گتىرىمىشىدەم. آچدىم اوندا چاپ اولۇنماش، سولئىمان روستىمین جنوب حسرتىنده سۈئىلەدىگى، اورك كۈرۈلدىن بىر شعرىنى و نىچە آتالار سۆزونو اوخودوم. ھامىنин خوشو گلدى. البتە قزئت دە، فارسجا مطلبىلدە وارايدى.

اولدوز قزئتى تېرىزىدە بوراخىلىميش، مؤسىس و باش كاتىسى يوردو موزون غىيرتلى ايگىدى، ح. اولدوز (حسين فيض الله وحيد) ایدى. بى آيليق نشرىيە، گوندەلىك قزئت شكليندە و قىمتى بىر تومان ايدى. آلتى سايى خويا گلدى. اولدوزون ايدامەسى اولاراق، كوراوغلى

مجله‌سی و دده قورقود در گیسی آردینجا یا بینلاندی.
دده قورقود نشریه سینده بیزیم شهریمیز خویدان دا ایز وارایدی. گؤرکملی یازار و شاعیر
ع. آغ چایلی نین مطلب و شعرلری ده بو درگی ده چاپ اولونوردو.

۸۱/۱۱/۱۲

حؤرمتلی اميد زنجان

سیزی جاندان سلاملایر و ان گؤزل آزو لاریمی قوللو غونوزا تقدیم ائدیرم. سیزین آنادیل
و خالقیمیز اوغروندا دیرلی زحمتلرینیزه گؤره اورکدن تشکر ائدیرم. اميد زنجان بیز اوچون بیز
معمولی قزئت دئیل بلکه اوزاق دوشموش قارداش مكتوبو کیمی بیزی سئویندیریر. اونون
گؤزل سطیرلریندن دوغمالیق عطرینی حس ائدیریک. سیز بؤیوک بیر بوشلو غون یئرینی
دولدور ماقدا سیتیز. چو خدان ایدی بولونو گؤزله دیگیم، آرزو حسرتینده اولدوغوم، آنادیله
زنگان قزئتی، سیزین سعی و غيرتینیزله آذربایجانیمیزا ایشیق ساچدی. بو قزئت زنگین
لیگی و زنگان دا چیخدیغی اعتباری يله، اوئملی بیر حادیله او لاراق، بئله گئدرسه آذربایجان
تاریخی نین قیزیل صحیفه‌لرینده اوژونه يېر آچماقدادیر. بیز ائله بیلیردیک، با غیریمیزدان
او جاغیمیزدان قوپاریلمیش زنگان بیر يول لوچ آناسی آذربایجانی آتیب‌دیر. آمما گؤزوروک
یوخ. حؤرمتلی شاعیر آیدین تبریزلی دئمیشکن:

عزیزم شانیمدیر وطنین آدی   آنانی آتارمی اونون ائولا دی

بیر میللت آییق و آگاه اولمازسا، مناسب فرصلتلدن استفاده ائتمزسه، بیر میللتین
افرادیندا فدا کارلیق روحو اولمازسا، او میللت محو اولماغا محکومدور. قزتیمیزین ۱۵ آبان
۷۲ - جو سایی سیندا «زیان ترکی و زنجانیان» باشليقلی یازی دا بو سوئزل وارایدی: «این
دردی نیست که جوانان در خیابانهای شهر به فارسی سخن می‌گویند؟» و ۲۴ - جو سایی دا
«بازگشت به فرهنگ اصیل...» باشليقلی مقاله‌ده، بیر حؤرمتلی باجی میزین یازدیغینا گؤره
زنگانلی عایله‌لر او شاقلاری يلا فارسجا دانیشیر و او شاقلارین تورکجه اویرنمه سیندن
تهرانلی قوناقلاری نین یانیندا او تانیر لار.

بو سوئزلری او خودوقدا اور گیمین باشی یاندی. عزیز باجی، عزیز قارداش، بلی چوخ آغیر و

آجى درددير. جان يانديران و اورك آغريدان. وضع بئله گئدرسه، نئچه ايل لردن سونرا، زنگان دا همدانا تاي او لا ر. دووره سى تورك كندلر، شهرين اوزونده اکثریت فارسجا دانيشارلار. اورك آغريسى يلا دئمه لييم کى اورميه شهرى ده، دوشدوگو مخصوص وضعیته گؤره بو يولدا آدديملاير. بير ميللتين محو اولما جريانى نين قاش - گۆزو اولمازكى، بئله او لا ر، محو اولا ر. آنا ديليميز شانلى اسلامى اينقيلاييميزدان سونرا منفور پهلوى رژيمىنده کى آجيينا جاقلى وضعیت دن نسبى آزادلغا چاتدىقدا، ايندى نين ايندى سينده ده بئويوك جى خطرلرلە اوز - اوze دير. يازىلى ادبياتيميزين انكشافينا رغمما، آنا ديليميز فارسجانين هر طرفلى تهاجمى قارشى سيندا (مقابلىنده) گونو - گوندن دالى گئدير. حؤرمتلى اديب حسينقلى سليمى نين مختلف مناسبتلرلە او يارى دا (درهشدار) اولماقلارى يئرسىز دئييل دير. آناديليميز يېيە سىز دام كىمى اوچولوب داغيلما قدادير.

بورادا هامى ميزين اوزل ليكلە، ائل دردى قانان متعهد اديب، قلم صاحبلىرى، قزئت چيلر....، بير سؤزله هر ايمكانى اولان آگاه آذربايجانلى نين بوينوموزا آغىر بير وظيفه و مسؤولىت دوشور. اگر بوتون آذربايغانلى لارين ميللى شعورو اويانارسا، آناديليميز يېيە دورار و قورويا بىلرىك.

كئچن سايى لاردا حؤرمتلى قزئتيميزين آدى بارده صۇحبت گئدارىدى. اميد زنجان اوزو گۈزىل آددير. بو قزئت يالنىز زنگان دئييل، بوتون آذربايغانين او مودو دور. اميد كلمه سى نين نه قدر گۈزىل اولدوغو آيدىن دير. زنگان آدى بىزىدە سئوگى و آرزي حىسى او يادير. بو آدا، بىزىم قانيمىز قاینايير.

قوى بو آد «اميد زنجان» بير وزين و زنگين قزتىن اوستوندە، هر گون آذربايغانلى لارين گۈزون او خشاشىن. البتە بونودا دئييم کى خوى دا چوخ آداملار بوشەرى زنجان دئييل، زنگان تلفظ ائردىيلر. بىزى ماراقلاندىران، بو قزتىن آدى، توركجه صحيفەلرى، آذربايغان تاريخ و مدنىتىنە عايد مقالەلر، آناديليميز و آذربايغانين بوگونكى دورومونا دايىر مطلبلىر و زنگانين شهرلر و كندلرلەنە عايد، تارىخى، مدنى، اجتماعى... خبرلر و موضوعلار دىلا ر. البتە دونيا خبرلرى، علمى، تكنىكى،... و گوندە لىك حياتىن چئشىتلى ساھەلرلى يله علاقەدار باشقا

مطلب لرین ده اوز گرکلى يئرلرى واردىر.

همىشە آرزو موارايدى گلىپ زنگانىن دیوارلارينى آذربايچان آدى يلا دولدورام تا ھامى بىلسىن لر كى آذربايچانلى دىلار. من زنگانىن حؤرمتلى بلدىه رىيسي ندن تمنا ائدىرم بو شهرىن بير گۆزل و بۇيوك مئيدانىن و بىرده بير مەم خىابانىن آدینى آذربايچان قويسونلار. تەراندا آذربايچان آدیندا بير خىابان واردىر. مكتوبون سونوندا سىز عزىزلىرىمىزه منت دارلىق دويغولارىمى بىلدىرىپ و اولو تانرى دان سىزه يئنى - يئنى اوغورلار دىلە يېرم. اومودوم وار خلقىمىزىن اىستىقبالىنى قازاندىقدان سونرا موقىس ائل يولوندان دۇتمىھ سىنيز. البتە بو اولا دا بىلمىز چونكى قلم قارداش ئىنده دىر. بوتون زنگانلى قارداشلارىمى باغريما باسىرام. بوتون گۆزل لىكلر، سئوگىلر، سايقييلار.

حؤرمتلى پيام اروميه

اورمولي تورك ائليميز

جان سىزىن جان ديليميز

دره وار اوچ—وروم وار

مسؤلوق هر بيريميز

سىزى اوركىن سلاملايمىر و سونسوز ممنونىت دويغولاريمى صممىيتى لە تقدىم ائدىرىم.

همىشە دئيردىم اورميه آذربايجانىمизىن اىكينجى بؤيوك شهرى اولاراق بو حساس شرایط

لە، بىن نېيە بو شهردە آنا ديليمىزدە قزئتلر چىخمىرى؟ بورانىن حؤرمتلى قلم اھلى، شاعىرلەر و

يازارلارى بىن نېيە ترپنميرلە؟ آنجاق اينتظارىمiz سونا چاتنى و بىر عده شريف، ويجدانلى و

آگاه اينسانلارىمiz بوگركى درك ائتمىكلە «پيام اروميه» نى لياقت و باشارى يلا اولكە مىزىدە

يابىنلامىش و بىر صحيفەسىن آنا ديليمىزه حصر ائتمىشلەر.

اورميهنىن دورومو چوخ حساس و دوشوندورجو دور. مخصوصاً اينقىالبدان سونرا غىر

ايصولى كۈچوب گلمەلر اوزرە بو شهرىن جمعىت ترکىبى لاب كورلانىب. باشى بلالى آنا

دىلىمiz اورميه دە لاب مظلوم دوشوبدور.

نئچە ايل بوندان اوئىجە اورميه دە بىر دوكتورون مطبىنە گلمىشدىم. اينتظار اوطااغىندا

دوكتورون مونشوسى اولان بىر گنج قىز، مىزىن دالىندا أىلىشمىش دىر. بوخانىم قىز ھامى يلا

فارسجا دانىشماغا جەل ائديردى (الجاجت ائديردى)، بىلە سىنە توركىجە دانىشىب بىر سۆز

سوروشاندا، فارسجا جواب وئيرىدى. البتە موعاينىنە واختى گۇرۇم دوكتورون اۋزو توركى

دانىشىردى.

اولاً، اورميه بىر تورك شهرى اولاراق، دوكторون اينتظار اوطااغىندا بو مونشى خانىمین

تورک جماعته فارسجا دانیشماگى، آنادىليمىزە و خالقىمىزَا حۆرمەتسىز لىك دىر. قالدى كى بئىنچى جريانلار، آنا ڏىلىمىزىن تدرىجى محو اولماغينا سبب اولان عامل لىرىدىر.

ايندى بىزىم باشىمىزىا هر يئردىن فارسجا ياغىر. راديو، تىلوvizyon، قىزئىتلر، كىتابلار، اىبتدائى دن توتدۇ عالى سطحه كىمى تحصىل اوچاقلارى، شەھەرلىرىمىزىن ائنى - بويونجا يېرىلشن موختليف ايدارەلر، دفترلر و... كى بونلاردا مكتوبلاشما فارسجادىر، سينمالار، حتى خىابانداكى تابلوЛАR و دیوارى بىلدۈرىش لر (اعلامىيەلر) و... دورمادان فارسجا ياغدىرىما اىشىنە مشغول دوّلار، بىرىمىز اىستە بىرىك لاب ياخىن يولداشىمىز، اورك سۈزۈمۈزۈ يازاق، مكتوبو فارسجا يازماق مجبوريتىنده يىك. آخى توركجه يازماق باشارمیريق.

بىز يازارساق، اونو اوخويان اىستە بىر. بونلار بىريانا، بىزىم اوزدن ايراق بعضى اوزون ايتىرمىش آداملارىمىز تاپىلىرلار كى بو باسقىنا (ھجوما) قارىشىب، ائودە اوشاقلارى يلا فارسجا دانىشىرلار. بو اوشاق بؤيۈدۈكچە اول آتا - آناسى هر يئرده اونونلا فارسجا دانىشىر، سونرا اوشاق دىل آچاركەن دۇئە سىننە كى آداملارلا، داها سونرا كوچە اوشاقلارى يلا فارسجا دانىشاجاق و اونلاردا تأثير قوياجاقدىر. بوجور آتا - آنالار و بئىنچى اوشاقلارى گۈرنە آدامىن قانى قارالىر. بو اوشاقلارىن آنا دىل لرىنە علاقە و تعصبلىرى آز و يا هەنج نە اولمايا جاقدىر. بونلارين چوخلارى كىملىكىنى ايتىرمىش دئمك بىزىدە اونلارى ايتىرمىش اولوروق. بونلار آنا دىليمىزە قارشى منفى و بىيختىجى رول اوينايير و اويناجاقلار. آنادىليمىز گرگ آنا سودوبلە، آتا - آنا نوازىشى و محبىتى يله اوشاقلارىمىزىن اتىنە، قانىنا و ايلىكىنە هوپسون (جذب اولسون).

آنا دىليمىزى قورو ماق هر بىر شرفلى و غير تلى آذربايجانلى نىن وظيفە بورجوموزدور و لاقييد قالماغا حققىمىز يوخدور. هر كيمىن اليىندىن هر نە گلىرسە، هر جور ادبى يىا ھونرى ياردىجىلىق قابلىتى وارسا اسىرگەمە يە حققىمىز يوخدور. پىام اگر ھونر دىلى و البتە يولولىلا (كى مخصوص دىقت و ظرافت اىستە بىر) ارىيە اولونارسا، تأثيرى چوخ اولار. شاعير، يازار، رئىسىر، موسىقى چى، رسام، هئىكل تراش و... هەرھىسى اۋز ذوقى و صىنتى يله مىللە شىعور مقصدىنە اوىغۇن، گۈزل، دولغۇن و قالارگى اثرلر ياراتمالى دىلار. مخاطبلىرى اولان بىر

ناطیق یا موعلیم لرده گوجلو اثر منشائی او لا بیلرلر.

میللی شیعور بیر دیفاعی مکانیزم کیمی بیزی هر باسقین و تهلهکه دن قورو یا بیلر، بیز گرک تاریخیمیزی اویره نک، میللی کیملی گیمیزی درین دن تانییاق، اوژوموزه ایناناق، میللی قهرمانلار، شخصیت لر و یوخاریدا سایدیغیم دئمک اتل خادیم لمیزی، گوزدو گو ایسلری و اثرلرینی تانییاق، بیزی بیر - بیریمیزه با غلایان قدیم عادت عنعنه لریمیزی و موسیقیمیزی یاشاداق.

گرک تورک ائولادی، وارلیغیمیزین تملی اولان آنادیلیمیزی تمیز دانیشسین و مکمل اوئرنسین نهایت ادبیاتیمیزلا ماراقلانسین، و تورکجه قزئت لار و کیتابلارین موطالعه سینه آلیش سینلار. اوژل لیکله آذربایجان اوشاقلاری اوچون بیر گوزل تورکجه نشریه نین یئری بوشدور. بیزیم دیلیمیز دونیانین ان گوزل، گوجلو و قایدا لی دیل لرین دن بیریسی دیر. فیرانسیزجا و عربجه دن سونرا اوچونجو یئرده دورور.

اوئلمز شهریار کی فارس دیلین ده اوستادلیق مقامینا چاتمیش ایدی، بیر یئرده شهریارین دیلین دن یاز بیلمیشدیر: «من فارس دیلین ده چیخمازا یئتیشیرم. آمما تورک دیلی نین مئیدانی گئنیش دیر، هریانا آت چاپماق اولور» اولوتانزی یا شوکورلر اولسون، آنادیل اوزرین ده (باره سینده) بو نیسبی آزادلیغی کئچمیش شوونیست پهلوی رژیمینده یو خودادا گوره بیلمز دیک. شاه زامانی بونو من تهران قزئت لری نین بیرین ده او خودوم - یالان دئیرسم الله منه قنیم اولسون - خارجی موخبیرلرین (مخبر) بیری موصاھیه سینده شاهدان ایران تورکلری نین تعدادی باره ده سوروشور. شاه جواب وئریر: ایراندا تکجه ایکی کندده تورک جماعتی واردیر. البته مترقی مملکت لرده اولان میللی اقلیت لرین حقلری کیمی بیزیم ده چوخ حقلریمیز واردیر کی گرک یئتیشک.

راحت طلب لىك

ايتلرین و پيشيكلرین لاب قديم نسيل لرى اوز راحت طلبلىكلرى اوزره اينسانين اسارتىنى قبول ائديب، ابدى اولاراق گلهچك نسيل لرينى كؤلهلىگە نهايت فلاكت له ياشاماغا محاكمۇ ائتدىلر.

ايلىكىن اينسانلارين غذاسى اساساً شكاردان تأمين اولارميس. يئدىكلرىنى يئىيب، دىرى توتوقلارينى سونرا يئيه جىكلى اوچون، يئدىرىدىپ ساخلايارمىشلار. بئله نظره گلىر او زامان ايتىن و پيشىگىن ده اتىن يئيرمىشلر. عاغىل دان يوخسول راحت طلب حئيوانلار بو كىچىجى راحت لىگە آلدانىب، قورتولوب قاچماق عوضىنە، اينسانين يانىندا قالماقى ترجىح ائتدىلر. بئله لىكلە اوز نسيل لرين همىشەلىك اولاراق بويوندورق آلتىندا ياشاماغا محاكمۇ ائتدىلر.

اينسان چشىتلى احتياجلارينى قارشىلاماق اوچون حئيوانلارى ساخلايىرىدى. پيشىگى ائوبىن مودى حئيوانلارينى توتماق اوچون؛ اىتى اينسانين اوزونو، ائو - اشىيگىنى و مال - داوارىنى قوروماماق اوچون ...

اينسانين دىلسىز - آغىزسىز مظلوم حئيوانلara قارشى ئالمانه داورانىشى عالم - آشكار بللىدىر. اگر قرار اولا حئيوانلار بىر گون شعور، تمدن و حکومت صاحبىيى اولوب اينسانلارا ديوان توتالار، اوندا واى اينسانين حالينا.

ائلە كى اينسانين امنىتى تأمين اولدو، داها ايتىن وجودونا احتياجى يوخايدى. اىتى اشىيگە اوئتوردو. پيشىگى ده اينسانين ساغلاملىغىنا تەھلکەلى اولدوغۇ اوچون ائوبىندن قۇودو. كۆچە - بازار ايتلىرى و آرالىق پيشيكلرinen تام آجىناجاقلى وضعىتنى گۈزۈرۈك. داها بونلار

دیری قالماق آدلی کثافت باتلاقیندان هئچ واخت چیخا بیلمه یه جکلر، و هئچ واخت وحشی ایتلر و وحشی پیشیکلر کیمی آزاد حیاتدان قایناقلانان تمیز غرورو دویا بیلمزلر. بونلار موسقیل یاشاماق قابلیتی نی ایتیرمیش، حیاتلاری اینسانین زیبیل قابی سینین کثافتلرینه باغليیدی.

بولبول قفسده او خومادی، نسلینی اسارتدن قور تاردي. آمما قناری کیمی قوشلار او خودولار و نسیل لرینی آزادلیق و اوچماقدان محروم و سونسوزلا را کیمی دونیانی ایکی قاریش یئرده مقتبل لر آرخاسیندان گؤرمگە محکوم ائتدیلر.

تاریخ عیبرت آیناسی دیر - فلسطین لى لرین طاماحکارلاری توپراقلارینی یهودی لره ساتماقلاء، صهیونیستلر اورادا کۆك سالمیش، سونرا قالخمیش عربلری يورد - يووالاریندان قوّوب فلسطینی ایشغال ائتدیلر. و فلسطین لى لرین باشينا او مصیبتلر گلدی.

ائرمنی تجاوزونه معروض قالمیش اوتاپلی آذربایجانلى قارداشلاریمیز اگر ایلکیندە شوشانی برک ساخلاپارسايدیلار، ائرمنی لرین دیشین سیندیریب یئرلریندە اوتوردار و ایندی بو گئنیش ابعادلى فاجعه لره توش گلمزدیلر. قیرغین لار، بو قدر مظلوم شهیدلر، ساواش معلول لاری، قاچقین لار، دیدرگین لر و... نهایت توپراق ایتگی لری اولماز ایدی و... ویتنامدا ویت کنگ لار آمریکا کیمی سوپر گوج دئولتی دیزه کوچور تدولر. آمریکا اورایا اوردو یئریتیشیدیر. چوخلو تلفات وئردیکدن سونرا جنوبی ویتنامی تسلیم ائدب افتضاح لا مغلوبیتھ بويون قويدو. بیلیرسینیز آمریکا ویتناما نه قدر بومبا یاغدیردی. بئله، ویتنامین دین آداملاری اعتراض علامتی او لاراق سیراسی يلا (نوبه ايله) اوزلرینی اودلا يیب دیری - دیری اودون ایچیندە يانير دیلار.

چئچئن لر بو آز تعدادلا او قدر روسلارین ياراقلى قوشونو، توپو، تانکى، طیارەسى و امکاناتى قاباغیندا دایمانماقلانه گۆزل حمامسلر ياراتدیلار. چئچئن لر ایستە بیرلر شرف و آزادلیقلارینی قورو سونلار. آزادلیق اوغروندا فداکارلیق روحو اولان بو میللەت ایندی ده اولمازسا نهایت بیرگون موفق او لا جاقدیر. بو شانلى موباريزلەر چئچئن تاریخى نین افتخارلى قیزیل صحیفەلرین اولوش دوروب، میللەتی غرور و موباريزلەر روحو قایناغى او لا جاقدیر. بو

دؤیوشلرین خاطیره‌سی گله‌جک نسیل لرین قانینی جوشدوروب روحلاندیرا جاقدیر.
بوسنی هرزه‌گوین ده کئچن جریانلاری ائشیتمه‌دیک می؟

دونیانین چوخ قودرتلری عراقین دالیندا دایانمیشدیر. بؤیوك بير اينقلابدان يئنى جه
چىخىميش وطنىمiz اوشانلى موقاومت حىماسەلرینى ياراتمازسايدى، بىلرسن ايران ايندى
نه حالدا ايدي؟

تارىخدن عىبرت آمالى ييق. بونلار بىزه دئىيرلر: دوروم ھمىشە بئله اولمايماJac. آيىق و
آگاه اولاق. راحت طلب ليگە و غفلته دالماياق. وطنىمiz، وارلىقىميىزى، آنادىليمىىزى
قوروبايلاق. لازىم گلدىكده جانىمiz و مالىمizلا هر جور فداكارلىقا حاضير اولاق.
آذربايجانىمiz اۋزونه چىخانلار، آذربايغانىمiza ادعاسى اۋلانلار و دىش قىجىردانلار وار.

بر زخمهای ارک مرحوم بنهم

دردهای ارک را از زبان ارک شنیدم و رنجهاش را از خطوط چهره‌ی شکوهمندش خواندم. ارک این بنای باشکوه با قیمانده‌ی جلال و شکوه دیرینه‌ی مسجد ارک علیشاه در دفاع جانانه‌اش مقابل تهاجم بی‌رحمانه‌ی قوای کور طبیعت در مدت هفت‌صد و اندی سال می‌باشد. در این نبرد نابرابر، ارک زخمهای عمیقی برداشته است. بیائید بر زخمهای ارک مرحوم بنهم، ارک این تاریخ مجسم سرزمین ما علاوه از جنبه‌های تاریخی، فرهنگی، معماری، توریستی و... که هر کدام از اهمیت و ارزش والایی برخوردارند، این بنای سترگ باستانی سند مالکیت و اعتبار ملت ماست. اینکه حدود هفت‌صد و اندی سال قبل، جمعیت عظیم مسلمانان ترک ساکنان تبریز بودند که مسجدی به این عظمت برایشان ساخته شده. در آذربایجان غربی موقع احداث یک سد، برای اینکه یک کلیسا زیر آب نماند، مقامات مسؤول استان تمام سنگهای آن را شماره‌گذاری کرده و کلیسا را از بیخ و بن برداشته در آن نزدیکی در جایی مناسب کلیسا را با همان سنگها و به همان شکل اول از نوبنا کردند. من از مقامات مسؤول می‌پرسم آیا نجات بقایای یک مسجد عظیم تاریخی به اندازه‌ی نجات آن کلیسا اهمیت ندارد؟ چرا تسامح و دفع الوقت می‌کنید؟ حفظ ارک، احیای گوشاهی از افتخار و عظمت اسلام است. در دنیا برای حفظ آثار باستانی این همه سعی و دقت و صرف هزینه می‌شود، ولی ما چه؟! لا قید و بی‌توجه ارک را به امید خدا کرده‌ایم که هیچ، در وحشت ارتعاشات حاصل از انفجار دینامیت و غرش ماشین آلات سنگین زیر دلش را خالی می‌کنیم از سازمان محترم حفظ میراث فرهنگی آذربایجان شرقی جای انتقاد و گله‌مندی است که دست روی دست گذاشته و نسبت به ارک و ترمیم خرابیهای آن بی‌تفاوت است. ارک با

شکافهایش دهن باز کرده و ما را به یاری می‌طلبد.

مادر بیماری به فرزندان بی توجهش می‌گفت: باید من بمیرم تا باور کنید مردم؟ حالا باید ارک فرو ریزد تا باور کنیم که خراب شده است؟ تعمیر یک بنای تاریخی باید با مطالعه و تحقیق همه جانبه و بر اساس اصول دقیق کارشناسی و معیارهای معین انجام گیرد. کار تعمیر و تأمین امنیت ارک از هر لحاظ به عهده‌ی سازمان حفظ میراث فرهنگی است که یک مقام مسؤول و صلاحیت‌دار می‌باشد. نه افراد عادی و گروه‌های غیر مسؤول. و سازمان نمی‌تواند به هیچ عنوان از زیر بار مسؤولیت شانه خالی کند.

تبریز در مرکز شهر فضای سبز کم دارد. ایجاد فضای سبز وسیع در اطراف ارک از ضروریات است. در درجه‌ی اول برای افزودن به زیبایی چشم‌انداز و جلوه‌ی ارک که جلب توریست را در پی دارد، در ثانی برای استراحت و آرامش مردم و مسافرین.

حالا که حرف به اینجا کشید، سخنی با شهردار محترم تبریز داشتم. در بالا عرض کردم که تبریز در مرکز شهر فضای سبز کم دارد. در طول تابستان اهالی شهر مخصوصاً مسافرین به باغ گلستان می‌ریزند. شلوغی بیش از حد این باغ را در این فصل دیده‌اید. از دهام جمعیت به حدی است که جا برای نشستن پیدا نمی‌شود. چرا محوطه‌ی ترمینال سابق و محوطه‌ی تخریب شده‌ی مجاورش را که از باغ گلستان با یک خیابان دوبانده جدا می‌شود، فضای سبز نمی‌کنید؟ که در صورت لزوم با حفظ خیابان مذکور برای تردد ماشینها، باغ گلستان از سمت شرق گسترش یابد.

چند کلمه عرض هم در مورد نشریه‌مان ارک داشتم: آرایش صفحات ادبی را زیباتر کنیم. اشعار زیبای کلاسیک جای خود دارند و باید باشند ولی بیشتر به شعر نو بپردازیم. مطالب و نوشته‌های مهم را نه با حروف ریز که با حروف مناسب و جاندار چاپ کنیم. توقیق روز افزونتان را از خداوند متعلق مسئلت دارم.

خیلی دلم می‌خواست حرفهای دلم را به زبان ترکی می‌نوشتیم ولی متأسفانه اکثر مخاطبین ما، سواد خواندن به زبان مادری شان را ندارند. لذا به فارسی نوشتیم.

زبان مادری و گلایه از همشهريان

من از بيگانگان هرگز ننالم

كه با من هر چه کرد آن آشنا کرد

همشهري باور کن دوستت دارم. بهترین اوقات من لحظاتي است که با تو هستم. در بازار، قهقهه خانه، مقابل دکان نانوايی، جشن عروسی، مسجد، هيئت حسينی، ماشین خط و... از با تو بودن لذت می برم. وقتی تو صحبت می کنی سراپا گوشم و از سخنان زیبای تو آنچه را که مربوط به فولکلور (فرهنگ عامه) غنی مان است می نویسم. به کرات همچون شاگردی مشتاق در محضر استادی ات نشسته ام و تو با حوصله و گشاده رویی در گنجینه‌ی معلوماتت را به رویم گشوده‌ای.

تو حافظ و پاسدار زبان شيرين مادریمان هستی. زبانی که از هزاران سال قبل در بستر اندیشه‌های اجداد پاکمان جاري است و امروز همچون ودیعه‌ای گرانبهای ما سپرده شده است. و حیات ملت ما در همین زبان مادریمان است. نسلها یکی بعد از دیگری می‌آیند، بعد از اندک توقفی می‌روند و خاک می‌شوند. ولی این ملت زنده است و به حیات خود ادامه می‌دهد. چون زبان مادریمان زنده است. بانابودی زبان مادری مرگ یک ملت فرا می‌رسد و جذب یاخته‌های ملت‌های غیر می‌شود.

همشهري، از بعضی هایتان گله‌مندم. می‌خواستم از خانواده‌هایی شروع کنم که با بچه‌هایشان فارسی صحبت می‌کنند و دلم را به درد آورده‌اند. ولی مصلحت بود، اول با گله‌مندی آغاز کنم. گلایه از همشهريانی که زبان مادریمان را رنجه می‌دارند. به صدای بعضی فروشنده‌گان گوش کنید که داد می‌زنند: انار ساوه، سبزی، سبزی خوردن، ماهی، هویج، لبو و... آیا اهالی شهرمان زبان خود را نمی‌فهمند که تو به فارسی صدا می‌کنی؟! یا اگر مثلاً به

«باليق»، «ماهی» بگویي ارزش آن بيشتر می شود؟ يعني اسمهای ترکی ساوه ناري، پنجر، سفره پنجرى، باليق، كئشیر، بینه و... را همشهريانمان نمی فهمند؟

روی «اوشقون»، نام آشنای همه‌ی ما، نوشته گذاشته‌ای: «ريواس». اين کلمه بقدري نامأنوس است که اكثرا فارسها هم معنی اش را نمي دانند. اين لغت را بندى خدائي به سفارش تو از لغتنامه‌اي پيدا كرده آورده و فروشنديگان ديگر از تو تقلييد كرده‌اند. ما چرا با زبان مادریمان سر جنگ داريم؟ انگار ترکی نوشتن حرام است.

از يك فروشنده پرسيدم چرا به فارسي صدا می‌کني: انار ساوه؟ با لحنی که انگار می خواهد چيزی به من ياد بدهد، گفت بنوييس ببينم چطور می نويستند. گفتم اگر به فارسي بنويسم می شود انار ساوه؛ اگر به ترکي بنويسيم می شود ساوا ناري.

روی ميني بوسه‌های خط می نويستند: تخته‌پل، محله قاضی، محله امامزاده، پل خاتون و... چرا نام اصلی شان را نمی نويسيم؛ تاختا كورپى، قاضی محله‌سى، ايمامزاده، خاتون كورپوسى و... در تابلوی «ساييل لار مچيدى» نوشته‌اند: «مسجد سائل». آيا داشتن پسوند ترکى «لار» در يك کلمه گناه است؟

پدران و مادرانمان برای هر پديده‌ي تازه نام ترکی می گذاشتند. به نامهای ترکی زير توجه کنيد: يول باسان (غلطک بزرگ)، قير - قوم (آسفالت)، قوندارما ديش، ديك دابان باشماق (کفش پاشنه بلند زنانه)، ات رنگى جوراب، اوzon قونچ جوراب (جوراب ساق بلند) و... برای محلی نام فارسي در تابلو نوشته نصب می شود. چرا باید عیناً همان را تكرار کنیم؟ چرا به جاي «زنبورداران» و «ميدان امام حسین» به زبان خودمان نمی گوییم: «پتكچى لر»، «ایمام حوسئن مئيدانى»

اینها نمونه‌هایي بود بیان شد. درد يكى دو تا نیست. خودمان هم در بازی ترکی ستيزی رسوبات بجا مانده از خصلت متعفن شونوپستي رژیم منفور پهلوی نقشی به عهده گرفته‌ایم. اينها، يعني مسخ شدن زبان مردم کوچه و بازار، ریشه زيان مادریمان را می سوزاند. عوامل دخیل در بوجود آمدن اين وضعیت فراوانند.

اما در مورد خانواده‌های ترکی که با بچه‌هایشان فارسي صحبت می کنند کار اينها از گلايه

گذشته که از دستشان دلم خون است. اینها اشکهای پنهان دلسوختگان غیرتمند زبان مادری را نمی‌بینند. نمی‌دانند چه ظلم بزرگی در حق زبان مادری و ملت‌شان روا می‌دارند. و چگونه تیشه به ریشه‌مان می‌زنند. به نتایج فاجعه‌باری که عمل‌شان برای زبان مادری‌مان دارد، واقف نیستند یا اهمیت نمی‌دهند. خیلی حرف است در باره اینها. فقط یک نمونه از حاصل کارشان می‌گوییم: بعضاً در خیابانهای شهرمان شاهد صحنه‌های دردناکی هستیم. دسته‌ی دخترانی را می‌بینیم که فارسی صحبت می‌کنند. این دختران فکر می‌کنند که اگر فارسی صحبت کنند، مثلاً موندشان بالا می‌رود. در حالی که سخت در اشتباهند. جوانان غیرتمند ما در جستجوی هویت خویش‌اند و از نمودهای بی‌هویتی و از خود باختگی سخت بی‌زارند و دلتند. امیدوارم این قبیل پدران و مادران بچه‌هایشان را تافته‌ی جدا باfte نساخته و مشکل‌سازی نکنند. اینان به هیچ وجه نمی‌توانند عمل‌شان را توجیه کنند. عملی که به نابودی زبان مادری‌مان می‌انجامد. الدن یا پیش‌مادینیز، باری آیاقدان چکمه‌بین.

۸۱/۳/۱۲

کودکان ترک دوبله شده به فارسی

پرده‌ی اول - سوار اتوبوس از ارومیه به خوی می‌آمد. در ردیف پشت سر من خانواده‌ای با دو پسرشان یکی تقریباً ۱۲ ساله و دیگری ده ساله نشسته و باهم فارسی صحبت می‌کردند. موردنی پیش آمد پدر خانواده با یکی از مسافرین ترکی صحبت کرد. دانستم که اینها ترک هستند. من که به موضوع حساسیت دارم، در فرصتی مناسب به طرف ایشان برگشته و مؤدبانه گفتم: عذر می‌خواهم، شما با بچه‌هایتان فارسی صحبت می‌کنید، فکر نمی‌کنید که چقدر به زبان مادریمان لطمہ وارد می‌آید و باعث نایبودی تدریجی آن می‌شود؟! جواب داد: چون این بچه‌ها در ارومیه به دنیا آمده‌اند، فارسی صحبت کرده‌ایم. غم سنگینی دلم را فشرد. گفتم: مگر ارومیه شهر فارسی زبان است؟ گفت: نه، می‌خواستیم وقتی بچه‌ها مدرسه می‌روند، قبلًا زبان فارسی را یاد گرفته باشند. گفتم: ولی با این عمل انس و الفت و علاوه‌ی طبیعی کودکان‌تان با زبان مادری را قطع کرده‌اید و آنها را بیگانه با ملت‌شان بار می‌آورید. در ثانی در مملکت‌مان اینهمه دکتر، مهندس، استاد دانشگاه... و نخبگان ترک زبان وجود دارند، آیا در کودکی با آنها فارسی صحبت کرده‌اند؟

پرده‌ی دوم - توی صف سنگ ایستاده بودم. جلوتر از من مردی با پسر هفت - هشت ساله‌اش بودند. مرد با دیگران ترکی صحبت می‌کرد و با بچه‌اش به زبان فارسی. پرسیدم: این بچه‌ی شماست؟ گفت: بله. گفتم: شما حتماً ساکن تهران هستید و به خوی مهمنان آمده‌اید. گفت: نه ما، در خوی هستیم. گفتم: پس چرا با این بچه فارسی صحبت می‌کنید؟ انگار قبلًا هم با این سوال مواجه شده و طرف را منکوب کرده بود. با لحن فاتحانه‌ای گفت: تازه می‌خواهیم انگلیسی هم یادش بدھیم. الان فیلمهای کارتونی را بهتر از من و تو می‌فهمد. گفتم: کار خوبی هی کنید فرانسوی هم یادش بدھید. ولی اول باید زبان مادری‌اش را یاد بگیرد. گفت: ترکی را بالآخره یاد خواهد گرفت. گفتم: تا اینها ترکی حرف زدن را یاد بگیرند، پدر زبان مادریمان را درآورده‌اند. اینها هر جا می‌روند با پدر و مادرشان فارسی را به آنجا می‌برند. علاوه از تخریب، ترکی را در سایه قرار داده و به مردم عادت فارسی حرف زدن

را تلقین می‌کنند. باصطلاح فارسی را جا می‌اندازند که بسیار خطرناک است. در ثانی اگر همه آذربایجانی‌ها مثل تو فکر کنند و با بچه‌هایشان فارسی صحبت کنند، تصدیق می‌کنید که این بچه‌ها فرصت یادگیری زبان مادریشان را نخواهند داشت و در عرض پنج - شش سال زبان مادریمان ریشه‌اش قطع می‌شود. آن در ارومیه اقلیتی بوجود آمده که فارسی صحبت می‌کنند و از زنجان که چی بگم!

طرف نرم شده بود. ادامه دادم: بعضی از بچه‌هایی که والدین شان با آنها فارسی صحبت کرده‌اند، هویت‌شان را گم می‌کنند، دیگر به زبان مادری شان برنمی‌گردند و فارسی زبان باقی می‌مانند. حرفم را تصدیق کرد و گفت آری باید زبان مادریمان را حفظ کنیم.

پرده‌ی سوم - در ایستگاه ماشین خط نشسته بودم. پدر و مادری همراه دختر بچه‌ی سه - چهار ساله‌شان انتظار ماشین خط را داشتند. با بچه فارسی صحبت می‌کردند. من از دختر بچه به ترکی پرسیدم: اهل کجا هستی؟ معلوم بود حرف مرانفهمیده. نگاهی به من و نگاهی به پدر و مادرش کرده سرش را پایین انداخت. پرسیدم: تورکی نه بلد؟ به زبان بین المللی، با حرکت سوش فهماند که نه. پدرش در حالی که می‌خندید به ترکی گفت: این فارس است گفتم: مگر شما ترک نیستید؟ گفت: چرا، ولی با این بچه فارسی صحبت می‌کنیم. گفتم این بدینختی بزرگ ماست که بدست خود زبان مادریمان را نابود می‌کنیم. چرا ما باید بچه‌هایمان را بیگانه به زبان مادری و بیگانه به ملت‌شان بار بیاوریم. مادر بچه داخل صحبت شد و گفت: مشکلات زندگی آنقدر زیاد است و آنقدر ذهن ما را مشغول کرده که اصلاً فکر این چیزهایی که تو می‌گویی نیستیم. گفتم: ولی شما مشکل آفرینی می‌کنید به ملت‌مان. گفت: ما فکر بچه‌مان هستیم، می‌خواهیم برنامه‌های تلویزیونی را بفهمد. جواب دادم: می‌دانید چه چیزهایی از بچه‌تان گرفته‌اید؟ خودتان دیدید که قادر نیست با من حرف زده و ارتباط برقرار کند. حتماً با دیگر بچه‌های هم سن و سالش هم قادر به ایجاد رابطه نیست. تأثیر عمیق و همه جانبه‌ای که یک ساعت ارتباط و بازی بچه با همسالانش در رشد ذهنی و سلامت روانی او بجا می‌گذارد، بیشتر و سازنده‌تر از همه‌ی برنامه‌های تلویزیونی در این بچه است.

پدر بچه گفت: من با خانم در خانه ترکی صحبت می‌کنیم، این بچه می‌گوید: تلویزیون

فارسی حرف می‌زند، شما چرا ترکی صحبت می‌کنید؟

پرده‌ی چهارم - من با خیلی‌ها در این باره صحبت کرده‌ام. فقط یک مورد استثنائی پیش آمد. در یک مغازه‌ی بقالی وقتی می‌خواستم با پدری که با بچه‌اش فارسی صحبت می‌کرد وارد بحث شوم، با عصبانیت گفت: بچه‌ی خودم است و به کسی هم مربوط نیست. گفتم: عذر می‌خواهم که موجب ناراحتی تان شدم. البته می‌شد فهمید که ایشان قبلاً از جای دیگر ناراحتی داشته است.

پرده‌ی پنجم - ۶۰ ارومیه برای خرید چند رقم کالای مورد احتیاجم به مغازه‌ای رفتم. نزدیکی‌های عید نوروز بود. بساطی هم از لوازم عید، جلو مغازه پنهن شده و پسر تقریباً دوازده ساله‌ای روی یک چهارپایه، کنار درب مغازه نشسته بود. به داخل مغازه رفته مشغول انتخاب جنس شدم. خانمی وارد مغازه شده به فارسی چیزهایی به جوان فروشند گفت. من که سابقه‌ی ذهنی بدی مخصوصاً از خانمهای در این بابت از ارومیه داشتم، با دردمندی گفتم: خانم شما را به خدا فارسی حرف نزنید، ارومیه را فارس نکیند. خانم به ترکی جواب داد: من با آن پسرک ترکی حرف زدم، او به من فارسی جواب داد و به داخل مغازه راهنمایی کرد. خیال کردم این مغازه فارس است. بعد از او مشتری دیگری هم که از قرنطینه‌ی آن پسرک گذشته بود، داخل مغازه شده فارسی صحبت کرد. جوانی که داخل مغازه بود ترکی صحبت می‌کرد. من با نرمی و محبت به آن پسر بچه گفتم: ببینید شما در روز با دهها مشتری سروکار دارید و همه‌شان را مجبور می‌کنید فارسی صحبت کنند. این کار تو باعث تضعیف در نتیجه محو شدن زبان مادریمان می‌شود. تو در ارومیه نشسته‌ای و با ترکهای همشهری ات فارسی حرف می‌زنی. به عقلت رجوع کن بین کار درستی انجام می‌دهی؟ مشتری بعدی که داخل شد، پسرک با او ترکی صحبت کرده بود. جوان داخل مغازه وقتی جنسها را مرتب و دسته‌بندی می‌کرد گفت: این پسر فرزند صاحب مغازه است. چون اینها می‌خواهند وقتی قوم و خویشانشان از تهران می‌آیند، پیش آنها خجل نباشند، با این بچه فارسی صحبت کرده‌اند (عذر بدتر از گناه) گفتم: آنها بی که از تهران می‌آیند باید خجالت بکشند که از ارومیه به تهران رفته و زبان اجدادیشان را دور اند اختره‌اند. صاحب مغازه از گرد راه رسید. من که خرید

خوبی کرده بودم، پیش خودم حساب کردم، موردی برای عصبانیت صاحب مغازه وجود ندارد.
به صاحب مغازه گفتم: من از بعضی اهالی ارومیه گلهمندم که اصلاً به فکر زبان مادریمان
نیستند. مثلاً این آقا پسر با اینکه بزرگ شده باز با همه فارسی صحبت می‌کند. صاحب مغازه
بسرعت گوشی تلفن را برداشت با گفتن الو شروع کرد فارسی را به طرز مسخره‌ای به لحن
ترکی صحبت کرد.

گوشی را گذاشت و گفت: نمی‌خواهم بچه‌ام اینطوری صحبت کند. گفتم اولاً به آن صورتی
که تو صحبت کردی نیست. ثانیاً مگر این بچه قرار است در آینده فارسی صحبت کند.
تكلیف زبان مادریمان چه می‌شود؟ این کار شما باعث نابودی زبان مادری و به فارس شدن
ارومیه خواهد انجامید. مشتری به ظاهر فارس زبانی داخل مغازه شده و به حرفاها ماگوش
می‌کرد. صاحب مغازه نگاهی به آن مشتری انداخت و در حالی که از لحن کلام و حالت
چهره‌اش تملق و عافیت‌جویی خوانده می‌شد (یعنی این منم که این خدمت را می‌کنم) به
تندی رو به من کرده و گفت بلی: ارومیه فارسستان است.

چه تلخ و دردناک است که باز عده‌ای وجود دارند، ترک بودن را مایه‌ی حقارت پنداشته و به
ملتشان از بالا به پایین نگاه می‌کنند. اینها به مثابه‌ی ستون پنجم تهاجم همه جانبه‌ی
زبان فارسی عمل می‌کنند و به زبان مادری و ملتشان ظلم و اهانت می‌کنند.

با دیدن این مغازه‌دار من حقیر عظمت کار پیامبران الهی و رنجها‌ی را که برای هدایت
قومشان کشیده‌اند با تمام وجودم حس می‌کنم. گرچه در مقابل این اقیانوسهای بی‌کران
مرتبط با منبع وحی قطره سهل است که ذره هم نیستم.

در زنجان وضع بدتر از اینهاست و به صورت فاجعه‌ای اسف بار نمود پیدا کرده است. در
شماره‌ی ۳۵۲ نشریه‌ی امید زنجان مطلب تکان دهنده‌ای تحت عنوان «خداحافظی تلخ. با
زبان مادری» به قلم جوانی بنام مهدی محرومی چاپ شده بود. جان مطلب این بود که ۹۵
درصد دختران و زنان و تقریباً ۲۵ درصد پسران و مردان شهر زنجان در جامعه که حضور پیدا
می‌کنند، فارسی صحبت می‌کنند.

انگار ارومیه هم می‌خواهد راه زنجان را برود و پشت سرshan شهرهای دیگر آذربایجان.

آناسیز، بويالي ماشين جوجهسى

كندىن قورتولا جاغى بير ائوين ديوارسىز گئىش حىطىنده، بير جوجهلى تويوق قىقىلدايا - قىقىلدايا، ائنلهنه - ائنلهنه، جوجهلىرىن يانىندا دولاندىرىرىدى. تويوق، سينه گرېب باشىن اىرەلى وئرىب قايتارىر، هەرن دە آياقلارى يلا يئرى اشىر و جوجهلى را ئاشن يئرى دىمدىكلە يىردىلر. بير آلا قارغا جوجهلىرىن يانىندا يئرە قونور. جوجهلى تويوق، دئ باياق يانلارىن سالىر، قانادلارينى يئرە سورويمه - سورويمه قارغانىن اوستونه جومور. قارغا اوچوب داما قونور. حىطىن بويانىندا نىچە تويوق و نىچە بويالي ماشين جوجهسى دنله يىردىلر. آلا قارغا گلېر جوجهلىرىن يانىندا يئرە قونور.

تويوقلار سانكى بير فاجىعه اينتىظارىندادىلار، قارغا ياي باخىرلار. قارغا، قىرمىزى، ياشىل، گۆئى و سارى جوجهلىرىن اىچىنдин بىرىنى دىمدىگىنە آلىپ قۇوزانىر اوچور. تويوقلارين تعجب، هيچان و قورخۇ حىسىنى بىيان ائدن، ايکى تويوغۇن آغىزىندان «قاڭ» سىسى قوپدو. قارغا گۈيىدە آغىر - آغىر قاناد چالىر، زاواللى جوجه، قارغانىن دىمدىگىنە جوككولىدە بىردى.

بى تفاوت گايى⁽¹⁾ باخىشلارىندان بىللە دئىيلدى بى صحنە يە توجهلىرى وار ياخوخ. ائوين بىيىھىسى اوياندا زمىدە ايشلە يىردى. بونو گۈردىكە، ال - قولۇن ھاوادا اوينادىب قارغانىهای - ھوشد ائيلەدى. ائله بىر هەئىچ قارغا يلا دئىيلىسن. هارا چاتا جاق، قارغا جوجهنى آپاردى دا! قارغا اويانلاردا ائنib جوجهنى يئرە قويياجاق. حتماً معصوم جوجه اىستەيە جىك قاچسىن ...

1- گاي: (gay) گىچ و گىڭ

آهוی ایرانی یا موغان جئیرانی؟

نه گؤزل یاراشییر موغانان جئیران

در شماره‌ی ۵۹ نشریه‌ی محترم اورین مطلبی تحت عنوان «احیاء نسل آهوی ایرانی در دشت مغان» چاپ شده بود. من ۴۳ سال قبل مدت ۹ سال در مغان بوده‌ام و از نزدیک شاهد انقراض تدریجی نسل آهوی مغان بودم. آهوان زیبایی که با گلوله‌های آتشین شکارچیان سنگدل در خون می‌تپیدند. و بودند افرادی که در دشت صاف و هموار مغان با ماشین دنبال آهو می‌افتدند، آنقدر حیوان بی‌پناه را تعقیب کرده می‌دانندند که آهوی بیچاره خسته می‌شد، می‌افتد و ماشین سوار سرمست از پیروزی با یک دنیا شادمانی جهنمی حیوان نگون بخت را اسیر می‌کرد. این بی‌رحمها بعضی از همین آهوان گرفتار را که پهنه دشت سرسیز مغان جولانگاهشان بود بзор در صندوق بغل اتوبوس مسافربری می‌چیانندند و گوشت زنده به شهرها می‌برندند. چه شکارچیان بی‌رحمی که بچه‌ی آهو را از پستان مادر جدا کرده می‌گرفتند و به روستا می‌آورندند یا به شهرها هدیه می‌برندند. این بچه آهوها را در دهات از پستان بز ماده شیر می‌دادند. چشمان سیاهشان چقدر زیبا بود، سرمه‌ی خدادادی داشت.

بدین ترتیب انقراض آهوی زیبای مغان رقم خورد. گسترش فضای زیست انسانی و خشکسالی هم در این فاجعه‌ی غم‌انگیز بی‌تأثیر نبودند. خدا پدر اداره‌ی کل محیط زیست استان اردبیل را بیامرزد که به فکر احیاء و حفاظت نسل این حیوان افتاده، گرچه دیر شروع کرده.

نکته‌ای که مرا وادار به نوشتن این مطلب نمود، این بود که از طرف آن اداره محترم بجای «موغان جئیرانی» عنوان «آهوی ایرانی» بکار رفته است. آهوی مغان «موغانان جئیران» با

ذهن تمام مردم مغان عجین شده است و آشنای تقریباً تمام مردم استان اردبیل است.
روزگاری ترانه‌ی فولکلوریک «موغانان جئیران» (خالق ماهنی‌سی) از بر زبان تمام مردم
آذربایجان بود. دو بند از آن ترانه را با هم بخوانیم:

اوچی اینصاف ائله کچمه بو دوزدن
او چوئل لر قیزینی آییرما بیزدن
قویما آغری کئچه اورییمیزدن
قییما اوئز قانینا بیویانا جئیران
موغانان جئیران، موغانان جئیران

بیرمثل قالیدی آتا بابادان
اوچاردا توراج دی قاچاردا جئیران
بیر من دئییلم کی حسنونه جئیران
شۆهرتین یا بیلیپ هر یانا جئیران
موغانان جئیران، موغانان جئیران

نمی‌دانم چرا به جای اسم «موغان جئیرانی» یا حداقل «آهوی مغان» نام آهوی ایرانی بکار
برده‌اند!

متأسفانه بعضی از مقامات محلی ترک زبان، برای اینکه خودشان را مثلاً از شایبه‌ی
منطقه‌گرایی و قومیت‌گرایی مبزی نشان دهند، مسایل ملی - منطقه‌ای را به راحتی و
بی‌اعتنایی تمام، دور می‌زنند و بعضی‌ها زیر پا می‌گذارند.
اصطلاح موغان جئیرانی در فولکلور و عمق روح مردم منطقه جای دارد. بنابر اظهار مقام
مسؤول در آن مطلب چاپ شده، قرار است دست کم ۲۴ رأس آهو از آن سوی رود ارس در
جمهوری آذربایجان بیاورند و در محدوده‌ی تعیین شده رها سازند.

دشت وسیع مغان، قسمت بزرگش در ایران و یک قسمتش هم در خاک جمهوری آذربایجان
است که دقیقاً آهوان را از آن قسمت مغان خواهند آورد. و اینها دقیقاً هم نزد و خود آهوی
مغان ایران است.

مگر مغان ایران نیست؟ یا اگر آهوی مغان بگوییم، تداعی غیر ایرانی بودن می‌کند؟ آهوی
مغان یعنی آهوی ایران.

چرا اهالی محترم اردبیل که خیلی دوستشان دارم، اجازه دادند نام مقدس آذربایجان از روی
این قسمت از وطنمان حذف شود!؟ و چرا حالا از دولتمان نمی‌خواهند هویت و نام این منطقه
را به خودش بازگردانند، همچنانکه نام استان کرمانشاه را به خودش بازگردانیدند.

بطور طبیعی و همچنانکه در نقشه‌ی جغرافیایی دیده می‌شود، استان به مرکز اردبیل در قسمت شرق آذربایجان قرار دارد و باید آذربایجان شرقی نامیده شود. به نقشه نگاه کنید اطلاق نام آذربایجان شرقی به استان به مرکز تبریز، غلط است، باید آذربایجان مرکزی نامیده شود. اگر وضع به همین منوال پیش برود، چند سال بعد باید هزاران قسم و آیه بیاوریم تا فرزندانمان قبول کنند که استان به مرکز اردبیل هم، آذربایجان است. الان هم وقتی شخص ناآشنایی نقشه را می‌بیند آذربایجان را محدود به تبریز و ارومیه تصور می‌کند. امیدوارم نشریات محترم اردبیل مجدانه پی‌گیر این مسئله‌ی مهم و حیاتی باشند. چرا با منطقه و زبان مادریمان سرستیز داریم؟! ممکن است به من بگویند چه خبرته، بخاطر یک کلمه این همه نوحه سرداده‌ای. آری عزیز، برای حفظ یک کلمه جا دارد چندین و چندین کتاب نوشته شود.

در سالهای نخستین پس از انقلاب، یک نفر شب خواهدید، صحیح بیدار شد با ابتداء به ساکن گفت: قوچهای جزیره‌ی «قویون داغی» دریاچه‌ی ارومیه «قوچ ارمنی» هستند. اصلاً کوچکترین سابقه‌ای برای این ادعای وجود نداشت. ولی این آقا نوشت. انگار همه منتظر فرمایش این آقا بودند. از آن روز در همه‌ی نوشته‌ها چه رسمی، چه غیررسمی به قوچ زبان بسته نام ارمنی گذاشتند و نوشتند: قوچ ارمنی. این نام را به قوچهای منطقه‌ی حفاظت شده‌ی «مره کن» نیز تسری دادند.

حدود ۱۵ سال قبل در خوی تازه داشتند گودهای دباغخانه را پر می‌کردند. بنده به خدمت شهردار وقت رسیدم، ضمن عرض دست تان درد نکند، بخاطر این عمل بجا و خوبشان، پیشنهاد کردم آنجا را تبدیل به فضای سبز کرده و اسمش را «قلالا قاپی‌سی» (قلعه قاپی‌سی) بگذارند، به خاطر وجود دروازه‌ی تاریخی خوی در کنار آن. همچنانی پیشنهاد کردم بلوار نزدیک این مکان، بین میدان ولی‌عصر و انتهای خیابان تبریز، بلوار «گول‌لی بولاق» نامگذاری شود که نزدیک چشممه‌ی معروف گول‌لی بولاق است و در ضمن نامی وجود آور و زیباست. البته این چشممه در زیر سنگ و آجر و آسفالت توسعه‌ی شهری مدفون شده. آقای شهردار گفت: پیشنهادت را به شورای نامگذاری شهر ارائه بده. نوشتتم دادم، شورای

نامگذاری هم اعتنایی نکرد. آقای شهردار هم با تغییر نامهای قدیمی کوچه‌ها موافق نبود. چطور از شورای نامگذاری شهر خوی گله‌مند نباشم که در نامگذاریها به زبان مردم، سوابق تاریخی و مناسبت‌ها توجهی ندارد یا مثلاً برای کوچه‌ای که از قدیم همه با نام «میرزا حسنی‌لر» می‌شناسند تابلوی «کوچه حسنی» نصب می‌کند.

۸۲/۴/۲۱

این عکس تقریباً در سال ۱۳۴۲ گرفته شده

اینجا نقطه‌ای آغازین یا پایانی ارتفاعات خروسلوی (خوروزلی) مغان است. از اینجا به بعد راه کوچ رو (ائل بولی) با شیب تند به دشت مغان سرازیر می‌شود. کوچ (کوچ) آهنگ قشلاق دارد، ایستاده است تا زنان از شترها پیاده شوند. در عکس زنان را می‌بینید که در پشت شترها، خود را برای پیاده شدن آماده می‌کنند^(۱).

۱- حتیف اولسون سور و شمادیم بو کیمین او باسی دیر. (او بانین باشقا معناسی داوار، سوژ لوکده قنیده آلینمیش دیر).

استان زنجان آذربایجان و استان مشهد خراسان

هر آذربایجانی دلش می‌خواهد و آرزو دارد که استانهای جداشده از آذربایجان نام تاریخی و قدیمی‌شان را باز یابند: استان زنجان بنام استان زنجان آذربایجان و استان اردبیل بنام استان اردبیل آذربایجان نامیده شوند. این طرز نامگذاری در مورد استانهایی که از تقسیم خراسان بوجود خواهند آمد نیز می‌تواند مد نظر قرار گیرد: مثلاً استان مشهد خراسان، استان سبزوار خراسان و... یعنی نام هر استان از ترکیب دو کلمه یکی نام شهری که مرکز استان است و دیگری نام خراسان تشکیل یابد. این نامگذاری حسن‌اش در این است که هم موقعیت جغرافیایی و هم وابستگی تاریخی هر استان جدید را نشان می‌دهد و با توجه به نامهای استان سیستان و بلوچستان و استان چهارمحال بختیاری و... طولانی نمی‌باشد. به نوشته مطبوعات، دولت طرحی در دست تهیه دارد که کشور به ۸ تا ۱۰ منطقه اداری تقسیم خواهد شد. آرزوی قلبی تمام آذربایجانیان است که ایالت آذربایجان در همان حدود و وسعتی که در زمان حکومت قاجار داشت احیاء شود. در این صورت اهالی این ایالت یا منطقه دلمان قرص خواهد بود و احساس آرامش و امنیت بیشتری خواهیم کرد. بدین طریق انگیزه‌ای ایجاد می‌شود که مردم خشنود و دلگرم با مشارکت مؤثر از جان و دل در راه پیشرفت و توسعه‌ی همه جانبی منطقه‌ی خود بکوشند. در غیر اینصورت تقسیم‌بندی جدید ناهمگون، تصنیعی و بی‌معنی خواهد بود. چطور می‌توان تصور کرد و چه جاذبه‌ای دارد که مثلاً آذربایجان با استان کردستان در یک منطقه قرار گیرند.

قوهوملوقلار

قافار کىشىنى تانيماسىنىز، قوى دئىيمدا: هئچ كسه توخونماسىن، بو آدامىن قوهوملوغودا اوزدەدىر. دئىيە جىكسىنىز يوخ! ھە، ائله دە قولاق آسىن: غىبىت اولماسىن، بو كىشى اوندا، كى ايلدە بىر - اىكى دفعە باجى - قارداشى و يېڭىن لرى يلە (قارداش و باجى اوشاقلارى) بىر يېرده دىر، اوجادان دئىر: احمد (آتاسى نىن آدى) دن قالان، بونلاردىردا! منىم كىيمىم وار؟ آرواد كاغىذ قوهومودور. بو حالدا گۆزلىرى دolar و غملى قيافە توتار. ائله كى آروادى نىن قوهوملارى يلا بىر يېردىر، دئىر: منىم سىزدىن سونرا كىيمىم وار، گلين، گندىن، بو ائو سىزىن دىر. آروادىمىن آداملارى منىم آدامىم دىلار. اوشاقلارى يلا بىر يېرده اولاندا دئىر: منىم وار - يوخوم بونلاردىردا، بونلار اولمازسا، من نىھ لازىم. سىزە قوربان اولوم، قادانىزى آلىم! محبت له اوشاقلارى دىندىرر:

بىرينه دوداقلارين يىغىب دىلىن شاققىلدادر، بىرينه «ايققە»، او بىرى سينه «قىقى» دئىر. يانىندا كى نىن بويونون قوجاقلايىب اوپر.

يادىنا دوشىر بىر اوغلودا حيط دەدىر. اوجادان سىسلەير: دازان، قۇلان قوز! (ز) حرفينى اۋزلى طرزى يلە تلفظ ئىدر). اوندا، كى اوشاقلار ھەرسى بىر ياندا و قافار كىشى آروادى يلا اوطاقدا تك اوتوروبلار، دئىر: سىنىكى لر دە غلط ائيلە بىرلە، منىمكى لرده، قوى جەنم اولسونلار. منه قالان سنسن، سنه قالان منم. من كېفسىزلىيندە كىم قوللۇغومو تو تاجاق؟ قوهوم، ائولاد، گلين مى؟ ھەرسى چكىلە جك بىرييانا. من اولمازسام، گلين لر سنى سوبوروپ آتاجاق اشىيگە.

ھە نە ايسە، ھەرنى بىر دىل ايلە ساخلايار. قافار كىشى، ائله كى دوكاندا تك اوتوروپ اوزو يلە دانىشىر، دئىر: نە قوهوم، قوهوم منىم جىبىمىن پولودور. پولوم اولا رسا، يادلاردا منه قوهوم

اولاچاق. پولوم اولمازسا، هئچ کیم منى سایماز. قوى ھامىسى جەنم اولسۇنلار.
ايىندى دئىيەجىكىسىنىز: رحمت لىگىن اوغلو سىنىن فيكىرىن ھارادادىر، ائلە بىر داقىيانوس
زامانىندان قالىبىسان. قافار كىشى اوچوركى دئىيرىسن، چوخ دا مەھربان آدامدىر. ايىندى بىر
دؤورە دىركى، ھەر باشىن چكىپ اوز قىينىنا، يالىز توپلاردا و ياسلاردا بىرده نوروز بايراملارى
گلىپ بىر - بىرلرىن تاپىرلار. جومعە گونو واخت تاپىر آرواد - اوشاغى گۇئتورور قوهوم ئوينە
گىتدىر سن. آداما اوز بوزاردىرلار. او توروب كئف - احوال ائدىرسن. قاش - قاباق ساللايىر،
قىرمىزى - قىرمىزى شاخ آدامىن اوزونە دئىيرلر: جومعە گونو بىز اىستەيىرىك او توراق
تئلىزىيونا باخاق. قوروپوب قالىرسان، نە دئىيەسن! آرواد سنه، سن آروادا باخىر، اوشاقلارين
الىندىن يىپىشىر، كور - پىشمان سوپ سوزولە - سوزولە ائوه قايدىر سىنىز. ھەلە ائلە قوهوملار
واردىلاركى بىر - بىرلرى نىن ائولرىن تانيمىرلار. ائلەلرى دە واردىركى يالىز قوهوم اولندا
بىرلرلار اوذا وارايمىش.

کوچه‌لر و ائولر

اوشاقلار کوچه‌ده اویناييردىلار. بونلارين سسييندن راحاتسيز اولان بير كىشى، ائدون چىخىر غضب له اوشاقلارا باخىر. اوشاقلارين بىرى معصوم جاسينا دئدى: اويناييريق. كىشى دئدى: سيز اويناييرسىنىز، بس بىز نىليلە يك؟ باشقابير اوشاقدى: سىزدە اوينايىن. كىشى مېرىلدايىب دئدى: ايشيمىز قورتولوبدا اويناماغىمىز قالمىشدى، کوچه اولوب يئتىم خانا. اوشاقلارين اوستونه قىشقىرېب دئدى: گىدىن اۆز قاپى نىزدا اوينايىن! كىشى نىن ھله هيرسى سويماما مىشدىر: قىريلمىشلارين سسييندن بير دقىقە ائوده او تورانميريق دا! كىشى نه دئمىشىم، ياخشى ائيلە بىرسن! اوشاقدى نەدى اوشاقدى نەدى دىل قايتاردى نەدى. قولاغى نىن دىبىيندن ائله بىر شاخ سىللە قوى، يئرده ھول كىمىي ايشلەسىن. قولاغى پارتلايارسا قورخما. حبس خانادا دىيەسىن وئرە جىكلەر، وئرمۇسلەر، للەشىن بورادا. ائله بىر چك يازىم، بانگىن قاپى سىيندان قايتارسىنلار.

اوشاقلار ياخشى ائيلە بىر سىنىز. جىنلى جفر قوشۇنۇ كىمىي تۆكۈلون کوچە يە. سحردىن آخشاما ائله چىغىر - باغىر سالىن، بئيوكلرى نىز کوچەنى کوچه‌ده قوبوب قاچسىنلار. کوچە قالسىن سىزلىرە.

سنه خاطير سازىن كۆكون دىيшиزم. قولاغىنى بىر گتىر بورايانا: اۆز آرامىزدى اوشاقلارين اۆزو بورادا دئىيل، آللەھى بورادا. اوشاقدى كوچەده اويناماسىن، بە هارادا اويناسىن؟ مىھە ھر کوچەده پارك واردىرمى اوشاقدى كىدىب اويناسىن؟ گىئت او بىرىسى كوچەلرە باخ گۈر اوشاقلار نىڭە قىشىنگ - قىشىنگ اويناييرلار. بىز خودخواهلىق اوزرە کوچەده حىكومت نىظام اعلام ائدبى، نىيە اوشاقلارى سىخما - بوغمايا سالاق؟ نىيە بىر شىققىلىتى يَا دۇزىنە يك؟ مەيە

کوچه مریضخانادیر هئچ سس اولماي؟ ائو - ائشیک ده سس اولار، کوچه ده سس اولار (حدىندن آشمايا). گول کيمى بالالارين آتيليب دوشوب اويناماغى، شور، شوق، هوس و سئوينجىندن خوشون گلميرمى؟ بونلار بيزىم بالاميز و نوهمىزدىلر. ادبلى و تربىيەلى اوشاقلار کوچهنىن بىزگى دىلر. به اۆزوموز اوشاق اولمامىشىق؟ سن ده بىلىرسن، اويناماق اوشاغىن طبىعى گركى و روھى ساغلاملىغىينا لازىمدىر. بئله اوركلى - اۋېگەللى اوشاق بؤيودورسن!؟ ائله ائيلەمه يك كى تىپىگى يئره تاپداياندا، گنجىلىمىز دىك داشلانسىنلار. اعصابىمиз راحاتسىز اولارسادا گرك عادى و معمولى سىللە دۆزك. نىيە ائوين اوشاغى بىزىم قورخوموزدان جىنقيرىن چكىنمه سىن؟

ايىدى كىچك او بىرىسى اوزونە. بعضى کوچه لىردە حساب - كىتاب يوخدور. اوشاقلار دولورلار کوچه يە، سحردن آخشاما بوياندان اويانا، اوياندان بويانا آخىن ائدib کوچهنى گۇتۇرۇرلار باشلارينا. دام - دىواردا يېرىماشىرلار، ياجوج - ماجوج كىمى دىوارلارى گمىرىپلر. بىرھاى - كوى سالىرلاركى گل گۇرەسەن. واى - واىلى دى بىرىنە چكىل اويانا دئىيەسەن. داھا ايشىن بىتدى. گىدib دئىيەجىكلە: آلدى باشىنا چىرىپدى يئە. دى - دى بويور عسگر آقا. آناسى، باجيىسى، ننهسى تومانلارين اورتەجىكلە باشلارينا گلەجىكلە اوستونە. بىر قىشقىرېق بىر فيرتىنا سالاجاقلار كى گون اوزى توتولاجاق. دوعا ائيلە باشماق تايىن چىخارتما يالار. نىيە اوشاغينا اوپىد وئرمىرسن؟ نىيە اوشاغى نىن قاباگىندا دورمورسان؟ بؤيوك اوشاقدان بىش پىر، ائوى نىن سىسى، راديو تلوiziyonونون سىسى يىندى ائولى قونشۇنۇ گوتۇرۇپ.

قوقولی قو

قونشولاريمىزدا اىكى - اوج خوروز وار، بانلايار و دئيرلر: قوقولى قو. آتالارى رحمت ده، يىننه طبىعى سىلىرى ايله كوجەنин ھاواسىنا صفا وئىرلر. سۆزوم بورادادىر: اوشاقلار طبعاً گۈردوكلرى، اشىتىدىكلىرىنى، مخصوصاً حىۋانلارين و قوشلارين سىسىنى يانسىلاماقدان خوشلارى گلر. كوجە اوشاقلارى بو خوروزلارين سىسىنى يانسىلايىرلار. آمما بعضىسى خوروزلارين اوژسسىنە اينامىر، ايتىدایى درسلىك كىتايىندا اوخدوقلارى كىمى دئىيرلر: قوقولى قوقو. كى البتە فارسلارين فولكلوروندان آلينىب. حتماً بو اوشاقلار بىزىم قدىم ناغىل لاريمىزدان اولان، پادشاه و خوروزون ناغىلینى اشىتىمە يېبلر. بوناغىلدا خوروز بانلايىر و دئىير: قوقولى قو، من بير پارا تاپمىشام.

تبريز بىلىم يوردو اوستادى نين اوشاغى يادىما دوشور. اوستاد اوشاغى نين درسى و مشقىنە يئتىشىنده گۈرور اوشاق بير كلمەنин معناسىنى غلط اويرنىب دير. دئىير: بالا بو كلمەنин دوزگون معناسى بئله دير. اوشاق بىلىرىدى آتاسى اوستاددىر. آمما آتاسى نين دئىگىن قبول ائتمىر و دئىير: يوخ آ GAMIZ بئله دئىيب. دوغرودان، درسلىك و موعلىمىن اوشاقدا نه قدر تأثيرى وارايمىش.

بونودا دئىهجك ايدىم يادىمدان چىخدى. بو خوروزلارين ائله بير ساعاتلارى خاراب اولوب. واختى بىلىملىرى، هاواخ گلدى بانلايىرلار. آغيزىندا دئىيرىسن: ماشىن جوجهسى. بىلنجى جوجهدن عمله گلن خوروز، بوندان آرتىق اولا بىلىرمى؟ او، قدىمىن خوروزلارى ايدى كى، او زامان جماعتين ساعاتى يوخ ايدى، سحرىن آچىلماغىنى خوروز بانى يلا بىلردىلر. هانى او قىرمىزى خوروزلار؟ بو، بويالى ماشىن جوجهلىرىندن بىرىنى ئوين اوشاغى اويناتماق اوچون آلىب ائوده ساخلايىردىلار. بو جوجه اوشاغىن ئىنده اشىك اوزو گۈرمەن بؤيوپوب خوروز اولور. بير گون خوروزون يىيەسى نىسگىل ائيله بير، خوروزو چىخاردىر قاپىيا و قونشو توپوغونو گتىرير اوتورو يانينا. خوروز، توپوغون هئچ كئفىن ده سوروشىمادى.

تورشامیش قیز

بیر آرواد ارى ائویندن آجىق ائىلە يېير، گىندير دەدەسى ائوينه. ارى نئچە دفعە دالىنجا آدام گۇندرىر، قايىتمىر. قونشولاريندا بير چىركىن تورشامىش (ار واختى كىچمىش) قىز وارايدى. دۇولت ايشىنده ايدى. بىنىنده ايلك باخىشدا گۆزە چارپان عئىبى وارايدى. آمما گل گۇر نئچە دىللى - باشلى ايدى. كىشى لرلە دىك به دىك دئىرىدى.

گۇر نئچە قىزايىدى، كىشى بونو گۇندرىر، بلکە گىنديب آروادىنى قايىتماغا راضى سالا. تورشامىش قىز گىنديب، هر نه قىدر دىل توڭور، آروادى راضى سالانمىر. آخردا دئىرىز: سنه دئىرىم گل! گلمىزسەن، باخ يېرىنە گىندىجىمە! كىتفىنە باخ. آرواد دئىرىز: ائله اونا سەننەن كىيمى لازىم دىر، گئىت. تورشامىش قىز آروادىن ارى نىن يانىنا قايىدىر دئىرىز: او گلەمەدى. من ايسىتە يېرىم گلەم سنه. كىشى سەن منى ال! ايندى نەلر دئىدى كىشى يە ساققىزىن اوغۇرلادى، آروادلار ياخشى بىلر. قانونى مراحل سۇووشوب كېيىن كسىلىدى. ايندى قاباقكى تورشامىش قىزىن بوازىندا اىكى اوشاغى وار.

ايکى آروادلى

ايکى آروادى وارى ايدى. بونا دىننده او چېپىك چالاردى، اونا دىننده بو چېپىك چالاردى. بير گئىجە ياتاندا، قولاغى نىن دىبىندىن جويولتو سىسى اشىيدىر. اويان بويانا الىن چكىر بير شئى تاپانمىر. باشىن ياسدىقدان قۇوزا يېير، بير شئى گۇرنىمىر. يئنە باشىن ياسدىغا قويور. جويولتو كسىلىمە مىشىدىر. آروادلارين بىرى سوروشور: كىشى نە قايناشىرسان؟ كىشى دئىرىز: آرواد، بو جويولتو سىسى ھارادان گلىر؟ آرواد جواب وئرىر: گۇرە سەن دا! جويولتو سىسى كىشىنى قويىمۇردو ياتا، دلى اولمۇشدور. يورقانى آتىر، آروادلارين اوستونە باغىرير: كۆپگىن قىزلارى، دورون چىزاغى ياندىرىن گۇرۇم بوسس ھايىدان گلىر! آروادلار دوروب چىراغى ياندىرىرلار. اويان، بويانا باخىر، ياسدىغىن اىپ ايلە بوغۇلموش بىر باشىنى آچىر. ايکى بوبى (شانانپىپىك) بالاسى وارايدى. بىرى اولمۇش، بىرى دە جان اوستىدە ايدى.

نئچە گون بوماجرانىن اوستوندىن كىچىر. بىر گون قونشو آروادلارى نىن بىرى كىشى يە دئىرىز:

آروادلارین گئيرچىن يورمورتاسى آخтарىردىيلار. بىر گون ده بىر قوجا خىيرخواه آرواد دئىير: آروادلارى نىن بىرىنى بوشالى! ايت پ ... آخтарىردىيلار. كىشى شك لنىز. شاما پىلىو بىشىرىمىشىدىلار. كىشى گۇردو دوزسوز دور. گۇز قويدو، گۇردو آروادلارين بىرى دوز سپىر، آمما او بىرىسى ئەله دوزسوز يئىير. كىشى سورشدو: بو غذانى هانسى نىز بىشىرىب سىنىز؟ معلوم اولدو غذانى همين دوزسوز يئىن آرواد بىشىرىب. اونون طرفينه دوز سپىر و دئىير: غذانى دوزسوز ائدىب سن، گىرك دوزلو يئىه سن! آرواد يئمكدىن ايمتىنان ائدىر. كىشى زورايىلە يئدىرىدىر. صاباحىسى گون كىشى، او بىرىسى بىلەمەن آروادلارى تك - تك خلوته چكىر و دئىير: سىنن گۇنونو آپارىرام بوشايام، محضردە دئى من ده بوشانىرام. قوى او آلانىب بوشانسىن، ياخامىز - قورتولسون. عذانى دوزسوز ائىلەين آرواد اوز يانىندا دئىير: هن، جادو اثر ائىلەدىها! او بىرىسى آرواد - دا بىتلە ظان ائدىركى غذا بىشىرىمگى باشارمادىغىنا گۈرە، كىشى گونوسونە غضب ائدىب دىر.

كىشى آروادلارى آپارىر محضره. بىرىنە ايشارە ائدهرك دئىير: بو آروادى اىستە بىزىم بوشويام. آرواد دئىير: بوشانىرام او بىرىسى آرواد دئىير: من ده بوشانىرام. محضرچى، كىشى يە بىر آز دليل - نصيحت دئىير، اولمور. ايکى سىنى ده بوشايير. اتك لرين يىغىر قاسىيىنە، اوج پىللەنى بىر ائدىب پىللە كانالاردان ائنib قاچىر.

بو دوغرو ماجرا تخميناً اللى ايل بوندان قاباغىن سۆزىدور. او زامانلاركى هله عايىلە قانونوندان سۆز يوخ يىدى.

بخته ور

نېچە ايل بوندان اوتوجه، فيرىنچى لر (كۈكە چىلەر) موشتىرى لرین تاپشىرىيغى اوزرە ياغلى كۈكە دە ياپاردىيلار. هله، آدى ياغلى كۈكە ياپان فيرىنچى لر چىخمامىشىدىلار، بىرىن يوز تومنه ساتسىنلار. پىشىك ددهسى خىيرينه سىچان توتماز، اونلاردا ياغلى كۈكە يە چوخ بول آلاردىيلار.

دوكانىن قاباغىندا، كىشى لر بىر ياندا، آروادلار بىر ياندا نوبىيە دورموشدولار. ايکى آرواد دئى -

ها - دئى بير - بيرلرى يله دانىشىردىيالار اورتا ياشلى كۆك تەھر بىر آرواد ياندان گلىر، فيرينىچى اوچجهدەن يايپ حاضيرلا دىغى ايکى ياغلى كۆكەنى پېنجرەنин باجاسىندان آروادا وئىرر. آرواد قايىدىب گىئندە، او دانىشان ايکى آروادلارين بىرى دئى: بختمور يئىير بئله قالىبدا! اىستەمیردى اوزون پۇزا، آنجاق ياغلى كۆكە آلان آروادىن اىچرى سىنinin آغىر غمى اوزونە كۈچدو و متىن لىگى دالغاندى.

او گىئندەن سونرا بىر قوجا كىشى حكيم سەل بىر لحن ايلە دئى: جماعتىن ظاھيرىن گۈرورىن، نه بىلىر سن اىچرى سىنەنە وار.

اويونجاق سئوينجى

محلە خىابانى نىن سكى سىنە جماعت آرام گلىب گىئتمىكە ايدىلر. ماشىنلار يالنىز بىر طرفە گىئىرىدىلر. ماشىن سىلىرى خىابان صحنهسى نىن متن موسىقىسى كىيمى دايىم ائشىدەلىرىدى. هر دن قىساجا سىگنان سىسى قووزانىرىدى. قوجاغىندا اوشاق، اورتا ياشلى بىر چادرالى قادىن، دوكانىن قاباغىندا ساتىشا قوبولموش پىلاستىك شىلىرە باخىرىدى. اىلىر و بىر توند قىرمىزى بويالى گلىن جىك اونلارين اىچىندىن گۈئتورور. بو اويونجاق يالنىز آدام هتىكلى نىن دؤشدەن يوخارى شبىحى ايدى. توند قىرمىزى بوياسىندان باشقۇ بىرزادى يوخ ايدى. گۈزلەر و آغىزى بورونو زحمتە سئچىلىرىدى. ائشىگە آتارسا اىدىن ھئىچ كس گۈئتورمازىدى.

قادىن اويونجاغىن پولون وئرير و يولا دوزەلىر. يئىريدىگى حالدا، اويونجاغى اوشاغىن قاباغينا تو تاراق، گۈزۈن بالاسى نىن گۈزلەرەن تىكىر و عكس عملىنە و البتە سئوينمەنگى نى گۈرمە مونتظرىر اولور. بو حالدا قادىنن اوزوندىن تو كىمز آنا سئوگىسى ياغىر و اوزونون ھەر يئرى گولومسە بىردى.

اوشاق ايکى الىن گىتىرىپ اويونجاغى آلىر و سئوينجىنى گۈستەن معصومانە بىر گولوش اوزوندە گول آچىر. ائلە بىر دوينالارى وئرىپىسن آنایا، راضى قالىر و اوركىن سئوينىر.

عۆمۇرمە گۈردوگوم ان گۈزىل نادىر تابلو لاردان بىرىنى سئىر ائدىرىدىم. اىستدىم بو

یوخسول آنانین بالاسينا بير باهالى ياخشى اویونجاق آلام، آمما اورگىم گلمەدى بو آنانين سۇینجىنى پوزام. دئىدەم بىردىن غېرورونا توخونار، كۈنلۈنۈن سىنماغىنا سبب اولارم.

آدامىن عاغىلى وار!

خط ماشىنىندا، بىر ياشلى كىشى يولداشىنا اوجادان دانىشىر و دئىيردى: قىچلاريم آغرييپيردى، گئىتدىم خويون دوكىتورلارينا چاره اولمادى. گئىتدىم تبرىزە. اورادا دوكىتور قانىمىم ايمتحانا وئرىدى. دۇنە سى گون ايمتحان كاغىذىن آلىب گتىردىم. دوكىتور باخىب دئىدى: قانى نىن ياغى وار، گىرك ياغلى يئمە يەسن. من قويدوم گلدىم خويا. دوكىتور، ها دئسىن، آدامىن عاغىلى وار، قان داماردا، ياغ اتشىكىدە، آخى نئچە قارىشا بىلر قانان! آGamam عرض ائىلە يىم، اول كىندىن دە چوخ ياغ يئىدىم. او قادا - بلا سىندىن گئىتسىن، قىچلاريم ياخشى اولدو، ايندى دە هەنج آغريماز.

تولكۈنۈن جزاسى

كىنلىلىرىنەمەي - كويو نە يوخدان اويانىرام. گون يايىلىميشدىر. گۈرە سەن نە وار، بو سىسلەر گوندە اولمازدىرى؟ گئىينىب اشىيگە چىخىرام. باهارىن مولايىم يئلى جانىمى نوازىش ائدىر. كند ائولرى نىن حىطىلرى نىن دىوارى يوخ ايدى. سس اويانىكى ائوين خرمن يئرىنىن گلىرىدى.

يئىينلە يىرم، كندىن نىچە كىشى سى و گنجى، خرمەن يىغىشمىشدىيلار، بىر تولكۇ توتموشدولار. اورتا ياشلى، دولو بىر كىشى، تولكۈنۈن بىر قىچىنا اىپ باغلايىب اليىنده ساخلامىشدىر. گنج بىر تولكوايدى. سلام، - علئىكە سلام. تولكۇ دىك گۈزلىيمە باخدى. وحشىجە باخىشىندان هەنج زاد اوخونموردو. آنچاق گۈزلىرى نىن ترکىنده اىستىرham حالتى نظرىمە گلدى. هاممى آجيقلى ايدى. بىرى دئىيردى: اوج هشتەرخانىمى يىئىب، بىرى نىن بىش توبوغون، بىرى نىن اىكى هشتەرخانىن و... يئمىشدىر. اليىنده تولكۇ اولان چال كىشى اوجادان سىسىلىنى: اده او نفت قابىنى گتىر! اىپىن او جونو اليىنده ساخلاياراق تولكۇنو يئرە

قويدو، باشقاسى نفتى تۈگدو تولكۈنۈن ھر يېرىنە. گۈرۈم اىستەيىرلار اودلا يالار، قويىمادىم. دئىيم: بو حىيوانىن ھەنج كىم ايله غرضى، عداوتى يوخدور. وحشى حىيواندىر، قارىينىن دويورماق و يېرىتىجىلىق طبىعتى اوزره بوايشلىرى گوروب، بىزىم آنلاغىمىزا نە گلىپ، نىيە بىن حىيوانى اودلا يېب ازا - جزا ايله اولدورك. دئمیرم بوراخىن گىتىسىن، يىئنە گلىپ زىيان وورسون. سانكى منىم سۆزۈم بىئىن لرىنە باتمىشدىر. چال كىشى تولكۇنۇ يېردىن گۈئوروب، قورو آغاچى سىندىران كىمى، تولكۇنۇن قىچىنى سىندىردى. دىلسىز - آغىزسىز حىيوان «ايچ» دا دئمەدى. تولكۇنۇن قىچىنداكى اىپى آچىپ بوراخدى. تولكۇ گۈئورىلدى. آنچاق بىر قىچى نىن سىنىق اولدوغۇنا، ياخشى قاچانمىرىدى. كىنдин ايتلىرى تولكۇنۇن دالىنا دوشدولر. اولىنجى آلا باش كۈپك تولكۇنۇ حاقلادى. بىئىن آغىزىنا يېغىب، سىخىپ بوراخدى. تولكۇ دوشدو. ايتىن آغىزى نىن حالتىندىن بللى ايدى كى، نفتىن دادىندا راحاتسىزدىر. آلا باش بىلىرىدى تولكۇنوكو تولكويە دىيپ، شىكارىنبا خامadan قايتىدى. باشقى ايتىلدە قايتىدىلار.

سەيىھىد

«ابھر» زنگان شەھرىندىن اويانادىر. «ابھر» يىمизىن تەھران يولۇنۇن اوستۇ، دوکانلارين سەھرا سەپىندا، بېر دوکان بېرىنى اۋزونە اوطاڭ اىدىپ بىر سەيىھىد اوتواردى. بو اوطاڭىن يارىسىنى كىمىس پالتار سالىنەمېش و سەيىھىد دۇشكىچەنەن اۋستۇندا ايله شىرىدى. يانىندا چاي اىچىمگە نېچە اىستىكىان - نلبىكى و چاينىك وازارىدى. اوطاڭىن قاپى طرفى يارىسى، قورو يېرایدى. گۈرن دئىيردى: بورا سەيىھىدىن اشۇدىر، اۋزۇدە تك قالىر. آذربايجان لا تەھران آراسىندا ايشلەين او توبوسلارين بعضى سى گىچەنەن بىر واختى ابھرە يىتىشىندا، شوفر ماشىنى يولۇن قىراغىينا وئرر، يوخولو موسافىرلىرى ماشىندا قويىب ائتر و سەيىھىدىن گۈرۈشۈنە گىئىرىدى. شوفر اوطاڭىن قورو يىتىنده باشماقلارين چىخاردار، اىرەللى گىئىب دىزە كۈچر، سەيىھىدى قوجاقلايار و اوزونو، اوزونە قوياردى. سەيىھىدىن، ساع قولۇنو شوفرىن قولتوغۇندان كېچىرىدى دىرسكىدىن قاتلايار و الى نىن اىچى ايله كورگىنە گۈپسە يېرىدى. بو كورگە گۈپسە مە باشقى موردلار - دە وار، اينسانىن روحونا موثىت تأثير قويور. البتە شوفر

قاییداندا، سئییدین نذیری یادیندان چیخمازدی. نئچه ایل سونرا من تهراندان گلنده، اوتوبوس ابهرده ساخلاصدی. آخشم قارانلىغى ايدى. سئییدین اوطااغىندا يئنى يئتمە بىر اوغلان چاى وئريردى. پىك نىكلارين اوستوندە، يىشكه روف چايىنانلار قايىييردىلار. سئییدین شكىلى گاماچايا تو تولموش، اوطااغىن دىبيىنده دىوارا سۈيكتىمىش دير. دئىيردىلەر: سئیید فوت ائدىپ بو يئنى يئتمە سئییدین قىز نوهسى دير. البتە چايا پول آلميردى، آنجاق هر كيم ايسترسه ايدى، نذير وئريردى.

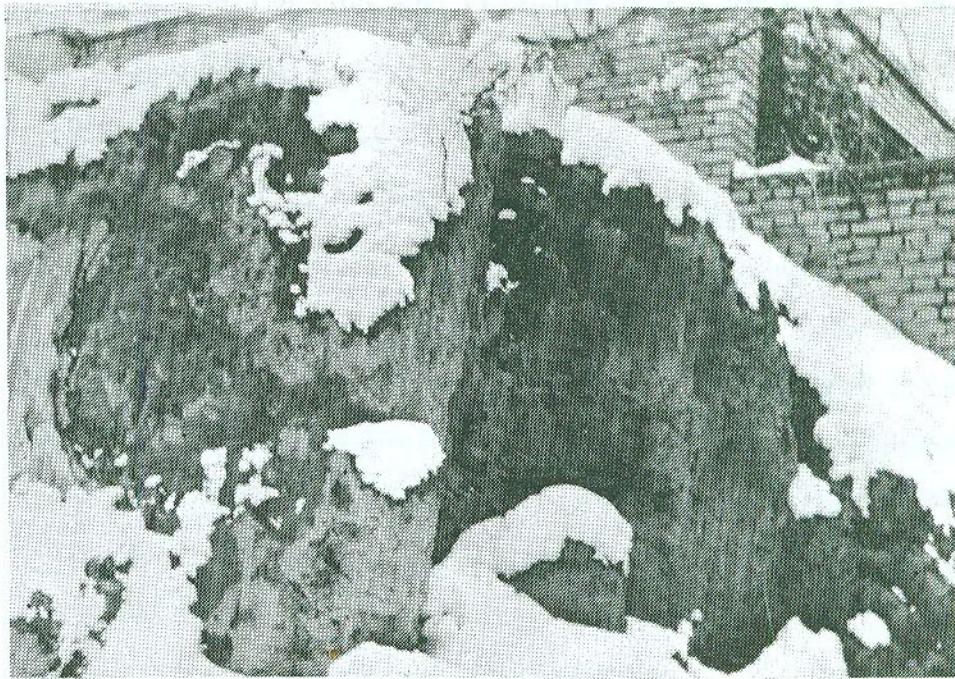
سئرچەنین هوشو

زلزلە بولاغى نىن آلتىندا (گون چىخان طرفى) بىر كىچىك چمنىن آلتىندا بىر درە كىمى واردىر. چئشىتلى ياشىل اوتلارلا اوْرتولموش بودە كىمى نىن آراسى أرخ و سۇيود آغاچلارى وار. چىخىمدىن ئىنير، ترىيم سوپوسون دئىيە، چمن دە اوْتۇرۇر و بولاقدا چىمنلىرى سئىر. ائدىردىم. درەنин اىچىنده كى سۇيوددە، سئرچەلر لەپدان بىر كوجوجولىشىلەر. دئىييم گۇرەسەن دا، قوشدوڭلار اوْز عالەملىرىنده دىلەر، سايىمادىم. بىر سئرچە مندىن آرالى اولاراق، ھلىكوبتر كىمى گوئىدە بىر يېرددە دوروب قاناد چالماغا باشلايىر، باشىنى اىير و بىر گۆزو ايلە آشاغى باخدى. من سئرچەنин گۇزۇنون ايمتىدادىنى توتوب درەنин ترکىينە باخدىم. يوغۇن بىر ايان سوبۇروشوردۇ. من اوْتۇردوغوم يېر درەنин قىراغى و يارغان كىمى ايدى. اياندان منه خطر يوخ ايدى. چون نئچە ایل ايدى، بورالاردا ايانلىن آدام سانجىماغىن ائشىتمە مىشىدەم، ايانلا ايشىم اولمادى. بولاقدا چىمن گىچىلەدە دئمەدىم گلىب اوْلدورلەر. سئرچەنин بو حرکتى اونون هوشلو اولدوغونو گؤستەر. منىملە رابطە قوروپ فيكرينى منه مونتىقىل ائدە بىلدى. سئرچەلر ايانلىن سانجىماغىنى و شىكارى اودماغىنى گۈرمۇش و اوندان بىر قورخورلار، حتماًدە اىنسانى ايان اوْلدورنده گۈرۈبلەر. ايندى بو سئرچە يا اىستە يېب منى خطردىن آگاھ ائيلە يە، يادا اىستە يېب ايانلى، سئىيد حمزە ئىلى ايلە توتا. يعنى من ايانلى گۈرم و اونو اوْلدورم.

دېرلر

گنج ياشلاريمىن ايلكىن چاغيندا، بير ياشلى كىشى ايله دانىشىرىدىق. دئدى سىز ياخشى دؤوره يه راست گلدىنىز. دئمك بوقوجا، قىزلارين و قادىنلارين آچىق لىغىنى گۈرموش و شووقا گلمىشدير. من قدىم حيات طرزىنى گۈرموش، بوزامان گنج اولدوغوما بويىئنى ليكدىن خوشلانىرىدىم و قوجانىن سۆزونو تصديق ائتدىم. اگر بوقوجا اون - اون بئش ايل ده ياشايىب قدىم دينج حياتىن پۇزولدوغۇنو و يئنى ماشىنى حياتىن گتىرىدىگى فسادلار، ايضطرابىلار، روحى و عصبى خسته ليكلر، عايىلە حياتى و قوهوملوقلارين خىمەندان تىيترە يىب بعضاً چۈكىمە سىنى، توپلۇملارين فاجعە يە اوغرايىب اينسانلارين سارسىلىدىغىنى گۈررسە ايدى، اوندا نە دئىيەجكايىدى. البتە بىز زامانلا آددىملا مالى، يئنى ليك آختارمالى و باشقما مىللەتلىرىن تجربەلەيندن يارارلانمالى يېق آمما اينسانى دېرلر و عنعنەلە يەمىزى قوروماقلا.

دروازه‌های قدیم خوی و جای آنها در گستره‌ی کنونی شهر

قطعه‌ای باقیمانده از باروی شهر

آنها یکی که سنی از ایشان گذشت، بقایای برج و باروی خوی را به خاطر دارند. خوی با دیوارهای ضخیم و بلند که به این دیوارها به ترکی محلی «بدن» می‌گفتند، محصور شده و اطرافش خندق بود. من بقایای حصار خوی را در هر چهار طرف شهر خوب بخاطر دارم. دیوارها و برجهایی که دیده بودم تماماً از گل بودند.

من در این مقاله از نامهای قدیمی و آشنای محل‌ها استفاده کرده‌ام. چون یک هدفم

ثبت نامهای قدیمی می‌باشد که جزوی از شناسنامه و هویت شهر ما هستند. والا شهداي عظیم الشأنمان آبرو و افتخار شهر ما هستند. ما هر چه داریم از آنهاست و مدیون همیشگی این عزیزانمان هستیم و باید نام غرورآفرین این اسطوره‌های شجاعت و ایثار زینت‌بخش کوچه‌ها و خیابانهای شهرمان باشد. البته حفظ هویت شهرمان هم باید مد نظر قرار بگیرد.

قلعه‌ی خوی پنج دروازه داشت:

۱- شووهنه قاپی‌سی: ما که در شهانق بودیم به این دروازه «قالا قاپی‌سی» می‌گفتیم. من برج و جای دروازه را دیده بودم. برج در شانه‌ی شمالی جای دروازه بود. اثری از سنگهای دروازه بر جای نمانده بود. در بغل دروازه اطاق نیمه تاریکی بود که در آن مردی پشت میز کهنه‌ی کوچکی نشسته و از دهاتیان و کشاورزانی که محصولات خود از قبیل خربزه، هندوانه و... را بار الاغ کرده و برای فروش به داخل شهر می‌بردند عوارض و مالیات می‌گرفت و قبض می‌داد.

در انتهای خیابان «سوئیولدلو»، آنجا که به طرف کوچه‌ی «امیر» می‌پیچد، میدان کوچک است. سر خیابان کوچکی که این میدان را به خیابان شمالی - جنوبی خمینی عموداً وصل می‌کند، دروازه‌ی شهانق بود که البته در ضلع غربی این میدان قرار دارد. این خیابان کوچک اگر چند مترش را به حساب دروازه و برج کم کنیم، در واقع عرض خندق بیرون دروازه را مشخص می‌کند. در امتداد سمت جنوبی این دروازه، دیوار عظیم بلندی از حصار باقی‌مانده بود که در خندق جلو آن باقی ایجاد کرده بودند. یادم است با بیل و کلنگ این دیوار را فرو ریخته و اداره‌ی بلدیه، زمین مساحت پی دیوار را به پول آن زمان متري حدود دو قران به مردم فروخت و خریداران روی پی دیوار برای خود اطاق و حیاط کوچکی درست کردند. ردیف بنها و خانه‌هایی که الآن طرف جنوب دروازه‌ی شهانق در ضلع غربی میدان کوچک قرار دارند، در جای آن دیوار (بدن) بنا شده‌اند.

همچنین ردیف خانه‌هایی که در ضلع شمالی کوچه‌ی «قوم تابعیه» (کوچه‌ی نورالله خان عموداً به این کوچه ختم می‌شود) قرار دارند، در جای باروی آن قسمت از شهر ساخته شده‌اند.

۲- محله قاپی‌سی: بنابه اظهار پیرمردان محل، این دروازه‌ی سنگی در سر کوچه‌ی آغازی

و البته در امتداد ضلع غربی کوچه، داخل خیابان محله که الان آسفالت است قرار داشت. تا این اواخر دو سه تا از سنگهای این دروازه کنار پیاده رو، که هنوز مغازه ایجاد نشده، ولو بودند. همچنین به فاصله‌ی تقریبی نود قدم از داخل کوچه‌ی آغازی فعلی که آن زمان به این صورت نبوده، نگارنده دو دیوار فرسوده‌ی بلند دیده بودم که در سمت جلو فاصله‌شان کم و آن طرفت بیشتر بود.

۳- چورس قاپی‌سی: این دروازه؛ سر کوچه‌ی قویونچولار (در امتداد ضلع شمالی کوچه به طرف غرب)، مقابل دروازه‌ی جنوبی شهر قرار داشت. در انتهای ضلع شمالی کوچه‌ی قویونچولار (طرف شرقی) در حوالی جایی که کوچه‌ای به سمت مسجد «داش آغلایان» جدا می‌شود، من یک برج دیدبانی و دیوار مرتفع کنار آن را دیده بودم. مردم به آن «تل لی بورج» می‌گفتند.

۴- شرو و قاپسی (تژه کند قاپی‌سی): در داخل کوچه‌ی «قوتلار» چند متر مانده به سر کوچه، مقابل درب مسجد حاجی میرزا یحیی، خانه‌ی مخربه‌ی کوچکی است که ته مانده‌ی یک قسمت از حصار قدیم خوی، قسمتی از دیوار شرقی این خانه را تشکیل می‌دهد. مصدقاق گنجی نهفته در ویرانه. عرض این قسمت از حصار بین سه و سه و نیم متر است و دیوار شرقی یک اطاق و زیرزمین مربوطه‌اش را تشکیل می‌دهد (به همین خاطر از فرسایش بیشتر مصون مانده). این اطاق مذکور چسبیده به کوچه و سه متر عرض دارد. فاصله‌ی «بدن» از پای دیوار مسجد نوسازی شده‌ی مذکور، تقریباً هفت متر و یک چارک است. این خانه تا بحال از تیغ عقب نشاننده‌ی شهرداری مصون مانده است. در پایین، همه‌ی خانه‌های طرف شرق کوچه عقب‌نشینی کرده‌اند. البته قانون عقب‌نشینی تا به حال نتایج مثبتی داشته و لازم‌الاجرا است. یکی از مغازه‌داران مسن و آگاه محل می‌گفت وقتی خیابان تبریز را برای لوله‌گذاری فاضلاب، بطور عمیق می‌کندنده، در مقابل کوچه‌ی قوتلار، پایه‌ای کار شده از آجرپخته در زیر خاک ظاهر شد. بعضی‌ها جای دروازه را در حوالی سر کوچه‌ی قوتلار می‌گفتند.

بنابراین اظهار چند نفر از پیرمردان محل، مغازه‌هایی از خیابان تبریز که پایین‌تر از کوچه‌ی

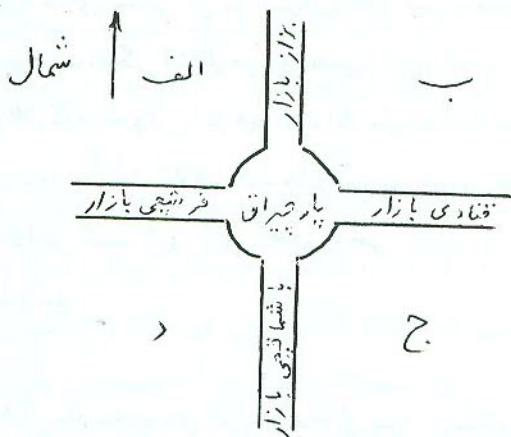
قوتلار و نرسیده به میدان کوچک (چهارراه) قرار دارند، جایشان خندق بوده و بیشهی درختان تبریزی شده بود (قلمه‌لیک). همه‌ی آنهایی که من با ایشان صحبت کردم، این را بیان یا تأیید می‌کردند که با توجه به جای قطعه حصار بجا مانده، مطابق با واقعیت است. ولی بعضی‌ها جای دروازه را در جایی نشان می‌دهند که از انتهای پیاده‌رو جنوبی خیابان تبریز، پنج-شش قدم به داخل میدان کوچک مذکور قرار دارد. یعنی طرف شرق خندق. و این ایجاد تنافض می‌کند. چه، خندق باید بیرون دروازه باشد، نه در داخل شهر.

۵- خیابان قاپی‌سی: نمای سنگی آن در انتهای بازار سر پوشیده هنوز پابرجاست. از سازمان محترم میراث فرهنگی انتظار می‌رود همین امروز دست روی خانه‌ی مخربه‌ی مذکور در کوچه‌ی قوتلار گذاشته و آن را در فهرست آثار ملی به ثبت برساند. مهم آنست که در تعمیر و حفاظت این دیوار بکوشد. اتلاف وقت جایز نیست. هر روز امکان دارد خانه‌ی مذکور را همراه دیوار قلعه خرابش کنند. شهرداری عالیق خاص خودش را دارد و در قید این قبیل چیزها نیست که باید باشد.

۷۹/۳/۲۱

در اواخر سال ۸۱ آن بام مخربه‌ی گلی در مقابل برف سنگین طاقت نیاورده فرو ریخت. کف حیاط و پای دیوار را تا سطح کوچه پر کردند. در مقایسه با قسمت سالم حصار ظاهراً دیده می‌شود قسمتی از سطح حصار را تراشیده و دیوار اطاق را با خشت خام کار کرده‌اند.

خوی بازاری نین قدیم آدلاری و قدیم پئشەلر

قدیم زامان خوی بازاری نین هر قیسمتی بللى بیر صینفه عاید اولدوغونا، او صینفین صنعتکاری یا شاغلی عنوانی ایله آدلاتمیشدیر. من بو قدیم آدلاری، آشاغیدا قئیده الماشام. بعضی صنفلرین بیغیشیلیب يوخ اولدوغونا گوره، بو نوع چینفلرین بازاری يئرینی باشقادوکانچى لارا وئرمیشدیر. مثلاً بۇركچى بازارین يئریندە ایندی، مخدە و ادیال کیمی شئىلرساتان دوکانچى لار يېرشلشىپ دىير. كىشىگە بازارین كروكى سى اليمده اولاردى، بو بازارلارین هرهسى نین يئرینى دقیقاً مشخص ائدردىم. پارچیراق بازارین مرکزى دىير.

اليف: ۱- بىچاقچى بازار ۲- صانديقچى بازار ۳- ميسىگر بازار ۴- سراج بازار ۵- بۇركچى بازار ۶- حاللاش بازار ۷- تنيكەچى بازار ۸- پئنجىرچى بازار ۹- كۆمور مئيدانى ۱۰- خرزى بازار ۱۱- دلال بازار ۱۲- فرشچى بازار ۱۳- دوز مئيدانى (آشاغى ماکى خيابانى نین باش قیسمتى. بورادا بير كروانسارادا وارايىدى) ۱۴- بوغدا مئيدانى (دوز مئيدانى نین دالى. اينديكى

موخابیرات ایداره‌سی نین یئری

ب: ۱- قنادی بازار ۲- قاپان دیبی (دیرسک شکلینده اولان بو مئیدانین، گون دوغان طرفینده بیر کروانسارا وارایدی و مئیدانین بوجاغیندان قاپان کوچه‌سی و اورادان دره کوچه‌سینه گئدردی) ۳- بزار بازار ۴- قوفون مئیدانی (زرگر بازارین آغیزی بو مئیدانا آچیلاردى، بو مئیدانین آراسیندا ایندی بیر تعداد دوکانلار تیکیبلر) ۵- قصاب بازار ع زرگر بازار ۶- دوشابچى بازار ۷- عطار بازار ۸- موللا حسن مچیدی چارسى سی ۹- قدیم یئتیم خانا (دئموقراتلیق زامانى یئتیملىر و کیمسه سیزلىر اوچون آچیلمیش دیر. یئتیم خانانين یئری ایندی مدرسه دیر)

ج: ۱- باشماقچى بازار ۲- چیتساز کروانساراتسى ۳- قوشما کروانسارات (حاجى بابا مچیدىندن بیر آز اويانا، کوچه‌نین جنوباسارى دۇتن یئرینده، ساغ الده، ائل حامامينا ياوىق) ۴- کیشمىش چىلر کروانساراتسى.

د: ۱- خان کروانساراتسى ۲- حاجى ميرهاشيم کروانساراتسى ۳- قالا قاپىسى (خیابان قاپىسى) ۴- دباغ خانا.

و: بیر اوْرتولو بازاردا، مرکزى چارراھىن جنوب - غرب طرفینده واردىركى بورايا دميرچى بازار دئىرلر. دميرچى بازارى چىخاندا، كۆمورچى بازار ايدى (اوستو آچيق)، اورادان ميرزا حسنىلى لر کوچه‌سینه دۇر، نهایت سۈيودلو کوچه‌سینه چىخاردى. قاجار حىكومتى سونلاريندا، اىپكچى بازار، باروچى بازار، كوزەچى بازاردا خوى دا وارايماش.

يۇخارىدا قىيىد اولونالاردان باشقا يادىما گلن خوى داكى آيرى ايش - پىشىه يئرلرىن ده آدینى يازماق اىستىرىدىم.

اوچىجە بونونلا باغلى ئىچە کوچەنин آدى: حصىرچىلر کوچەسی - صابونچى کوچەسی - قويونچولار کوچەسی - خاماچىلار کوچەسی - قاشىق چىلار دالاتى - تىشى لر.

ايىش - پىشىه صاحابلارى: خياط - باقلال - نجار - قەوهەچى - چۈركچى - فيرينجى (كۈك يىپان) - سنگكچى - حامامچى - جامadar - حامام دلگى (حجه مت ده آلاردى) - تولانبارچى - باش قىرخان دللك (ديش چىكرا ووشاق داكسىرىدى) - آشپاز - دوندارماچى - كابابچى -

پیتداچى (مكەدن پیتداق و بىستنى چۈرگى بىشىرىپ ساتاردى) - كللە بىشىرن - حالواچى - پىتكەچى - ساللاخ - حامبال - ياغ اريدىن - لنهيمەچى (مئلأ دوشاب چىلگى نىن آغىزىن لنهيملىرىدى) - نالبند (كروانسارالارين يانىندا دوكانلارى اوЛАرىدى) - دىيرمانچى - بوزخاناچى - مئيخاناچى - تاجىر - بىنكىدار (قاپان دىبىنده يون آلىش - وئرىشى اىدردىلر) - كرىپىچ كورەسى ايشلەدلىر (قىرمىزى كرىپىچ بىشىتىدىرىدىلىر) ماكى قاپى سىندا اون موتورچوسو و پامبىق كرخاناچىسى (صحىفە دا اىضاح اىدىلىپ) - گچچى (صحىفە دە اىضاح اىدىلىپ) - بوياقچى (بوياخانادا اىپ بويوياردىلار) - شوفر - فايتونچى - داشقاچى - دوهچى - سوچى (شووهنه قاپى سىنداكى شىر سويوندان اوششىگىن بىئلىنده پوتودوقلارلا شووهنه يە ايچىملى سو داشىياردىلار) - حكيم - داواخاناچى - اوتابچى - باهتال (آت صحىھيە ايشلىرىنە باخان) - ابگەنە ووران - ماما - چرخچى (دوچرخە قاييران) اكىنچى - چوبان - ناخيرچى - قوروچى (گئچە، چۈلۈگۈر و اكىنلىرى اوغرودان قوروپىاردى) - بىچىنچى - حۆكمماوارچى - مال، دلالى - كنكان (قويو قازان) - بنا - فەلە - باغان - بالتابچى - جووان (سو آرخى نىن اوستوندە لولار و حيط لرده كى حۇووضلاردان آخان سويون ماموروايدى) - احداز (گئچەنى بازاردا گزر و دوكانلارى اوغرودان قوروپىاردى) - گزمە (ھەر نئچە كوچەنин بىر گزمەسى اوЛАرىدى). گئچە كوچەلرده گزر و ائلرى اوغرودان قوروپىاردى. مئلأ بىر ائوين قاپىسى آچىق اوЛАرسا ايدى، قاپىنى دؤير و ائوييەسىنە خېر وئردى).

عاشىق - چالقىچى لار (قووالپى، قارمانچى، تارزن، كامانچا چالان) بويوك توپىچى - زىرناجى - اوستام باز و كۆسە - پەھلوان (داش اوينىدار، زنجىرقىرار، مجمۇعى جىرار و...) - گۆز باغلىچى - آىي اوينادان - اوپون چىخارдан قورۇپ.

قاش آلان - مشاطە - ايش گۈرن آرواد (گئىدېپ ائولرده ايشلەيردى) چۈرك يىپان - كوندە سالان - سىنيقچى - پالان تىكىن - داش يونان - نۆكىر - كولفت - كۆھنە بالتابچى - موللا - مرثىيەخوان - قورآن اوخوييان - چۈwooش (مشهدىيا كربلا زيارتىيندن گلن آدام، قاباغا گئىدلەرلە اتوه دۆندۈكىدە، چۈwooش بو دىستەنин قاباغىندا مخصوص ھاواايلە مذهبى شعرلە اوخوياردى) - موجاوبر (مچىدلەرده) - قېير قازان - يوپىچى (اولويopian) - دروپىش - شكىيل آچان - چودار -

چاروادار - چرچى - باخىجى (فالاباخان) - قالاچى (هر دن گلىپ كوجه ديوارى نين دىبىندە دۇشەيردىلر. مىس قاب آغاردار، سىنىق ساخسى قابلارى مىخالياير، چىراغ گاز و پىرەمنىس قاپىراردىلار) - قاراچى (گلىپ شەرين قىرغىزىدا چادىر قوراردىلار. قاوال چكىر؛ الک، غربىل قاپىرىپ ساتار و آروادلارى باخىجى لېق دا اندردىلر. توركجه دانىشاردىلار) - سىنماچى پارچا و بىنر توخويانلار. اىپك قوردو بئەجىن آروادلار (صحىفە دە اىضاح اولونوبدور) يۇن جوراپ، شال و كۈنىك توخويان آروادلار - بىنە بىشىرن - كىشىر - تورپ ساتان - قوشباز - گووهچى (گووه باشماقى ساتان يَا قايىران) چارىقچى - پىنك چى (باشماق يامايان) - چۈلمك، سەھنگ، كوزه، خوم، سئھين، متهرت كىيمى ساخسى قابلار قايىران كوزهچى - آغاچ چى (آغاچ دىرك ساتان) - آغاچ داللايان (آغاچ كىسردى، آياقلاربىنا چارىق گىثير، دىرماشىپ قىلمەلرى آرىتلاياردى)، مىشارچى (آشاغىدا اىضاح اولوناجاق)، محضرچى - آجان (پاسبان) - امنىيە (زاندارما) - سىلاحلى قووهەلرین چئشىتلى درجهلىرى - چئشىتلى ايدارەلرین مامورلارى.

پامبىق كرخاناسى

تقرىباً ۱۳۲۶ - جى ايل لريندە، خويون ماكى قاپى سىنداكى پامبىق كرخاناسى بابى لارىنکى ايدى. بعضى لرى دئىيرلر: بەھائى لارىنکى ايدى. بىيەلرى او اوغلۇ كىندىلىسى ايدىلر. بوكرخانادا پامبىقى «چى يىد» دن آيىرار، هەرسىنى مخصوص دىگەھلاردا، موکعب مۇستطىل شكلىنىدە تايىلاردا پرئىس ائديب باشقۇ شەھرلەر گۈندرىدىلر. بوندان اۆتىجە، دۇولت اوزۇ اوغلى كىندىنىدە پامبىق كرخاناسى قويىموشدور.

خويون ايندىكى تبرىز يولو اوستوندە اولان كىنلەر، پامبىق اكىرىدىلر. بىر قوجا دمىرچى دئىيردى: من پامبىق زمىسى نىن آلاغى اوچۇن، كىندىلىرە پامبىق كركىسى، توخا دوزلەردىم.

ميشارچى

بۇيوك ايکى باشلى بوخجونون ھە طرفىنیدە، عمودى حالتىدە بىر آغاچ دىستەسى اولاردى. يئپ - يئكە يوغۇن آغاچ گۈۋەلرینى يئرە اوزادار، ايکى ميشارچى هەرسى بىر طرفە

میشارین دسته سیندن یا پیشار، میشاری آپار - گتیر ائتمکله آغاچى کسیب بۇلردىلر. تاختا
کسنه، آغاچلاردان بىر چارداق كىمى قورار، تاختا كىسلەجك آغاچى اوستوندە قويار،
میشارچىلارین بىرى يئرده، بىرى گوئىدە آغاچى کسیب تاختا ائردىلر.
ایندى آغاچ كىسنه موئورچى دئىيرلىر. چون بوخجولارين دسته سیندنه بالاجا موئور وار و موئور
گوجونە ايشلە يېرلىر.

٧٩/٣/٧

آه خویون برکتلى گؤزل طبىعتى بو گؤزل ليكلى قالا جاقلارمى؟

بئله کى شهر بؤيويور، اكين يئرلى حييەت - حيط دوغانىر، باغلار قىرىلىر و يئرىنده دام - داش تىكىلىر، گؤره سن گلن نسىل لريميزين «قدوق بوغان» چايى نىن يام - ياشىل روح وئرن صفالى قيراقلارى و گزە - گزە گىندىب چىممە گە «زلزلە بولاغى» اولا جاقدىرمى؟ كى بعضى لرى شۇوقوندان ائله اوزون پالتارلى سويا آتسىن لار. اوشاقلار پىشىدك دوروب باغلارين ديوارىندان ساللانان آغا جاclarin مىوهلىنى يولوشدورا بىلە جكلرمى؟ آخار چايilarin سوپوندا چيمە بىلە جكلرمى؟ شاخلاما گونشىن اىستى سىنده يئل لرلە دالغاناتان حاصىللى اكين لر، ياشىل ليقلارا بورونموش گول لو مىوهلى باغلار، باغلارين قالىنىق لاريندا اولان مېھم، گىزلىن گؤزل ليكلىر، كند يول لارى، ديوارلى يا عموماً ديوارسىز باغلارين آراسىندا كى گزمهلى يول لار، قوشما باغلار، سولئى قلمە، كلمپىر، توش بوداق،...، محىتمىم پالىد آغا جاclarى، سىخ مئشەلر، چايilar، چمن لر، چايilarin اوستونە آتىلىميش آغا جا گؤودە سىندىن كۈرپۈ كىيمى لر، يانغىن اوركلەر سو چىلەين سرین سولو سورمهلى بولاقلار، چۈل قوشلارى و حئىوانلارى، گول - چىچىك لە بىزنىمىش زمى لر، داغ اتكلىر، ناخىيلار، داوار سورولرى، گۆز اوخشاييان اورك آچان بديعى گؤزل منظرەلر قالا جاقلارمى؟

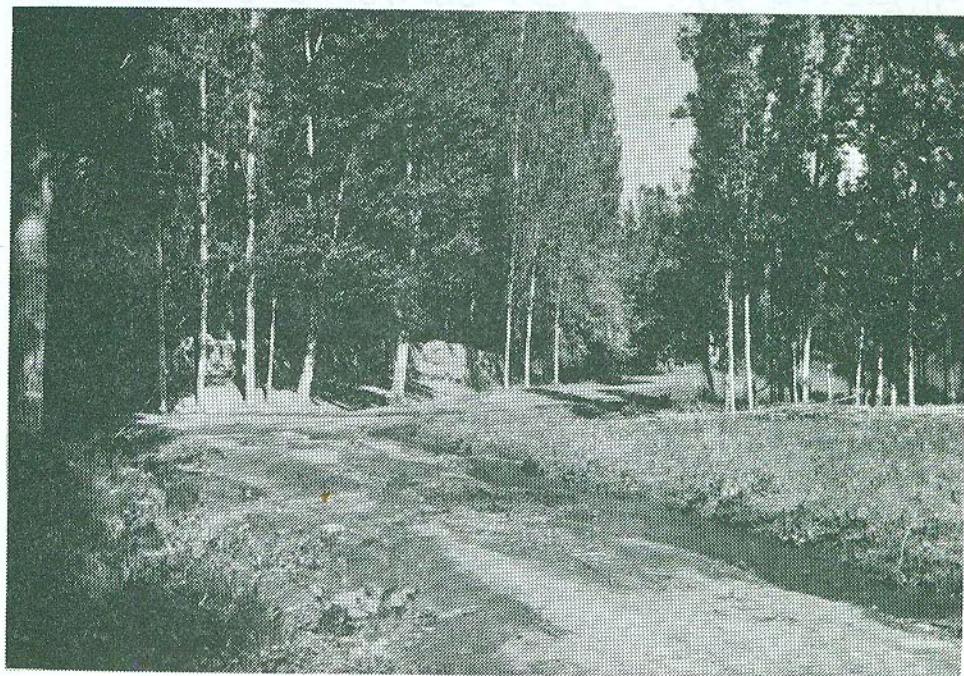
گؤزل چۈل قوشلارى نىن سسىنى ائشىدە بىلە جكلرمى؟ باغلارين اوجا آغا جاclarindan قوشلارين صۈجىتىنى نئچە؟ «بىرى دئىيە: ينوب! او بىرىسى دئىيە: بودانابا. سارى كؤينك دئىيە: يوسوب بورا»

ياشىل ليقلارين قويونوندا، دوشوب دىئجىلە بىلە جكلرمى؟ آغا جاclarin كۈلگە سىنده عايىلە ايلە

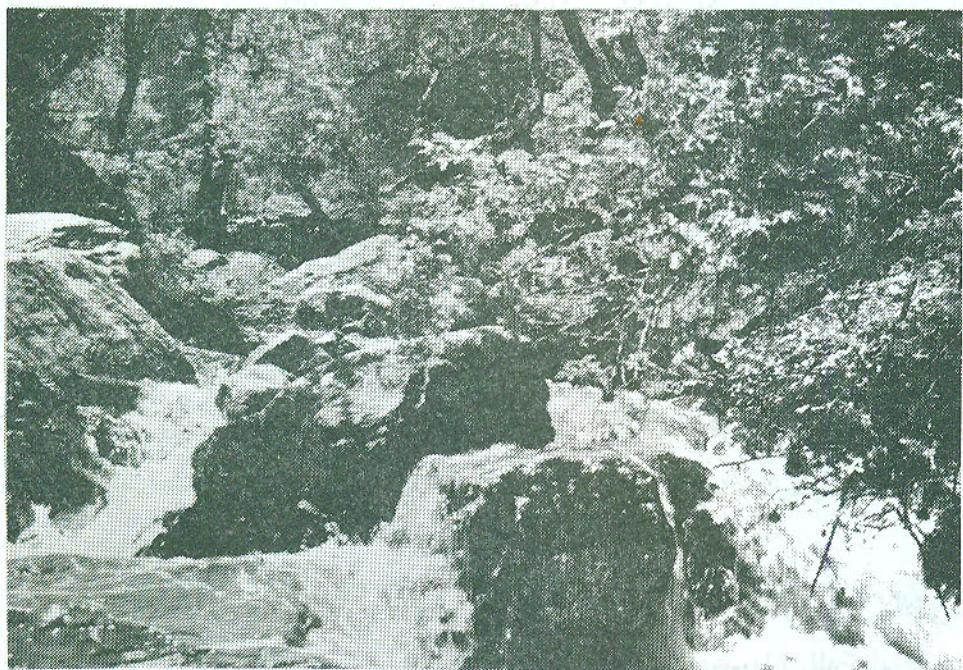
گىدىب دۇشە يە بىلە جىكلىرىمى؟ چۈلۈن تمىز و لطيف ھاواسىنى دويا بىلە جىكلىرىمى؟
بىر سۇزىلە دئىرسك، خويون تايى اولمايان، رنگارنگ فسونكار گۆزلى طبىعتى، اوز اليمزلە
تالانما ياجاقدىر!؟

داها ايندى بىلىمیرم گله جىكىدە نىچىنجى نىسلىمىز بۇ يازىلارى قىزىتلەردى يىئنى دن چاپ
ائىدىرىپ حسرتىلە اوخوياجاقلار! اونداكى، شەرين دام - داشى داغلارا دىرماشاجاق.

٨١/٢/٢٢

قىزىل چىر شلالسى

خوى دان چىخاندان قىزىل چىر درەسى نىن آغىزىنا كىمى، يول ھر يئرده باغلار، اكىن لە، آغاچلار و ياشىل ليقلارىن آراسى يلا كىچىر. «پسک» كندىنە كىمى يول آسفالت دير. پسک دن، يول بىر گئىش يام - ياشىل درە يە ائتىر. الند چايى لىللى سوپىيلا بودرە دن آخىر. «داش پسک» كندىنە چاتدىقدا، يول جنوبا سارى دۇئور. الند چايى نىن كۈپۈسۈندەن كىچىب آزجاڭىدىر، داغا يېتىشىنده يول آيرىجى، وار. قىزىل چىرىن يولو، بىللان كندى نىن يولوندان غرب طرفينە آيرىلىر. بورادان اويانا، يولون ايکى طرفىنده كى او ال، بو ال آغاچلار و طبىعى

منظره‌لر آداما لاب یاخین دیر. بو يولدان ماشین دا گئته بیلر. گرک بیر قدهر گئته سن، یئتیشەسەن قىزىل چىر درەسى نىن باشينا. سول طرفدن بو درەنин اىچىنە يول آيرىلىر. درەنин ترکى اىرىلى - خىردالى داشلارلا دولودور. درەنин دىبىيندە قىزىل چىر، داغ كىمى شكىلىنىدە گۈرۇنور. بير قدهر ماشین يولو وار، آنجاق قالان يولو گرک داشلارين آراسى يلا يوققوش چىخاسان تا قىزىل چىرین دئمك خىيطى نە يئتىشەسەن. عۆمرونەن گۈرمەدىگىن بدېعى گۆزل، طبىعى بىر منظرە. داغلاردان قوبوب دوشموش يئكە - يئكە سال قايالار، اىرىلى - خىردالى گۆزل قىرمىزى صاف داشلارين آراسى يلا بوروق وئریپ داشقىن چاي كىمى آخان دوم - دورو سورمەلى سرین بولاق سويو. آلچاق بوى سۋىيد آغاچلارى ايت بورنو گولو، سول طرفده كى داغىن ياشىل دؤشوندە، ياشىل آغاچ كىمى لر وکول لار. بو بىكىر گۆزل لىكىن آدام حظ آلىر. اوزونە وعدە وئىرىسن شلالەنى گۈرۈپ قايىتىديقدا، بورادا بىر آز او توروب منظرەنى سئىر ائدەجىكسن. قىزىل چىرین دىبىينه يئتىشىرسن. مېھوت ائدىجى بىر عظمت. بىلمىرم داغ بويدا دىوار گۈرۈبسىن يا يوخ؟ باخ بورا او جوردو. قىزىل چىرین داغى بوتون سال قىرمىزى داشدان دير. مرمر داشى كىمى گۆزل، صاف و دامالارى وار. بو داشلاردا قوم گۈرە بىلمىسن. آرادا كى عمودى يارىق، قىزىل چىرى ايکى بؤلۈر. او جادا قره قارغار او چوشۇرلار. بئله نظرە گلىر، شلالە داغىن قاباگىندان تۈكۈرمىش. آنجاق داغى يئىه - يئىه، چكىلىپ داغىن اىچىنندە تۈكۈلور.

گرگ دىزدىن يوخارى چىرمالاناسان. سوپق سوپيون اىچى ايلە بىر باش يوخارى داش دالانى چىخاسان. بو دالاندا ايکى خۇر - خۇرا وار. اولىنجى سىيندە گرک آدام بويدا پىللە كىمى دىن دىرماشىب چىخاسان. هە بىئر بوتون قىرمىزى صاف داشدىر. دالانىن دىبىيندە دايىرە شكىلىنىدە بىر محوطە وار. شلالە او او جالاردان تقرىباً اوستوانە شكىلىنىدە خارىلتى يلا تۈكۈلور. محوطە بوزخانا كىمى سوپىقدور. آدام او شوپپىر، چوخ قالانمىرسان. بو محوطە، تېسى دلىك بىر ھوندور او جا شوللايى پاپاگىن اىچىنە او خشاپىر. ائشىتىدىگىمە گۈرە شلالەنinin سوپق، قره داش داغى نىن باشىندا اولان «خىردا اورە يىن داشى»، «بۈپۈك اورە يىن داشى» و نرگىزلى» داشلارين اوپىگە سىيندەن چىخىر.

«حسن آبدال» داغى نين بويونوايله گلير و نئچە باشقا بولاقلارин سوپيودا اونا قارىشىر. شلالىنىن سوپيو، درهنىن آراسى يلا آخر گىدىر اللد چايىنا تۈكۈلۈر. آز قالا بىر دىگىر مانلىق سوپيو وار.

قىزىل چىرىن معناسىينا گىلىكىدە، قىزىل يعنى قىرمىزى. قىزىل گول، قىزىل اوكوز و قىزىل قان ترکىيلىرىنده اولدوغو كىمى. بو، داغ دا، بوتون صاف قىرمىزى داشداندىر. چىر كلمەسى نىن معناسى، من نئچە باشقا كندلى لىدن اشىيتىدىم، داغىن اوكتىچى گىئدە بىلەمەين سەت (سرت) دؤشلىرى دىر. خان دىزەسى كندىننە بئۆپوك (مثلاً دام بويدا) داشا، چىر دئىرلر. درەدن باخاندا، قىزىل چىر داغى نىن دالىندا، اوجا داغلار گۇرونور - بونلارين آدلارى بىلەدىر: ساغ طرفده «سۈلماتىن»، سول طرفده «تكەلىك»، اونون اوستوندە «قار، قالان» و «باش سكۇ». درەنىن ساغ طرفىننە، سۈلماتىن، «قولاق گمیرن» داغىينا ياپېشىر. درەنىن سول طرفىننە ايسە، تكەلىك، حسن آبدال داغىينا ياپېشىر (حسن آبدال تكەلىگىن ئىتىندا دىر). بورادا، سوپيو آز اولان، اوجالاردان تۈكۈلن بىر شلالە دە وار، آمما بورانىن داشى قارادىر. قىزىل چىر درەسىننە اولان آغاج و كول لارين آدلارى: سوپيود، يئمىشان، چالى (ایت بورنو)، قره چالى (آغاج كىمى دىر)، داغ آرمودى، زريش، بادامچا، سققاويل، فىتووۇل، قاتىر قوبىروغۇ (بىز - بىز اولان بىر ياشىل كول).

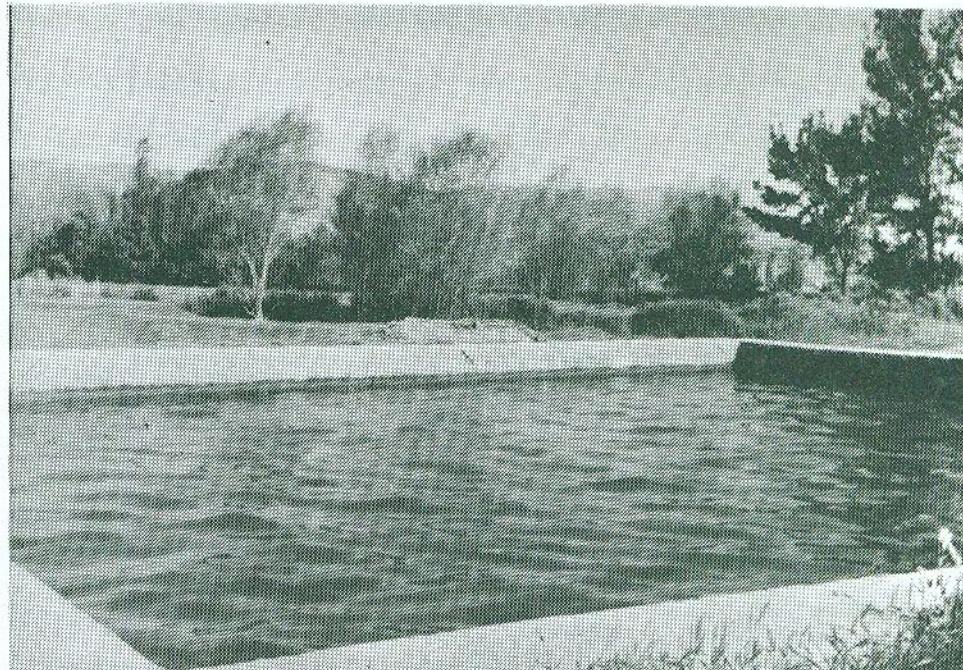
٨١/٤/٤

بىدلان كندى نىن بعضى يئر آدلارى

قىزىل چىر «انس قىيە» يە ياپېشىب دىر. چاوىلدىر - قره يونجالىق - ساياتش جارلارى - نوخودلو - بادامچالى - درەنىن قوزايى - زانقاق - بالدىر قانلىق درەسى - قىزىل گونشىن درەسى - شىئىد - داش آرخاجىن چمى - ايسىپى چىر (داغ آدى، بو، داغا پىئنجرە گىئدرلر) - قىزىل تىپە - قورالىغىن درەسى - قرەداش كندى - مەھدى نىن چمى - آشاغى چايلاق - يوخارى چايلاق - ماغارائىن درەسى - داشلى باغ - قره چى كندى - آباتان درەسى (اوجاق) - چىل بولاق - آشئىي (Aşeyi) - گۈئى گونتى - جەھنم درە - قارانلىق درە - حاscar درەسى - قوروتلۇ (داغ آدى) - (چەم - ياسامال) (داغىن اتگى آلچاق يئر معناسىنادىر)

بىلەنلى لار اوچجه حاصارا يايلاغا گىندردىلر. بىلەنلى لار دئىرلر: كوردلر (بال - يانلى كوردلر) ايندييە دك اوچ دفعه بىلەنلى تالايب لار، بىر يىنده ائله اولدو كى قاپى پېنجرەنى چىخاردىب آپاردىلار.

زلزلە بولاغى

زلزلە بولاغى خويون جنوب - غرب طرفىيندە يئرلىشىر و قوتۇر يولونا ياوىق دىر. بولاق اوچجه دايىرە شكلينىدە بىر گۈل ايدى و دؤورەسىنندە يىشكە - يىشكە سۇيىد آغاجلارى وارايدى. بىر ايرى آچاق سۇيىددەن چىخىب شىرجە گىندردىك. آدىندان بىللى اولدوغو كىمى بىر ززلە نتيجەسىنندە وجودا گلمىشدىر (1259 - جى ايل) ايندى بولاغىن دؤورەسىنى مستطىلى شكلينىدە ترکىيندن داش لا ايشلەيىب، سىمېنت ائدىبىلر. قاباقكى كىمى شمالى طرفدىن سو يولو وار، ايکى بوجاغىيندان باشقاد، هئچ يئرى آداما بۇى وئرمىز (درىينلىگى آدامىن بويوندان چوخدور). دئىردىلار آدامى چكىر و جمدگى آراز چايىندان چىخىر. اىلدە ده آدام بوغاردى.

يایین ایستى گونلریندە خويون هر يئریندن گلیب بولاغین سرین سویوندا چىمەلر. سویو سویوق اولدوغونا، چىمەن آدام بولاقدا چوخ قالا بىلەز. زلزلە بولاغى ائل مالى دير. قاضى محلەسى اھلى نىن دير. نىچە ايلدىر سویو آزالىر. ايندى ده سویو اكىن لره گىندر.

خويون داها مشھور بولاقلاريندان بونلارين آدینى چكە بىلرم. البتە بونلارين هئچ بىرى قالمير: گول لى بولاق، زىگىرلەر بولاغى، جىن لر بولاغى، دمىرلى بولاق، قىرخ پىللە (بونلار شهرىن جنوب طرفىنده و تقرىباً قالا قاپى سينا ياوىق ايدىلار). خوش بولاق، مئزداوار (مجدوار) چمنى نىن بولاقلارى (بو چمنىن قالان - قولان بولاقلارى دا، بو اىل قورودولار). قودوق بوغان چايى نىن قىراغىنداكى (برەدە كى) بولاقلار: بونلارين نىچەسى باتىب، لاب گۇر سویو اولانى، گۆزۈل داشلى بولاقدىركى ايندى قودوق بوغانىن آلتىندا قالىب. امير بى كىندى نىن يولوندا قجرىن شاه بولاغى هله ده جوشور. زلزلە بولاغىندا چوخ اوستە، چوخور بولاق نىچە ايل بوندان قاباغا كىمى قالىردى. بىر كىچىك درە كىمى نىن هر يئریندن، گۆزەلر و بولاقلار آخار، يېغيشar و بىر آرخ اولوشاردى.

خويون كندلىرىنده نىچە - نىچە كەھرىزلىر و بولاقلار وارايدى. ايندى اكىنلىرى سووارماق اوچون خوى دوزۇنون هر يئرینده درين يا آرتىزىن قويولار ووروبىلار. بولاق و كەھرىز يئرین سودونو ساغار، درين قويو يئرین قانىن سورار.

٧٩/٤/١٠

مئزداوار چمنى نىن بولاقلارى

مئزداوار (مجد آباد بلکە مجدوار) چمنى گونئى طرفدن بىر بؤلۈمو وار يولونا دايامىش، قوزئى طرفدن يارىسى شازدا باغىنا، يارىسى دا باشقا اكىن لرە سۈيكتىمىش دير. بو چمنىن بىر يول شازدا باغى نىن باتى دیوارى نىن دالىسى، اكىن لر و باغلارين آراسى يلا، دولاما گىتىب پئرە يولونا چىخىر. چمنىن باتى طرفى اكىن دير. دوغو طرفى ايسە يول دور. ايندى گنجىلر گتىرىپ بىر چمنىن باتى طرفىنده مئىدان قوروب فوتمال اويناييرلار.

مئزداوار چمنى نين بولاقلاريندان و گۆزەلريندن يېغيشان اوچ سوپىو وارايدى. ۱- لاب باشدا (گون باتان طرف) محله سوپىو، بىر دىيرمانلىق سوپىو وارايمىش ومحله نين اكىنلىرىنە گىئىرىدى. بو بولاقلار ايندى باتىپىلار. ۲- شازدا باغى سوپىو، اوستىدە كى نين يارىسىنچا سوپىو وارايدى. شازدا باغىنا گىئىرىدى. بورانىن دا سوپىو قورۇپوب. ۳- خوى نسە (Xoy nəsə) بلکە خورنە سر. بونون، يوخارىدا كىيلارين اىكى سينجە سوپىو وارايمىش. ايندى اولكى جە سوپىو قالمايىب، آنجاق يئنە گۆزە - گۆزە قايىايىب سو چىخار؛ يېغيشار، يېغيشار گلىب آشاغىدا قارىشar، بؤۈك بىر آرخ اولوشار. بو آرخ مىوهلى و اكىنلى قوشما باغلارين آراسى يلا آخر و آلتىنداكى خوى نسە يېتلرىن سووارار.

بو قوشما باشقىا بىر صفاتى وار، جىت دىردا! آدام گزىب گۇرمە يېنجە بىلمىز. سوواقلى دىوارلارين دالىندان بويلانىب سالالانان ياشىل مىوه آغا جلالرى، او ال، بو الين هوندوز آغا جلالرى نين چكىلىب گۆئى او زوندە بىر - بىرىنە قۇووشمalarى طاغى نين آلتىنداكى آزجا توقۇن سئىحىرىلى گۆزلى، گۆزلى قوشلارين سىسى، آرخىن قىرا غايىنداكى ياشىل او تلارى ترىپەدىپ آخان دوم - دورو بولاق سوپىونون شىرىيلتىسى آداما روح وئرير. حتى سوواوق دىوارلارين قار - ياغىش سببىينە، اپرىيمىش باشىنداكى، دن - دن، پىرین - پىرین توپراقلارى نين دا گۆزلى يىگى وار.

تاسوف لە مئزداوار چمنى نين قالان - قولان بولاقلارى دا ۱۳۷۹ - جى ايل باتىپىلار. و خوى نسە سوپىدا قورودو. ايندى باشقىا يېتلرىن قويولاريندان بو آرخا سو آلىب گىتىرىپىلر. بىر - اىكى ايل سونرا آدىنى چكدىيگىم اوچا آغا جلالرىن چوخونو كىسىلىر.

سئويندىرىجى حالدىرىكى ۱۳۸۱ - جى ايل بايرام آبى ائله جەدە ۸۲ - جى ايل يازىن بىرىنچى يارىسى ياغىنلىق چوخ اولدوغونا گۇرمە، هله ليك بو چمنىن آشاغى بولاقلارى نين گۆزۇ ياشارىر يېغيشىر و آرخىن سوپىو گور گلىر. اوئجه قىشلاق كندى نين باتىمىش بولاغىندان سو چىخدىغىنا گۇرمە، كندلى لر قوربان كىسمىشدىلىر. دئمە بو بولاغىن يئنى سوپىو يوخارىدا يئنى قايرىلەمىش گۈل لرە سو بوراخىلىدېغى يلا اىلگىلى ايمىش.

شازادا باغى

من - دئيرم (ظن ائديرم) خوى داشزادا باغىندان يىشكە باغ يوخدور. بو باغ تاختا كۈرپۇدن آرالى اولاراق اونون گون باتان طرفىنده يېرلىشىر. شازدا باغى مۇستطىل شكلىндە و ائنىنە گۈرە بۇيۇ چوخ اوزوندۇر. باغىن قاباگى (گون دوغان طرفى) باغلار آراسى يولدۇر. بۇ يولۇن بىر باشى پىرە يولۇندا، بىر باشى دا پىك يولۇندا دىير. باغىن قاباقدا اىكى بۇيۇك تاختا قاپىسى وار. پارچ آرخى باغىن قاباگىندان يول ايله آخىب گىئردى. قاپى دان، اوزون دوز بىر خىابان، باغىن دىبىنە (گون باتان طرفىنە) اوزانىر. بو خىابان باغىن آراسىندا بالاجا بىر بوروق وئرىب يئنە دوز باغىن دىبىنە اوزانىر. بو آرا خىابانىن قاپى دان باغىن دىبىنە كىمى او ال، بو الينە قلمەلر و كلەپپەر سىراسى يلا دوزلوبىلر. باغىن دىب طرفى مئزداوار چىمنى نىن يارىسىنا دك اوزانىر و دىب دیوارى نىن دالى، باغلار آراسى يولدۇر. دئىرلەر: شازدا باغى نىن بوباشىندان او باشىنا گىئىنچە آدام يوروولار. باغىن قوزئى طرفى دیوارى نىن دالى، بىر بۇلۇمۇ يوخارى باشدا باغلار آراسى يول و اىكى بۇيۇك دەمير قاپىسى وار قالانى باشقا باغلاردىر. گونئى طرفى ايسە، آشاغى باش و يوخارى باش دیوارى نىن دالى يول و قالانى اوزگە باغلاردىر.

شازادا باغى نىن مساحتى ٣٢ هكتاردىر. بونون يارىسى، اوزوناسى خطىئن گونئى طرفى، آلا ميرزادوللا (ala mirzabdulla) آلاميرزا عبدالله دئيردىلر، اونونكى ايدى. ايندى اونون اوغلو طيب دوكتورو ابوالحسن محمودى باغىن بو بۇلۇمونون يىيەسى دىر. بو دوكتور ايندى امك لىگە آيرىلەميش و اورمودا ساكىن دىر. باغىن قوزئى طرفى يارىسى دوكتورون خالا اوغلو سونونكودۇر. و يىددى نفرىن بو بۇلۇمده سەھمى وار.

باغىن آچاق مؤھەرە دیوارى نىن اوستوندە اوترووب دانىشىردىق. دوكتور دئىدى: آتام بو مؤھەرە دیوارى نىن مئتىرىنى اوزالىتنا (يوز آلتىنا) يىنى اىكى شاهى يا قويدوروبىدۇر. (قىديم اىگىرمى شاهى بىر قىران حسابىندا ايدى) و دئىردى: بو باغ اۆنچەلر بىر خانىمىنىكى ايمىش. ايندى شازداباغى، بوتون بىر باغ اولاراق، اىچرىدە قطعەلرە بۇلۇنوب، بو قطعەلر اكىلىر و هر قطعەنин دۇورەسىنە چىشىتلى آغاچلار واردىر.

دوكتور دئىردى: من ١٦ هكتار اۆز پايىمى، اۆزوم فەله توتوب اكدىرىرىم. بو باغىن قونشو

اکینچى لرى نىن بىرى دئىيردى: او يېزلىرىن هەرسىن بىر اکينچى يە اىجارە وئىر. باشقاسى دئىيردى يارى ليغا اكدىرىر. مومكۇندور بونلارين اوچونون دە سۆزۈ دوز اولا. يعنى باغىن بىيەسى هەر قطعە نى بىر شرایط لە اكدىرىه. باغىن سوپىو اۋچە مئىڈاوار چمنىنىدىن ساغلاناردى، ايندى او بولاق باتىب. ساعات حسابى باشقالاريندان سو آلىر گىتىرىر سووارىر. سوروشدوم: بورا ياخىيە شازدا باغى دئىيرلر؟ بىلمەدى.

قودوق بوغان چایی

خویون هر یئری گۆزل طبیعی منظره‌لرله دولودور. بونلارین ان گۆزل لریندن «قودوق بوغان» چایین نین يام - ياشيل طراوتلى قيراقلاريندادىلار. قودوق بوغان چایي ياي قيش دايم آخار. بو چايىن باشى «سُرکتى» كندى نين آلتىندادىر. نئچه يئردىن بولاقلار و گۆزەل سوزوب گلىر، چاي باش توتور و جنوبدان شمala سارى آخرى. لاپ باشدا «كرم بولاغى» وارايدى كى ايندى باتىب و آزجا سوزور. سونرا «باليقلى گۆزه»، «اوزون گۆزه» (بالاجا اوزون دره كىمى دن آخىب گلن) آدلارينى چكھېيلرم. چايىن گون باتان طرفى كندىن دام - داشلارينا داييانانا كىمى، اكين و آغاچدىر. گون دوغان طرفى ايشه «سُرکتى چمنى» دىر. كندىن گلن يولون چايا چاتدىغى يئرده، بير دىيرمان وارايمىش، چاي بير آز آخاندان سونرا، گون دوغان طرفه دۇئوب گلر، سُرکتى و « محله چمنى» نين مىزىندىن ساوىشار. «قاضى محلهسى» نين ناخىرى گلىب بو چمن ده او تلايار. چمندىن «مجمعى قيراق» كىمى چۈخلو بولاقلار و گۆزەل آخىب چايا توکول. منيم يادىما گلىر كىچىك ياشلارىمدا، يولداشلارىما گزمگە گئىدردىك، محله چمنى نين هر یئرى سوايدى. آياغى تاپداياندا، يئر تولوق كىمى ترپندرى. قوبولا (كىچىك باتلاق) دوشىگىن قورخوسوندان، چوخ دىقت و احتياط لا يئرپىردىك.

قودوق بوغان «راھال» و «كونبد» كندلىرينه گىندىن ماشىن يولونا يىتىشىدىكده «قانلى گۈل» ون آلتىندان (ايىدى بو گۈل قوروپىوب) شمala سارى دۇئر. چاي، چمنىن قىراغى، يول لا قوشاكىدر گلىب بوياندا مساوى ايكى بولونر. بير شعبهسى «شۇوهنه آرخى» آدى يلا ساغ طرفده، يولون قىراغى ايگەدەلرین دىبى ايله آخار؛ او بىرىسى قودوق بوغان چايى نين ادامەسى او لاراق، دره

کیمین اولان بیر یئردن گئدر. بیر آز آشاغیدا، «الند» چایی، داش - قومويلا قودوق بوغانما
قاریشار.

(الند چایی، اللد طرفیندن گلر، بىلار، پىشك، وار كندلى، قوتور يولونداكى «قره قوم»
كۈرپوسو آلتىندان و محله چمنىندين كىچر. ايندى لر يالىز سئل گلنده بو چايىدا سو اولار)
قودوق بوغان محله چمنى نين قىراغى يلا، «قجر» و دوزلاغىن توشوندان كىچىب، «بىرە» يە
يئتىشىر. آداما روح وئرن، ان گۆزل طبىعى منظرەلر، بورادا چايىن اوتاي بو تايىندا گۆز
اوخشايىلار. نئچە يئردن بولاقلار آخىب چايا تۈكۈلور. بونلارين لاب سويو چوخ اولانى،
«داشلى بولاق» آدى يلا دېيىلىر. بىرلاغىن ترکى، ايرىلى - خيردالى گۆزل - گۆزل داشلار و
قوملاردىيلار. شهرىن جماعتى عايىلەلرى يله گلىب چاي قىراغى بويونجا آغاچلارين
كۈلگەسى ياشىل ليقلاردا، دؤشە يىب آيلەنر و اوشاقلار چىمىلر. هر دن دەكتىرىپ يۇن و پالتار
يوبارلار. آمما نئچە ايلدىر سئل بورانىن چوخ يئرین خارابلايىب و ايندى داشلى بولاق دا
چايىن سويونون آلتىندا قالىب. چايىن يوخاريدا آيرىلان، شووهنه آرخى شعبەسى بورادا قودوق
بوغانما ياخىنلاشار، «كول تىپە» نين دوشويلىه چكىلىميش آرخدان آخىب، يئنە دۇنوب فاصله
آچار و گىنديپ شووهنه نين زمى لرىنى سووارار.

بورادا، تىپە نين بورونو، زلزلە بولاغى نين توشوندا، قودوق بوغان يئنە اىكى بولۇنر. بىر شعبەسى
سول طرفده يئكە بير ساواجاقدان كىچىب. شووهنه يە سارى گئدر و اكىنلىرى سووارار (قىدىملر
بو آرخ يوخارىلاردا، قىرىن چىملى قاپىسى نين اۇتوندە قودوق بوغاندان قره سو آدى يلا
آيرىلار، گلىب شووهنه نين اىچىنдин كىچر و «بئيوك چاي» آدلاناردى و يولو اوستە بئش
دىيرمان ايشلە دردى).

چايىن اىكىنجى، اصلى شubbەسى آخار، قاضى محله سىيندىن گلن «ناخىر يولو» نو يارىپ
كىچر و شمال - شرقە دوغرو گئدر. بورادا يوخارى شووهنه دن گلن يولا چاتىنجا، چايىن جنوب
طرفى، بعضى يئرلرde يئددى - سككىز مئىر يئردن اوجادىر. سئل گلنده چايىن جنوب
طرفى نين درجه بير اكىن يئرى توپراقلارينى شوملا دىپ يوبور آپارىر و يارغان ائدىر. يولدان
اويانا چايىن جنوب طرفى، اكىن، ياشىل ليق، آغاچلىق و مئشە دىر. شمال طرفى ايسە،

آغاچلار و اکین لردىر، مئشە طۇفىنده نىچە بولاق وارايدى، ايندى باتىپلار.
قودوق بوغان چايىنىن سوپۇقدىملەرقات - قات بوندان آرتىق ايدى. چايىن درىن لام آخان
يئىرلىيندە گىندىب قارماق لا بالىق توتابىدیلار بعضى آداملار گىتىرىپ دىنامىت پارتلادار،
بالىقلارين اوئلوب اوزه چىخانلارىنى يېغاردىلار. ايندى چايىدا سن دئىن سو قالمايىب دىر.
مئشە دن اويانا، زمىنىن يېيەسى بؤۈك بير باغ سالدىرمىش و چايىن لاب قىراغىندا
سىمىنت و داش لا دىوار ايشلەيىب و يولو كسىپ دىر. چاي امير بى كۆرپوسونون آلتىندا
كىچىر، گلىپ «پىام نور» بىلىم يولدونا بير آز قالان چايى دان، بير آرخ جنوب طرفى اكىتلەرىنە
آيرىلار. بىلىم يولدونون يانىندادا چاي ايکى بؤۈنر، دئمك يارىسى چايىن جنوب طرفى
اكىتلەرىنى سوواراجاق آرخا دۇئىر. چايىن ايدامەسى هر يئرده آغاچلار و اکين لرىن آراسى يلا،
آساغى شووهنه دن گلن يولۇن امتدادىندا بير آز آشاغىدا اولان شورروغاندا (خۇر - خۇرا)
يئتىشىر. بورادا، ايندى لر چايىن قاباغىن كسىپ، سوپۇ باشقابا بير آرخ سالىپلار، بو آرخ
گاراژلارين يانىندا، ولعصر بولوارينا چىخىر، بولوارين آلتىنداكى سو يولوندان كىچىپ «تىزە
كىند»⁵ سارى گىندىر. قودوق بوغان چايىنىن شورروغاندان اويانا بير دامجى دا بئله سوپۇ
يۇخدور. هفتە دن بير بورا ياخ سوا توئىرلر. چايىن قورو بىسترى بولواردا «قودوق بوغان كۆرپو سو»
نون آلتىندا كىچىر. كۆرپو دن اويانا چايىن جنوب طرفى هر يئرده آغاچ و اکين دىر. شمال
طرفى ايسە، ايش يئىرلىنىن اوئر تولو دامسالارىنىن دىوارلارى لاب چايىن قىراغىندا
تىكىلىپ دىر. چايىن قورو بىسترى آشاغىدا يىنى قايرىيلمىش حجازى فر بؤۈك يول كۆرپو سو
آلتىندا كىچىپ، «بولاماج» كىندىنە چاتىر.

قىدېلەر، بولاماجا چاتىدان اۋىجە قودوق بوغاندا بير آرخ آيرىلار. كىندىن قىراغىندا بير
دىيىرمانى ايشلەردى. بونا دىيىرمان آرخى دئىردىلر. بولاماجىن يئىرلىنى قوتور چايىندا
آيرىلىپ گلن آرخ سووارىر. بولاماجىن آلتىندا، «شىروو» و «آلمادە» يىن ايكىسى نىن بىر بىندى
وار. بو آرخىن سوپۇ گلىپ بو ايکى كىنده موساوى بؤۈنر.

چاي شىروو دان كىچىر، شىرووون آلتىندا چايىن ساغ اليىنده «سېيداوا» آرخى وار. بو سوپۇن
اوچىن ايکى سەھمى سېيداوانىن، بىر سەھمى «گۇھروان» يىن دىر، آيرىلىپ گىئدر، گۇھروانىن

بو سەمیندن يئىنى دن اوچدىن بىرىنى سىيادا تو تار.
«شىروو»ون دۇردى دىيرمانى وارايدى. بىرىنى خويون «گول لو بولاق» سويو أخىب گلىپ
ايىلدەردى، بىرىنى قودوق بوغان سويوندان آيرىلان دىيرمان آرخى (ميرزە حسن دىيرمانى)
بىرىنى ده شەھەر سويو گلىپ ايىلدەردى (آباراباشى). كندە گىرن يئرددە، باشقى بىر دىيرمان
وارايدى.

«سىيادا» دا، چمن و مئشەلەرن چىخان بولاقلارين سويو أخىب چايا تۈكۈلر، نىچە ايش
يىزلىرى نىن سويو قارىشىدېغىنا گۇرە چايىن سويو، كندىن گون باقاتن طرفىنەدەكى، ترانزېت يولو
كۈرپۈسۈنۈن آلتنىدا كىچىنە، سانكى مريض دىر گۇرونر.

«سىيادا» دا، گۈزەلەرن باش توتوب كندىن اىچى يله آخان «خىشل» آدىندا بىر تقرىباً سولو
چاي واردىر. بوكىنن دەقىقىسىن بوغاندا «درە چايى» دا دئىرلر.
قدىملىر، سىيادا دۇردى دىيرمان وارايمىش. كندىن اىچىنە «قوشا دىيرمان»، جىن دىيرمانى
(بونو خىشل يىن سويو ايىلدەردى)، درە دىيرمانى.

«شىروو»ون آلتنىدا كى بىندىن گلن آرخ، اول قوشادىيرمانى ايىلدەر، سونرا گىدىپ «نوایى»
كندىنە بىر دىيرمانى ايىلدەردى. «گۈھروان» دانئچە بولاغىن سويو تۈكۈلوب چاي گورلاشار،
صفا و طراوتىنى تاپار. بوكىنن آلتنىدا، قودوق بوغانىن سول طرفىنەن «ائىل آرخى» آيرىلار.
بو آرخ گىدىپ آشاغىدا كى آرخالارا بىلۇنر: كور دئشىن آرخى ۳، تې آرخى ۱ (ۋىشلە آرخى)، قره
قانلى آرخى ۲ (أقىشلى و باغ درە)

گۈھروان دا اىكى يان - يانا قوشادىيرمان وارايدى. بىرىننە اون، او بىرىسىتىدە پامبىق
اوپوردىلر. كور دئشىن دە بىر سو دىيرمانى وارايدى. وئشلە آرخى اوچجە يوخارى دىيرمان،
سونرا كند دىيرمانىنى ايىلدەردى. قودوق بوغانىن ساغ يىنەن بىر آرخ آيرىلەپ وئشلەنەن
اوياندا كى اكىنلىرىن سوواراردى. چاي، كور دئشىن، يوخارى وئشلە، آشاغى وئشلە،
«ماھلازان» دان كىچىر، اوياندان قوتورچايى، «نوایى» دا «آيقىر» لا بىرلىشىپ «بىلەوار» ا بىر آز
قالان، ائىل چمنى نىن آلتنىدا قودوق بوغانان قارىشار، وئشلەلر، وماھلازان دا قودوق بوغانان
«قرەچاي» ياقرەسو دئىرلر. ماھلازان دا قوشادىيرمان وارايدى.

ماهلازان کندینده، قودوق بوغانین سول طرفینده، سییه باز، پی کندی، بیزنه دی، بیله وار
کندلری نین هره سی نین بندی وار. «زروان» ایسه، پی کندی آرخیندان سو تو تار.
قودوق بوغان، قره سو آدی يلا قوتور چایی يلا بیر لشندن سونرا، بیله وارین آراسیندان تپه نین
دیبی ایله آخر، اويانلاردا قاپی لیق طرفیندن گلن آجی چای دا بونا قاریشیب، «مره کن»
کندی نین آلتیندا آغ چایا قاریشار. نهايت آراز چایینا توکولر.

٨٠/٤/٢٦

قره سو (بؤیوک چای)

قره سو «قجر» يين چيملى قاپيسى اوتوننده (دوزلاقدان اويانا «كومبى» كندىنин يولو قيراغى) قودوق بوغاندان آيرىلار و اونولا موازى غربى قيراغى يلا جنوبдан شومالا سارى آخاردى. يولونون اوستوننده بير «بوغما» اولوشدورموشدو، گندىب اورادا چىمىرىدىك. بو چاي قاضى محلەسىنەن گلن ناخىر يولونون قيراغىندا (قوتور يولونا بير آز قالان) «كااظيم بى دىيرمانى» نى ايشلدر، دۇنوب قوتور يولويلا موازى شرقە سارى آخاردى. من بو دىيرمانىن خاراباسىن گۈرمۇشىدۇم.

ايندى بى آرخ، ززلە بولاغى نين توشو، كول تېدن آشاغا قودوق بوغانىن بىسترىنده سىمېنت دن قايرىلمىش پىللە كىمى بىر يېرددە، بو چايدان آيرىلىيەر، ساواجاقدان كىچىب گلىر قاباقكى بىسترىنە قۇووشاور. يعنى دۇنوب قوتور يولويلا موازى آخرى.

قره سو، يوخارى شووهنه دن گلن يولا يېتىشىدىكە، شومالا سارى دۇن، قوتور يولونون آلتىندا (كۈريونون آلتىندا) كىچىر، قوشماڭلارين آراسى يلا، جنوبدان شومالا آخاردى. اوتجە «محبوب دىيرمانى» نى، سونرا «اىسماعىل دىيرمانى» نى ايشلدردى. من بو ايکى دىيرمان بىرده ماضى دىيرمانى نين اون اويوتمىگىن گۈرمۇشىدۇم. قره سو شووهنه يە يېتىشىدىكە، دۇنوب شرقە سارى آخار و بؤيوک چاي آدلاتاردى. آدینا قره سودا، دىئىردىلر. بؤيوک چاي دوكانلار قاباغى نين آلتىندا كى حامامىن قاباغىندان كىچىر، بؤيوک چاي باشى كوچەسى يله آخار، ايندىكى شووهنه بولوارينا چىخاردى. بورادا، يولون اورتاسىندا اوزوناسى هوندور (اوجا) آبارا وارايدى. بؤيوک چاي آبارا يلا گىندر، نۇدان تۈكۈلۈپ «ماضى دىيرمانى» نى ايشلدردى (ايندىكى شووهنه بولواريندان حاجى رىضا مچىدىنە آيرىلان كوچەنىن باشى).

بو چای، آشاغیلاردا، قدیم سالالخانانین یانیندا داها بیر دییرمان ایشلدرمیش.
قرهسو چایی ایندی ده آخر، آنجاق سویو آزدیر، چای دئیل، آرخ دئمک اوilar. بعضى شووهنه
اکینلرین سوواریر، آنجاق آوادانلیغا گیرمیر.

کاو آرخى

کاو آرخى سرکتى كندىنин ایچينده حمزه بولاغىندان باش توتار، آخىب گلر قاضى
 محلەسى نين حيطلرى نين چوخونون ایچىندىن كىچىرىدى. پېرولى قېرىستانلىقى نين یانىندا،
 شهر آرخى نين آباراسى نين آلتىنداكى دلمەدن كىچىر، آبارانىن شومال طرفىنده دۇزى، غربىن
 شرقە سارى شەھەر آرخى يلا موازى، كىنانى باغى نين (ايىدىكى سازمان ائولرى) دیوارى نين
 دالى يلا خلوت بىر يېرده آخاردى (جنوب قيراغى، اوژونناسى تېھ كىمى آبارا و آغا جلىق ايدى).
 کاو آرخى آرواد دىيرمانى نين یانىندا، دوخسان درجه دۇزى، بو سفر قوشما باغلارىن آراسى و
 كىنانى باغى نين قاباگى يلا گىندىب قومسال باغىندان كىچىر و ربطىن يېرلرىنى (ايىدىكى
 مجبورآباد و كوره دېبلرى) سوواراردى. اورالارا ايت اولن دئىردىلر.

کاو آرخى صوبج اذانىندان آخشاما كىمى قاضى محلەسى نين اكينلرينه آخاردى، آخشام
 اذانى سویو ايت اولنە بوراخاردىلار.

ربطە گىندىن بولوارىن حاجى قافار مچىدى نين یانىندا، بىر خىابانىن آغىزىنا چاي باشى دئىرلر.
 بورا همان کاو آرخى نين چاي باشى سى ايمىش.

قوتور چایی

قوتور (qotur) چایی، سونور^(۱) (Sünür) و بؤیلاپوش (boylapuş) دا، خوی دوزونه گیریر. ۱۳۲۳ - جو ایل حیدودلاریندا، سونورون يانيندا بئدد اووار (beddavar) آرخى قوتور چايىندان آيرىلاردى. او يوخارىلاردا چايىن سول طرفيندن آيرىلان دؤرد آرخىن آدى، سو حقلرى يله بتله دير:

- ۱- بئدد اووار آرخى ۱۲ ال
۲- پارچ (Parç) آرخى ۸ ال
۳- شهر (şəhər) آرخى ۴ ال
۴- بى (bəy) آرخى ۱۰ ال

بو آرخالار يان - يانا گلیب چۈوۈشقولو (Çovuşgulu) دان كىچىرىدى. كور تئى (kürtey) ده من بو آرخالارى اوشاقلىغىمدا گۇرمۇشىدۇم. بئدد اووار آرخى كور تئى يىن گون باتان طرفيندن و او بىرىسىسى اوج آرخ دا، يان - يانا بو كىندىن گون دوغان طرفيندن، جنوبدان شومالا سارى آخاردىيالار.

مثلاً بئدد اووار آرخىندان، راهال (rahal)، چۈوۈشقولى، كور تئى، مئڏداوار (mejdavar) (جامىش اولن بىندى) و محلەنин ھەرسى نىن بىر ال سو حقلرى وارايدى. قالانى بئدد اووار حقى ايدي.

يا مثلاً بى آرخىندان كور تئى، سرکتى (sərkəti)، راهال، چۈوۈشقولى كندلىرى نىن ھەرسى نىن ۲ ال سو حقلرى وارايدى. قالانى ربط (rəbət) حقى ايدي. ائلهجه ده قوتور چايى نىن سول طرفينده كى باشقى آشاغى كندلىرىن يىنى (قره جە، فنايى، بولماج) ۴ ال، بولماج (bulamac) ۳ ال، سىيداوا (seyda) ۳ ال، نوايى (nəvayi) ۲ ال، بىزىندى (biznədi) ۲ ال، بىلەوار (biləvar) ۲ ال، تېھدىبى (ئىواوغلى) (təhpədib) ۲ ال، مظفرآباد ۲ ال اعتصادىيە ۲ ال، سو حقلرى وارايدى.

قوتور چايى نىن ساغ طرفينه گلدىكىدە، سونور ده بئدد اووار آرخى نىن موقابىلىيندە، دولونغان (dülüngan) آرخى وارايدى، ۱۰ ال سو حقى. بو آرخان آشاغىدا كى كندلىرىن سو حقلرى وارايدى: بويلاپوش ۱ ال، حاscar ۱ ال، خان دىزە (Xan dizə)، قره وئران (آباتشى يىن

آلتیندا بیر شوراکند يئر ايدي)، موللا جونود، سور بولاق.

بير كافر آرخى دا دئير ديلر. بوزقوش (buzqus) آرخى ۲ ال يئتىيم آرخى ۲ ال (آلتيندا كى يئرلىرى سوواراردى)، بوزقوشون يئتىيم آرخىندان دا ۵/۰ ال سو حقى وارايدى.

بختيران (bəxtıran) ۳ ال، سئيان (Seyvan) ۴ ال، بيلوئردى (bilverdi) ۲ ال، شابانلى ۲ ال.

هيندون (hindivan)، دلجملى (dəlçəli)، توكىلك (tökələk)، بو اوج كندىن بير آرخى وارايدى. سيراسى يلا گوند بير كند آرخىن سويون آپاراردى، ۶ ال سو حقى وارايدى.

عذاب آرخى ۲ ال، عذاب و ايمام كندى نين هرهسى ۱ ال بو آرخдан سو حقى وارايدى.

قوروچ (qoruq) ۴ ال، آغداش (ağdaş) ۱ ال، شيرين كندى ۱ ال، كومبد (kümbəd) ۲ ال، خوياما (xoyama) ۲ ال، قيراج (qlrac) ۲ ال، ايسماعيل كندى ۴ ال، بايرام كندى ۳ ال، ميسۇۋۇل (misovul) موسى قولى كندى ۳/۵ ال، قره شعبان ۱/۵ ال، ائرسى (ersi) ۲ ال، باش آرخ (ائو اوغلى) ۴ ال و ...

كندللى لر هر آرخا جۇوان (ميرآب) تو تاردىيلار. جووان سوبو كنده يئتىيردى، قويمازدى بير يئرده سو، آرخى يىخىب هدره گئتسىن. يا آيرى بير اكينجى سوبو كسيب اوز يئرينە آچسین.

۱۳۴۷ - جى ايل، قوتور چايىنا گوجلو بير سئل گلىر، بولماجىن يانىندا اوزونه يئنى بير يول آچىر. تقرىباً ۵ كيلومئير آشاغى ليق، نوايى كندى نين يانىندا، قاباقكى بىسترىنە قۇووشۇر. بو اىكى بىسترىن فالصەسى، ان چوخ تقرىباً ۵ كيلومئيردىر. بورالاردا قوتور چايىنا آيقىر (aygır) دئيرلر. «ماھلازان» (mahlazan) لا، «بىلەوار» يىن آراسىندا، قودوق بوغان قوتور چايىنا قارىشار، آخىب بىلەوار كندى نين اىچىنдин كئچىر. قاپى ليق كندى طرفىنده آجي كۈرپۈسۈندن كئچىب گلن «آجي چايى»، ائو اوغلۇنون گون چىخان طرفىنده، عابدوللا كندى نين يانىندا، قوتور چايىنا قوووشار. قوتور چايى اويانلاردا، «آغ چايى» ۱ قارىشار، نهايت آرازا تۆكولر. قوتور چايىنا اىكى بند ووروبىلار، بىرى بولماج دا بىرى ده ائو اوغلودا.

قوتور چایی نین ساغ الیندە، يوخارييداکى چايلارين حقينده

دولونگان آرخى هر يئرده داغلارين اتگى ايله آخار، آباتشى اوژوشوندە دوزە چىخار. بو آرخدان «داش بىر» دە، خان دىزەسى يئرلىينه بىر آرخ آيرىلار، بونا «قول آرخى» ياخىرا (gItrav) آرخى دئىرلر. يوز مئتىرىن گون چىخانا سارى گلر، بوندان بىر آرخ آيرىلېب گلر كندىن اىچىنдин كىچىر، بونا كند آرخى دئىرلر. قىتراو آرخى ٤٠٠ مئتىرىدە گئدر ايکى قول اولار. بىرىينه «شە گلدى»، (g0ggIdi)، او بىرى سىينە بالىقچى آرخى دئىرلر. ايندى دولونگان آرخى يالنىز خان دىزەسى يئرلىينه آخىر، تكجه يوخارييدا بويلاپوش و حاشار ھەرسى بىر ال بو آرخدان سو توقارلار. (حاشار بىر ال دە بختىران آرخىنдан سو توئار). دولونگان آرخىنдан ٦ ياخىر دىزە يە گلىپ سو چىخار. ال بىر سئىل گلىپ سو بول اولاندا، ال حسابى گۇئۈرلەپ، هر كند ھرنە ايشلتىدى.

دىزەدن حاشارا (گونى دن قوزئى - گلنده، كندە بىر آز قالان بختىران آرخى يولون آلتىنidan) كىچىر. سئىوان آرخى دا حاشارىن اىچىندين كىچىپ يولون آلتىنidan آخار، حاشارдан بوز قوشالىن يول بىر يئرده دۇنوب گونى دن قوزئى دوغرو اوزانىپ، يولون بو بولۇمۇنده: ١- يوخارى شابانلى آرخى ٢- آشاغى شابانلى آرخى ٣- دلجهلى، هيىندوان، تۈكەلک (بو اوج كندىن بىر آرخى وار)

يوخارييداکى بو اوج آرخ يان - يانا ھەرسى بىر كۈپۈن يولون آلتىنidan كىچىپ آخارلار. يولو گلىپىن. بوياندا يولون سول طرفىنده بوزقوش آرخى وار.

قوتورر چايى نين «سر ميرا بليق» حؤكمو

«راھال»لى حاجى عليخان رىستملو بئله دئىيردى: منىم دئوردونجو بابام، ولى بى، اولا بىلسىن ناصرالدین شاه زامانى، قوتورچايى نين سرميرابلىق حۆكمونو آذربايجان والى لىگىنдин آلمىشدىر. بونودا بئله اىضاح ائدىردى: او زامان توركىيە دۇولتى قوتورچايى نين سوپۇنۇ كسىر. منىم دئوردونجو بابام ولى بى، خوى حاكمى نين بىر مأموروپلا توركىيە يە گئدىر و اورانىن دۇولتىنە دئىير: بىزىم سوپۇمۇز و قويون گلىسىن! دئىيرلر: سىزىن بورادا سوپۇنۇز يوخدۇر.

ولی بى دئىير: ياخشى اگر سويوموز يوخدور، ايلتىزام وئرين بو چايدان توركىيەنин سئلى گلېب بىزه زيان ووارسا، خسارتىن عۆھەدە سىيندن گلهسىنىز. توركىيەللىر بو منطقى سۆز و اشىيتىكىدە، سويو آچمىشدىلار. آذربايچان والى لىگى ولى بى يىن بوباشارىغىينا گۈره قوتور چايبى نىن سر مىرۇلوغونو اونا وئرمىشدىر (موھندىس آغاسى نىن دئىيگىنە گۈره، بو حادىته احمد شاه زامانى اولموشدور. او حۆكمە قالىرىدى، نىچە ايل اۋچە بىر قدىمى دىرلى سىند كىمى تەھراندا اوتونان بىر كىمسەنин اليىنە توختامىشدىر)

حاجى عليخان سۆزونە ايدامە وئرىپ دئىير: قوتور چاينىدان يارالاتان اكينچى لرنىچە نسىل بىزىم بابالار يىمiza بوجدا وئردىلر (ھر كند موعين مىقدار بوجدا) منيم آتام ذوالفارى بى زامانى، ايكىنچى پەھلوى دۇرۇنده، اىصلاحات ارضى ايجرايا قويولدۇقدا، قوتور چاىي نىن سويو مىللە اعلام اولونوب دۇولت اوز اليىنە كىچىرتدى.

عوضىنە منى رسمي اولاراق سو ايشلىرى ايدارەسىنە «سر ميراب» عونوانى ايله ايشە گۈتوردولر. او تۈز ايل خىدمتىمى سۇۋۇب امك لىگە آيرىلدىقدا، اوغلۇم روسىم سر ميراب اولدو. اون دۇرد ايل ايشلەينىن سونرا، رسمي اولونمادىغىينا گۈره اىشدىن چىخدى. ايندى، سو ايشلىرى ايدارەسى واختىندا بىر آدام قويور، گون موزدو اولاراق ايشلىدىر. چاى سويو و قويو سولارى نىن مىللە اولدوغونا گۈره، سو ايشلىرى ايدارەسى هر ايل اكىنچى لرىن تك تكىندىن حقابە عونوانى ايله بىر مبلغ پول آلير.

الند چاى

الند چاى درەنин ترکىنە، چاين اوتاي بوتاي، بدلان و صۇفى كىدلرىنە عايد ھامار يئرلىرى سووارىر. «داش پىك» يىن يانىندا، بوجاپا سويون قاباغىن آلاجاق بىر بند ووروبىلار. بورادا اىكى آرخ، بىرى «وار آرخى» ساغ طرفە، بىرىسى ده «پئرە آرخى» سول طرفە الندىن آيرىللىرلار. آرخالارين اىكىسى ده سىمېتدىن دىر. پئرە آرخى، آلتىنداكى بىر يئرلىرى سووارىر. داش پىك، باغ رجب، بطچى، آغاسى كىندى، پئرە، پىك، تېباشى. پئرە آرخىندا يىستىفادە اولونماياندا، يئر آلتى سو ياتقالارىنى غذالاتدىرسىن دئىيە، سويونو گۈل لە

بورا خيرلار. اوج نفردن اولوشان رسمي بير هئيت، پئره آرخى نين سهمىنى، بىش دن اوج، وار آرخى نين سهمىنى بىش دن ايكى تعىين ائدىبىلر. اللد چايىندا فقط سئل گلنده سو اولار، بو چاي، پىسک، وار، قوتور يولونداكى قره قوم كۈرپۈسۈنۈن آلتىندا و محله چىمنىندا كىچر، كونبىد يولونون يانىندا، قودوق بوغانا قۇۋوشار. بو چايلاغىن ايكى يېرىننە قوم دستگاهى قويولموشدور. بىرى وار كۈرپۈسۈ يانىندا، بىرى ده «قره قوم»دا.

انهار منشعب از رودخانهى اللد ساحل راست

۱- انهار بولان (سە عدد) هر كدام يك دست محلى

۲- نهر چمن يرى يك دست محلى

۳- نهر «وار» $\frac{2}{5}$ از آب موجود در رودخانه

انهار منشعب از رودخانهى اللد ساحل چپ

۱- نهر صوفى كندى دست محلى

۲- نهر داش پىسک دست محلى

۳- نهر باغ رجب دست محلى

۴- نهر بطچى دست محلى

۵- نهر آغاسى كندى دست محلى

ع نهر فيرورق $\frac{2}{5}$ سهمماز ۵ سهم آب موجود در مقسم عليخان

۷- نهر پىسک $\frac{2}{5}$ سهمماز ۵ سهم آب موجود در مقسم عليخان

۸- نهر تىپه باشى $\frac{5}{5}$ سهمماز ۵ سهم آب موجود در مقسم عليخان (۱)

قازان داغ چايى

قازان داغى بىر اوغا داغ اولاراق، «ميسۇوول» (موسى قولى) كىنдинدن آرالى تقرىباً بو كىندين شرق طرفىنده يېرىلىشىر. آغ چاي، موزالان و قازان داغى چايلارى «خاڭ مردان»، يېتىشىمەدن اۆنجە بېرىلىشىر، گلىپ خاڭ مارادىن اىچىندا كىچر، دىزە دىزىن قىراغىندا،

(۱)- موھنديس كرم آغاسى جنابلار يىندان منيم اىختىياريمدا قويىدوغۇ بىلگى لرە گۈرە تشكۈر اندىرم.

آغچا قیشلاغین شومال طرفیندن اوتر، میسۇوولون آجى سیندان كئچىب نهایت نوایىن
يانيىدا قوتور چايىنا قارىشار.

قرەسو

قرە سو چايى، آباتئى، سئیوان و... چمنلىرى نين گۆزەلریندن يېغىشار، آز قالا اىكى
دىيرمانلىق سويو وارايدى. قره وئران (بورادا اوتجە بىر كند وارايىميش) دىيرمانى و قره سو
دىيرمانىنى (بختىران دان اوستىدە) ايشلەردى. بو چاي سلماس يولونو يارار، شابانلى
اوجاغى نين قاباغىنidan و دىزە دىزكىندى نين خويما سارى كۈوشىنىندەن اوتردى. آغچا قیشلاقدا
املاح قارىشار و «آجى»دا (موسى قولى كندى نين اوستوندە كى گئىن درەدە) سويو آجى اولان
سوزۇنتۇ بولاقلاردا بو چايما قارىشاردى. قراردىر بودرە دە بىر توپراق سە وورسۇنلار. چاي آخار،
نوایىدا قوتور چايىنا قوووشاردى.

شەھەر آرخى

قوتور چايىندان (قوتور درەسیندن گلن) آيرىلان بىر آرخ، ايندىكى صفا باغى دئىيلەن
پئىرەدە (چۈووش قولو كندى ايلە سونور كندى نين آراسىندادا) دۇرد آرخا بولۇنردى:
بىنداوار آرخى - پارچ آرخى - بى آرخى - شەھەر آرخى.

شەھەر آرخى يىئىدى لرین باشىندا «جىن دىيرمانى»نى، سونرا «سەئىيد دىيرمانى»نى
ايىشلەر، قاضى محلەسى نين شومال طرفىندە، كاو آرخى نين اوستوندەن كئچر، پىرولى
قربىستانلىغى نين يانىندا، «عاباسقولوخان دىيرمانى»نى ايىشلەر، سونزا گلىپ شووهنه دەن
قومسالا گئىن يولا چاتىقىدا (دۇرد باغىن آراسى بىر چارراھ)، «آرواد دىيرمانى»نى ايىشلەردى.
آرواد دىيرمانى ايندىكى ۲۲ بهمن خىابانى نين «احمدنیا» ياخاتمىش لاب او دىبە داياندىغى
عمارتىن يئرىننەيدى.

شەھەر آرخى آرواد دىيرمانىندا چاتىمادان اوتجە، بىر ساواجاقدان تۈكۈلەرك جنوبا سارى بىر
آرخ آيرىلاردى. سو، تۈكۈلەن يئرە خۇر - خۇردا ئىيە نىسبىتاً درىن اولدوغونا، اوشاقلىق زامانى

گندیب اورادا چیمردیک. بو آرخ گلیب هاشمی با غنی نین دالیندا شرقه ساری دوقر، سولطان با غینیدان کنچر، شووهنه دن قومسالا گندن گئنیش یولون اثنیندن کنچیب حاجی محمد با غینا گیرردی. شووهنه لیلر بو بولاندیریق قیرمیزی رنگینده اولان آرخا، قوتور چایی دئیردیلر. گویوم، دولچا، سطیل و سهنگ له سحر تئذن گلیب ایچمکلری اوچون سو دولدوروب آپارادیلار. سهنگلرین آغیزینا تیخانج تیخیب چیگین لرینه قویاردیلار.

حاجی محمد با غنی چوخ یشکه ایدی. آدی گئدن آرخ، بو با غین شومال دیواری نین آلتیندان با غلارین آراسینا (ایندیکی ۲۲ بهمن خیابانی) چیخار، یئنی دن آرواد دییرمانیندان با غلارین آراسی یلا گلن شهر آرخینا قوووشاردي. شهر آرخی یئننه قوش با غلارین آراسی یلا گئدردی. ایندیکی ۲۲ بهمن خیابانی نین اور تالاریندا، ایکی کوچه بیری سول طرفه او بیریسی ساغ طرفه آیریلان یئرده، میر لطیف دییرمانی وارا ایدی. شهر آرخی بو دییرمانی دا ایشلدردی. گلیب، بو باشدما خمینی خیابانیندان دئنوب آخر، شووهنه قاپیسی نین یانیندان شهره کنچر و دالی سوؤیدلو کوچه سی نین اور تاسیندان آخیب گئدردی. چای مچیدی (ایندیکی مسجدالنبی) بو آرخین قیراغیندا ایدی. شهر آرخی محله خیابانینی یارار، با غیرخان کوچه سی و خان مچیدی قاباغیندان کنچر، قالادان چیخیب ایت اولنه (ماکی یولونون اوستوندہ کوره دیبلری) آخیب گئدردی.

بئدد اوار آرخی

بئدد اوار آرخی قوتور چاییندان گلن دؤرد مووازی آرخالداران بیری ایدی. چوووشقولودان و کورتئی بن آزجا آرالی باتی طرفیندن آخر چایلاقدان (الند چایی) سوووشاردي. چای گلر چارراه کیمی یئرده وار یولونون آلتیندان کنچر، با غلار آراسی یولون ساغ طرفی ایله سیرا قلمه لرین آراسیندان آخر، آشاغیلاردا همین یولون آلتیندان کنچیب با غلارین ایچی ایله گئدر، اوياندا آرا چایلا غین ایمتیدادی اولان یولون (بو یول گلر اوستده دئدیگیم یولا قاریشار، با غلارین آراسی یلا گندیب آشاغیدا پئره یولونا چیخار) آلتیندان کنچر، با غلارین واکینلرین ایچی ایله گندیب پئره یولونا چیخار. بورادان نئچه مئتیر یوخاری، پسک یولو، پئره

يولوندن آیريلير و پئرە يولونون قوزئى طرفيندە آزجا آشاغىليق بير سردىخانا واردىر. بىددادار آرخى كۈرپۈنون آلتىندان كىچر، دۇنوب بير آز پئرە يولويلا مموازى، شرقە دوغرو آخار، سونرا يولدان آرا آچىب باغلارين آراسى منظرەلى يولون قىراغى يلا، سира قلمەلرىن آراسىندان بىددادار اكىنلىرىنه آخىب گىئدر. كند اكىنلىرىنىن ھامىسىن توتوسون دئىه، بو آرخىن سوپۇنو نىچە آرخا سالماق اوЛАر: مىسمار آرخى، كند آرخى، چايلاغا گىئدن، بنگىن آرخى.

باهاردا الند چايىنا گور سىئل گلر. سئلين لىللى سوپۇنو بىددادار آرخى يلا اكىنلىر گتىرلر. قدىملىر، سىئل كىسىلندىن سونرا كىنلىلىر چوخ زحمتله او دۇرد آرخى، چايلاقدا يېنى دن قورار و قوتور چايىنىن سوپۇ چايلاarda آخاردى. داها ايندى بوجايىلارين چايلاغىن گونئى طرفيندە كى بۆلۈمۈ پۈزۈلۈپ، باهاردا آرا چايلاقلاردان دا الندىن سوپۇنو بىددادار آرخىنا اۋتۇرۇرلار.

پارچ آرخى

پارچ آرخى اصليندە قوتور چايىندان آيرىلار، گلېب الند چايىنا سو گلمەيندە، اونون ئىنىندان كىچىرىدى. ايندى الند چايىندان آيرىلار، قوزئى ھە دوغرو اكىنلىرىن آراسى يلا آخىب گلر. باغلار آراسى يولون گون باتان طرفى و قىراغى يلا آغا جايىلارين آراسىندان كىچر. بورالاردا اكىنچى لر نىچە يېرده آرخىن اوستونە «ناو» قويوبىلار. درين قويو، سولارى چايىن بير تايىندان آخىب ناوىن اىچىنىدىن او بىرىسى تايى كىچر. پارچ آرخى گلر سو آنبارى (سو منبى) يانىندا «وار» يولونون آلتىندان كىچر. آزجا يولون قىراغى يلا گون دوغانان سارى آخار، دۇنوب يېنە قوزئى ھە دوغرو، آخىب گلر شازدا باغى نىن قاباغىندان اۋتىر.

«سازمان او توبوسرانى» دن آزجا يوخارى پئرە يولونداكى بولوارا چاتار. بولوارا چاتىنجا نىچە ايش يېرلىرى نىن دام - داشى آراسىندان كىچىمەلى او لور. پارچ آرخى بولوارين آلتىندان كىچر، بىر آز بولوارين قىراغى يلا شەھەرسارى قنۇودان آخار، يېنە دۇنوب قوزئى ھە دوغرو گىئدر. اكىنلىرىن آراسى يلا آخديقىجا تدىريجأ دوغوطرفە يۈنەلر. ايندىكى بؤيوموش محلەنин قوزئى - باتى سىندا قدىم زامان «يئىستىكىان دىيىرمانى»نى ايشلەردى. او دىيىرمانىن آباراسى ھلەدە

دورور و اکینلر له احاطه الونموشدور، پارچ آرخى اوندان بير آز آرالى آخر، بير آز آشاغى ليق آرخ
كاملأ دوغوياسارى دۇئر، بير قدر آخديقدا يئنى دن قوزئى ه دوغرو آخر. گلىب پورموسى
 يولونون آلتىندان كىچر. (يولون بوراسىندان شەھەر سارى گلنده، يول آيرىجى وار، بىرى عموداً
 شمس تبريز خىابانىنا، بىرى ده ربىتە گلر) پارچ آرخى يولون آلتىندان كىچىندن سونرا، گئن بىر
 يولون اوستو، سونرا بىر دار يول ايله آخىب بىئدداوار يولونا چىخار. بورا، «ربط» ه ياوىق دىر. آرخ
 يولون آلتىندان كىچر، بىر آز اوپيانلىق قدىم، «ايىضانىن دىيرمان» يىن ايشلدردى. او
 دىيرمانىن اوستوانە شكليندە بورجو قالىر، يولدان باخاندا آيدىنجا گۈزۈنور. چاي باغلارىن و
 اكينلرین ايچى يله آخر، قدىم زامان بورالاردا «تىيمورخان دىيرمانى»، «بېھتر
 دىيرمانى» نى ايشلدرمىش: چاي گىندىب اوياندا، باتى دان دوغويا اوزانان باغلار آراسى
 يولاچىخار. يولون آلتىندان كىچىب، يولون قىراغى يلا بىر آز آخر. بورادا بىر يئروا، «دىلىكلى
 آغاچ» دىئردىلر. بورادا سو بولىمەسى وارايىمىش. بىر گۈزۈنن «آدى يامان» و اوندان آشاغىلارا،
 بىر گۈزۈنن «سرۇو»، بىر گۈزۈنن ده «پارچى» يى، هەرسى نىن اوز آرخىندان سو گىئدرمىش.
 «ايى بوجاق» دا پارچى يى گىئن آرخان سو تو تارمىش. دلىكلى آغاچ دا بىر جوما آرخى» دا
 وارايىمىش، تكجه جومە گونلرى بو آرخا سو بوراخاردىلار.

پارچ آرخى بىر آز يولون قىراغى يلا دوغويا سارى آخر، سونرا قوزئى ه دوغرو دۇئر، درين
 سو قويوسو موتورو دىيىندىن اوئر، قره قوشون بورنونا سارى گىئر. قدىم بورالاردا «بورون
 دىيرمانى» نى ايشلدرمىش قره قوشون بورنونا يئتىشىدىكىدە هەر يئرده قره قوشون داغى نىن
 اتگى ايله آخىب گىئر.

قدىملر، پارچ آرخى نىن بندى قوتور چايىندان ايدى. چۈwooشقولودان آرالى اولاقا اوست
 طرفده «جيىن دىيرمانى» نى و بوكنده يئتىشىمەمىش «قولى دىيرمانى» نى ايشلدرمىش. سونرا
 محلەنин باشىندا شازدا باغى نىن اوستوندە «قوشا نۇو لار دىيرمانى» نى دا ايشلدرمىش.
 چۈwooشقولونون قيراغىندا «تاجىر باشى دىيرمانى» يى سو دىيرمانى وارايىمىش ئىن ائدیرم بىر
 دىيرمان موتورلا ايشلەيرمىش. بىر دىيرمانلارىن بىر حۇووضۇ اولاقى، موتوردان چىخان

ایستى سو شوراتاندان توکولوب حفووضدا سويويار و آلتدان موتورا قاييداردى.

پارچ آرخى، قدىم بوكندرى سووارارميش: چۈووشقولى، راهال، محله، پارچى، ايرى بوجاق، سرۋو، آدى يامان.

ايگىرمى تىچە ايل ايىدۇ بىرخىن سوييو كسىلىمىشدىر. ٨٢/٣/٢٧ تارىخىنده ايلك اولاراق پارچ آرخينا سوگىلدى. پارچىلى لار اۋزلىرى آرخىن پوزولان يېرلەرىنى آرىتدايىب يىئنى دن قورموش، الند چايى نىن لىللى سويونو چايلاقدان (قرەقۇم) آرخا سالماشىلار.

دسته درەدن گلن سئل چايى

دوھ اوچان گدىگىندىن (قوردىك كندى نىن آلتى) پئرە يە دك اوزانان درەنин آدینا «دسته درە» دئىرلر. اويان بويانىن سوييو بودرەن آخىب گلر، بتچى (بندچى) دىزەسى، قىشلاغىن كۆۋشنى، پئرەنин آلتىنداكى كروانسارا قاباغىندان كىچر، پورموسى كندى نىن شومالىنداكى داغىن دىبى ايلە، «بىئدداوار»دا علمدارين (اوچاق اولان تەپ) شومال طرفى دىبى ايلە، قره قوشون بورنونداكى كۈرپۈدن، پارچى، ايرى بوجاق، تاقىز قالا ياكىمى گىڭىردى. ايندى بىر چايلاق پئرەنин باغلارىندا ايتىب گىڭىردى. چون پئرەلى لر بىر چايلاقدا باغ سالىپ لار، بىر سئل چايى دا، خنه يە (Xənəyə) و قىرخ ياشارдан گلر، بىئدداوارين، بنگىن (bəngin) كۆۋشنى و قره قوشون بورنوندان كىچر.

زئيوه چايلاغى و آرا چايلاقلار

زئيوه چايلاغى نىن باشى الند چايىندادىر. بورادا چايلاغىن باشىن ايشلەيىب ساواجاڭ قوييموشدولار. چايلاق هر يئرده باغلارىن و اكىنلىرىن آراسى يلاڭلىب زئيوه نىن ياخىن لىغىندا پىك يولونا چاتار. بورادا قوم دسگاھى و آسفالت فابريكاسى قوييموشلار. قوملار قازىلىب گۇئىتلەنىش، درە كىمى چوخورا دوشموشدۇر. زئيوه چايلاغى پىك يولونون آلتىندا كىچر، قوزئى طرفە دوغۇرۇ آخىب زئيوه نىن باتى طرفىندىن ساوايشىب گىڭىر. زئيوه نىن گونئى طرفى، پىك يولو و وار يولونون آراسىندا يېرلىشىن باغلار و اكىنلىرىن

آراسيندان كئچن، دؤرد - بشش آراچايلاق واردير. بونلارين بعضى سى آشاغيدا بير - بيرينه قۇووشور، بعضى لرى ده باغلارين آراسيندا ايتير.

بو آرا چايلاقلارين ائنى آز اولاق، او ال بو الى گۆزل، بدیع طبیعى منظرەلر له دولودور.

بالاچايلاق

بالا چايلاق، الند چايىندان آيرىلىپ گلر، قودوق بوغانما تۈكۈلدى. شەھىدىن وار كىندىنە گىئدن يولدا، الند چايىنىن اوستوندە، ياخىن اىل لىدە بۇيۈك بىر كۈربى سالىپ لار. بو كۈرپۈنۈن شومال غرب چىكىننەن كى اىرى داشلارلا ھۆرۈلمۈش دىوار، بالا چايلاغىن باشى بورادا ايدى. بورادان باش توقار، ايندىكى وار يولو و الند چايى زاوىيە سىنى يارى بولۇن خط كىمى آخاردى. يىئدى لىردىن گلن يولون باشىندان كئچر، ايندىكى قوتور يولويلا مۇوازاى شرقە سارى آخاردى. قاضى محلەسىنندىن گلن يولون باشىندادا، قوتور يولونون بىر كۈزپوسو وار. اوندا بو كۈرپۈ يوخ ايدى.

بالا چايلاق بورادا يولو يارىپ جنوب طرفينە كئچر، گلېپ «قرەسو» آرخىنىن آلتىندان سوووشار، يوخارى شووهنه دن گلن يولون ايمتىيادىندا، قودوق بوغانما قارىشىاردى.

ايکىنجى پەلۋى زامانى، حسنخان وزىرى خوى دا فرماندار اولاندا، بو چايلاغى باشدان باغلادىلار. گىئتىكىجە اكىنچى لر چايلاغىن اىكى طرفىنندىن بىر آز يېڭىلىرىنە قاتدىلار. ايندى بالا چايلاغىن يېڭى قالىر. يول ائدىلەمە يىپ، آنچاق چوخ، حىصەلرده، پول كىمى گلېپ - گىئتمىگە اىستفادە اولۇنور. او ال بو الى ده اكىن وانغانجىدیر.

آذربایجان فولکلوروندان

آقا بابا لار دئییب لر

امثال، حکم و اصطلاحات در زبان ترکی آذربایجانی

تولیايانى: ع. ظفرخواه

آذربایجان فولکلور و ندان

فولکلور خزانه‌سی

توبلایانی: ع. ظفرخواه

موسسه انتشارات یاران

دفتر مرکزی: تبریز، خیابان محققی (امین)، پاساژ کریمی تلفن: ۵۵۶۷۹۲۵
فروشگاه شماره یک: خیابان امام، نرسیده به سه راه تربیت، نشریاران (نوبل سابق)
تلفن: ۵۵۵۷۳۹۶ فاکس: ۵۵۵۱۴۶۲